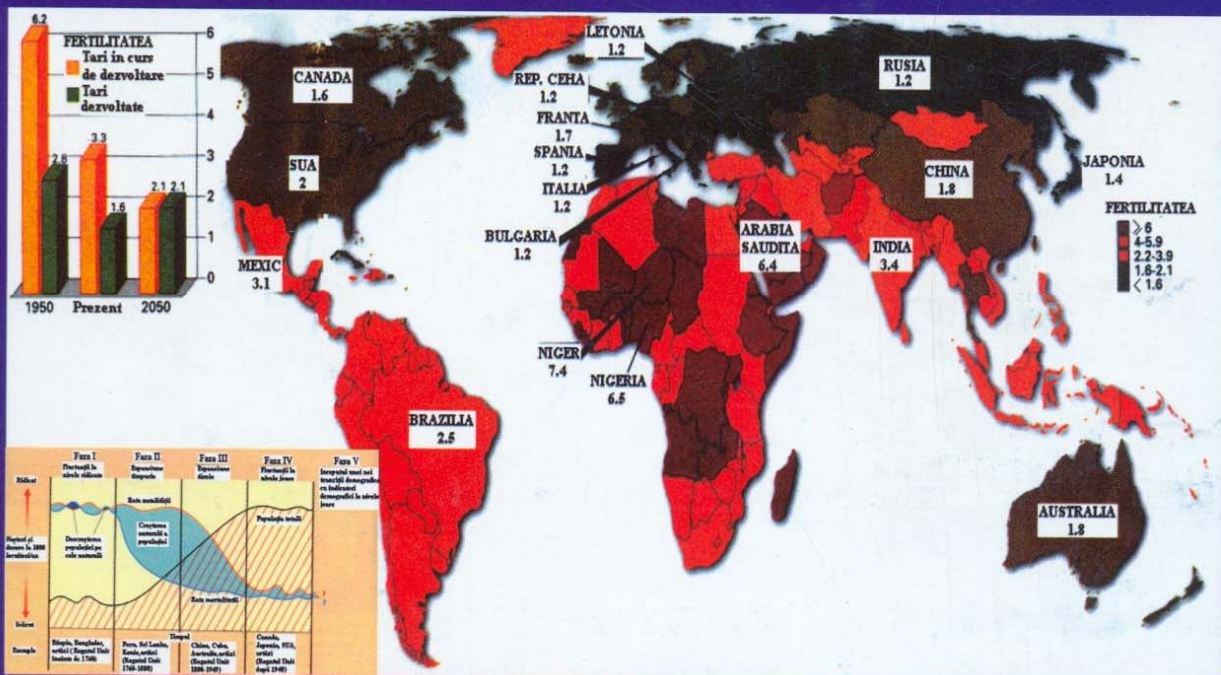


VASILE SURD

GEODEMOGRAFIE



VASILE SURD

GEODEMOGRAFIE

Coperta și tehnoredactarea computerizată: Vasile Zotic
Culegere computerizată: Camelia Ionescu
Raularian Rusu

© 2001 Vasile Surd

Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului este interzisă.

Universitatea "Babeș-Bolyai"
Presa Universitară Clujeană
Director: Horia Cosma
Str. Gh. Bilașcu, nr. 24
3400 Cluj-Napoca
ROMÂNIA
Tel.: +40 64 405352
Fax: +40 64 191906
E-mail: presa_universitara@email.ro

I.S.B.N. 973-8095-65-4

VASILE SURD

GEODEMOGRAFIE

**Presa Universitară Clujeană
2001**

CUPRINS

PREFAȚĂ ȘI MULȚUMIRI

1. POZIȚIA SISTEMICĂ A OMULUI ȘI ANTROPOGENEZA.....	1
1.1. Poziția sistematică.....	1
1.2. Antropogeneza.....	2
2. RĂSPÂNDIREA GEOGRAFICĂ A POPULAȚIEI.....	12
2.1. Factorii răspândirii și concentrării populației.....	15
2.1.1. Factorii geografici.....	15
2.1.2. Factorii economici ai distribuției populației.....	22
2.1.3. Factorii socio-istorici.....	26
2.1.4. Factorii demografici.....	28
2.2. Răspândirea populației pe harta politică a lumii.....	29
3. EVOLUȚIA NUMERICĂ A POPULAȚIEI.....	32
4. TRANZIȚIA DEMOGRAFICĂ.....	46
5. “CAPCANA DEMOGRAFICĂ”.....	54
6. DINAMICA POPULAȚIEI.....	58
7. DENSITATEA POPULAȚIEI.....	81
8. STRUCTURI GEODEMOGRAFICE.....	89
8.1. Structura pe sexe.....	92
9. STRUCTURA OCUPAȚIONALĂ.....	100
10. STRUCTURA POPULAȚIEI PE SECTOARE ECONOMICE.....	104
11. STRUCTURA POPULAȚIEI PE MEDII REZIDENȚIALE.....	112
12. STRUCTURA LINGVISTICĂ.....	118
13. STRUCTURA RELIGIOASĂ.....	123
14. MIGRAȚIILE.....	128
14.1. Cauzele migrațiilor.....	128
14.2. Cauze cu inducere naturală.....	131
14.3. Cauză cu inducere umană.....	131
15. BOGAȚI ȘI SĂRACI.....	146
16. POPULAȚIA UMANĂ ȘI “POPULAȚII INUMANE”.....	152
17. INDICATORI AI RESURSELOR UMANE.....	157
17.1. Numărul.....	157
17.1.1. Numărul total al populației.....	157
17.1.2. Numărul mediu al populației la un interval de timp.....	158

17.1.3. Calitatea.....	160
17.1.4. Dinamica.....	160
17.1.4.1. Sporul absolut.....	161
17.1.4.2. Sporul mediu anual.....	161
17.1.4.3. Ritmul (rata) creșterii pe întreaga perioadă.....	161
17.1.4.4. Ritmul (rata) mediu anual de creștere.....	161
17.1.4.5. Rtmul (rata) mediu anual al sporului.....	162
17.1.4.6. Indicele de vitalitate.....	162
17.1.4.7. Rata creșterii naturale.....	163
17.1.4.8. Rata (ritmul creșterii) migratorii.....	163
17.1.4.9. Rata creșterii exponențiale.....	163
17.2. Densitatea populației.....	164
17.2.1. Indicele de arealitate.....	164
17.2.2. Distanța medie dintre doi locuitori.....	165
17.2.3. Densitatea fiziologică.....	165
17.2.4. Densitatea agrară.....	165
17.2.5. Densitatea pură.....	165
17.3. Indicatori socio-economici.....	166
17.3.1. Indicele de dependență economică.....	166
17.3.2. Rata de activitate.....	166
17.4. Proiecții demografice.....	166
18. STRUCTURI DEMOGRAFICE LA NIVEL NAȚIONAL.....	169
18.1. Structura etnică.....	169
18.2. Structura confesională.....	175
18.3. Structura populației pe grupe de vârstă și sexe.....	177
18.4. Structura populației pe medii rezidențiale.....	178
18.5. Populația activă și populația ocupată.....	189
18.6. Structura populației pe sectoare economice.....	180
19. MIGRAȚIILE.....	182
20. RISCURILE DEMOGRAFICE.....	184
20.1. Rata criminalității.....	184
20.2. Divorțialitatea.....	189
20.3. Șomajul.....	191
20.4. Accidentele de muncă.....	192

20.5. Conflictele colective de muncă.....	193
20.6. Mortalitatea infantilă.....	194
21. ARII POTENȚIALE DE CONFLICTE SOCIALE MAJORE.....	195
22. "SATUL MONDIAL".....	198
22.1. Viața în cadrul "satului mondial".....	199

BIBLIOGRAFIE

GLOSAR DE TERMENI

ANEXA I. MODEL DE FIȘĂ PENTRU RECENSĂMÂNTUL POPULAȚIEI ȘI
LOCUIȚELOR

ANEXA II. TABELA DEMOGRAFICĂ

SUMMARY

PREFAȚĂ ȘI MULȚUMIRI

Prezenta carte se adresează în primul rând specialiștilor din domeniul geografiei și economiei, dar poate constitui - în opinia noastră - un suport informațional eficient și pentru alte domenii, cum ar fi: sociologia, demografia, planningul teritorial, medicina, dar utilă și publicului interesat de starea demografică mondială.

Demersurile realizării acestei cărți, pe lângă abundența informație bibliografică au fost completate în chip fericit cu stagii și vizite de documentare la universități europene de renume cum ar fi Universitatea din Viena, Universitatea Comenius din Bratislava, Universitatea Jagellonski din Cracovia, Universitatea Bayerische Julius-Maximilians din Würzburg, Universitatea Eberhard-Karls din Tübingen, Universitatea Lomonosov din Moscova, Universitatea Glasgow, Universitatea Leicester, Universitatea Liberă din Bruxelles și Institutul de Geografie din Novi Sad.

Am participat la marile reuniuni geografice din ultimul sfert de secol (al 25^{lea} Congres Internațional de Geografie – Paris, 1984, al 27^{lea} Congres Internațional de Geografie – Washington, 1992, Conferința U.I.G. – Praga, 1994, al 28^{lea} Congres Internațional de Geografie – Haga, 1996, și al 29^{lea} Congres Internațional de Geografie – Seoul, 2000) și am cunoscut personalități de prim rang ale geografiei mondiale, dintre care evoc figura eminenței profesoare **Jaqueline Beaujeu-Garnier** de la Universitatea Sorbona, a profesorului **Peter Hagett**, a profesorului **Stanley Brunn** de la Universitatea Kentucky și pe cea a lui **Gilbert Grosvenor**, președinte al National Geographic Society.

Nu am realizat studii originale asupra populației mondiale, ci mai degrabă ne-am servit de informația statistică specifică pe care am modelat-o potrivit nevoilor și scopurilor noastre.

Personal însă, am realizat numeroase studii geodemografice de detaliu, la nivel de județe, comune și sate, servindu-ne de informația statistică a recensămintelor și de cea realizată la teren, în numeroase ipostaze cu sprijinul studenților. Domeniile extraspecifice, cum ar fi cel al antropogenezei și al biologiei umane, reprezintă exclusiv preluări bibliografice, fără nici o pretenție de apartenență novatoare. Informațiile referitoare la țara noastră le-am inclus succint într-un capitol aparte, acordând spații mai largi acolo unde am crezut că este oportun.

Măsura în care prezentul material răspunde nevoilor de formare și informare o lăsăm pe seama celor care, sperăm că vor consulta această carte. Ei vor fi “lăudătorii” noștri cei mai de preț.

Nu pot omite a aminti de sprijinul generos pentru documentare pe care distinși colegi de la universități de renume din Europa mi l-au acordat cu diverse ocazii. Evoc în acest context figura eminentului romanist, **Theodor Berchem**, rectorul Universității Würzburg și a profesorilor **Ulrich Glasser** și **Barbara Sponholz** de la Institutul de Geografie din Würzburg.

Nu pot să nu evoc în acest context eforturile remarcabile și gestul eroic al colegilor iugoslavi **Pavle Tomič**, **Branislav Djurdjev** și **Sasa Kikosev**, care în timpul “ploii de foc” a NATO asupra orașului Novi Sad, din primăvara anului 1999, au publicat al treilea număr al revistei Pannonica, ce reunește un colectiv redacțional internațional.

Alese mulțumiri aduc profesorilor **Horst Förster**, **Horst Fassel**, **Martin Coy**, și prietenului **Szepe Wolf**, de la Universitatea Tübingen și Institutul Șvabilor Dunăreni, care m-au înzestrat cu un valoros material documentar.

Profesorului **Christian Vandermotten** și soției lui le mulțumesc pentru facilitarea documentării la Universitatea Liberă din Bruxelles și pentru ospitalitatea cu care m-au primit de fiecare dată, iar profesorului **Van Moll** îi mulțumesc pentru gândul bun de a conserva ruralul belgian în spațiul mai restrâns al laboratorului și muzeului de la Treignes-Belgia. Colegului **Vasile Cristea** îi sunt recunoscător pentru includerea mea în programul Tempus din vara anului 1995, prilej cu care am cunoscut populația și așezările din Ardeni și din nordul Franței.

Alese mulțumiri adresez distinsei mele colege, profesoara **Tatiana Tkatchenko**, de la Universitatea Lomonosov din Moscova, și profesorului **David Turnock**, de la Universitatea Leicester, care mi-au înlesnit cunoașterea la teren a orașelor satelit ale Moscovei și materializarea planului Abercrombie în cazul Londrei. Le mulțumesc colegilor din Austria, **dr. Jordan Peter**, directorul Institutului de Geografie din Viena, cu care am dezbătut pe larg problema structurii hărților rurale ale Europei, prof. **Michael Sauberer** și soției sale **Heidrunn** de la Universitatea din Klagenfurt, și dr. **Hans Greif** de la Ministerul Agriculturii din Viena, care m-au “pus în temă” cu aspectele specifice ale populației rurale din Austria. Le mulțumesc profesorilor **Ronan Paddison**, **Ian**

Thompson și **Colin Birks** de la Universitatea din Glasgow, care mi-au facilitat cunoașterea așezărilor din Scoția și a problemelor demografice din sectorul Lowland.

Alese mulțumiri le aduc colegelor geografe de la Ministerul Agriculturii din Praga, **Ludmila Hrabankova** și **Cyrila Markova**, și colegului **Vladimir Slavik** de la Universitatea Bratislava, pentru dezbaterile organizate în vederea conturării căilor de dezvoltare rurală și regională în Europa postcomunistă.

Gânduri de aleasă recunoștință le adresez colegilor polonezi de la Universitatea Jagiellonski din Cracovia, prof. **Jadwiga Warszynska** și prof. **Branislav Kortus**, cu care am cunoscut “pe viu” conurbația carboniferă a Sileziei și stațiunile turistice ale Munților Tatra și ale Munților Beskizi.

Le mulțumesc cu simplitatea cuvântului celor ce au refăcut punțile mele de legătură cu America, dr. **Michael Cioroiu** și dr. **Monica Cioroiu** din New York, cărora pe lângă ospitalitate și prietenia de durată, le datorez contactul permanent cu National Geographic Magazine, cu America. Îi mulțumesc lui **John Deaciuc**, cu care am cunoscut fermele din Louisiana și muzica negrilor din New Orleans. Le mulțumesc moșului erudit **Ion Nicoară** și sălăjanului **Ion Breja**, stabiliți la “capătul Pământului” în Arizona, care m-au însoțit în drumul spre Marele Canion. Preotului **Gheorghe Naghi** îi sunt recunoscător pentru ospitalitatea ce mi-a rezervat-o pe durata stagiului de la San Francisco și pentru cosecvență în publicarea revistei “Casa Română” din Oakland, a cărei baze au fost puse de către regretatul profesor de științe politice de la Universitatea Berkeley, bănățeanul **Ilie Smultea Deliei** și lui **Doru Tămaș** le mulțumesc pentru viața universitară din campusul de la Des Moines și memorabilele aplicații urbanistice în Chicago. Elogiez cu acest prilej ospitalitatea **Norei** și a lui **Simion Topan** cu care am cunoscut creuzetul rasial al Californiei.

Preoților **Ioan Preoteasa** din Las Vegas, **Constantin Alecse** din Los Angeles și **Pavel Simion** din Chicago le aduc pe această cale gânduriile cele mai alese de bine și prosperitate pentru neosteneala coagulării finței românești din America în jurul bisericii străbune și pentru ospitalitatea de excepție cu care m-au primit în parohiile lor.

Îi mulțumesc soției mele **Silvia Adriana**, pentru “oficiile” voluntare de secretară. Îi sunt profund îndatorat lui ”Harry”, profesorul **Marian Munteanu**, talentat și harnic propovăduitor al geografiei în școală.

Le mulțumesc cu toată ființa colegilor și colaboratorilor mei cei mai apropiați, **Vasile Zotic** și **Raul Rusu**, cei mai consecvenți și mai exigenți parteneri ai dialogului științific. Mulțumesc în final editurii “Presa Universitară Clujeană”, care și-a câștigat într-un timp scurt o remarcabilă reputație în domeniul lansării cărții de știință la Universitatea “Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca.

1. POZIȚIA SISTEMICĂ A OMULUI ȘI ANTROPOGENEZA¹

1.1. Poziția sistemică a omului

Omul face parte din grupa mare a cordatelor, încregătura vertebrate, clasa mamifere. Cordatele prezintă un endoschelet axial format din inele succesive (coardă spirală), craniu, coadă, simetric bilaterală. Sistemul nervos este plasat dorsal în raport cu tubul digestiv, fiind protejat de schelet. La extremitatea cefalică se dezvoltă creierul dar și numeroase organe de simț (văz, auz etc.) la care se adaugă aparatele de import a materiei (aparatul bucal format din gură, dinți și branhi).

Vertebratele au un sistem circulator închis cu sânge pompat de cord, în a cărui compoziție intră hemoglobina și hormonii. Corpul este protejat de un înveliș cutanat și are obligatoriu în compoziție un tub digestiv căruia îi este anexat ficatul și un sistem urinar a cărui destinație constă în eliminarea catabolitelor azotați și în reglarea presiunii osmotice. Vertebratele ancestrale au fost animale acvatice.

“Mamiferele sunt animalele cu controlul nervos cel mai complex și cu gradul cel mai înalt de homeostazie” (V. Săhleanu, I.C.Voiculescu, 1976).

Datorită homeotermiei, au cea mai largă autonomie față de mediu, dar nu totală. Alte caracteristici constau în specificul fiziologiei reproducerii, grija față de progenitură și hrănirea cu lapte a acesteia, produs de glande specializate. În paralel, se reduc dinții sub aspect numeric, dar se impune o anumită specializare a acestora (heterodentiția), corpul este acoperit cu păr, cresc emisferile cerebrale, crește volumetric corpul, se alungesc membrele, se separă circulația sanguină coroniană de cea pulmonară, crește rolul comportamentului învățat și somnul periodic.

“Mamiferele au homeostazia chimică dar și individualizarea chimică și comportamentală cea mai avansată” (V. Săhleanu, I. C. Voiculescu, 1976).

¹(acest capitol s-a redactat după V. Săhleanu și I.C.Voiculescu, “Probleme de biologie umană”, Ed. Didactică și Pedagogică, 1976 și după Prof. dr. Orban Rosine - Bruxelles, curs program Tempus, Treigne, Belgia, iulie 1995).

1.2. Antropogeneza

În lumea contemporană se desprind două curente principale în definirea și explicarea apariției omului pe Pământ: cel biblic și cel evoluționist.

Biblia ne spune că omul este creația lui Dumnezeu.

“La început, Dumnezeu a făcut cerurile și pământul” (Vechiul Testament - Geneza sau Facerea, sau Întâia Carte a lui Moise, cap.1). “Apoi a făcut viețuitoarele mării și viețuitoarele pământului”.

“Apoi Dumnezeu a zis: să facem om după chipul Nostru, după asemănarea Noastră; el să stăpânească peste peștii mării, peste păsările cerului, peste vite, peste tot pământul și peste toate târâtoarele cari se mișcă pe pământ” (cap. I, 26).

“Dumnezeu a făcut pe om după chipul Său, l-a făcut după chipul lui Dumnezeu; parte bărbătească și parte femeiască i-a făcut” (cap. I, 27).

“Dumnezeu i-a binecuvântat și le-a zis: creșteți, înmulțiți-vă, umpleți pământul și supuneți-l; și stăpâniți peste peștii mării și peste păsările cerului, și peste orice viețuitoare care se mișcă pe pământ” (cap. I, 28).

“Domnul Dumnezeu a făcut pe om din țărâna pământului, i-a suflat în nări suflare de viață, și omul s-a făcut astfel un suflet viu” (cap. II, 7).

După facerea omului (bărbatului) Dumnezeu a creat Raiul, prin grădina Edenului, pe care omul urma s-o lucreze și s-o păzească. Această grădină era udată de un râu, care la părăsirea grădinii se desfăcea în patru brațe (râuri), ultimul fiind râul Eufrat. În grădina Edenului “Domnul Dumnezeu a făcut să răsară din pământ tot felul de pomi plăcuți la vedere și buni la mâncare, și pomul vieții în mijlocul grădinii și pomul cunoștinței binelui și răului”. Dumnezeu i-a poruncit omului: “poți să mănânci după plăcere din orice pom, dar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit”. Apoi a urmat “facerea femeii”. Domnul Dumnezeu a zis: “nu este bine ca omul să fie singur; am să-i fac un ajutor potrivit pentru el” (cap. II, 18).

“Domnul Dumnezeu a trimis un somn ... peste om, și omul a adormit. Domnul Dumnezeu a luat una din coastele lui și a închis carnea la locul ei. Din coasta pe care o luase din om, Domnul Dumnezeu a făcut-o femeie și a adus-o la om”.

“Și omul a zis: “Iată în sfârșit aceea care este os din oasele mele și carne din carnea mea! Ea se va numi femeie, pentru că a fost luată din om”.

Ispitirea femeii de către șarpe de a mânca din pomul interzis (“femeia care mi-ai dat-o ca să fie lângă mine, ea mi-a dat din pom și am mâncat”) au “încărcat” omenirea cu păcatul primar ce este purtat ca o grea povară până în zilele noastre. “Cu durere vei naște copiii, și dorințele tale se vor ține după bărbatul tău, iar el va stăpâni peste tine”.

Iar omului i-a zis: “Fiindcă ai ascultat de glasul nevestei tale, și ai mâncat din pomul despre care îți poruncisem să nu mănânci din el, blestemat va fi acum pământul din pricina ta; cu multă trudă să-ți scoți hrana din el în toate zilele vieții tale!” (cap. II, 17). “Adam a pus nevestei sale numele Eva, căci ea a fost mama tuturor celor vii. Fiii lui Adam și Eva s-au numit Cain și Abel. Abel era cioban, iar Cain era plugar. Deci primii doi descendenți pe planetă au realizat prima mare diviziune socială a muncii, cea dintre păstori și cultivatori ai pământului.

Apoi biblia arată în continuare descendenții lui Adam și ai Evei, până la Noe, cel care a înfruntat potopul apelor (“ploaia a căzut pe pământ patruzeci de zile și patruzeci de nopți”) în corabia încărcată cu toate viețuitoarele pământului și care s-a oprit pe muntele Ararat, în luna a șaptea, ziua șaptesprezece a lunii după potop. Conform bibliei, din descendenții primari s-au format popoarele lumii de azi. “Tot pământul avea o singură limbă și aceleași cuvinte”. Oamenii începutului, încercând a zidi o cetate a cărei turn să atingă cerul, au stârnit mânia lui Dumnezeu. Acesta s-a pogorât și le-a încurcat limba, “ca să nu-și mai înțeleagă vorba unii altora”. “Și Domnul i-a împrăștiat de acolo pe toată fața pământului; așa că au încetat să mai zidească cetatea” (cap. XI, 8).

“De aceea cetatea a fost numită Babel căci acolo a încurcat Domnul limba întregului Pământ, și de acolo i-a împrăștiat Domnul pe toată fața Pământului” (cap. XI, 9).

Deci, de la perechea primară se trage astăzi întreaga omenire cu paleta-i largă de asemănări și deosebiri. “Omul este produsul final al unei decizii luate la “începutul Timpului”: aceea de a ucide pentru a putea trăi” (Mircea Eliade, 1991, p. 14).

Ideea potopului biblic se traduce prin simplul fapt că ”existența Cosmosului viu și productiv duce la degradarea lui treptată și sfârșește prin a se stinge”. Acesta este motivul pentru care el (Cosmosul) trebuie recreat. Altfel spus, potopul realizează la scară

macroscopică ceea ce simbolic se efectuează în timpul sărbătorii de Anul Nou: sfârșitul Lumii și a unei umanități păcătoase, pentru a face posibilă o nouă creație” (M. Eliade, 1991, p. 71).

Baza religioasă a existenței evoluției și finității lumii materiale și a infinității Spiritului este cultivată la toate popoarele creștine. Este greu de acceptat, în contextul existențial și informațional al lumii contemporane ideea “multiplicării” noastre planetare din două ființe păcătoase a căror civilizație a fost decimată de potopul deluvial. Perechea rămasă după potop ar fi recucerit Uscatul pas cu pas, bucată cu bucată, diversificându-se somatic, religios, social, economic și existențial, finalizând tabloul demografic al începutului mileniului trei.

Astăzi se emit tot mai multe ipoteze și teorii care susțin originea noastră extraterestră. “Colonizați” din timpuri imemorabile (pentru noi, oamenii terestri) de niște civilizații cosmice mult mai evolute, suntem “vizitați” sistematic pentru a ni se lua “pulsul nostru planetar”. De aici clădirea de teorii și speranțe asupra salvării noastre într-un Univers Cosmic similar celui terestru, în condițiile în care finitatea Terrei a căpătat caracterul conștiinței paradigmatică. Conform altor opinii (P. Coruț, “Victoria Alcorilor”, Ed. Pavel Coruț, 1998, p. 8), “lumea a fost creată cu mult timp în urmă și evoluează către o direcție necunoscută nouă, pământenilor. Direcția de evoluție este influențată de ideile și imaginile răspândite de către diferite persoane cu putere de sugestionare a celor din jur (filosofi, lideri politici sau religioși, oameni de cultură și artă). Fiecare dorește să-și impună punctul de vedere, însă numai Eterna Conștiință și Voință cunoaște cine are dreptate”.

Conform autorului citat mai sus, “viața pământeană depinde de Soare și Pământ și este influențată de Lună... deoarece organismele noastre conțin lichide. Toate religiile, horoscoapele și alte sisteme de manipulare care susțin contrariul, sunt false și nu produc efecte”.

Credința în Dumnezeu-Om, înnobilit cu cele mai alese calități în raport cu el însuși și cu semenii lui, capabil să antreneze evoluția omenirii pe o traiectorie pozitivă, reprezintă o alternativă, în concepția autorului, pentru o societate viabilă și valabilă pretutindeni: “Prin propagandă politică și religioasă, ni se abate atenția către probleme minore, neimportante pentru viață, pentru a nu observa pericolele adevărate care ne

pândesc sau care ne afectează viața. Alături de pericolele generale, menționate anterior (poluarea, subțierea stratului de ozon, experiențele nucleare ș.a), viața noastră este afectată de stres, șomaj, sărăcie, dezbinare pe criterii inventate de politică și religie, violență, însingurare, descurajare, derută, lipsă de perspectivă, lipsa unui model ideal de societate, către care trebuie să tindem, lipsa de încredere într-o viață mai bună pe această planetă, lipsa unui orizont luminos către care să ne îndemnăm copiii, lipsa unui model de viață sănătoasă, familială, națională și planetară, care să răspundă cerințelor moderne (modelele religioase au căzut). Toate aceste lipsuri trebuie să le remediem prin efort propriu, prin unitate în familii, grupuri de prieteni sau de muncă, națiuni și umanitate” (idem, p.12).

Pe de altă parte, un recunoscut umanist și filosof contemporan exclamă: “secolul XXI va fi religios sau nu va fi deloc!” (A. Malraux).

Omenirea se află în fața unei expresive crize existențiale care are doar un singur rezultat palpabil: polarizarea avuției într-o anumită parte a lumii și la un număr restrâns de indivizi, și accentuarea rapidă a decalajelor între lumea săracă și cea bogată, între săraci și bogați.

Teoria evoluționistă explică “devenirea omului” prin transformări succesive de ordin somatic și mutații de ordin genetic în lumea primatelor, în raport cu aceleași transformări succesive ale modurilor de viață, dictate de evoluția planetei ca și corp ceresc raportată la scara translației de la timpul geologic la cel geografic.

Primatele (taxon introdus de Linné) au apărut acum 70 milioane de ani. Sunt maimuțe placentare adaptate la viața arbicolă. Caracteristică acestora este folosirea membrilor anteriori, atât pentru locomoție, cât și pentru apucarea hranei și ducerea acesteia la gură. Au degetul mare opozabil iar ghearele tind a fi înlocuite de unghii. Simțul olfactiv și cel al auzului la primatele superioare sunt secundare, fapt atestat de reducerea mărimii și mobilității urechii externe, respectiv reducerea și chiar dispariția botului.

Sistemul digestiv este de tip ierbivor și se constată o dezvoltare progresivă a creierului. Numărul puilor născuți este mic, de obicei unul, iar sexualitatea este lipsită de periodicitate, de anotimp. Se adaugă o manifestare incipientă a coeziunii sociale, mai ales la primatele evoluat.

Din categoria primatelor evoluate fac parte urangutanul (*Simia satyrus*), gorila (*Gorilla*) și cimpanzeul (*Anthropopithecus troglodytes*) (Fig. 1).

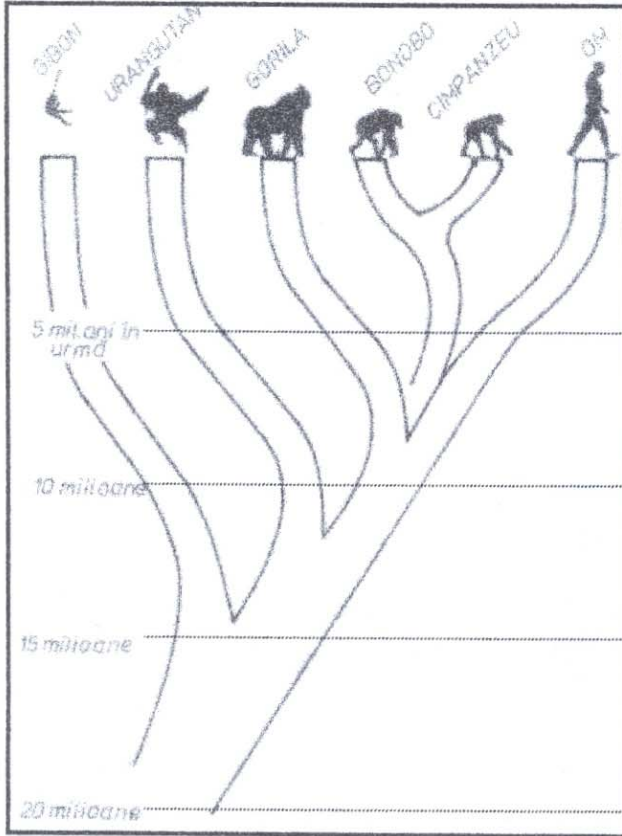


Fig. 1. Arborele hominidelor (după National Geographic, martie, 1992).

Grupurile sunt formate din 6-14 indivizi, conduse de un mascul. Comunică prin mimică, gesturi și secundar, prin vocalizări. Familia Hominidae se subdivide în trei genuri: *Homo* (cu specii fosile și specia actuală), *Ramapithecus* și *Australopithecus* (fosile preumane). Primele hominide apar în pleistocen, acum 5 - 1,5 milioane ani. "Antropogeneza s-a petrecut pe teritoriul Lumii Vechi, probabil într-o zonă cuprinsă între India și Africa Centrală" (V. Săhleanu, I. C. Voiculescu, 1976, p.161).

Australopithecii au mersul biped și capacitatea craniană mică. Urme ale acestui gen s-au pus în evidență în Namibia și Africa de Sud.

Genul *Homo* cu specia *Homo habilis* a apărut în urmă cu 2 - 1,5 milioane ani. Are capacitatea craniană cuprinsă între 500-800 cm³ și prezintă un aspect cultural legat de apariția primelor unelte (cultura Oldowayenne = Olduvay, Tanzania) (Fig. 2).

Urangutanul atinge o înălțime de 150 cm și greutate de peste 100 kg. Trăiește în Indonezia în grupuri familiale mici, unde este denumit de localnici și "omul pădurii". Trăiește până la 50 de ani, atingând maturitatea sexuală la 8-12 ani. Gorila ajunge la 180 cm înălțime și la 250 kg greutate pentru masculi. Capacitatea craniană ajunge la 600 cm³. Cimpanzeul adult are greutatea cuprinsă între 50-60 kg la masculi și 40-50 kg la femele, cu înălțimi de până la 140-150 cm. Trăiește în pădurile africane, având în general o viață arboricolă, construndu-și platforme individuale pentru somn.

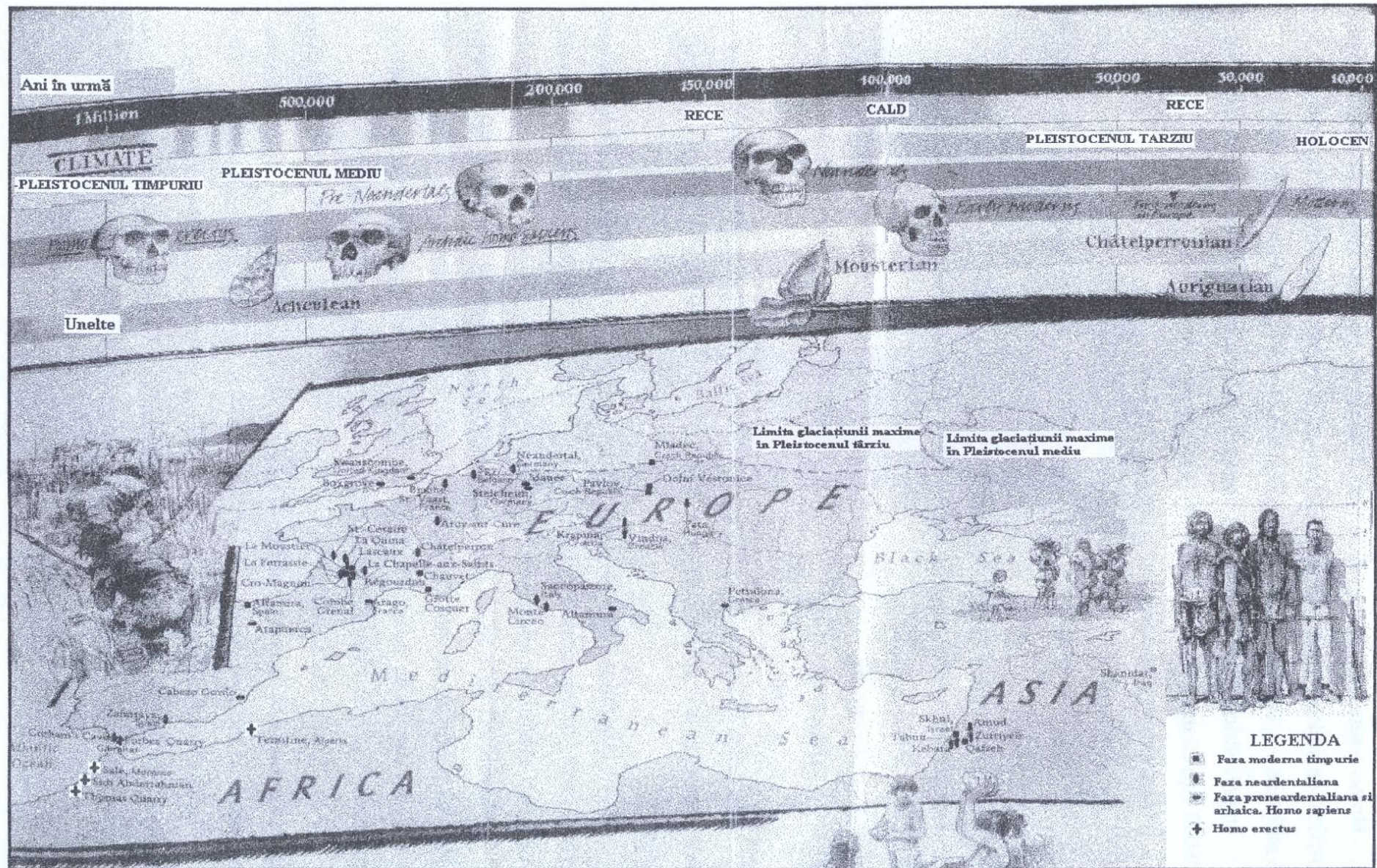


Fig. 2. Fazele evoluției umane (titlu modificat), după National Geographic, ianuarie, 1996).

Homo erectus apare în urmă cu 1,6 - 300 000 de ani. Cele mai vechi urme le găsim în Africa, de unde în urmă cu 1 - 2 milioane ani se extinde spre Asia iar în urmă cu 1,5 - 0,6 milioane ani, în Europa. Capacitatea craniană este cuprinsă între 730 și 1200 cm³.

În paleoliticul inferior, odată cu utilizarea focului apare Homo sapiens (400 000 - 100 000 ani) cu urme fosile în Africa, Europa și Asia.

Procesul antropogenezei este marcat de trei faze:

- faza subumană (situată în miocen, 10-15 milioane de ani);
- faza umanoidă (sau de tranziție animal-om, situată în pliocen, 5-10 milioane ani);
- euhominină (situată în cuaternar, 1-3 milioane ani).

Faza euhominină cuprinde în succesiune cronologică următoarele subfamilii:

- Australopitecii;
- Arheantropii;
- Paleantropii;
- Neantropii.

Australopitecii s-au pus în evidență în Africa de Sud (australă), în 1925 (Taung și Sterkfontein) și mai recent (1960) în Africa Centrală (Olduvay - Tanzania și Omo - Etiopia).

Aveau talie mică (120-140 cm), ajungând la o greutate medie de 25 kg. Aveau mersul biped și o capacitate a cutiei craniene de 450-600 cm³. Erau animale de savană, locuind în peșteri sau în apropierea cursurilor de apă.

Arheantropii au trăit în Lumea Veche (Europa, Asia și Africa) și fac tranziția filetică între primate și om. Dintre specii, cea mai reprezentativă este Homo erectus erectus, descoperită în anul 1891 la Trinil (insula Jawa). Vechimea fosilelor este de aproximativ 500 000 – 700 000 de ani, iar capacitatea craniană de 860 cm³.

O altă specie este Sinanthropus pekinensis, descoperit în anul 1921 la Ciu-ku-tien. Capacitatea craniană se estimează la 1075 cm³, fiind un animal troglodit. Cunoștea focul de proveniență accidentală și l-a utilizat pentru încălzire și prepararea hranei.

Fosile de arheantropi s-au pus în evidență și în Europa (Petralona – Grecia, Steinheim și Mauer în Germania, Vértesszöllös – Ungaria) care se remarcă prin dezvoltarea fără precedent a cutiei craniene (1400 cm³).

Paleantropii sunt cel mai bine reprezentați de Omul de Neanderthal (*Homo neanderthalensis*), care a trăit începând cu glaciațiunea Riss și interglaciarul Riss-Würm, atât în Asia și Africa, cât și în Europa. Erau vânători de animale mari (mamuți, bizoni), trăiau în colectivități, îmbrăcau piei de animale și practicau înhumarea și cultul morților.

Neantropii au apărut în urmă cu aproximativ 40 000 de ani în Europa, Australia Asia și Africa. În Europa sunt renumite resturile fosilifere de la Oberkassel (Germania) și Predmost (Cehia); (acest din urma caz s-a dovedit a fi un fals! conform. R. Leakey "Originea Omului", Ed. Humanitas, 1995, notă Rusu R.).

Fac parte din specia *Homo sapiens* (omul fosil), dintre care cel mai reprezentativ este tipul Cro-Magnon, de talie înaltă (180 cm la bărbați), robust, fruntea largă și capacitate craniană de aproximativ 1500 cm³. La acest tip se schițează diferențierile rasiale contemporane. Ca vârstă a apărut acum 100 000 de ani. Omul actual, *Homo sapiens sapiens*, cu diversele sale rase, a apărut acum 30 000 de ani.

Trebuie subliniat că "omul acumulează în el "achiziții" filogenetice cu vechimi foarte inegale" (V. Săhleanu, 1976, p.178). Astfel, coloana vertebrală și măduva spinării sunt foarte vechi (de sute de milioane de ani), dantura și dinții datează din devonian (\approx 230 milioane de ani), diferențierea dinților din triasic (135 milioane de ani), stațiunea verticală din cuaternarul inferior (3 milioane ani), pe când talia, nasul evident, bărbia ridicată și creierul complex se conturează abia în cuaternarul mijlociu (1,5 milioane ani). "Omul este unul din nenumăratele rezultate ale evoluției vieții pe Pământ, care a avut diferite etape și direcții de dezvoltare (precelulară, acelulară, celulară și pluricelulară, vegetală, animală etc.)" (V. Săhleanu, 1976, p. 179).

Volumul cerebral de la nivelul de prehominid (300-600 cm³) la cel de australopitecoid (600-800 cm³) s-a realizat în aproximativ 30 de milioane de ani, pe când până la volumul de 1400 cm³ (*Homo sapiens*) s-a ajuns în aproximativ 500 000 de ani.

La noi în țară cele mai vechi urme de hominide datează din paleoliticul inferior, corespondent glaciației Mindel-Günz (pleistocenul inferior, \approx 300 000 de ani, uneltele de piatră de pe Valea Dârjovului - Slatina). Paleoliticul superior (pleistocen superior - glaciația Würm, cu 25 000 de ani în urmă) este reprezentat, printre altele, de neurocraniul de tip Cro-Magnon, găsit la Cioclovina (Hunedoara). Mezoliticul este pus în evidență la Ștefănești pe Prut și la Băile Herculane (peștera Haiducilor). Este corespondent cu

începutul holocenului ($\approx 15\ 000$ de ani) și constă din prezența documentelor osteologice aparținătoare mai multor tipuri umane în aceeași necropolă, și utilizarea ocrului la ceremoniile funerare.

Neoliticul (5500 - 2200 de ani) sau epoca pietrei cioplite și șlefuite se asociază cu diversificarea uneltelor (securi, unelte, pumnale, arc cu săgeată, toate din piatră) și domesticirea animalelor (câinele a fost domesticit acum 15 000 de ani, renul - 10 000, capra - 7000, oaia - 6500, vaca - 6000, porcul - 6000, calul - 2200, bivolul - 2000).

Această perioadă se mai caracterizează prin:

- înmulțirea locuințelor stabile, grupate în sate apărate de șanțuri sau valuri, inclusiv locuințe lacustre în scopuri defensive;
- dezvoltarea ceramicii pentru transportul și depozitarea alimentelor;
- apariția uneltelor din piatră găurită (daltă, secure);
- apariția roatei olarului;
- dezvoltarea meșteșugurilor casnice (tors, țesut, împletit).

La noi, neoliticul este reprezentat prin resturi de vase ale culturilor Boian (Cernica), Hamangia (Cernavodă) și Gumelnița (Vărăști). Cea mai reprezentativă cultură neolitică este complexul cultural Cucuteni, cu ceramică prelucrată artistic.

Climatul asemănător celui mediteranean de astăzi, îmbunătățirea condițiilor de viață, edificarea locuințelor de suprafață în locul bordeielor, conduc la o puternică creștere demografică.

Epoca metalelor este marcată de cea a bronzului și a fierului.

Bronzul, aliaj între cupru și zinc, apărut în mileniul IV în Orientul Mijlociu, a dus la înflorirea civilizațiilor orientale bazate pe culturi irigate și pe sclavagism. La noi, epocii bronzului îi corespund culturile Monteoru, Verbicioare, Tei, Otomani, Glina III și Periam-Pecica. Se înmulțesc satele, mai ales în sectoarele de terase, și apare carul cu roți.

Epoca fierului (800 î.Hr. - 200 d.Hr.), metal descoperit în Orient, se impune la noi prin cultura Hallstatt (prima vârstă a fierului), ce se asociază cu așezarea și evoluția triburilor tracice, care suferă frecvente influențe din partea ilirilor, sciților și grecilor. Aceștia din urmă întemeiază primele orașe la țărmul Mării Negre (Tomis, Callatis - colonii comerciale).

A doua vârstă a fierului corespunde dezvoltării culturii geto-dacilor, cu influență celtă, sarmată și mai apoi romană. Ocuparea Daciei de către armata romană și retragerea aureliană se încadrează în epoca fierului. Apar primele orașe daco-romane.

Epoca metalelor este marcată de imigrări de populație (seminomadism pastoral) din stepele de la nordul Mării Negre, și de războaie (Fig. 3).

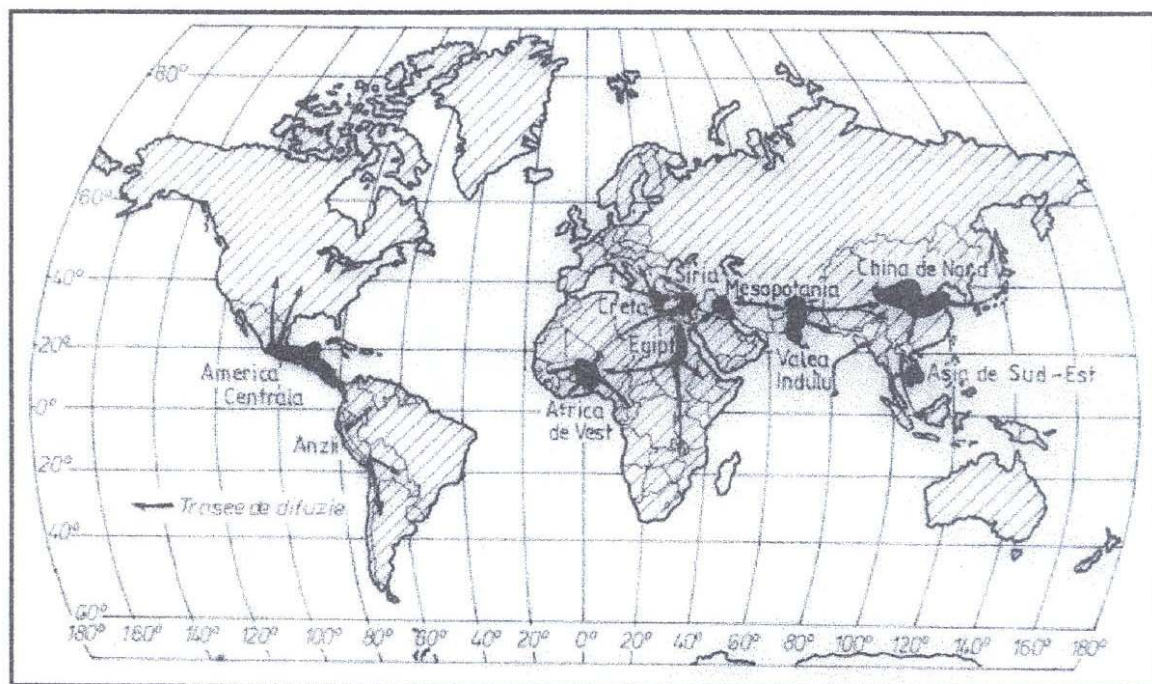


Fig. 3. Vechile vetre de cultură (titlu modificat), (după Fellmann, Getis, Getis, 1990).

2. RĂSPÂNDIREA GEOGRAFICĂ A POPULAȚIEI

Populația la nivel planetar este inegal răspândită, punându-se în evidență puternice concentrări teritoriale în opoziție cu teritorii slab populate sau nelocuite.

În raport cu gradul de populare, stabilitatea demografică și exploatarea economică a teritoriului, se disting trei categorii de spații, pe Terra (Fr. Ratzel) (Fig. 4):

- oicumena;
- suboicumena;
- anoicumena

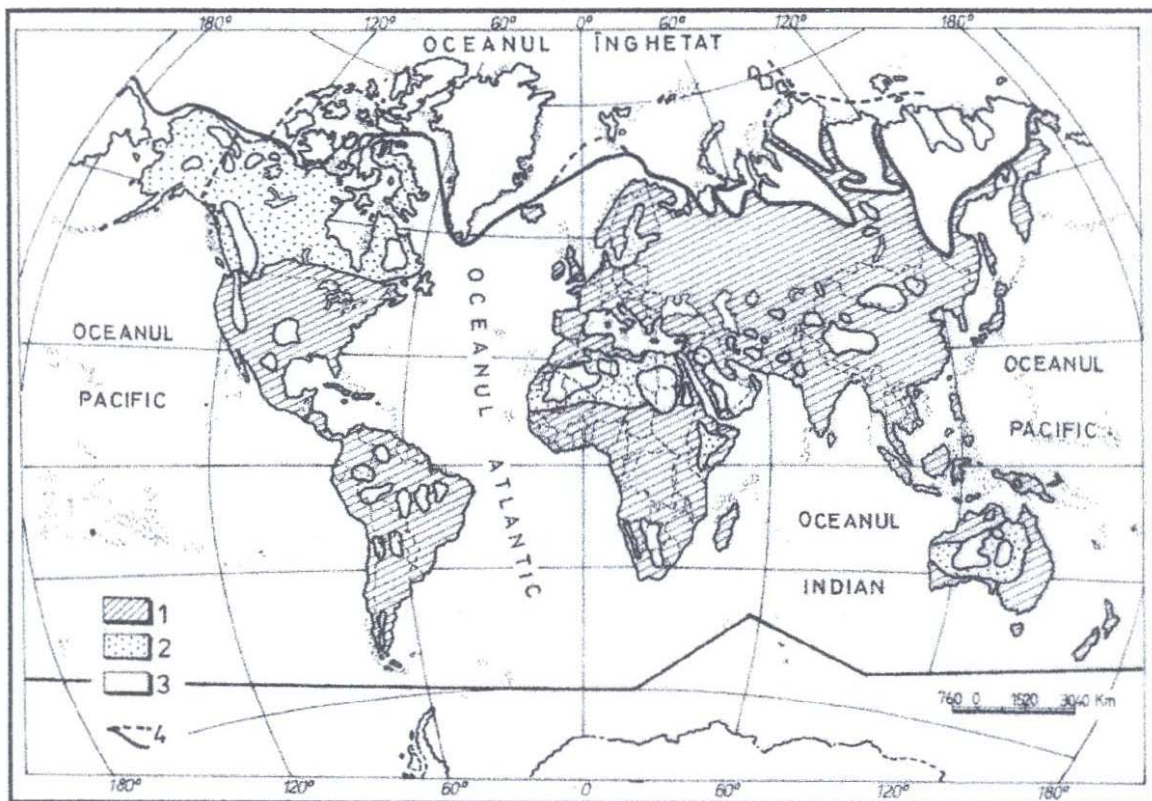


Fig. 4. Spațiile oicumenice, suboicumenice și anoicumenice (hartă preluată după V. Cucu, 1984).

Oicumena (cuvântul oikos desemnează economie casnică) este reprezentată de acele spații din cadrul suprafeței terestre în cadrul cărora populația este sedentară, desfășurând conștient activități economice și de schimb complexe. Spațiul oicumenic este eterogen sub aspectul gradului de populare și a celui de dezvoltare economică, și are caracter discontinuu (Fig. 5).

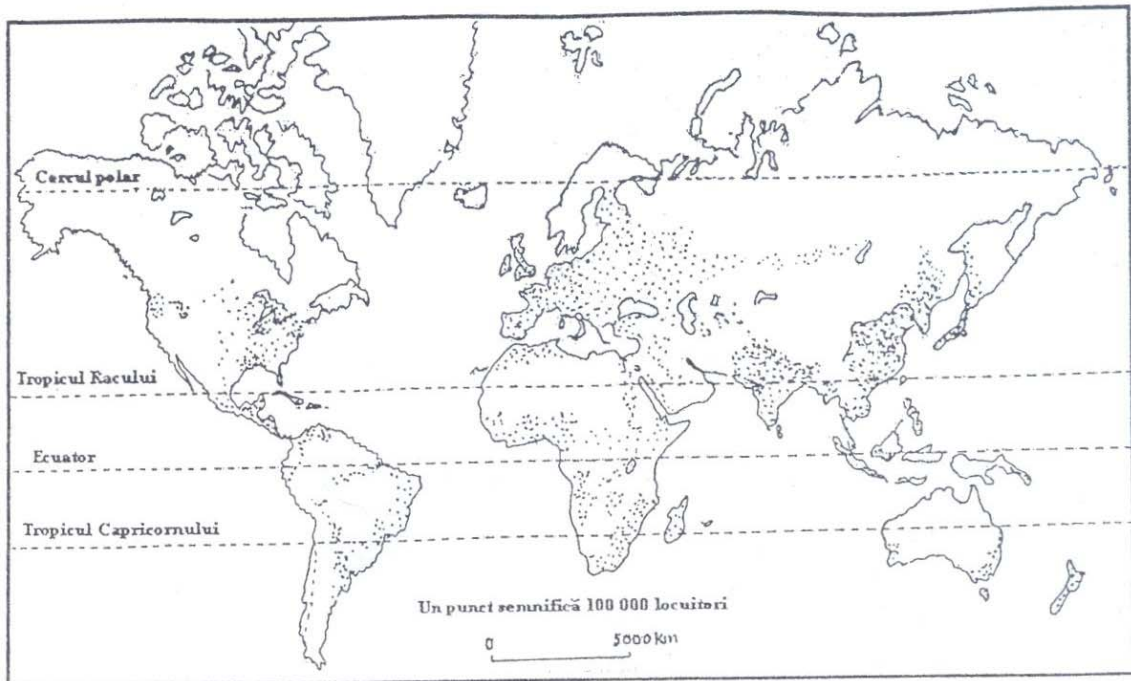


Fig. 5. Distribuția teritorială a populației mondiale.

În cadrul oicumenei se desprind focare principale și secundare de concentrare demografică (Fig. 6).

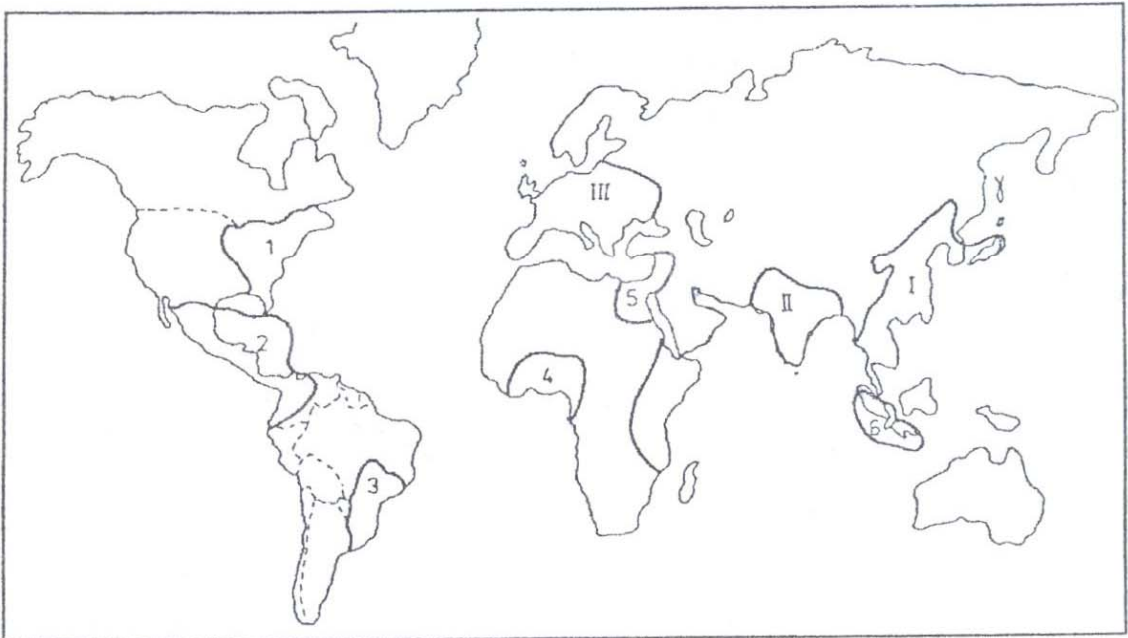


Fig. 6. Focarele de concentrare demografică.

Focarele principale sunt:

- I. Aria Orientală, ce concentrează $\frac{1}{4}$ din populația Globului, pe doar 4% din suprafața acestuia. Acestui spațiu îi aparțin deopotrivă țări cu economie avansată

(ex: Japonia, Coreea de Sud) și țări cu slab nivel de dezvoltare economică (Coreea de Nord, Vietnam).

- II. Al doilea focar principal de concentrare demografică îl constituie subcontinentul Indiei (India, Bangladesh, Pakistan), care deține 21% din populația Terrei și doar 3% din suprafața uscatului. Este un spațiu grupat din punct de vedere teritorial, derivat din separarea fostei colonii britanice – India – în anul 1949, pe criterii de ordin religios (în prima fază, două țări, India și Pakistanul, aceasta din urmă cu două provincii, orientală – actualul Bangladesh, și occidentală – actualul Pakistan; ulterior, în 1973, Pakistanul Oriental s-a desprins, devenind actualul Bangladesh).
- III. Al treilea mare focar demografic este cel din Europa Centrală și Vestică, înțelegând prin aceasta întregul spațiu dintre Marea Baltică, Marea Nordului și Marea Mediterană, închis spre est de o linie imaginară ce unește țărmul oriental al Mării Negre, cursul inferior al Donului, cu țărmul nordic al Mării Baltice, în dreptul orașului Sankt Petersburg. Aici este concentrată 7% din populația lumii, pe 1,5 % din suprafața totală a uscatului.

Focarele secundare concentrează 9% din populația Terrei și dețin 2% din suprafața uscatului. Acestea sunt următoarele:

1. Nord-Estul SUA;
2. Zona Americii Centrale și a Mării Caraibilor;
3. Sudul Braziliei;
4. Zona Golfului Guineei;
5. Zona Nilului Inferior și a Orientului Apropiat;
6. Insula Jawa.

În concluzie, 62% din populația Terrei este concentrată pe abia 10,5% din suprafața uscatului, respectiv 3,72 miliarde oameni locuiesc pe un teritoriu având o suprafață de 14,59 milioane km². Se detașează puternice concentrări teritoriale de populație în cadrul oicumenei, în concordanță cu spațiile de maximă favorabilitate din punctul de vedere al locuirii.

Perceperea globală a crizei demografice actuale nu constă în “afânarea” și echilibrarea teritorială din punct de vedere al distribuției populației, ci din contră, în accentuarea sistematică a presiunii demografice în cadrul focarelor statuate din

antichitate, la care se adaugă cele din etapa contemporană (nord-estul SUA), o concentrare excesivă a populației în spațiile de maximă favorabilitate.

Opușă oicumenei este anoicumena. Aceasta se suprapune spațiilor arctice și antarctice, precum și spațiilor montane înalte și deșertice din interiorul continentelor, unde prezența omului este sporadică, fiind excluse activitățile productive și cele de exploatare economică sistematică.

Între oicumenă și anoicumenă se interpune suboicumena. În cadrul acesteia se desfășoară activități productive și de schimb prin forme specifice de valorificare economică, dar populația nu este sedentară. Exemple de spații suboicumene ar fi: centrul și nordul Canadei, centrul Saharei, unde valorificarea economică a teritoriului, prin vânzarea animalelor cu blănuri scumpe și păstoritul nomad exclud concentrările de populație stabilă.

2.1. Factorii răspândirii și concentrării populației

Aceștia se divid din punct de vedere al logicii elementare în trei mari categorii:

- factori geografici;
- factori economici;
- factori social-istorici;
- factori demografici.

2.1.1. Factorii geografici.

Factorii geografici la rândul lor, se divid în primari, generați de caracteristicile și proprietățile fizice ale diverselor categorii de teritorii, și secundari, rezultați în urma unor acțiuni antropice cu puternice reverberații (inducții) spațiale.

Dintre factorii geografici primari enumerăm: relieful, clima, vegetația naturală, fertilitatea naturală a solului și bogățiile subsolului, potențialul și caracterul hidrologic al unor teritorii, și fauna.

Relieful influențează răspândirea populației prin altitudine, masivitate și poziție în cadrul diferitelor zone climatice.

Legea generală a răspândirii populației în raport cu altitudinea are următoarea formulare: numărul populației descrește odată cu creșterea altitudinii.

Peste 55% din populația Terrei locuiește în teritorii situate la sub 200 m, ceea ce corespunde în general unităților de câmpie care ocupă 25% din suprafața uscatului, iar 80% trăiește în zone aflate sub 500 m altitudine, ceea ce reprezintă aproximativ 57% din aceeași suprafață (după B. Negoescu, G. Vlăsceanu, 1998, p. 48).

Altitudinile medii de distribuție a populației pe continente au următoarele valori: 16 m - Europa; 95 m - Australia; 319 m - Asia; 430 m - America de Nord; 590 m - Africa și 644 m - America de Sud (după B. Negoescu, G. Vlăsceanu, 1998, p. 49).

Spațiile joase de câmpie oferă de regulă o bună accesibilitate, soluri fertile și dispun de un potențial caloric natural mai ridicat. Acestea, completate de un bun potențial hidrologic, oferă condiții ideale pentru stabilizarea și dezvoltarea sub aspect numeric a populației. Capacitatea de susținere biologică a solului este net superioară în raport cu unitățile montane, raportul energetic de biomasă fiind în general 1:5 în favoarea câmpiei.

Căile de comunicație și vetrele de așezări se "trasează" de regulă fără dificultăți insurmontabile, fiind scutite de necesitatea lucrărilor de artă (viaducte, tuneluri etc.) extrem de costisitoare ca realizare și întreținere.

Legea descreșterii numerice a populației în raport cu altitudinea suportă numeroase excepții. În ținuturile tropicale, zonele mai înalte sunt mai favorabile activităților umane. Altitudinea, în aceste cazuri, joacă rol de moderator climatic. Dispariția aici, a muștei tsetze și a țânțarului anofel, permit dezvoltarea creșterii bovinelor în număr mare.

Așa se explică puternica concentrare demografică din sectorul central-estic al Africii (Uganda, Rwanda, Burundi, Kenya și Tanzania), cu altitudini medii de 1500 m, cu temperaturi mai moderate, în opoziție cu slaba populare a bazinului fluviului Zair, situat pe aceeași latitudine (linia Ecuatorului), ocupat de pădurea ecuatorială, cu ploi zilnice (peste 1500 mm precipitații anuale) și grad ridicat al umidității aerului asociate cu temperaturi medii zilnice ridicate (peste 26°C media anuală), afectat de musca tsetze și țânțarul anofel, cu vegetație luxuriantă, spații greu penetrabile, populație rară, agricultură itinerantă. Același lucru este valabil și în cazul zonei ecuatoriale a Americii de Sud. Câmpia Amazonului, acoperită de vastul covor al pădurii ecuatoriale (selvas), este foarte slab populată. În schimb, în sectorul ecuatorial vestic, regiunea Munților Anzi concentrează la peste 3000 de metri altitudine aproximativ 98% din populația

Columbiei, 85% din cea a Ecuadorului și 75% din cea a Boliviei. Aici întâlnim, de fapt, și așezările permanente situate la cele mai mari altitudini de pe glob. Eforturile de populare a Amazoniei, începute în “epoca cauciucului”, continuate cu defrișările masive din zilele noastre, edificarea de noi orașe (Manaus) și căi de comunicație moderne (șoseaua transamazoniană) sunt pe departe neconvingătoare în vederea atragerii și stabilizării permanente a populației. Puținii fermieri japonezi, stabiliți aici cu sprijinul statului brazilian, extrem de întreprinzători, pe lângă cvasiizolare și condiții climatice adesea insuportabile, se plâng de nesiguranță, șefii militari locali dijmuid frecvent fermele acestora.

După V. Mihăilescu (1973), afirmația “câmpiile și dealurile sunt mai bine populate decât munții” trebuie privită și cronologic. Bărăganul nu era în trecut decât o stepă ierboasă slab populată, iar câmpia glaciară din nordul Europei, acoperită odinioară de păduri și mlaștini, a fost transformată prin activitatea omului într-un domeniu de intensă populare. Văile fertile ale Nilului, Gangelui și Brahmaputrei, adevărate furnicare de oameni, au trebuit prelucrate pentru a se ajunge la stadiul actual de populare. După opinia aceluiași autor (V. Mihăilescu), ținuturile deluroase și de podiș, cu climat intermediar între cel de câmpie și cel de munte, cu soluri fertile și resurse variate, au atras mai devreme și în număr mai mare populația, și au avut o influență hotărâtoare în formarea și consolidarea civilizațiilor umane.

Masivitatea, adică gradul de fragmentare și direcția generală a culmilor, favorizează popularea spațiilor montane, în sensul că acolo unde gradul de fragmentare al reliefului este mai pronunțat, penetrația populației și ocuparea spațiilor montane este mai avansată. Dispunerea paralelă a culmilor și lipsa pasurilor constituie adesea bariere puternice în privința accesibilității și a populării. În schimb, văile transversale sunt în general penetrabile și bine populate (exemple: Valea Prahovei în Carpații Românești, și Valea Adigelui în Alpii Italiani).

După J. Beaujeau-Garnier (1964, p. 43), “analizele influenței reliefului (asupra răspândirii populației) constituie o problemă delicată. Influența este în funcție de altitudine, latitudine, și, în detaliu, de aspectul, de fragmentarea și natura terenului.” Odată cu altitudinea, descrește presiunea atmosferică, cu efecte negative asupra organismului uman. În paralel, scade și conținutul în oxigen al atmosferei. La peste 8000 m presiunea scăzută și lipsa oxigenului cauzează moartea organismului uman.

În regiunile uscate, munții sunt mai bogați în precipitații decât regiunile adiacente mai joase, care sunt valorificate economic și adesea intens populate ca urmare a bogatelor resurse de apă din munți. California ar fi un veritabil deșert fără resursele de apă din Sierra Nevada, iar agricultura Andaluziei ar fi foarte săracă fără aportul hidric din sectorul montan adiacent. Nu trebuie omis potențialul hidroenergetic al râurilor în sectoarele montane, care, pus în valoare, contribuie, alături de activitățile și potențialul turistic, la stabilizarea și atragerea populației (exemplul orașului Grenoble din zona alpină a Franței).

Dintre toate viețuitoarele, omul reprezintă cea mai remarcabilă adaptabilitate la condițiile de climă. Zonele climatului ecuatorial și subecuatorial, cu vegetație luxuriantă, ploi abundente, temperaturi ridicate și mare frecvență a bolilor parazitare intestinale, sunt slab populate. Locuite de către populația neagră, aceasta, prin pigmentația specifică a pielii formează un fel de ecran, care permite omului să lucreze, reducând cantitatea de sare ce se pierde prin evapotranspirație.

“Numărul mare de glande sudoripare, care îi conferă o mare capacitate de transpirație, multiplicarea vaselor capilare subcutanate care se dilată și măresc circulația periferică a sângelui, toate acestea îi permit să mențină mai ușor echilibrul termic” (J. Beaujeau-Garnier, 1964, p. 41).

Folosirea sistematică a D.D.T.-ului a dat rezultate încurajatoare în lupta pentru decimarea țânțarului anofel, purtătorul virusului malariei.

Ținuturile tropicale și subtropicale situate la distanțe mari față de țărmurile oceanice suferă de lipsa apei. Precipitațiile sunt rare și nu depășesc, în general, valoarea de 100-150 mm/an. Este cazul marilor deșerturi ale globului (Sahara, Deșertul Arabiei, Marele Deșert al Australiei ș.a), unde acest element indispensabil vieții umane – apa – cu apariții insulare, doar în oaze, determină cele mai reduse densități de populație, în opoziție cu puternicele concentrări demografice din văile și deltele fluviilor care străbat aceste zone (Tigrul, Eufratul, Nilul ș. a).

Zona climatului temperat, cu diferitele ei nuanțe (oceanice, continentale etc.) oferă condiții optime desfășurării unor activități economice permanente și stabilizării continue a populației. Alternanța celor patru anotimpuri – o veritabilă reeditare în decurs de un an a principalelor nuanțe climatice ale globului – constituie premisa unei veritabile

elasticității adaptative a organismului uman și a desfășurării unor activități economice extrem de diversificate.

În regiunile polare, frigul reprezintă principalul obstacol în popularea masivă a acestor spații. În Canada, limita nordică a spațiului populat se suprapune peste izoterma de -20°C a lunii celei mai reci, ianuarie. Temperaturile scăzute reduc circulația sanguină și provoacă congestii ce duc treptat la pierderea energiei calorice a organismului, și în final la moarte. Populația utilizează la maximum toate resursele de existență posibile din mediul în care trăiește. Împotriva frigului se apără prin îmbrăcămintea călduroasă confecționată din blănuri. Se consumă multă grăsime și uleiuri animale, utilizate și pentru iluminat. Nomadismul subpolar, pe lângă resursele de hrană de origine animală (creșterea renilor), permite activități continue în lungile zile și nopți polare. Deficiența în vitamine a hranei se reflectă în chip nefavorabil în creșterea populației prin rata redusă a fertilității.

Vegetația naturală influențează diferențiat răspândirea populației.

“Deșerturile verzi” ale Amazoniei, Zairului și Indoneziei, unde ritmurile proceselor biologice ale plantelor sunt foarte rapide, unde refacerea vegetației pe cale naturală este remarcabilă, constituie adevărate bariere naturale în procesul răspândirii populației. Cu toate acestea, deși reduse sub aspect numeric, se cunosc numeroase triburi care le populează. Pădurile zonei temperate au atras de timpuriu populația, procesul accentuându-se o dată cu dezvoltarea metalurgiei fierului pe bază de mangal (exemplu Solingen etc.). Pădurea, pe lângă materiale de construcții ieftine și sursă de energie, constituie o sursă complementară de hrană prin produsele accesorii care le generează (fructe de pădure, ciuperci, vânat etc.).

Pentru poporul român, pădurea a jucat multiple roluri: economic, de adăpost, de refugiu, de apărare și de asigurare a hranei. Sunt semnificative în acest sens descrierile cronicii moldovene despre bătălia lui Bogdan, tatăl lui Ștefan cel Mare, împotriva polonezilor, bătălie care a avut loc la 6 septembrie 1450 în Codrul Crasnei, la nord de Vaslui: “deci când au fost la mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan Vodă la carele leșilor, ci apărându-se leșii abia au scăpat cu multă pagubă și piele” (C. Giurescu, 1975, p. 40).

Pădurea, după aprecierile aceluiași istoric (C. Giurescu, 1975, p. 29), “a jucat un rol de căpetenie în continuitatea populației romanice, a strămoșilor noștri nemijlociți, în

stânga Dunării, în tot ținutul carpato-danubian, de la Tisa până la țărmul mării”. Referitor la rolul de adăpost al Carpaților pentru populația autohtonă, același istoric consemnează că “muntele a însemnat în primul rând prin pădurile sale, nu numai adăpost, dar și hrană variată”.

Civilizațiile antice din bazinul Mării Mediterane, în special cele din sectorul estic, s-au dezvoltat pe baza unor extinse spații forestiere ce au făcut obiectul defrișărilor timpurii pentru construcția de corăbii. Decimarea sistematică a pădurii a condus la aridizarea timpurie a zonei, locul cornutelor mari în structura șeptelului fiind luat de caprine și ovine, singurele capabile să valorifice vegetația derivată de tip maquis. Apa constituie problema cardinală a supraviețuirii și dezvoltării în aceste zone. Bătălia pentru pământ între lumea arabă și statul Israel este mai degrabă o bătălie pentru resurse de apă.

Vastul teritoriu dintre Munții Apalași și Munții Stâncoși din S.U.A a fost transformat în cea mai mare parte în teren arabil de către “pionierii vestului”, în paralel cu decimarea a milioane de exemplare de bizoni, adăpostiți astăzi în număr mic în parcuri naturale.

Creșterea demografică rapidă a Indiei și a unor țări din Africa și America Latină, pe lângă solicitările tot mai mari de hrană, este acompaniată de extinderea terenurilor pentru agricultură și a sporirii nevoilor de lemn de foc, fapt ce a dus la reducerea drastică a suprafețelor acoperite cu păduri, implicit la un periculos declin ecologic.

Fertilitatea naturală a solului a jucat un rol însemnat în privința concentrării teritoriale a populației. Nu întâmplător, marile concentrații demografice ale antichității se suprapun unor văi și regiuni cu soluri fertile, ușor de lucrat, asociate cu un regim hidrologic favorabil menținerii fertilității naturale (Nil, Tigru, Eufrat, Huanghe, Brahmaputra, Mekong ș.a).

“Vocația agricolă” a diferitelor regiuni ale globului se află în strânsă corelație cu nivelul de dezvoltare a forțelor de producție în regiunile respective, în general, și gradul de dotare și modernizare a agriculturii, în special. Bunăoară, în Câmpia Schone, din sudul Scandinaviei, cu climat rece și soluri de slabă fertilitate naturală, se obțin producții de grâu mult mai mari decât în Câmpia La Plata din Uruguay, cu un climat favorabil și soluri stepice, de mare fertilitate naturală.

Deși inoportune locuirii din cauza frecventelor cutremure de pământ și a vulcanismului activ, unele regiuni ale globului, cum ar fi insulele Jawa și Sicilia, sau America Centrală, datorită solurilor deosebit de fertile și calde, rezultate din descompunerea lavei, concentrează totuși o populație numeroasă.

Prezența unor importante resurse ale subsolului a constituit și mai constituie premisa “chemărilor demografice”. Marile bazine carbonifere ale globului sunt de regulă și areale de puternice concentrări demografice.

Creșterea rolului petrolului în balanța energetică mondială și costul relativ redus al exploatărilor în raport cu combustibilii solizi, au determinat extinderea ariilor populate în regiuni izolate și ostile (Siberia de Vest, nordul Alaskăi – Prudhoe Bay, Sahara – Hassi Messaud).

Rolul apei în distribuția populației este complex și adesea contradictoriu. Absența sau cantitățile reduse într-o regiune constituie adeseori un obstacol de neînviș, după cum excesul de apă se interpune în calea desfășurării unei activități economice normale. Cantitatea, dar mai ales calitatea apei joacă un rol important în distribuția teritorială a populației. Astfel, Câmpia Transilvaniei este slab populată în comparație cu culoarele limitrofe ale Mureșului, Someșului Mic, Someșului Mare și Arieșului, fapt explicat în bună parte prin lipsa apei cu calitate potabile, la care se adaugă potențialul de comunicație redus. Din aceleași considerente (apa sălcie), în regiunile viticole din sudul Franței, apa este substituită cu consumul de vinuri ușoare. Apa joacă în multe zone ale globului un rol important pentru transport și penetrație în interiorul unor teritorii greu accesibile pe uscat, precum și sursă complementară de hrană. Marea majoritate a așezărilor din bazinul Amazonului și Zairului sunt amplasate pe malurile acestor fluvii, ori afluenți ai lor. Puternica concentrare de populație de pe malurile lacului Mweru, din Africa central-estică, se explică și prin faptul că peștele constituie aici o sursă adițională de hrană.

Nu trebuie omis faptul că, în cele mai numeroase cazuri, marile orașe ale lumii sunt porturi.

Fauna constituie un factor de atracție demografică în condițiile unei slabe diversități a reurselor de hrană și a căutării cu insistență pe piața mondială a diverselor produse realizate din capturarea și sacrificarea animalelor sălbatice. Taigaua siberiană și cea canadiană sunt populate de grupuri organizate de vânători de animale pentru blănuri

scumpe (vizon, zibelină, marmotă, vulpea argintie și albastră). Vânătoria de balene, precum și pescuitul, se înscriu ca activități economice de bază pentru Islanda, insulele Faroer, Norvegia și alte state, principalele porturi fiind echipate în funcție de aceste activități în care sunt antrenați o bună parte din locuitori țărilor în cauză.

Aproximativ 90% din locuitorii Terrei trăiesc în emisfera nordică, iar în cadrul acesteia, 75% trăiesc la latitudini mijlocii, cuprinse între 20° și 60° latitudine nordică. Această distribuție inegală între emisfere se corelează cu distribuția inegală a uscutului la nord și la sud de linia Ecuatorului. Peste 50% din populația lumii trăiește doar pe 5% din suprafața uscatului, 2/3 pe 10% și aproape 9/10 pe mai puțin de 20% din suprafața acestuia.

2.1.2. Factorii economici ai distribuției populației

Dintre aceștia enumerăm:

- nivelul dezvoltării economice și tipul de economie;
- modul de exploatare al solului și nivelul agrotehnicii;
- particularitățile dezvoltării industriei;
- evoluția transporturilor și a comerțului;
- politica dezvoltării urbane.

Numărul populației în cadrul societăților primitive este drastic limitat de potențialul local de susținere. Exploatarea mediului lor de viață în condiții primitive nu asigură întotdeauna nevoile minime de subzistență (hrană, îmbrăcăminte, adăpost).

“Echilibrul precar între resurse și consum caracterizează acest tip de comunități” (J. Beaujeu-Garnier, 1964, p. 53), în cadrul cărora foamea se substituie ca pârghie de control demografic. Este vorba de triburile de pigmei din pădurile africane și cele de indieni din bazinul Amazoniei, la care se adaugă aborigenii din Australia.

Societățile rurale primare (basically rural societies), fie cele orientate spre creșterea animalelor, fie spre cultivarea pământului, au nevoie de spații extinse pentru asigurarea nevoilor de hrană.

Crescătorii de animale de la periferiile marilor deșerturi practică nomadismul, cauza principală constituind-o discontinuitatea covorului vegetal. Hrana de bază o constituie laptele și derivatele acestuia, și mai rar carnea. Fiind vorba de un păstorit extensiv și primitiv, densitățile demografice sunt reduse.

În cadrul cultivării pământului, tipul de cultură și metodele de fertilizare a solului sunt adesea hotărâtoare în privința dispersiei ori concentrării demografice. Epuizarea rapidă a fertilității naturale a solului și lipsa îngrășămintelor de orice fel, impun perioade lungi de refacere pe cale naturală.

Astfel, în Africa tropicală, după trei ani de cultivare succesivă, se impune o lăsare în pârloagă a terenului arabil de la cinci la 12 ani, în timp ce în nord-estul uscat al Braziliei, după unu~patru ani de cultivare, sunt necesari 20 de ani de lăsare în pârloagă. Forma cea mai primitivă de exploatare a pământului în aceste regiuni o constituie agricultura itinerantă. Colectivitățile primitive defrișează pădurea și cultivă terenul astfel câștigat, până la epuizarea fertilității, cu mijloace rudimentare. Apoi se deplasează în altă parte unde activitățile agricole se reiau în același mod. Asupra parcelelor inițiale se revine cu totul întâmplător, acestea fiind adesea reocupate de vegetația naturală. Plantele alimentare de bază sunt maniocul (cassava) în Africa ecuatorială și Brazilia, pe când în Sudan și Podișul Deccan (India) – sorgul și meiul. Datorită slabului potențial de hrănire, densitățile demografice sunt reduse, de regulă între 5-10 locuitori/km².

Utilizarea sistematică a animalelor pentru munci agricole, dublată de utilizarea dejecțiilor animaliere pentru fertilizarea solului și a irigațiilor în cultivarea orezului, a condus de timpuriu la cristalizarea unor mari densități rurale, în special în Asia musonică. Cultivarea prin răsădire a acestei plante reclamă un număr mare de brațe de muncă. Calitățile nutritive excepționale (grăsimi, substanțe minerale și vitamine), dublate de recolte mai mari decât în cazul altor cereale (orz, grâu, porumb) și obținerea de două și chiar trei recolte/an, sunt factori catalizatori ai marilor densități demografice (500-1200 loc./km²).

Activitățile pastorale, indiferent de nivelul și tipul de economie, conduc totdeauna la densități demografice reduse, spațiul de exploatare economică în acest caz fiind de regulă foarte extins.

În țările cu economie avansată, de regulă producția agricolă și nevoile de consum alimentar sunt satisfăcute la nivele optime, pe fondul unor ponderi foarte scăzute a populației agricole din totalul populației ocupate. De exemplu, ponderea populației agricole a Olandei este de 4%, un agricultor asigurând, prin nivelul ridicat al producției, hrana a 150-200 de persoane. Agricultură Olandei, dar și a altor țări din vestul Europei,

este prin excelență intensivă și modernă, și contribuie la realizarea unui grad ridicat de populare a țării (377 loc./km²).

“Implementarea și îmbunătățirea sistemelor de rotație a culturilor și utilizarea pe scară largă a îngrășămintelor organice sunt factorii responsabili pentru creșterea populației rurale din câmpiile Europei în secolele XVII și XVIII, prin reducerea și apoi eliminarea riscului foametei” (J. Beaujeau-Garnier, 1964, p. 57).

Gradul de mecanizare și randamentul muncii își pun adesea amprenta asupra gradului de populare. Mecanizarea totală a culturii grâului în preria nord-americană reclamă un număr redus de brațe de muncă, în sistemul dry-farming, și ca urmare densitățile sunt mici. Același lucru este valabil și pentru Canada și Australia, unde densitățile demografice sunt în general foarte mici.

Producerea unui kilogram de orez necesită aproximativ trei ore de muncă pentru un țăran în Indochina, pe când aceeași cantitate se produce în 1-5 minute de către un fermier din Louisiana. Cultivarea unui ha de orez în delta Mekong solicită aproximativ 400 de zile de muncă grea, pe când în fermele de profil americane, în condițiile mecanizării, sunt necesare aproximativ 7 zile pentru aceeași suprafață.

Industria a jucat un rol esențial în distribuția teritorială a populației. Câmpurile de exploatare a cărbunelui au atras în primele faze ale exploatării un număr mare de brațe de muncă, prin excelență masculină (Cardiff, Derby, Nottingham – Regatul Unit, Ruhr – Germania, Silezia – Cehia și Polonia, Donețk – Ucraina, Kuznețk-Karaganda – Rusia, Apalași – SUA, Fushin – China). Pe baza cărbunelui superior a fost atrasă ulterior “siderurgia neagră”, și apoi industria de mașini grele și utilaje. Echilibrarea numerică între sexe a forței de muncă a impus amplasarea de ramuri ale industriei ușoare (textilă) și alimentare, care ocupă, prin specificul lor, majoritatea forței de muncă feminine. Declinul siderurgiei din zilele noastre (rust-belt) impune o reînnoire economică a acestor regiuni cu industrii din “al treilea val”.

O atracție irezistibilă a constituit-o decoperirea și exploatarea zăcămintelor de aur din zona montană a Americii de Nord și regiunea Rand din Africa de Sud, unde alături de aur, se extrag și diamante. În acest din urmă caz, concentrarea populației în zona câmpurilor diamantifere de la Kimberley și ținutul Vaal contrastează cu densitățile demografice mici din zonele adiacente, dominate de ferme cu agricultură extensivă.

În zona Munților Apuseni din țara noastră, ariile de exploatare a minereurilor sunt mai dens populate decât cele profilate pe creșterea animalelor și exploatarea lemnului.

Dezvoltarea și concentrarea urbană au condus la diferențieri remarcabile din punctul de vedere al distribuției populației. Cu toată gama largă de exprimare teritorială a fenomenului urban, acesta se distinge de rural prin gradul mai ridicat de densitate a populației și prin modul compact de ocupare a spațiului. Agricultură periurbană, de regulă intensivă, atrage un număr mare de brațe de muncă. Promovarea orașelor-satelit ca forme de decongestionare a marilor aglomerații urbane, alături de dezvoltarea centrelor rezidențiale și a rezidențelor secundare, au condus la puternice concentrări demografice în jurul marilor orașe.

Politicile de dezvoltare regională își pun puternic amprenta asupra distribuției populației. În Franța, politica de descentralizare nu permite locarea noilor industrii în centrele urbane supracongestionate, ci din contră, încurajează dispersia acestora în alte centre urbane importante ori în localități rurale. Prosperitatea economică a așezărilor rurale ale Germaniei este susținută aproape peste tot de prezența industriei.

Depopularea masivă a satelor în România în perioada sistemului politic comunist a fost rezultatul dezvoltării pe scară largă a industriei în orașe, care a atras un puternic contingent demografic din mediul rural, pe fondul generalizării cooperativizării la nivel național.

Dezvoltarea și modernizarea transporturilor au contribuit la declanșarea și amplificarea unei puternice mobilități spațiale a populației, a materiilor prime și a produselor manufacturate.

“Sporirea mijloacelor de transport este fundamentală în distribuția prezentă a populației pe ansamblului globului” (J. Beaujeu-Garnier, 1964, p. 61).

Colonizarea masivă a Americii de Nord este rezultatul sporirii siguranței și a vitezei capacității de transport a navelor transoceanice dotate cu motoare cu abur. Transporturile navale au jucat un rol crucial în epoca marilor descoperiri geografice și mai apoi în popularea lumii noi. Pe lângă aspectul economic al transporturilor, ce permit transportul materiilor prime și a produselor manufacturate pe întregul glob, acestea au scos din izolare vaste teritorii și au contribuit din plin la prosperitatea populației și la sporirea capacității de informare a acesteia prin amplificarea contactelor interumane.

Edificarea marilor axe feroviare transcontinentale în America de Nord, a transsiberianului în Rusia și apoi a celor din China au condus la atragerea populației pe aceste axe majore de comunicație.

Colonizarea Africii, dar și a altor teritorii, a însemnat a transporta (a coloniza înseamnă a transporta, spunea unul din regii Belgiei, cu referire la amenajarea căilor feroviare în zona Golfului Guineii). De aceea nu întâlnim aici nici o cale ferată transcontinentală, iar cele existente sunt direcționate spre țărmuri, în lungul lor concentrându-se majoritatea populației și activitățile economice de bază.

Transporturile aeriene au o contribuție decisivă la amplificarea contactelor interumane prin rapiditate, confort, siguranță și prețuri accesibile, numărul mediu anual al persoanelor transportate cu avionul fiind de aproape un miliard (în 1937 au zburat cu avionul 25 de milioane de pasageri).

2.1.3. Factorii social- istorici

Aceștia au jucat un rol complex în distribuția populației de-a lungul timpului și își pun puternic amprenta și în zilele noastre în privința concentrării sau diminuării populației în anumite teritorii. Dintre aceștia enumerăm:

- vechimea populării unor teritorii;
- colonizările libere sau cele forțate;
- redistribuții de populație ca urmare a aplicării unor acorduri după stări conflictuale.

În general, teritoriile cu continuitate demografică, și deci de veche populare, au densități mai mari în comparație cu cele populate mai recent. Exemplul între gradul de populare al Europei, pe de o parte, și cel al Americii de Nord și Australiei, pe de altă parte, este grăitor. În Europa, în condițiile unei presiuni demografice puse în evidență încă din Evul Mediu, pe fondul lipsei unui progres tehnic capabil să susțină creșterea demografică, s-a trecut la ocuparea unor teritorii mai puțin favorabile locuirii (defrișări pe versanți în zonele montane și stabilirea de așezări). Exemplu: bazinul montan al Arieșului, unde, ca urmare a creșterii populației în sectoarele de vale, prin roire s-au pus bazele unor noi așezări în sectoarele înalte, de versanți și platouri, prin defrișări sistematice, rezultând așezările cu structură risipită de tip “crâng”.

În schimb, în “Lumea Nouă” (America, Australia), “pionierii” din vechiul continent au rămas uluiți de imensitatea spațiului, una din problemele cardinale ale acestora fiind ocuparea extensivă a acestuia și delimitarea proprietăților, densitățile demografice mici menținându-se până în zilele noastre. Buri, în Africa de Sud, au pătruns în interiorul ariilor de savană slab populate, trasându-și limitele proprietăților la o distanță de o jumătate de oră de parcurs călare de la un semn central prestabilit în teren.

Câmpia Bărăganului, un teritoriu foarte slab populat, ocupat cu vegetație de stepă, a fost transformată treptat în teren arabil, după pacea de la Adrianopol (1829), care a suprimat monopopulul turcesc cu grâu la gurile Dunării. În ciuda unor permanente migrații dinspre arealele montane, a înființării de ferme în etapa comunistă și a generalizării irigațiilor, rămâne pe mai departe un teritoriu mai slab populat în comparație cu sectorul subcarpatic adiacent.

Ocuparea prin colonizare a unor teritorii este o practică verificată de-a lungul istoriei și transmisă până în zilele noastre. Gradul redus de populare a unor teritorii, coroborat cu interesele politice și geostrategice în anumite etape istorice, a condus la “deblocarea teritorială” a unor importante contingente umane și la stabilirea lor în noile spații.

Satele de colonizare ale sașilor din Transilvania și cele ale șvabilor din Banat sunt exemple edificatoare în acest sens. În urma utilizării raționale a pământului și a utilizării unor agrotehnici avansate la vremea respectivă (asolamente, desecări, noi culturi), teritoriile în cauză au fost “înnobilate” economic și s-au constituit ca focare de simbioze pozitive de civilizații și de progres general, situație care se menține până în zilele noastre, pe fondul unei reduceri drastice, sub raport numeric, a populației de origine germană.

Pe de altă parte, transferul populației germane la vest de Oder după 1945, și colonizarea acestui spațiu cu țărani polonezi, a avut drept consecință nu numai schimbarea structurii etnice, dar și o reducere sensibilă a densității populației (marile proprietăți de pământ ale populației germane au fost preluate de țărani polonezi și transformate în mici proprietăți).

Colonizarea intensivă a noului stat Israel după 1948 a condus la multiplicarea de așezări în teritoriile cucerite de la arabi, situație care se derulează până în zilele noastre.

Stările conflictuale au generat de-a lungul istoriei regrupări masive de populație, izvorâte din stările de fapt ori ca urmare a acordurilor încheiate între beligeranți. În urma războiului greco-turc din 1912-1913 s-a convenit la punerea în aplicare a unui schimb de populație între cele două state, în special din ariile frontaliere. În Cipru, în zilele noastre, o nouă frontieră pe direcție generală est-vest, separă populația de origine turcă de cea de origine greacă.

Trasarea “Cortinei de Fier” între Estul și Vestul Europei, și mai apoi edificarea zidului Berlinului în 1961 (numit și “zid al rușinii”) a constituit un impediment major în calea stabilirii unor relații interumane normale, inclusiv la accentuarea decalajelor de dezvoltare. “Filtrul” aprobărilor pentru “vizitarea Vestului” era extrem de puternic, fapt ce a condus la un “transfer demografic” sistematic pe cale frauduloasă și la formarea unor puternice dizidențe, în special intelectuale, ce a jucat un rol important în prăbușirea sistemelor totalitare din Est.

Acordarea condiționată a independenței Indiei de către coroana britanică în 1947 (India “acceptând” separarea teritorială a populației hinduse de cea musulmană) a dus la declanșarea unui sângeros război fratricid și la formarea a două entități politico-administrative, statele Uniunea Indiană și Pakistanul, acesta din urmă cu două provincii (Orientală și Occidentală). Ulterior (1971), provincia Orientală a Pakistanului s-a desprins, rezultând statul Bangladesh. Aceste mutații de ordin teritorial au fost însoțite de puternice fluxuri demografice – musulmanii s-au regrupat în cele două extremități – nord-vestică și nord-estică (Pakistan și Bangladesh), iar hindușii în spațiul peninsular propriu-zis (India).

2.1.4. Factorii demografici

Aceștia se referă exclusiv la “intrările” și “ieșirile” dintr-un stoc de populație, supus influențelor culturale, religioase și economice.

Populațiile ce au finalizat tranziția demografică se caracterizează prin stabilizarea numerică a populației la anumite nivele, ori chiar printr-un regres numeric. Natalitatea, în general redusă, o durată medie a vieții mai mare, pe fondul unui nivel de trai ridicat izvorât din creșterea economică susținută, conduc la o stabilizare “de ordin cantitativ”, pe fondul unei îmbătrâniri demografice evidente (cazul țărilor cu economie avansată).

Funcționarea politicilor de tipul “planning familial” sunt însoțite de rezultate notabile în cadrul populațiilor instruite, și adesea ne semnificative în sânul celor lipsite ori cu un slab nivel de cunoaștere. În China, politica demografică “o familie – un copil” dă rezultate scontate în mediul urban, cu o populație instruită și adesea bine informată, pe când în mediul rural, în ciuda eforturilor stăruitoare din partea puterii de stat, conceptul de “family planning” și aplicarea lui “prinde” extrem de greu din cauza nivelelor reduse de instruire și a lipsei unui personal medical competent.

Papalitatea se află pe o poziție diametral opusă cu factorii de decizie ai ONU în domeniul politicilor demografice regionale și a celei globale. Propovăduirii abstenenței cuplurilor și interzicerii avorturilor i se opune un set de măsuri contraceptive, începând cu instruirea tinerilor, în special a fetelor, și terminând cu acceptarea practicării avorturilor. Sunt demni de luat în seamă și stimulii de ordin economic ce duc la reducerea numerică a familiei. Statul chinez acordă prime graduale familiilor în funcție de numărul de copii, cele mai consistente fiind acordate familiilor cu un singur copil. Nu trebuie omisă nici propaganda sistematică la nivelul partidului, “acceptarea” doar a unui singur copil în familie fiind considerată un gest patriotic.

Factorul de ordin religios acționează diferențiat din punct de vedere al dimensiunii familiei. Așa cum s-a mai afirmat, “comportamentul demografic” al unor populații ce fac parte din religiile cu perceptive pronataliste se diferențiază net de celelalte, chiar pe teritorii restrânse. Așezările cu mulți adepți ai cultului pentecostal de pe valea Ludușului au un potențial demografic remarcabil, cu dominanța populației tinere, în timp ce așezările din vecinătate cu dominanța cultului ortodox “se sting” pe cale naturală.

Factorii de ordin religios se asociază adesea cu cei de ordin psihologic. În general, populațiile de emigranți se înregistrează cu familii mai numeroase. Instinctul de conservare a acestor populații, nevoia de a se impune în noile spații de adopțiune, sunt mai puternice în raport cu cel al populațiilor “de acasă”.

2.2. Repartiția populației pe harta politică a lumii

La nivel mondial se înregistrează 264 de unități politico-teritoriale, din care 192 sunt state independente și 72 de teritorii aflate în stare de dependență (autonomie limitată sau sub tutelă). Făcând abstracție de teritoriile dependente, unui stat mediu îi

revine o populație de 31 250 000 de locuitori. Față de această valoare, abaterile spre limita superioară și cea inferioară sunt foarte expresive. Cea mai mare “putere demografică”, China, numără aproximativ 1,3 miliarde locuitori. India, a doua țară ca potențial demografic, a înregistrat în primăvara anului 2000, 1 miliard de oameni. Cele două state împreună concentrează peste 38% din populația lumii. La polul opus, ca număr de locuitori, se află statul Vatican cu 1000 de locuitori.

Gradul ridicat de concentrare a populației în entități teritorial-politice de rangul statelor reprezintă o realitate peremptorie (Fig. 7).

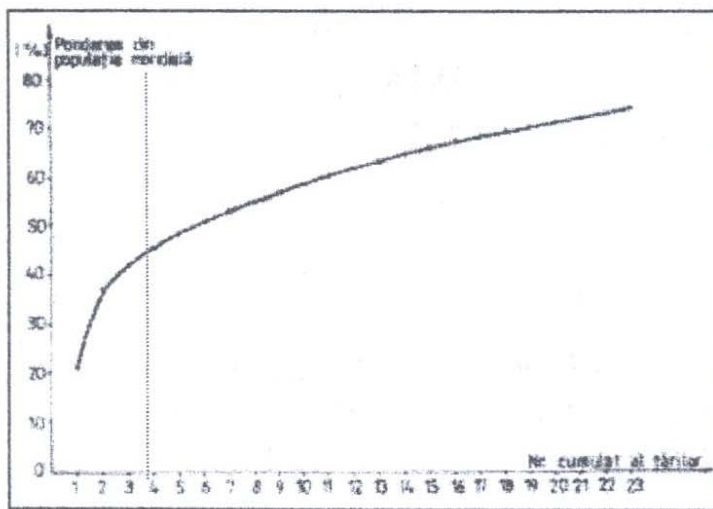


Fig. 7. Concentrarea populației, pe țări
(după L. Nicoară, 1999).

Astfel, cele 23 de țări cu populație de peste 50 de milioane, ce reprezintă aproape 12% din totalul statelor lumii, concentrează aproape 80% din potențialul demografic la scară planetară. Primele cinci țări după numărul populației (China, India, SUA, Indonezia și Brazilia) concentrează aproape jumătate

din populația planetei.

După potențialul demografic, se disting șapte grupe mari de state:

- țările “miliardare”; în această categorie se includ China (1,3 miliarde locuitori) și India (1 miliard locuitori) (38,3% din populația lumii);
- țări cu populație cuprinsă între 200 și 300 milioane de locuitori (S.U.A.- 270,5 milioane, și Indonezia 207 milioane); cele două state dețin aproape 8% din populația globului;
- țări cu populația cuprinsă între 100 și 200 milioane locuitori; aici se încadrează Brazilia (168,5), Pakistan (151,0), Rusia (147,0), Bangladesh (127,3), Japonia (126,0) și Nigeria (123,6). Această grupă concentrează aproape 675 milioane locuitori, ceea ce reprezintă 11,2% din populația lumii;

- d) țări cu populația cuprinsă între 50 și 100 milioane locuitori; această grupă cuprinde un număr mai mare de state și cu o mai pronunțată dispersie spațială – Mexic (98,2), Germania (82,0), Vietnam (79,4), Filipine (73,3), Iran (73,0), Egipt (67,6), Turcia (64,1), Etiopia (62,1), Thailanda (61,2), Franța (58,5), Marea Britanie (58,5), Italia (57,1) și Ucraina (51,0). Cele 13 state dețin 886 milioane de locuitori (14,7% din populația globului). În ansamblul lor, cele patru grupe de țări concentrează peste 72% din populația globului;
- e) țări cu populația cuprinsă între 25 și 50 de milioane de locuitori; înglobează un număr mare de state de pe toate continentele, cu excepția Australiei și Oceaniei. Acestei grupe îi aparțin R.D. Congo (49,0), Myanmar (48,0), Coreea de Sud (46,0), Africa de Sud (44,0), Argentina, Canada, Polonia și altele;
- f) țări cu populație cuprinsă între 1 și 25 milioane de locuitori; acestea reprezintă 42% din numărul total de state și teritorii, având o frecvență mai ridicată în Africa (Angola, Tunisia, Somalia, Mali etc.), Europa (România, Grecia, Suedia, Ungaria, Iugoslavia, Portugalia etc.) și America Latină;
- g) țări și teritorii cu populație sub 1 milion de locuitori; această categorie este foarte numeroasă, și cuprinde în principal unități teritoriale din Oceania (Solomon, Tonga, Polinezia Franceză ș.a) și Antilele Mici (Grenada, Trinidad-Tobago, Barbados, Antigua etc.) (Fig.7a. – Potențialul demografic al statelor lumii, după National Geographic, august 1998, vezi Anexa CD).

3. EVOLUȚIA NUMERICĂ A POPULAȚIEI

Se estimează că la începutul mileniului I (anul 1 d. Hr.), populația Terrei era de 100 milioane locuitori. La anul 1000, deci după un mileniu, populația crește de patru ori, ajungând la 400 milioane. La 1650 populația ajunge la 600 milioane (după unele surse la 500 milioane).

În anul 1800 populația Terrei atinge valoarea de 1 miliard. În anul 1950 populația depășește 2,5 miliarde, iar în 1975, 4 miliarde. După 20 de ani, populația ajunge la valoarea de 5,702 miliarde. În octombrie 1999, în prezența secretarului general al O.N.U, Kofie Anan, este celebrată al Sarajevo în Bosnia, sosirea pe lume al celui de-al șaselea miliard locuitor al Terrei (Tabel 1, Fig. 8).

Tabelul 1. Evoluția numerică a populației Terrei (d. Hr.).

Anul	1	1000	1650	1800	1900	1950	1975	1990	1995	1999	2000
Nr. pop. (mlrd.)	0,1	0,4	0,6	1	1,6	2,5	4	5,29	5,7	6	6,1

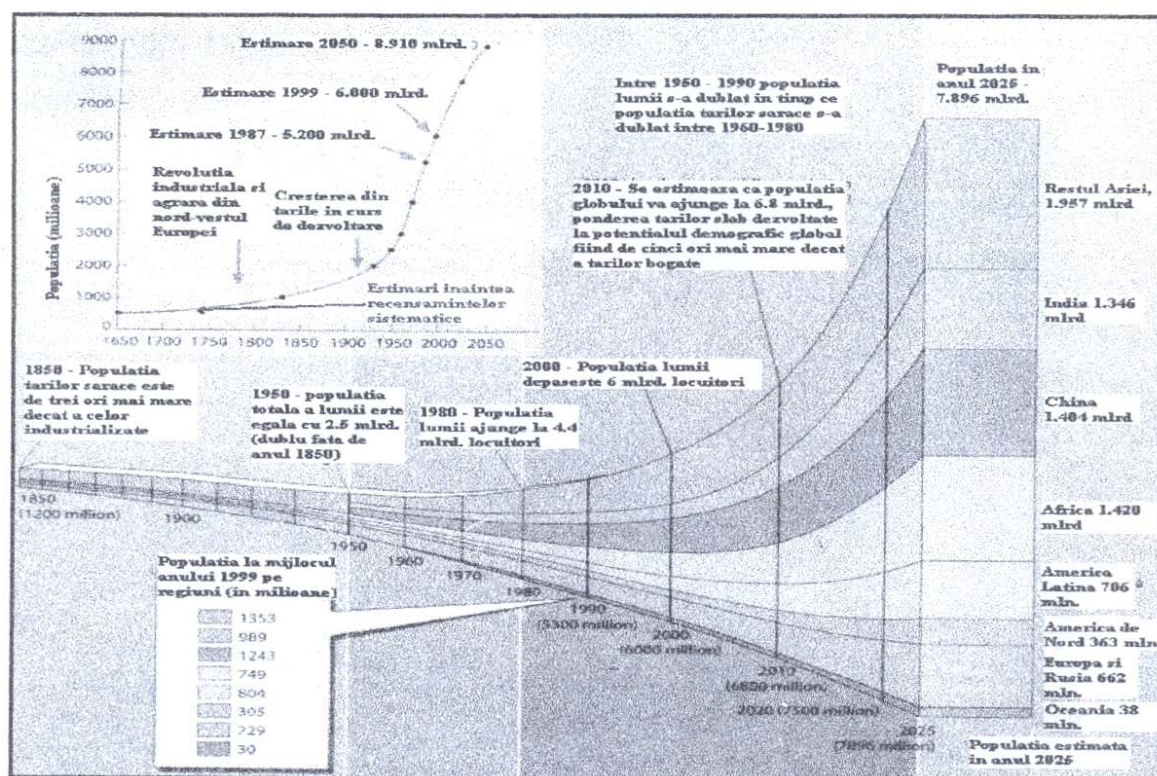


Fig. 8. Evoluția numerică a populației mondiale (după D. Waugh, 2000).

Dacă am da crezare profețiilor biblice, de înviere a celor morți, numărul actual al populației la nivelul globului ar fi de 82-84 miliarde de persoane. Menținerea unei rate ridicate de creștere a populației, similară celei din anul 1974 (2,7%), ar conduce în decurs de 700 de ani la un stoc demografic de 150 miliarde persoane, ceea ce ar echivala cu 1 locuitor pe metrul pătrat (M. Bulgaru, 1996, p. 201) (Fig. 9).

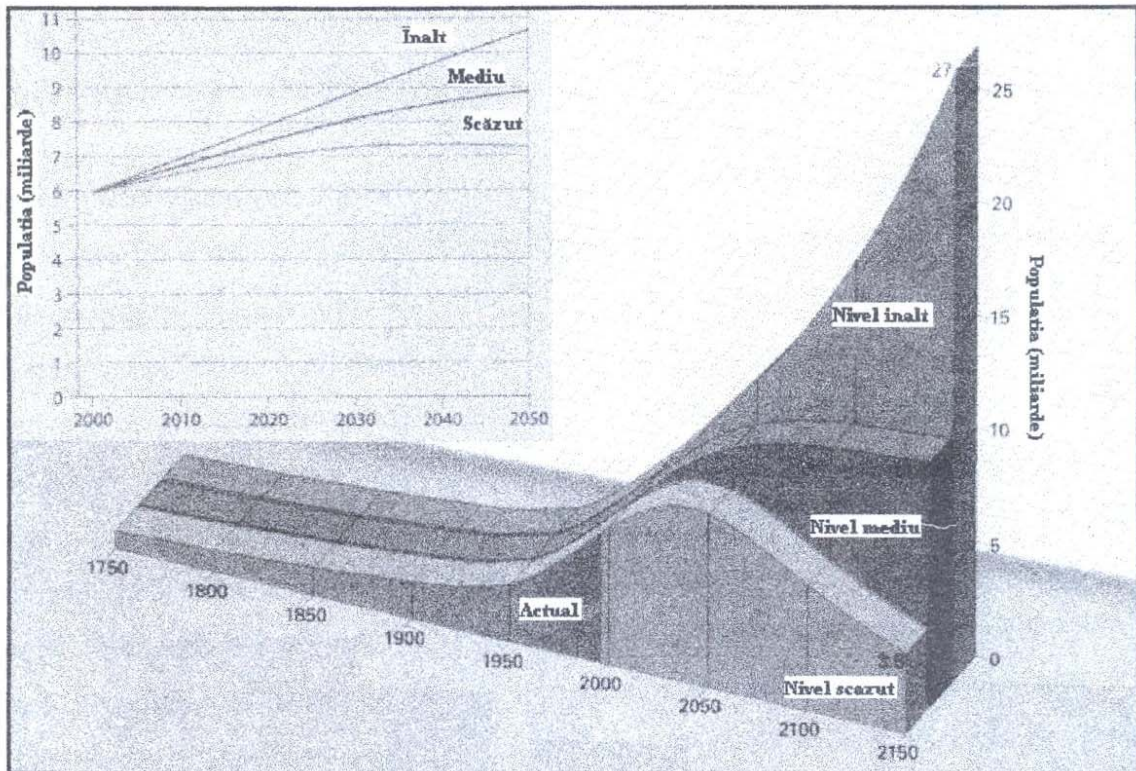


Fig. 9. Proiecțiile demografice, după ONU (National Geographic, octombrie 1998).

Drumul parcurs de omenire până în zilele noastre a fost greu și anevoios. Evoluția numerică a populației a fost drastic controlată de capacitatea de hrănire a spațiilor controlate. După calculele zoologului american Marbston Bates, omul primitiv, pentru a se putea întreține din vânat și cules, avea nevoie de cel puțin 5 km² de teren. Aproximativ 99% din istoria sa, omul a dus o viață de vânător. Vânătoarea a favorizat coeziunea socială, rezultând familia, și a contribuit la creșterea duratei medii a vieții, prin alimente mai bogate în proteine de origine animală.

Omul agricol a apărut acum 10 000 de ani, iar omul industrial cu cca. 350 de ani în urmă. Vârsta omenirii este apreciată la 600 000 de ani, când populația globului număra câteva mii de indivizi.

Cu aproximativ 10 000 de ani în urmă a avut loc prima "explozie demografică", când populația globului ajunge la cca. 10 milioane indivizi (după M. Bates). Durata

medie a vieții era de 16-18 ani. Ultimele trei secole marchează evoluția rapidă a civilizației umane, în corelație cu descoperirile epocale în domeniul tehnicii, care au ușurat și eliminat munca fizică a omului și au contribuit substanțial la sporirea producției în general și a producției alimentare în special (la 1650 se descoperă cazanul cu abur, la 1754 laminorul la cald, la 1767 mașina de filat, la 1785 războiul de țesut, la 1800 strungul mecanic, iar la 1813 locomotiva cu aburi).

Inginerul elvețian Gustav Eichelberg descrie metaforic drumul parcurs de civilizația umană până în zilele noastre:

“Se consideră că vârsta omenirii este de 600 000 de ani. Să ne imaginăm această mișcare a omenirii sub forma unei curse de maraton pe distanța a 60 km, care, începând dintr-un punct oarecare, se continuă către centrul unuia din orașele noastre considerat ca finiș. Prin urmare, o mare parte din distanța aceasta de 60 km se întinde pe un drum foarte greu, prin crânguri și păduri virgine despre care nici nu am știut nimic. Abia la capăt, după 58-59 km, găsim urme primitive (desene din peșteri ca primele semne de cultură) și abia la ultimul kilometru de drum apar tot mai multe asemenea semne. Cu 200 de metri înainte de finiș (200 m = 2000 ani), drumul acoperit cu dale de piatră trece pe lângă întăriturile romane. Cu 100 de metri înainte de final, alergătorii noștri sunt înconjurați de construcțiile așezărilor medievale. Până la finiș mai rămân doar 50 metri. Acolo sta un om care urmărește cursa cu ochi inteligenți și înțeleghători: aceștia sunt ochii lui Leonardo da Vinci. Au mai rămas numai zece metri. Ei încep la lumina torțelor și iluminarea săracăcioasă a lămpilor cu unsoare. Dar deodată, cu saltul lor la ultimii cinci metri, se întâmplă o minune uluitoare: lumina inundă drumul de noapte, căruțe fără animale de tracțiune fug în goană mare, se aud zgomote de mașini în văzduh, și alergătorul uimit este orbit de lumina proiectoarelor televiziunii, asaltat de mulțimea reporterilor radioului.”

Creșterea lentă a populației până în secolul al XVIII-lea este motivată de capacitatea limitată de hrănire și de frecvența ridicată a unor boli care decimau populații întregi.

Introducerea culturii cartofului în Irlanda a dus la o creștere rapidă a populației, de la 1 milion persoane în 1600, la 8 milioane în 1845. Ruinarea acestei culturi alimentare de bază, datorită manei cartofului, a avut drept rezultat depopularea masivă a acestui teritoriu prin emigrare, în special în S.U.A.

Ciuma, cauzată de înmulțirea rapidă a șobolanului negru (*Rattus norvegicus*, bacilul cumei este vehiculat de către puricii care trăiesc pe șobolani), în special în

subsolurile și canalele orașelor medievale, a constituit un factor major de decimare a populației din Europa și Asia pe toată durata Evului Mediu (V. Săhleanu, I. C. Voiculescu, 1976).

Natura a controlat în mod sistematic și selectiv creșterea numerică a populației, prin potențialul diferențiat de hrănire și incapacitatea omului de a preveni și eradica bolile și molimele cu efecte de masă. Durata medie a vieții la anul 1000 era de aproximativ de 25 de ani, iar suprafața medie de asigurare a hranei necesare pentru un culegător și vânător era de aproximativ 5 km².

Societățile umane de tip tradiționalist erau dominate de populații staționare. Starea staționară era menținută prin mijloace brutale, cum ar fi infanticidul (uciderea copiilor) și avortul (uciderea embrionului), ambele metode practicate ca urmare a insuficienței hranei. Fiecare tip de orânduire și civilizație favorizează un anumit tip de sănătate și de boli (V. Săhleanu, I. C. Voiculescu, 1976).

Sclavagismul a fost dominat de cultivarea și utilizarea forței fizice, munca fizică constituind izvorul sursei de hrană și a edificării civilizației urbane. Cultul fizicului robust a fost împins până la "artă", gladiatorii romani simbolizând supremația forței fizice a omului.

Iobăgia generalizată din Evul Mediu, regimul alimentar unilateral și hipocaloric, au dus la apariția și extinderea pelagrei și la o rată foarte înaltă a mortalității infantile.

Urbanizarea și industrializarea timpurie au contribuit la răspândirea în societățile proletare a febrei tifoide, tifosului exantematic și tuberculozei. Descoperirile epocale în domeniul medicinei, stabilirea unor reguli generale de protecție sanitară (vaccinurile), pe fondul unei capacități de satisfacere din ce în ce mai optimă a nevoilor alimentare, au condus la o creștere rapidă a populației în ultimii 200 de ani.

Două aspecte se impun a fi precizate:

- creșterea demografică rapidă nu s-a realizat simultan, la nivel planetar (aceasta s-a manifestat, în primele faze, la societățile industriale din vestul Europei);
- pe măsură ce ne apropiem de timpul actual, se reduce durata de creștere a populației la scară planetară.

Progresele foarte lente în domeniul tehnologic nu implică și o dezvoltare asemănătoare a inteligenței umane.

“Orice inovație comportă un pericol de moarte colectivă” (André Varagnac, citat de M. Eliade, 1991, p.14).

“Omul este produsul final al unei decizii luate la începutul Timpului: aceea de a ucide pentru a trăi” (M. Eliade, 1991, p.14).

Economia ocupativă, adică a însușirii de către omul primitiv (culegător, vânător, pescar) a “ofertei naturii”, limitează în mod drastic și neiertător numărul de indivizi. Prin analogie, societățile actuale de culegători, pescari și vânători din Amazonia ori zonele ecuatoriale ale Africii sunt “dimensionate” natural de capacitatea de hrănire a arealelor pe care le populează.

Economia productivă, a “primului val”, bazată pe transformarea naturii (cultivarea sistematică a pământului, creșterea animalelor, utilizarea irigațiilor, făurirea în serie a uneltelor), apoi economia celui de-al “doilea val” sau a “coșului de fum”, și astăzi, “economia cunoașterii” (al treilea val), au constituit etape temporal-progresive de susținere a creșterii demografice.

Saltul cel mai spectaculos al creșterii populației l-au înregistrat și îl înregistrează societățile economiei “coșului de fum” (din “al doilea val”).

Economia ocupativă (primitivă) încadrează societățile din punct de vedere cultural în etapa sălbăticiei. O dată cu descoperirea și implementarea inteligenței artificiale în procesele de producție, în sfera serviciilor și în special aceea a învățării, omenirea trece spre cea de-a treia etapă a evoluției culturale, civilizația cunoașterii, a universului “cyber-space”.

Societățile industriale se remarcă printr-o mare diversitate socială și culturală. Această mare diversitate influențează în mod hotărâtor diviziunea economică a muncii. În cadrul acestor societăți, diviziunea muncii a luat proporții inimaginabile, rezultând un îngrijorător fenomen de alienare a muncitorilor.

Diviziunea economică a muncii, pe lângă sporirea producției în toate sferele vieții materiale, se remarcă prin perceperea unor limite inferioare și superioare din punct de vedere al avantajelor pe care le oferă. În forma cea mai simplă a ei (diviziunea economică a muncii), muncitorii cheltuiesc energie pentru două funcții diferite:

- efectuarea propriu-zisă a muncii;
- menținerea legăturii cu ceilalți participanți la procesul muncii.

Ambele funcții solicită timp și energie.

În economiile avansate, pe seama productivității ridicate a muncii, se solicită tot mai mult timp și energie pentru conexiuni în “interior” și cu “exteriorul”. Rezultă de aici nevoia mai multor funcționari, birocrați etc., și implicit un declin al locurilor de muncă pentru “blue collars” (muncitori), și o nevoie de locuri de muncă suplimentare pentru “white collars” (funcționari): (transferul spre societățile terțiare sau, ale serviciilor).

Ritmul mediu anual actual de creștere a populației mondiale este de 1,7%. Acesta este diferențiat la nivel general pe cele două mari categorii de state → cu economie avansată, și slab dezvoltate.

“Zestrea demografică anuală” a Planetei este de cca. 90 de milioane de persoane. La un număr mediu anual de nașteri de aproximativ 145 milioane, se înregistrează cca. 55 milioane decese, rezultând un excedent natural de 90 milioane persoane. (Fig. 10).

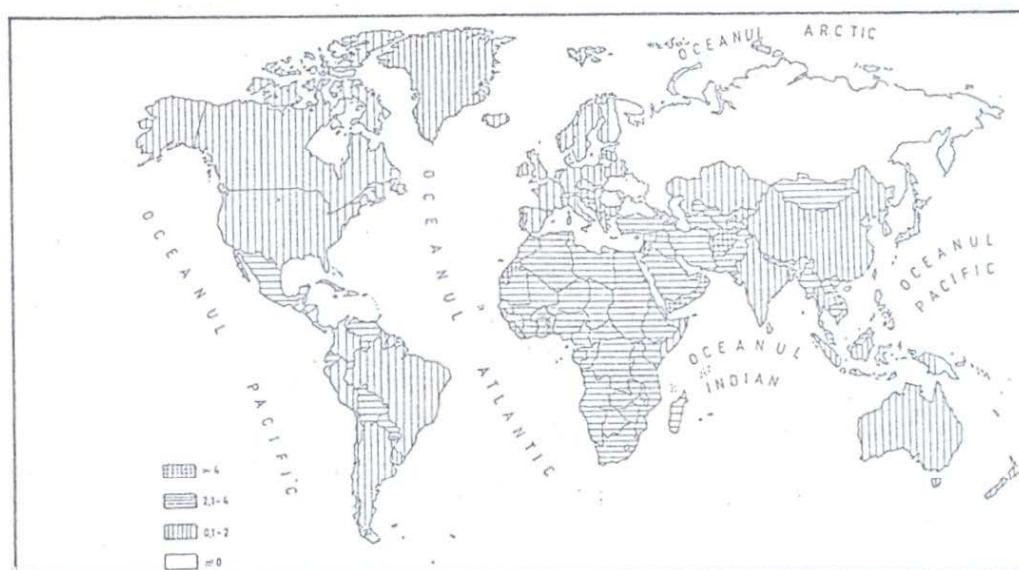


Fig.10. Ritmul mediu anual de creștere a populației mondiale în ultimii ani (după V. Trebiță, 1996).

Aceasta semnifică o creștere lunară de 7,5 milioane și una săptămânală de 1,875 milioane persoane. Pe zi populația Terrei crește cu 267 857 persoane, pe oră cu 11 160 persoane, pe minut cu 186 persoane, iar pe secundă cu 3,1 persoane.

În 1975 aportul demografic anual a fost de 72 milioane persoane. Rapiditatea creșterii demografice va rămâne pentru cel puțin 30 de ani caracterul dominant al situației demografice actuale.

Se estimează 8,5 miliarde locuitori pentru anul 2025 și 10 miliarde pentru 2050. În anul 2075 populația Terrei va ajunge la 10,8 miliarde, iar în 2100 la 11,2 miliarde, valoare la care se speră într-o stabilizare a creșterii demografice la nivel mondial.

Previziunile asupra creșterii populației nu sunt riguros determinate științific. Aceasta (creșterea demografică) este influențată de numeroase variabile, dintre care rata fertilității feminine joacă un rol esențial. După organismele specializate ale Națiunilor Unite, dacă rata fertilității feminine continuă să scadă până la aproximativ 2 copii (proiecția medie), în anul 2150 populația Terrei se va stabiliza la o valoare de 10,8 miliarde locuitori. Dacă fertilitatea medie va fi de 2,6 copii, populația va ajunge în același an (2150) la 27 miliarde, valoarea maximă a stabilizării demografice. În schimb, dacă fertilitatea medie va fi de 1,6 copii, populația va ajunge în 2150 la 3,6 miliarde, (proiecția la nivelul minim).

După opinia demografului M. Bulgaru (“Dreptul de a mânca”, Ed. Economică, 1996, p. 208), evoluția populației la nivel mondial se încadrează în modelul de desfășurare a curbei logistice. Conform acestui model de expresie matematică, procesele încep cu o creștere lentă, apoi creșterea devine accelerată, atinge un anumit punct de inflexiune, după care încetinește, apoi coboară spre o limită asimptotică. Conform opiniilor aceluiași autor, “există semne de netăgăduit că populația planetei a început să dea semne de declin cu tendință de lungă durată”, emițând ipoteza că nu este exclusă posibilitatea ca peste 150-200 de ani, omenirea să se confrunte cu un fenomen opus “exploziei demografice”, și anume acela al unei tendințe de descreștere a populației planetei cu grave implicații asupra viitorului omenirii (Fig.11).

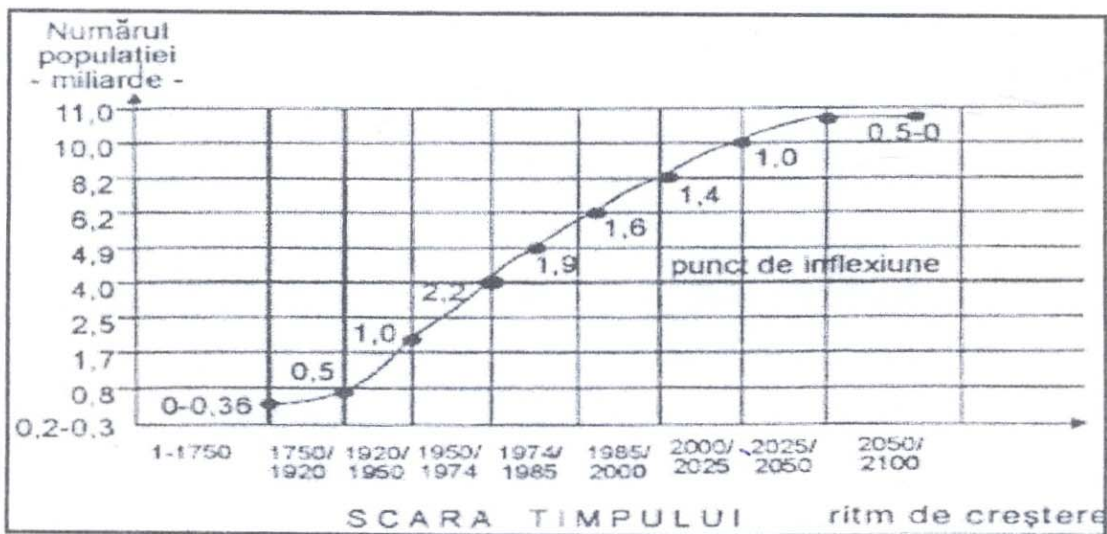


Fig. 11. Curba logistică a evoluției populației mondiale (model ajustat, după M. Bulgaru, 1996).

Referitor la conceptul de optim demografic, autorul mai sus citat consideră că acesta (optimul demografic) este o noțiune foarte relativă, exprimând mai degrabă modele teoretice, ideale, și mai puțin modele operaționale, practice, modele pe care societatea să le accepte și să le poată pune în acțiune.

După unii autori ultrapesimiști, populația Terrei nu ar trebui să depășească 500 milioane locuitori, pe când modelele superoptimiste de tipul Bariloche consideră optimul demografic raportat la resursele de hrană ale planetei, la 70-80 de miliarde de oameni. Rezultă inexistența unui optim demografic general valabil la nivel planetar, iar corelarea acestuia exclusiv cu resursele de hrană este total nefondată (M. Bulgaru, 1996, p. 206). “Nu există un optim general valabil al populației în orice condiții de timp și de loc” (M. Bulgaru, op. cit., p. 202). După R. Pressat, “optimul se referă la un sistem de condiții înconjurătoare, și prin urmare n-are nici o valoare absolută” (citată de M. Bulgaru, op. cit., p. 203).

Optimul demografic ar avea drept criteriu de exprimare calitatea vieții înțeleasă sub aspectele ei multiple (economice, social, ecologice ș.a).

Ritmul mediu anual de creștere al populației în țările sărace este de aproximativ 2,3% (3% pentru Africa, 1,9% pentru Asia și 2,1% pentru America Latină). Cele mai rapide ritmuri de creștere le înregistrează țările cele mai sărace.

Participarea statelor lumii la creșterea demografică anuală este extrem de inegală. Țările în curs de dezvoltare au contribuit în anul 1950 cu 77% la creșterea populației mondiale, cu 93% în 1990 și 95% în 2000. Asia de Sud și Africa contribuie cu peste 50% la această creștere. În funcție de ritmurile creșterii demografice, se schimbă ponderea continentelor în balanța demografică mondială.

Tabelul 2. Ponderea continentelor în balanța demografică mondială (%).

Anii continent	1950	1960	1970	1975	1995	2000
Europa	23	14.2	12.6	12.9	9.4	9.6
Asia	55.2	55.9	56.7	56.9	58.8	57.1
Africa	8.2	8.5	9.5	10.0	12.2	13.3
America de Nord și Latină	13.1	13.6	14.1	13.9	13.7	14.5
Australia și Oceania	0.5	0.5	0.3	0.5	0.5	0.5
C.S.I.	7.2	7.2	6.9	5.8	5.4	5.0

China (37%) și India (27%) dețin 64% din populația Asiei. Pentru anul 2025 se estimează o reducere a ponderii populației Chinei la 31% și o creștere a ponderii populației Indiei la 29%.

Ritmul mediu anual de creștere a populației s-a redus în comparație cu intervalul 1985-1990 când era de 1,84%, fiind de 1,7% în ultimul deceniu (Tabel 3).

Tabelul 3. Ritmul mediu anual de creștere al populației pe continente.

Perioadă	1985-1990	1990-2000
Africa	2,86%	3,0%
America Latină	2,64%	1,9%
America de Nord	0,95%	0,7%
Asia de Est	1,15%	1,8%
Asia de Sud	2,56%	2,3%
Europa	0,54%	0,2%
Oceania	1,73%	1,3%
C.S.I	0,85%	0,7%
Mondial	1,84%	1,7%

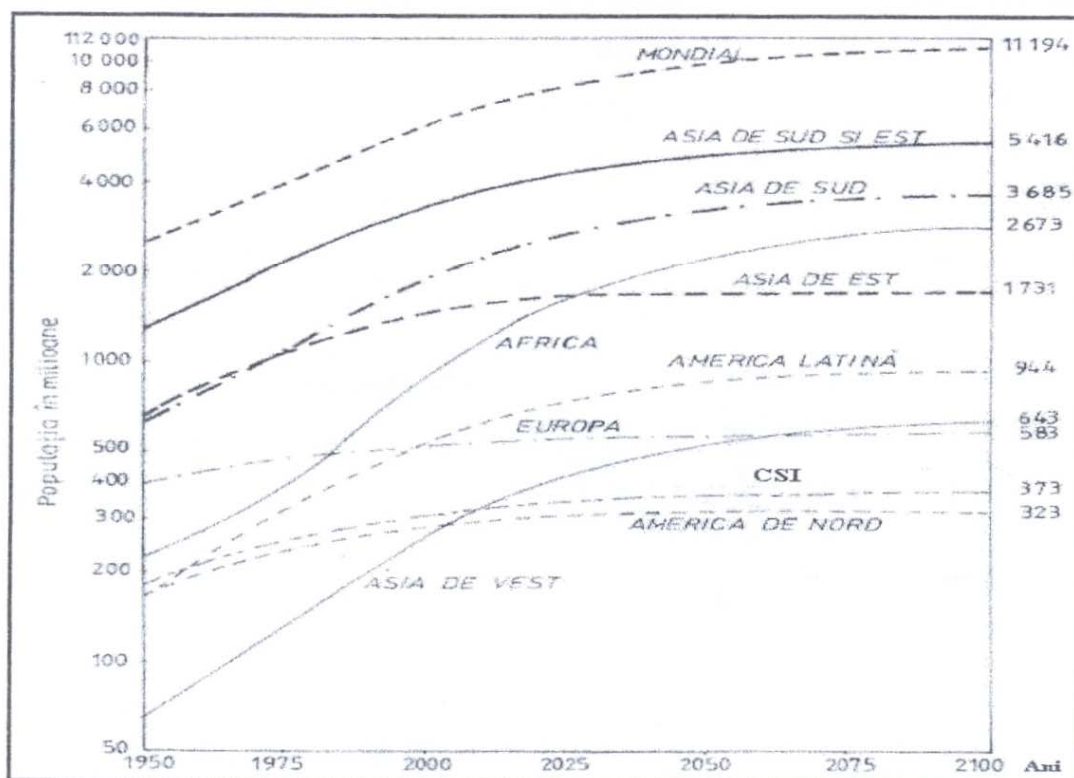


Fig. 12. Creșterea populației mondiale pe regiuni între 1950-2100 (proiecție după Banca Mondială, Population Policies in Asian Countries, 1984).

Creșterea rapidă a populației în ultima jumătate de veac, însoțită de reducerea spectaculară a duratei timpului de dublare la scară planetară, a fost denumită la figurat “explozie demografică” sau “bombă demografică” (formularea aparține demografului american Robin Cook). Legat de rata ridicată a fertilității în lumea săracă și deci de numărul ridicat al nașterilor în această categorie de țări, se mai utilizează și expresia “baby-boom”. Aproximativ 50% din cei 6 miliarde de locuitori ai Terrei au o vârstă sub 25 de ani, iar din aceeași populație totală, 4,8 miliarde (80%) trăiește în “lumea săracă”. “Bogații devin mai bogați iar săracii fac copii”, se exprima o înaltă autoritate a Națiunilor Unite, referindu-se la procesul de polarizare a bogăției și la ritmurile înalte de creștere demografică în țările slab dezvoltate.

“Creșterea spectaculoasă a populației este acompaniată de o “spirală a sărăciei și mizeriei”. Din cei șase miliarde de locuitori, 1/3 nu are sursă de apă potabilă, iar 25% nu dispune de un adăpost corespunzător. Aproape un miliard de persoane sunt analfabete, dintre care 2/3 sunt femei. Aproape 600 000 copii din țările sărace mor anual la naștere, iar 70 000 mor din cauza avortului provocat empiric. Din 175 milioane sarcini anual, jumătate sunt nedorite (neplanificate). Anual se înregistrează peste 330 milioane cazuri de îmbolnăvire cu transmitere sexuală. În fiecare minut, pe Glob, 11 persoane sunt infectate cu virusul HIV. Sunt în creștere alarmantă nevoile de hrană și de apă, și într-o continuă scădere suprafețele de teren arabil. Producția de cereale la nivel mondial a fost stagnantă în ultimul deceniu. Peste o jumătate de secol, un sfert din populația planetei se va confrunta cu lipsa apei.

Concentrația de noxe din atmosferă, în paralel cu perceperea cu tot mai eclatantă a efectului de seră, induce o creștere a nivelului oceanului planetar, cu efecte directe asupra civilizațiilor litorale. Adăugat la acest proces, numărul mare de tornade, cutremure, epidemii, mișcări de stradă, psihoze și violențe fără precedent, omenirea se află în era unei “tiranii elastice”, în care controlul asupra populației va fi exercitat prin haos, de peste tot și de nicăieri cu precizie”. Din semnalele și informațiile contradictorii rezultă incertitudine, nesiguranță, lipsa reperelor stabile, precum și o schimbare fluidă a oamenilor și a simbolurilor la care ne raportăm existența.

Ca urmare a acestor stări de fapt, societățile vor fi dominate de indivizi debusolați și obedienți”. (după articolul – *Se apropie sfârșitul lumii*, de I. Hăntulescu, ziarul “Unirea”, Alba Iulia, serie nouă, anul XI, numărul 28-34/ 6 oct. 1999).

“Explozia demografică reprezintă un proces demografic, caracteristic populației țărilor în curs de dezvoltare, constând în creșterea numerică accentuată a populației, ca urmare a scăderii bruște a mortalității (sub efectul îmbunătățirii asistenței medicale) și a menținerii natalității la niveluri ridicate sau a fertilității la nivelele anterioare.” (Dicționar de Geografie Umană, 1999, C. Vert, 1995). Noțiunea de “explozie demografică” a fost introdusă în anul 1953 de către demograful american Robert C. Cook, fiind înlocuită în 1954 de același demograf cu noțiunea de “bomba populației”.

Este adevărat că “explozia demografică” reprezintă un proces cu reflexii globale, constând în “multiplicarea” fără precedent a numărului de persoane, o adăugare sistematică de mai multe vieți la “zestrea demografică planetară” a zilelor noastre (Fig. 13).

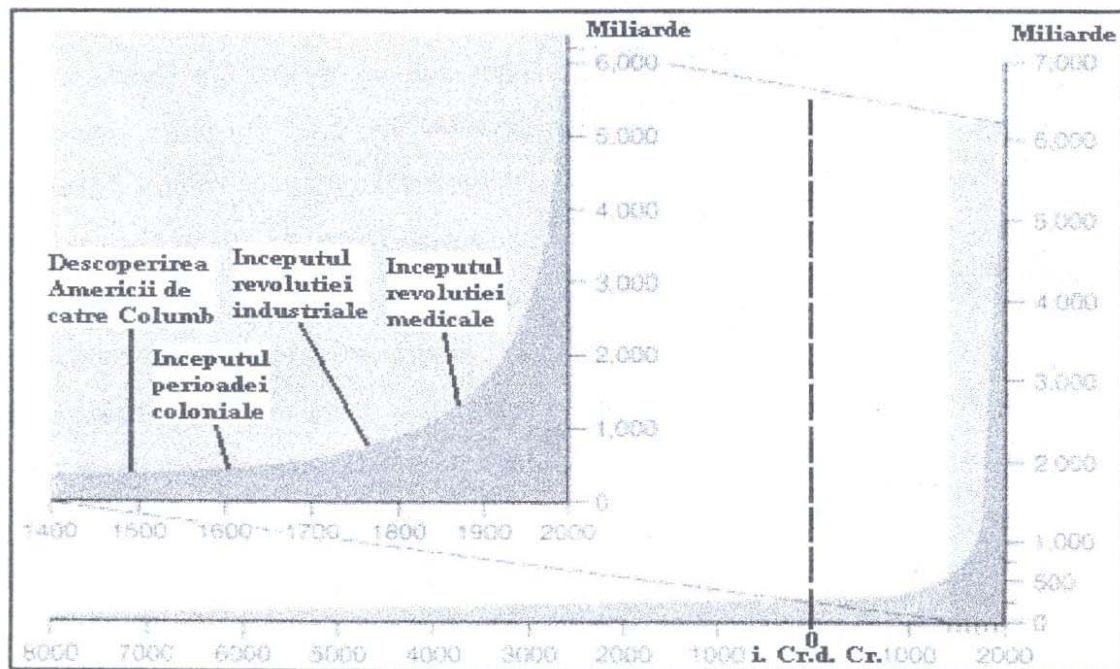


Fig. 13. Evoluția populației mondiale de-a lungul istoriei (după Fellmann și colab., 1990).

Sporul absolut al populației în timpurile moderne a evoluat de la 4 milioane anual în interval 1750-1800, la 90 milioane anual în intervalul 1980-2000.

“Explozia demografică” contemporană, percepută ca un flux demografic uriaș din partea lumii sărace, a fost declanșată de țările industrializate ale Europei vestice, o dată cu începuturile economiei “coșului de fum” (începutul secolului XVIII), când s-a produs mai multă hrană și când natura a fost “supusă” într-o măsură mai mare

(mașinismul cu abur, motorul cu explozie, elaborarea fontei și a oțelului, producerea ieftină și abundentă a energiei electrice).

Tabelul 4. Evoluția sporului demografic absolut, 1750-2000 (după V. Trebici, cu completări).

Perioada	Sporul mediu anual (milioane)
1750-1800	4
1800-1850	6
1850-1900	8
1900-1950	17
1960-1970	65
1970-1980	80
1980-1990	85
1990-2000	90

Se poate afirma că hrana abundentă rezultată în urma generalizării mașinismului și a sporirii forței de acțiune a omului asupra naturii, a constituit cauza “exploziei demografice” în țările din Apusul Europei.

Populația, sub aspect numeric, în celelalte părți ale lumii era drastic “controlată” de insuficiența hranei și de frecvența mare a bolilor cu efecte de masă. Începând cu perioada postcolonială, țările sărace s-au înscris parțial pe coordonatele “economiei coșului de fum”, la care se adaugă succesele remarcabile ale medicinei în combaterea epidemiilor în general și a reducerii mortalității infantile, în special.

Cele două procese, circumscrise aproximativ sincron lumii slab dezvoltate – industrializarea secundată de o mai bună hrănire în ultimii 50 de ani

și o îmbunătățire sensibilă a asistenței sanitare în ultimii 25 ani- au condus și susțin “explozia demografică”, în timp ce țările care au cunoscut “explozia demografică” în urmă cu 150 de ani au ajuns la o stabilizare a numărului populației la sfârșitul mileniului II (Anglia, Franța, Italia, Germania ș.a).

Deci, explozia demografică se declanșează și este susținută în spațiul oscilant, abstract, ce realizează transferul de la subdezvoltare la dezvoltare. Orice “semnal” de înviorare a condițiilor de viață în general, se traduce prin declanșarea “baby-boom”-ului la scară de masă. Acest proces de echilibru instabil, de fază de tranziție de la sărăcie la civilizație, în cea mai mare parte a lumii este responsabil de “explozia demografică” contemporană. Cu cât ea va fi mai lungă, cu atât problemele grave ce le ridică creșterea demografică contemporană vor fi mai mari și mai grave. Explozia demografică pe termen lung în lumea slab dezvoltată conduce la “prinderea” multor țări în “capcana demografică”. India a atins în acest an (2000) cifra de 1 miliard locuitori (Fig. 14).

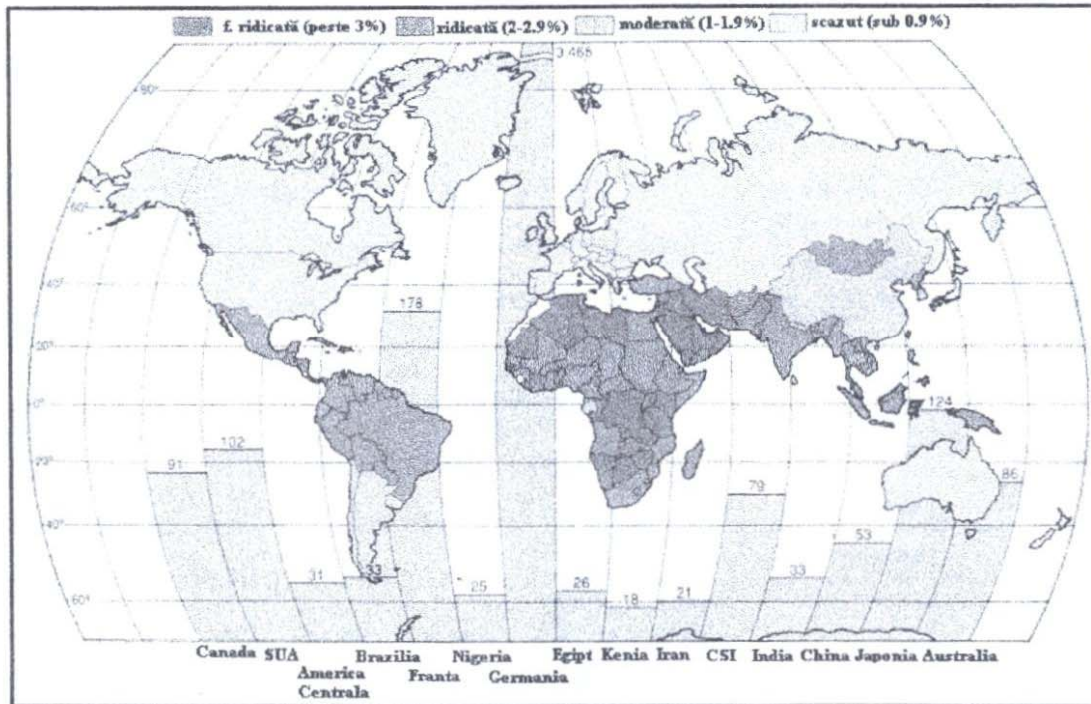


Fig. 14. Rata sporului natural și perioadele de dublare a populației (după Fellmann și colab., 1990).

Populația României a înregistrat în acest secol o creștere continuă ce s-a tradus în valori medii anuale cuprinse între 82.336 locuitori (între recensămintele din 1977 și 1992) și 227.226 locuitori (între recensămintele din 1966 și 1977). Din 1992 și până în prezent populația înregistrează un declin numeric (- 49 807 media anuală). Sub aspect absolut, asistăm la un spor demografic de peste 10 milioane locuitori (10026564), în intervalul 1912-1992, revenind un spor mediu anual de 135332 persoane.

Sporul demografic cel mai semnificativ s-a înregistrat în intervalul de timp 1966-1992, pe fondul aplicării decretului nr. 770/1966, care interzicea libertatea avortului, la care se adaugă decretul nr. 779/1966, care stipulează materializarea divorțului în cazuri cu totul excepționale. Astfel, creștera anuală a fost de 227 266 persoane, iar cea absolută de 2 456 747 persoane, rezultând un ritm mediu anual de 9,1‰. Pe ansamblu, în intervalul de timp 1912-1992 ritmul mediu anual de creștere a populației a fost de 1,2%. După decembrie 1989, ca urmare a liberalizării avorturilor, a declinului economic și emigrărilor, se înregistrează un declin demografic general, pierderile între recensământul din 7 ianuarie 1992 și populația la 1 iulie 1997 fiind de 249 038 persoane, ceea ce reprezintă o rată anuală de scădere a populației de -0,2% în intervalul 1992-1997.

Din anul 1859 și până în anul 1982 populația României a crescut sistematic, fie ca urmare a tradiției familiei țărănești de a avea copii mulți, până la cel de al doilea război mondial, fie ca urmare a măsurilor de ordin legislativ impuse în perioada comunistă. În intervalul de timp 1983 – 1989, pe fondul îmbătrânirii demografice, a scăderii nivelului de trai și a reducerii numerice a coortei demografice de vârstă fertilă se înregistrează o scădere a potențialului demografic de 401183 persoane, cu un ritm absolut anual de – 57354 persoane. După anul 1990 declinul demografic se menține la parametri semnificativi ca urmare a asocierii a trei factori concurenți, și complememntari totodată: liberalizarea avortului, înrăutățirea stării economice și migrațiile externe (Tabel 5).

Tabel 5. Evoluția numerică a populației României (după V., Cucu, 2000).

Anul	Nr. locuitori	Evoluția absolută	Evoluția medie anuală
1859	8 600 000	32 ani	+ 43 750
1891	10 000 000	1.4 mil. loc	
1930	140 280 729	39 ani 4.3 mil. loc	+ 110 256
1956	17 280 450	10 ani	+ 182271
1966	19 103 163	1,8 mil. loc	
1969	20 000 000	13 ani	
1977	21 559 910		+ 190592
1982	22 477 703	2,4mil. loc	
1983	22 553 074	7 ani	
1984	22 624 505		- 57354
1985	22 724 836		
1989	22 151 564	401483 loc	
1990	23 206 720	4 ani	
1991	23 185 084		
1992	22 810 035		- 112865
1993	22 755 260	- 451460 loc	
1994	22 730 622	4 ani	
1995	22 680 951		
1996	22 607 620		- 118924
1997	22 254 925	- 475697	

4. TRANZIȚIA DEMOGRAFICĂ

Termenul ce a fost introdus în literatura de specialitate de către demograful american Frank Notestein în anul 1945. Acesta a pus bazele unei teorii “a modificărilor demografice produse în urma progresului economic și social asupra populației.” (L. Brown, 1988, p. 55), teorie cunoscută sub numele de tranziție demografică. Inspirându-se din evoluția economică și demografică a Europei din ultimii două sute de ani, autorul mai sus citat ajunge la concluzia că fiecare țară, în evoluția sa, trece de la niveluri reduse ale dezvoltării economice, când natalitatea și mortalitatea ating valori mari, la nivele superioare de dezvoltare a dezvoltării economice, când cei doi indicatori ating valori mici ajungând să se anihileze reciproc, fapt ce în final conduce la o stabilizare demografică.

Este vorba de trecerea de la un regim demografic tradițional, marcat de rate ridicate ale natalității și mortalității, la unul modern, cu valori foarte scăzute ale celor doi indicatori (Fig. 15).

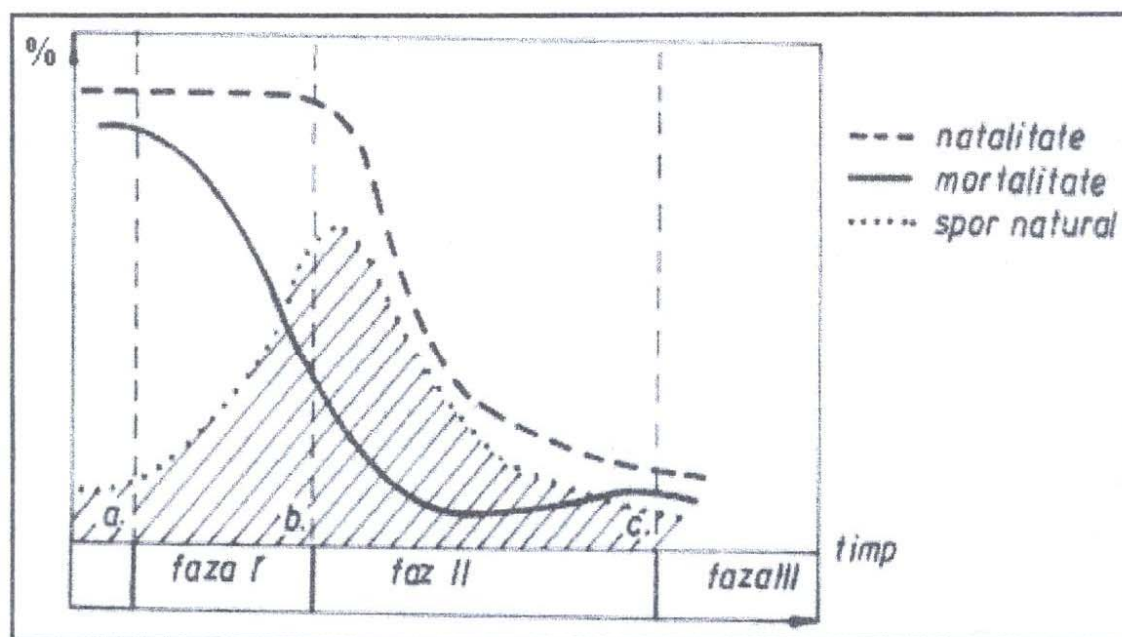


Fig. 15. Modelul tranziției demografice cu trei faze (după Geddes și Muir, 1987).

Modelul tranziției demografice are patru faze sau stagii (unii autori desprind trei sau cinci faze):

- faza a I-a, sau staționară la nivel înalt, în cadrul căreia populația crește lent, dar asistăm la un puternic proces de fluctuație a natalității și mortalității.

Această fază este caracteristică societăților premoderne. Natalitatea și mortalitatea au valori ridicate iar declinul demografic se asociază cu creșteri lente ale populației.

- faza a II-a, sau a expansiunii timpurii, se caracterizează prin rate înalte ale natalității și o scădere sensibilă a mortalității, pe fondul îmbunătățirilor condițiilor de viață, odată cu generalizarea măsurilor de ocrotire a sănătății publice, inclusiv imunizarea în masă și sporirea producției alimentare. Are loc o expansiune rapidă a populației sub aspect numeric.
- faza a III-a se remarcă printr-un declin al nașterilor și un nivel scăzut al ratei mortalității, dar populația rămâne în expansiune sub aspect numeric.
- faza a IV-a are drept coordonate cantitative oscilația ratelor natalității și mortalității la nivele joase, rezultând populații staționare sau în declin, sub aspect numeric.

Apar primele semnale de răspuns la avantajele de ordin economic și social care se traduc prin diminuarea dorinței oamenilor de a avea familii numeroase.

Fenomenul de planning familial este aproape generalizat la nivelul societății.

Reducerea mortalității în țările în curs de dezvoltare reprezintă rezultatul progreselor înregistrate în domeniul economic și social de către țările în cauză.

În contextul în care nu se pot realiza progresele economice și sociale spre care să se ajungă la o reducere a natalității, asistăm în continuare la ritmuri mari de creștere ale populației ($\approx 3\%/an$), rezultând un spor demografic de 20 ori într-un secol. Acesta continuă traiectoria ascendentă, copleșind în mod treptat capacitatea sistemelor de susținere a existenței.

Faza a II-a extinsă pe o durată mare de timp “împinge” în mod implacabil societățile lumii slab dezvoltate în așa-zisa “capcană demografică”.

Dezvoltarea economică, și implicit creșterea veniturilor, conduc la reducerea natalității (proces de autoreglare) și la transferul spre faza a IV-a, a echilibrului la nivele joase (Fig. 16).

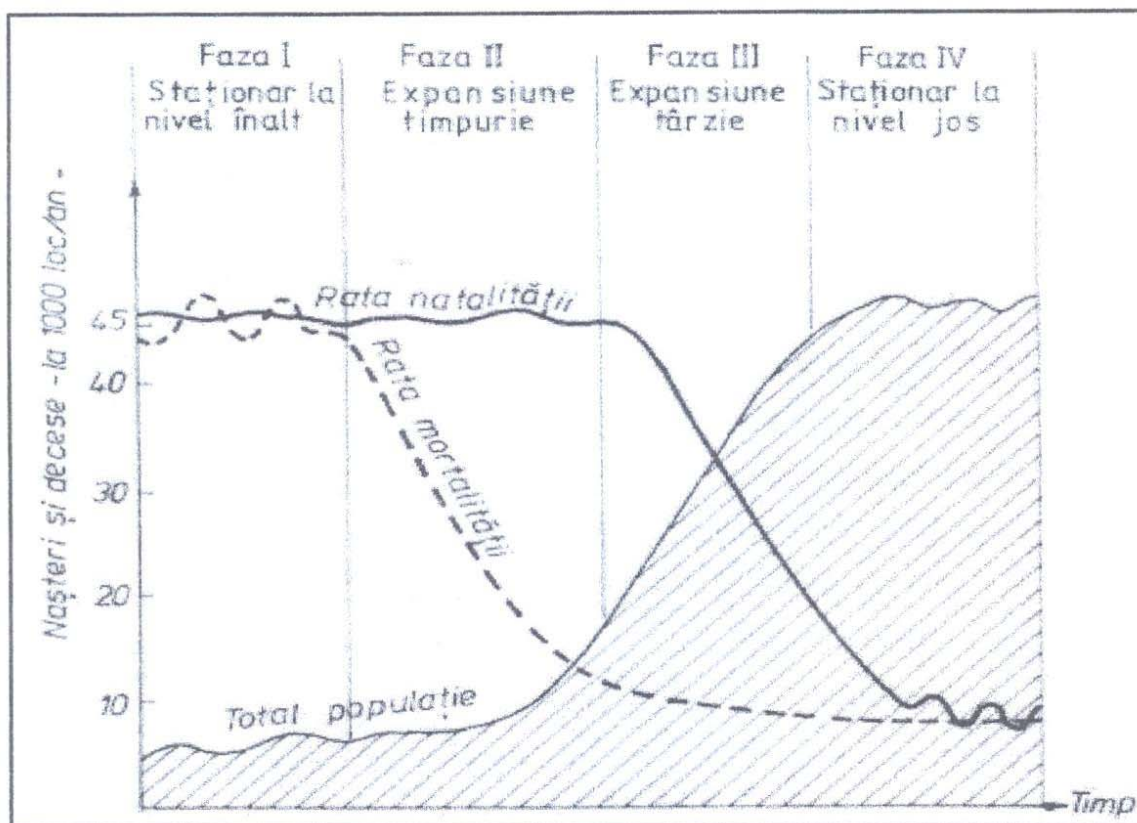


Fig. 16. Modelul tranziției demografice cu patru faze (Fellmann, 1999).

D. Waugh (2000), desprinde în cadrul ciclurilor tranziției demografice o a cincea fază, insuficient definită, care după opinia noastră poate să semnifice începutul unei noi tranziții demografice în cadrul căreia natalitatea, mortalitatea și sporul natural se vor înscrie cu valori foarte scăzute, chiar subunitare (Fig. 17).

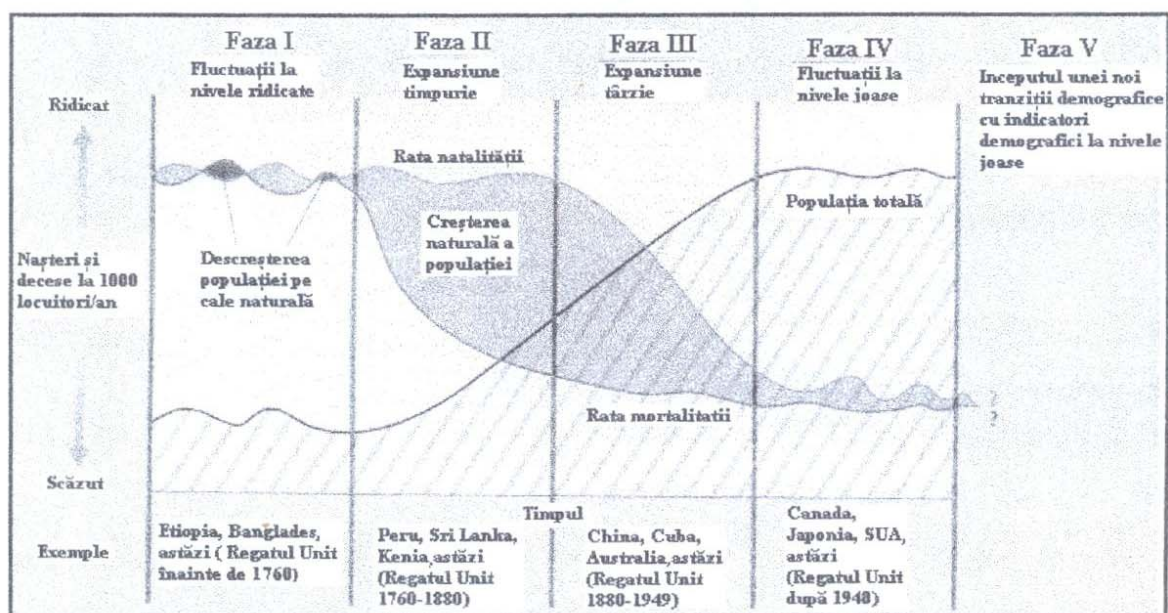


Fig. 17. Modelul tranziției demografice cu cinci faze (după D. Waugh, 2000, cu completări).

Faza I, se caracterizează prin natalitate și mortalitate cu fluctuații la nivele ridicate (cca. 35 ‰), generând o creștere redusă a numărului populației. Natalitatea ridicată se datorează următoarelor cauze:

- nu există un control al nașterilor și o politică de planificare a familiei;
- mulți copii mor în primul an de viață, astfel că părinții au tendința de a avea copii numeroși, în speranța că vor avea supraviețuitori;
- anumite credințe religioase (romano-catolică, musulmană și hindusă) încurajează familiile mari;
- numărul copiilor este privit ca un simbol al virilității;
- mulți copii sunt nevoiți să lucreze pământul

Ratele ridicate ale mortalității, în special în rândul copiilor, sunt datorate următoarelor cauze:

- boli și epidemii (ciuma bubonică, holera ș. a.);
- foamete, insecuritatea alimentară, dietă slabă;
- igienă precară (lipsa alimentării cu apă din sisteme centralizate, a apei curate și a canalizării);
- slaba deservire medicală (număr redus de medici și spitale, medicamente insuficiente);

Faza II, se caracterizează prin rămânerea natalității la rate ridicate și prin scăderea bruscă a mortalității (cca. 20‰), rezultând o creștere rapidă a populației.

Cauzele scăderii bruște a mortalității sunt următoarele:

- îmbunătățirea asistenței sanitare (număr mai mare de medici și spitale, apariția vaccinurilor și a noilor medicamente, la care se adaugă descoperiri esențiale în domeniul științei);
- îmbunătățirea igienei și a alimentării cu apă;
- creșterea producției alimentare și a calității hranei;
- îmbunătățirea mijloacelor de transport și depozitare a hranei, a mobilității teritoriale a medicilor, etc.;
- scăderea mortalității în rândul copiilor

Faza III, se caracterizează prin scăderea rapidă a ratei natalității (cca. 20‰), în timp ce ratele mortalității continuă să scadă încet (15‰), cea ce conduce la o încetinire a ritmului de creștere demografică.

Scăderea ratelor natalității este dată de:

- aplicarea politicilor de planificare familială (contracepție, sterilitatea, avortul și stimuli din partea guvernelor);
- mortalitatea infantilă scăzută cauzată de o mai redusă presiune a nevoii de a avea copii mulți;
- reducerea efortului fizic și a nevoilor cotidiene în legătură cu dezvoltarea industriei și a mașinismului;
- creșterea dorințelor posesive de ordin material (mașini, vacanțe, case mari) și mai puține dorințe de a avea familii mari;
- creșterea stimulilor pentru familii mai mici;
- emanciparea femeii (posibilitatea de a-și dezvolta o carieră profesională, mai degrabă decât cea de a fi casnică și supraveghetoare a propriilor copii).

Faza IV, se remarcă prin rate ale natalității (16‰) și ale mortalității (12‰) rămase la nivele scăzute, cu oscilații slabe, cea ce duce la un echilibru la nivele joase.

Faza V. În cadrul acesteia este posibil ca ratele natalității să scadă sub nivelul mortalității, rezultând un declin demografic. Acest proces se observă în cadrul multor state din Europa, inclusiv din fostul bloc comunist. Această fază poate să semnifice unei noi tranziții demografice, care să conducă la stabilizarea numerică a populației ori la declin.

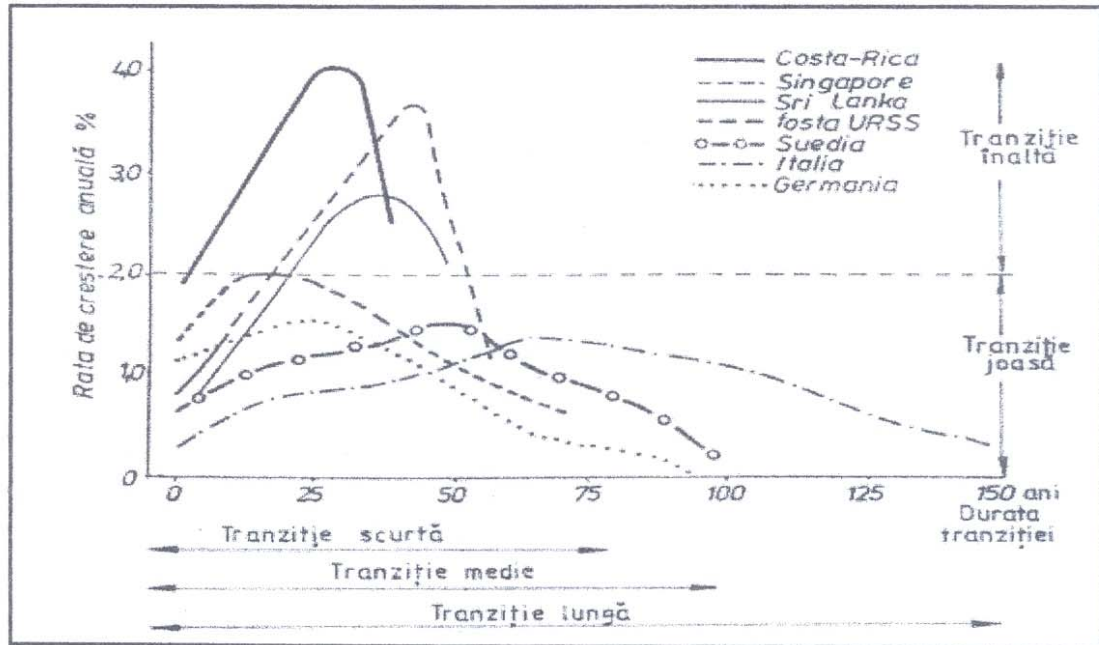


Fig. 18. Tipuri de tranziție demografică (după J. Cl. Chesnais, citat, J. P. Grimmeau, ULB, 1992-1993).

“Ca regulă generală, cu cât tranziția este mai tardivă, cu atât ea tinde să fie mai explozivă” (Cornelia Mureșan 1999, p. 21).

Fiecărei faze tranziționale i se asociază o configurație specifică a structurii populației pe grupe de vârstă și sexe (Fig. 19).

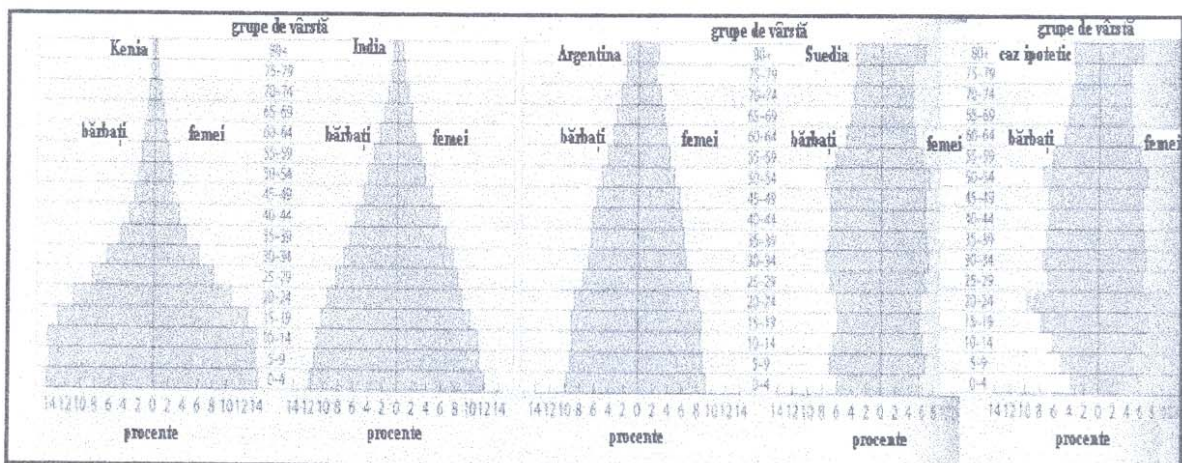


Fig. 19. Tipuri de piramide ale vârstelor aferente fazelor tranziționale.

Pentru țara noastră tranziția demografică începe în intervalul 1870-1880, de la un potențial demografic de 8,7 milioane locuitori și atinge 22,7 milioane anul 1990 când se instalează declinul numeric al populației.

Deci, tranziția demografică în țara noastră, desfășurată pe o perioadă de aproximativ 110 ani, a dus la un spor demografic de 14 milioane locuitori.

Pentru țările în curs de dezvoltare, în cadrul cărora faza a II-a a procesului tranziției începe abia după deceniul 7 al secolului 20, în contextul unei rate ridicate a sporului natural, creșterile demografice determinate de procesul tranziției pot fi de 10 și chiar de 20 de ori mai mari decât în faza de debut a procesului (Fig. 20).

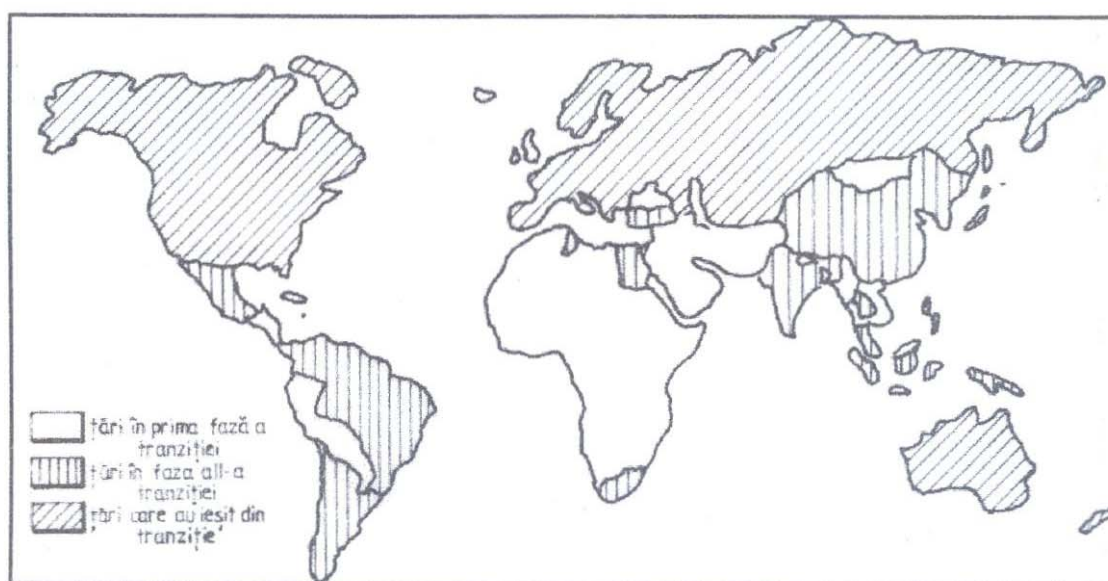


Fig. 20. Tranziția demografică la nivel mondial.

Astăzi se argumentează tot mai frecvent existența celei de-a doua tranziții demografice. Dacă prima tranziție s-a caracterizat prin declinul mortalității și întărirea instituției familiei, cea de-a doua are drept coordonate esențiale “creșterea numărului de divorțuri, descreșterea fertilității în strânsă legătură cu creșterea eficacității contracepției, schimbarea legislației avortului, descreșterea nupțialității și răspândirea uniunilor consensuale.”

“Ele dau celei de a doua tranziției demografice o caracteristică individualistă, ceea ce duce la slăbirea familiei ca instituție.” (Cornelia Mureșan, 1999, p. 29).

Între ciclurile demografice ale țărilor dezvoltate economic și al celor sărace diferențierile temporale, de durată, sunt semnificative. Astfel, faza I, a ciclurilor tranziționale ale țărilor bogate începe în a doua jumătate a secolului XVII și se încheie în la mijlocul secolului XX, pe când în cazul țărilor sărace ciclul tranzițional se

caracterizează printr-un debut târziu și o reducere semnificativă a duratei de manifestare (Fig. 21).

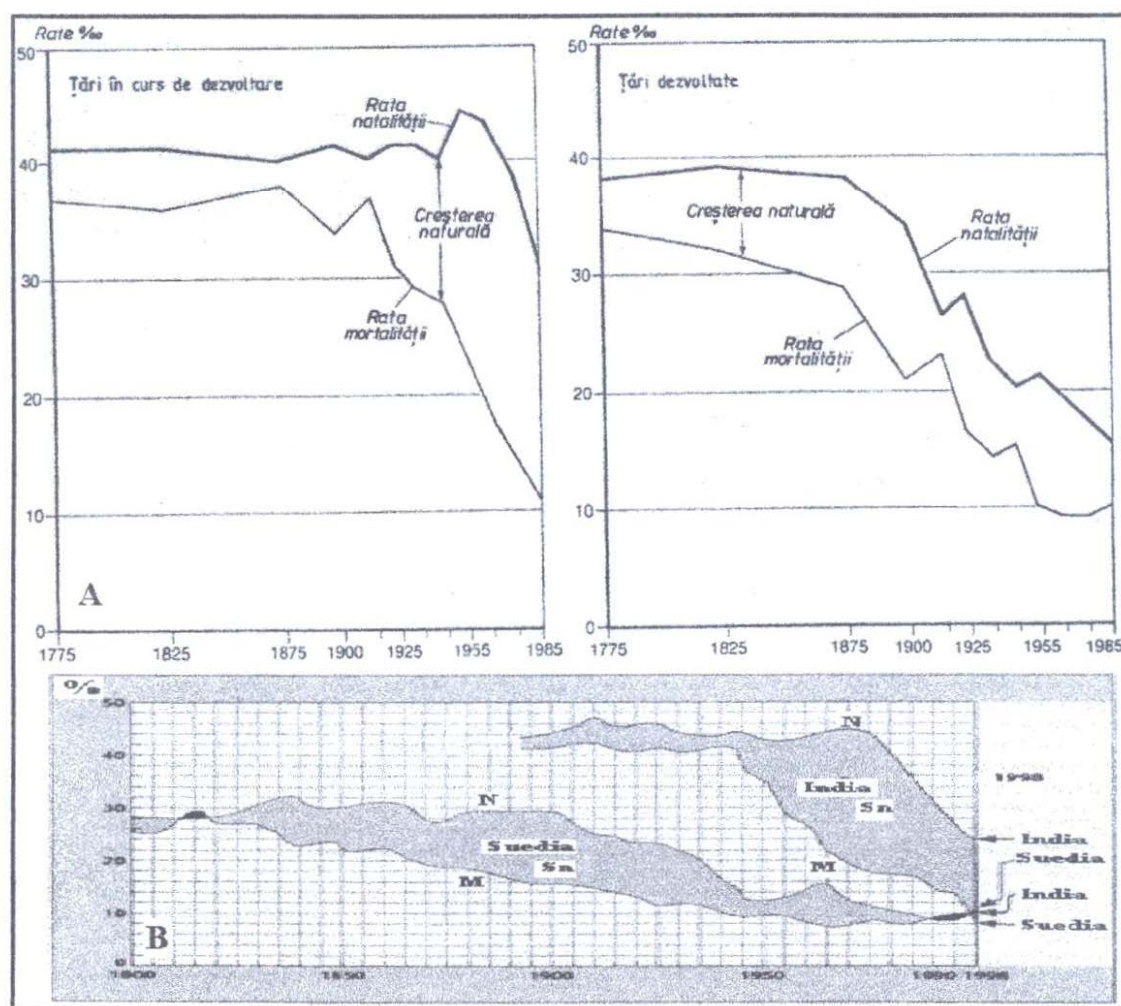


Fig. 21. Comparație între ciclurile demografice ale țărilor dezvoltate și a celor în curs de dezvoltare (după Fellmann, 1990, Waugh, 2000).

La noi în țară procesul tranziției demografice a durat aproximativ 120 de ani, între 1871 și 1991. În 1871, rata natalității era de 35‰, valoare inferioară celei semnalate la 1850, de aproximativ 45‰. Prima fază a tranziției demografice a durat până în 1885.

În 1885 începe faza a II-a, care se întinde până în 1930, când rata sporului natural oscilează între 10‰ și 15‰. Faza a III-a, ce începe în 1931, are două perioade de creștere mai pronunțate: 1931 – 1948 și 1967 – 1989. Perioada 1931 – 1948 se caracterizează prin valori ridicate ale creșterii populației (14-16‰), în special după al doilea război mondial, fiind urmată de instalarea unei rate scăzute de creștere în intervalul 1956 – 1966, când rata creșterii anuale s-a redus de la 14‰ la 6‰. O dată

cu adoptarea decretului 770/1966, se înregistrează din nou o creștere explozivă (18‰ în 1967), care apoi scade treptat, în ciuda eforturilor constrictive impuse de sistemul legisltiv (Fig. 22).

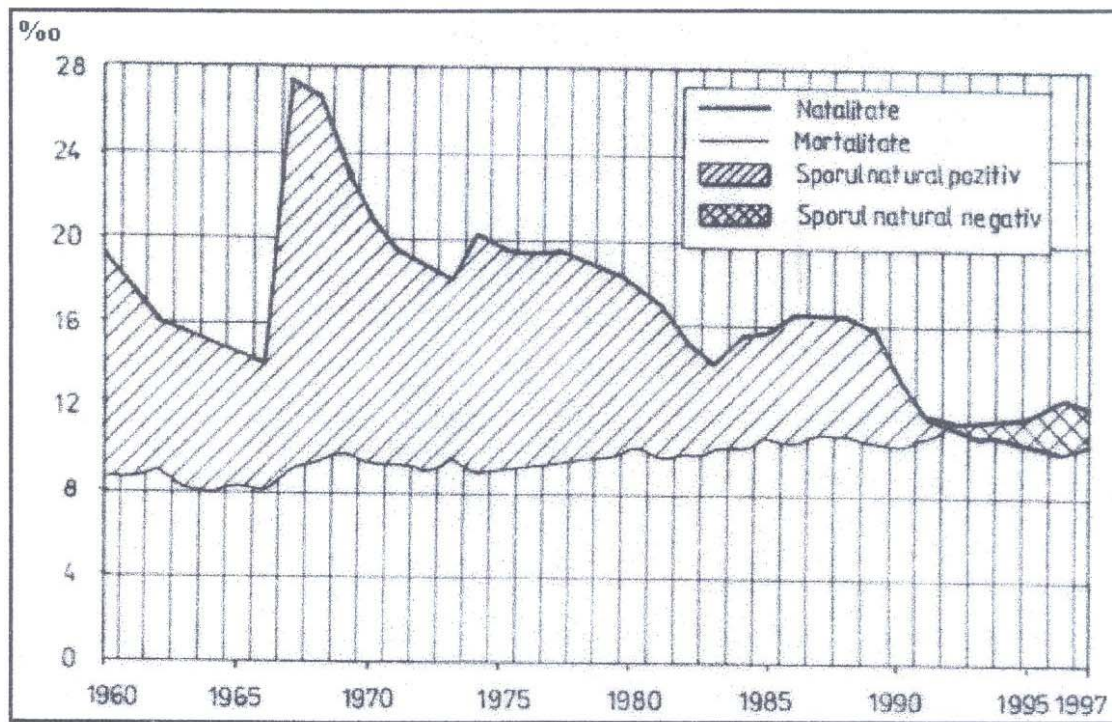


Fig. 22. Evoluția natalității, mortalității și sporului natural al României în intervalul de timp 1960-1997 (după Anuarul Statistic al României, 1998).

După 1991 valorile natalității sunt inferioare celor ale mortalității, înregistrându-se prima scădere demografică după mai bine de un secol. Fenomenul de “baby-boom” între 1945-1950, ca un reflex al completării pierderilor umane din timpul celui de-al doilea război mondial, și menținerea decretului 770/1966 până la începutul anului 1990, au condus la prelungirea tranziției demografice în țara noastră cu aproximativ 25 ani.

5. "CAPCANA DEMOGRAFICĂ"

"De îndată ce populația crește până la punctul la care cerințele ei încep să depășească producția constantă realizabilă a pădurilor, pășunilor, terenurilor arabile, nivelul apelor, ea începe să consume, direct sau indirect, din însăși baza de resurse. Pădurile și pășunile dispar, solul este erodat, productivitatea pământului se reduce, nivelul apelor freatice scade iar fântânile seacă. La rândul lor, aceste fenomene reduc producția de alimente și veniturile declanșând o spirală descendentă" (Lester R. Brown, 1988, p.56).

Clasificarea țărilor în bogate și sărace pune în evidență diferențele de nivel de țări.

În concepția lui L. Brown, îmbunătățirea nivelului de viață ar putea constitui un indicator mai util de clasificare a statelor decât departajarea acestora în bogate și sărace.

Astăzi, jumătate din populația planetei cunoaște în general o îmbunătățire a condițiilor de trai și este orientată pe o traiectorie ascendentă a dezvoltării. Cealaltă jumătate înregistrează o continuă degradare ecologică și declin economic ca urmare a creșterii rapide a populației. "O dată ce veniturile încep să crească iar natalitatea începe să se reducă, procesul se autoreglează și țările în cauză pot înainta rapid spre echilibrul tranziției demografice din etapa a treia. Din nefericire, această tendință de autoreglare se aplică de asemenea forțelor care duc la degradare ecologică și declin economic" (L. Brown, op. cit., p. 55). Ritmul creșterii economice este inferior ritmului creșterii demografice (Fig. 23).

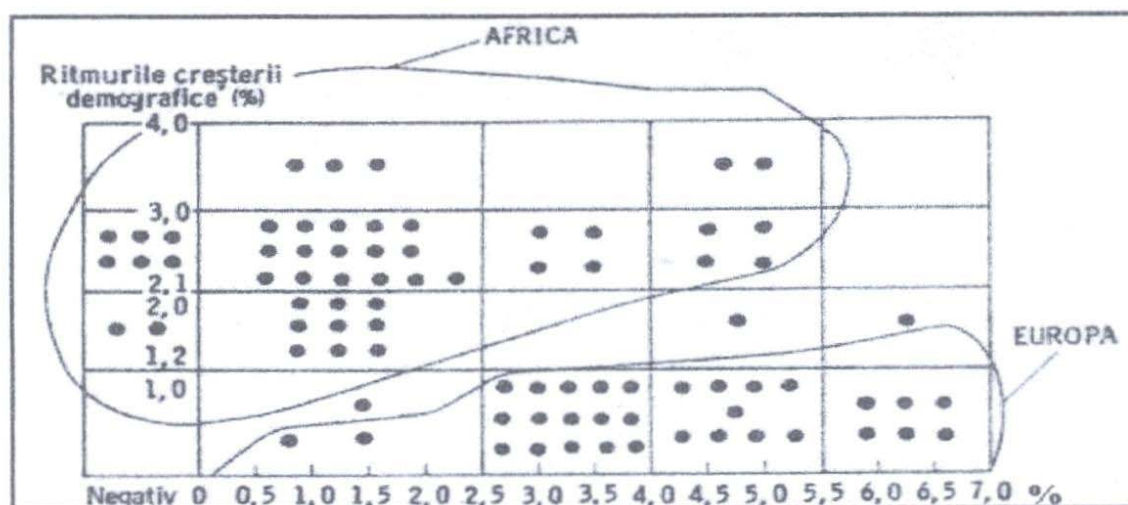


Fig. 23 Ritmurile creșterii economice și ale creșterii demografice (după V. Trebici, 1974, cu completări).

După L. Brown (1988), lumea se împarte, în linii mari, în țări în care creșterea populației este lentă, noninexistentă, iar condițiile de viață se îmbunătățesc, și țări în care creșterea populației este rapidă și condițiile de viață se înrăutățesc. Țările din această a doua categorie cunosc o creștere demografică rapidă de aproape o jumătate de secol.

Aceste țări nu numai că nu au reușit să efectueze tranziția demografică, dar deteriorarea raporturilor dintre oameni și sistemele ecologice de menținere a vieții au dus la reducerea nivelului de trai, făcând mai dificilă realizarea tranziției demografice. În unele dintre aceste țări, există riscul ca mortalitatea să înceapă să crească drept răspuns la înrăutățirea nivelului de trai, împing aceste țări înapoi în prima etapă.

Același autor desprinde la nivelul globului cinci zone cu creștere demografică lentă (Europa Occidentală, America de Nord, Europa Centrală și de Est inclusiv Rusia, Australia și Noua Zeelandă) și cinci zone cu creștere demografică rapidă (Asia de Sud-Est, America Latină, subcontinentul India, Orientul Mijlociu și Africa).

În cadrul grupei cu creștere demografică lentă, ridicarea nivelului de trai și reducerea fertilității sunt două procese ce se stimulează reciproc, pe când în cazul grupei cu creștere rapidă, veniturile se reduc sistematic și întrețin în continuare un spor demografic ridicat.

Țările aflate în faza a II-a a tranziției demografice, cu cote înalte ale ritmului creșterii populației, sunt marcate și de procesul "tranziției ecologice", desfășurat în trei faze.

În faza I-a, cerințele legate de nevoile populației se află într-o relativă concordanță cu capacitatea de menținere a sistemelor biologice (naturale și antropice).

În cea de-a doua fază, solicitările depășesc potențialul de producție. Are loc o suprasolicitare a tuturor sistemelor de producție, consumându-se în chip ireversibil baza de resurse biologice (Fig. 24).

În faza a III-a, finală, consumul este redus în mod forțat datorită prăbușirii sistemelor biologice de susținere a producției alimentare și a echilibrelor naturale.

Sistemele naturale, suprasolicitate, "cad". Apa nu mai ajunge, hrana se reduce în mod dramatic, convulsiile sociale se amplifică, mortalitatea în creștere nu poate restabili în timp optim o relație de echilibru chiar la nivel minim între populație și resurse.

Țările în cauză, prin sistemele politice adoptate, încurajează emigrările, iar în mod extrem, dar cu certitudine, declanșează stări conflictuale.

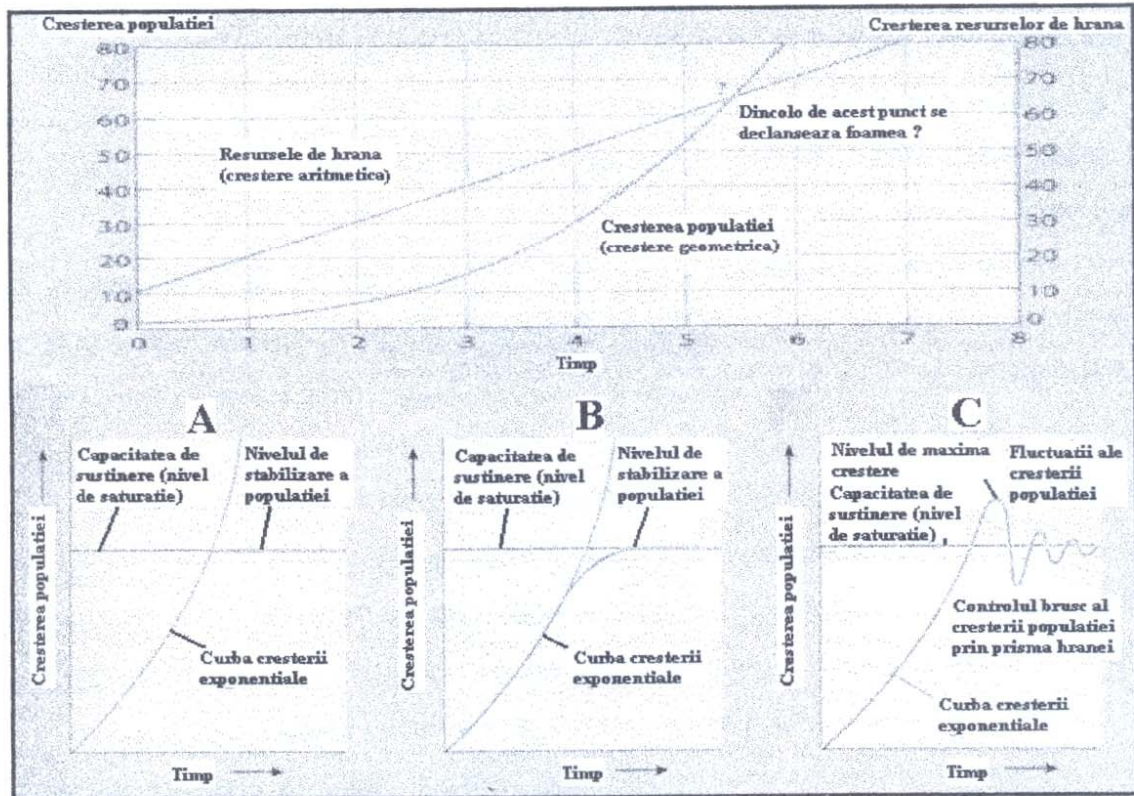


Fig. 24. Corelația dintre creșterea populației, resursele de hrană și capacitatea de susținere limitată a mediului (după Malthus, citat D. Waugh, 2000).

- A. – adaptare instantanee (curba creșterii exponențiale);
- B. – adaptare graduală (curba "S");
- C. – adaptare graduală fluctuant (curba "J").

Creșterea necontrolată a populației în cadrul economiilor de subsistență generează degradarea și reducerea sistematică a capacității de susținere a sistemelor naturale și implicit a sistemelor agricole.

Previziunile demografice pentru aceste categorii de țări, până la momentul stabilizării, sunt previziuni ale dezastrului.

Capacitățile de producție ale sistemelor naturale (exemplu: satisfacerea nevoilor de alimente, a lemnului pentru foc), chiar în condițiile unei investiții radicale, nu pot susține un potențial de consum din ce în ce mai ridicat, indus de creșterea demografică.

Tabel 5a. Prognoza numărului populației în momentul stabilizării, pe țări reprezentative (din Probleme Globale, 1988, p. 58).

Țara	Populația în 1986 (mln.)	Ritmul anual al creșterii populației (%)	Mărimea demografică în momentul stabilizării (mln.)	Schimbare a față de 1986 (%)
<i>Țările cu spor lent</i>				
China	1050	1.0	1571	+ 50
C.S.I.	280	0.9	377	+ 35
S.U.A.	241	0.7	289	+ 20
Japonia	121	0.7	128	+ 6
Marea Britanie	56	0.2	59	+ 5
Germania Occidentală	61	- 0.2	52	- 15
<i>Țări cu spor rapid</i>				
Kenya	20	4.2	111	+ 455
Nigeria	105	3	532	+ 406
Etiopia	42	2.1	204	+ 386
Iran	47	2.9	166	+ 253
Pakistan	102	2.8	330	+ 223
Bangladesh	104	2.7	310	+ 198
Egipt	46	2.6	126	+ 174
Mexic	82	2.6	199	+ 143
Turcia	48	2.5	109	+ 127
Indonezia	168	2.1	368	+ 119
India	785	2.3	1700	+ 116
Brazilia	143	2.3	298	+ 108

“Fiecare țară în parte are două alternative: ori va încheia tranziția demografică atingând o stabilitate caracterizată prin niveluri reduse de natalitate și mortalitate, ori va fi prinsă în capcana demografică, deasemenea conducând la stabilitate, dar la niveluri înalte ale natalității și mortalității. Aproape jumătate din populația globului trăește astăzi în țări aflate în cel de-al cincilea deceniu de creștere demografică rapidă (din Probleme Globale, 1996, p. 41).

6. DINAMICA POPULAȚIEI

Studiul teritorial al populației din punct de vedere dinamic poate fi abordat în trei maniere distincte:

- a) acceptând apriori ideea abordării populației ca sistem închis în cadrul căruia intrările (“inputul”) este reprezentat de nașteri (N) și ieșirile de decese (M). Nu au loc schimburi cu “exteriorul”.

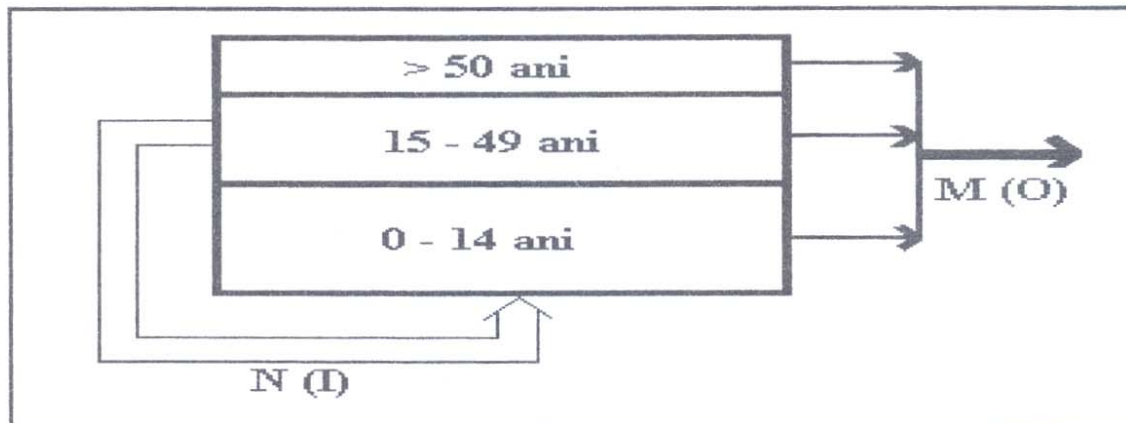


Fig. 25. Modelul demografic “închis”.

- b) studiul populației ca sistem deschis în cadrul căruia “intrările” (inputurile) sunt generate de natalitate (N) și imigrare (Im), iar “ieșirile” de decese (M) și emigrare (E) (Fig. 26).

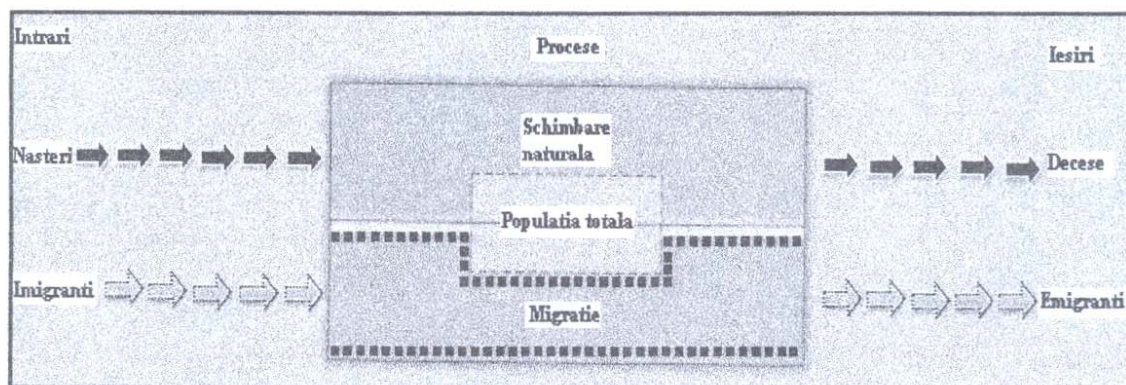


Fig. 26. Modelul demografic “deschis” (după D. Waugh, 2000).

- c) studiul populației ca sistem integrat în cadrul căruia are loc inserția laturii economice, sociale, culturale, ideologice, mediul, resursele, apărarea și securitatea.

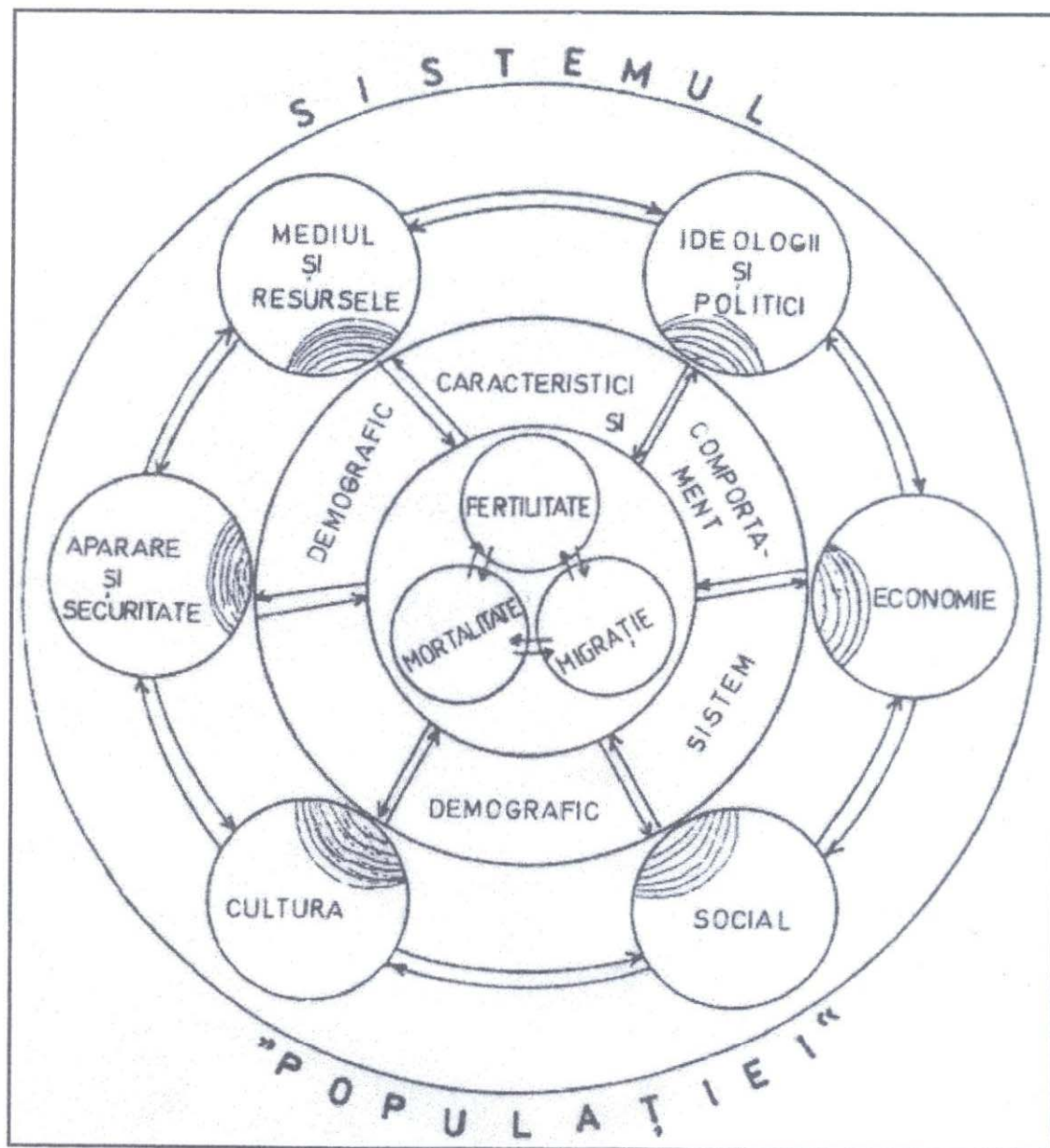


Fig. 27. Sistemul demografic "integrat" (după H. Pardoka, 1984, pag. 65, vol. *Population Policies in Asia*).

Natalitatea este dată de numărul total al născuților vii în decursul unei perioade de timp (lună, semestru, an etc.), raportat la numărul mediu al populației unui teritoriu sau localități.

Se calculează după formula:

$$N = N_v \times 1000 / P_m$$

unde:

N – rata brută (generală) de natalitate

Nv – numărul născuților vii

Pm – populația medie

Se deosebesc doi indicatori principali ai natalității: indicele (rata) total de natalitate (total birth rate; N_{vm}) și indicele (rata) brută sau generată de natalitate (line birth rate; N_v).

Indicele total de natalitate reprezintă numărul total al născuților (vii și morți) dintr-un anumit interval de timp, raportat la numărul populației totale:

$$N_{vm} = (N_v + N_m) \times 1000 / P_t$$

unde:

N_{vm} – rata (indice) totală de natalitate

N_v – număr născuți vii

N_m – număr născuți morți

P_t – populația totală

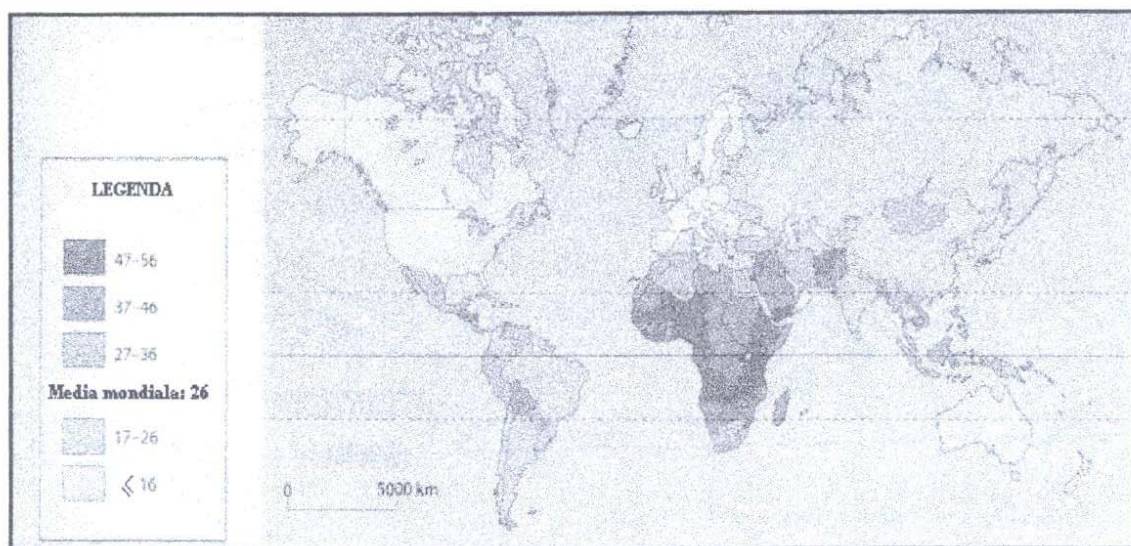


Fig. 28. Rata natalității pe țări (după datele, Larousse, 1997).

Natalitatea este influențată de un complex de factori, dintre care enumerăm:

- economici;
- demografici;
- politici;
- sociali;
- culturali;

- religioși;
- sanitari.

La nivele regionale de rangul statelor în general, se constată o relație inversă între numărul nașterilor și cel al bunăstării (“bogații devin mai bogați, iar săracii fac copii”). În statele cu economie dezvoltată, gradul de ocupare al femeii în viața social-economică este net superior celei din țările sărace. Acest aspect, coroborat cu gradul mai ridicat de informare, cu asistența sanitară calificată, cu aspirațiile de împlinire spirituală mai elevate, cu dorința de instruire permanentă și aceea de a călători, conduce la o intensitate redusă a natalității.

Conceptul de planning familial este aproape generalizat (dimensionarea conștientă a familiei și implicit a intervalelor de timp pentru aducere pe lume a copiilor).

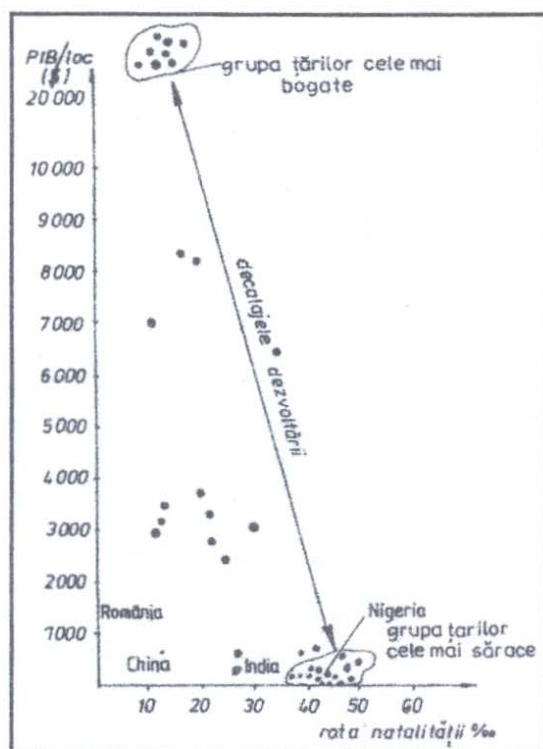


Fig. 29. Raportul dintre bogăție și natalitate.

unde:

F_g – rata fertilității generale

N_v – numărul născuților vii

$P(F)_{15-49}$ – numărul mediu al femeilor de vârstă fertilă.

Dintre factorii demografici evidențiem cu prioritate “stocul demografic feminin” de vârstă fertilă, respectiv numărul de femei cuprinse între 15 și 49 de ani.

Rata (indicele fertilității) generale reprezintă raportul dintre numărul născuților vii dintr-o perioadă de timp dată și numărul mediu al populației feminine de vârstă fertilă (într-o altă formulare, numărul mediu de copii născuți de o femeie pe durata vieții).

Formula de calcul este următoarea:

$$F_g = N_v \times 1000 / P(F)_{15-49}$$

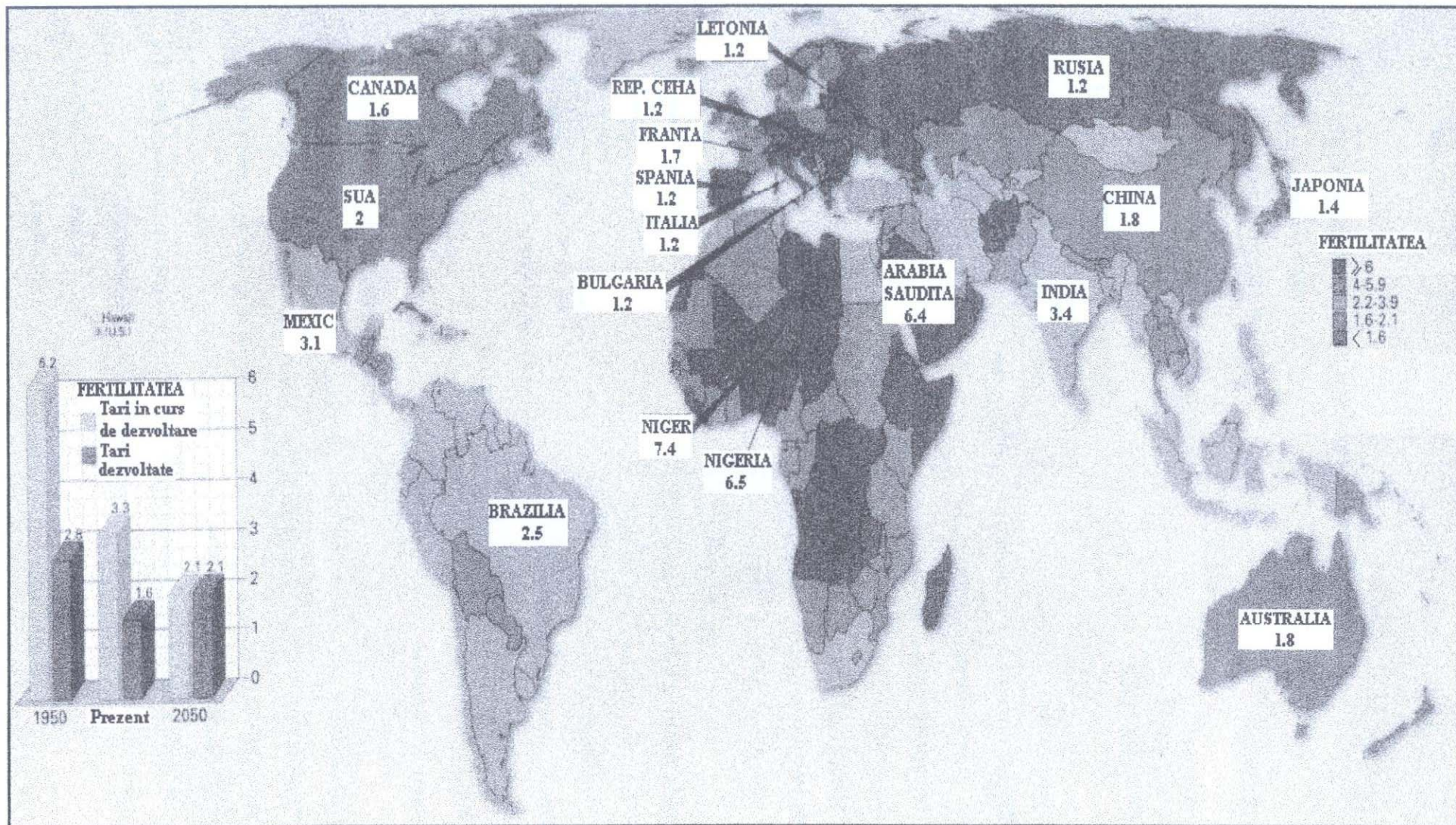


Fig. 30. Fertilitatea feminină (după National Geographic, august 1998).

Factorii de ordin politic se înscriu în seria acelor în care statele adoptă diverse categorii de măsuri în vederea atingerii “obiectivelor demografice”. Politicilor pronataliste li se opun politici prohibitive și drastic limitative. Bunăoară în România, decretul nr. 770 din anul 1966 interzicea în mod categoric întreruperea sarcinii și pedepsea aspru un asemenea act. Avorturile efectuate clandestin, adesea cu mijloace rudimentare, au cauzat numeroase decese. Pilulele și obiectele contraceptive constituiau mărfuri de contrabandă foarte căutate.

La polul opus, în China, sloganul “o familie, un copil” a prins puternic în mediile urbane, fiind stimulat consecvent pe cale economică, pe când în mediile rurale izolate, lipsa informației, nivelul redus de instruire a tinerelor fete și absența unor servicii medicale calificate conduc la menținerea natalității la parametrii tradiționali.

Fertilitatea este expresia concretă a fecundității, adică a capacității fiziologice a femeilor de vârstă fertilă, a cuplurilor, de a naște copii vii. În mod teoretic, o femeie de vârstă fertilă poate avea aproximativ 20 de descendenți, valoare sensibil egală pentru orice populație. Fertilitatea poate oscila de la valoarea 1 până la valoarea maximă de 20. Între aceste limite, fertilitatea feminină ia valori diferite de la o țară la alta, de la un grup social al altul, în funcție de nivelul dezvoltării economice, tradiții, cultură, și nu în ultimul rând, de ponderea populației feminine de vârstă fertilă în cadrul unei populații.

La acestea se adaugă o serie de variabile demografice, cum ar fi structura pe grupe de vârste, vârsta medie a căsătoriilor, ponderea celibatarilor, divorțialitatea etc. O puternică influență asupra fertilității o exercită și politicile demografice la nivelul statelor.

Rata generală de fertilitate sau rata totală a fertilității semnifică numărul mediu de copii născuți vii ce revin unei femei de vârstă fertilă.

La nivel mondial, valoarea medie a fertilității este 3. Cele mai ridicate valori ale fertilității feminine se întâlnesc în țările Africii, unde un aport deosebit la fertilitatea generală îl are fertilitatea precoce (adică de la 15 la 19 ani), fenomen valabil și în țările islamice și America Latină.

Nigerul (7,4) și Nigeria (6,5) se înscriu cu cele mai ridicate valori ale fertilității feminine, grupând în jurul lor încă câteva state (Mali, Ciad, Togo ș.a), cu valori de peste 6 copii. În aceeași clasă se încadrează Zairul, Uganda, Angola și Zimbabwe, precum și Etiopia și Somalia.

În Asia, cu valori similare se află două state mai importante, Arabia Saudită și Afganistanul. Cu excepția Chinei, Japoniei și statele foste sovietice din Asia, fertilitatea se menține peste 2, India înregistrând valoarea de 3,4 copii pe femeie de vârstă fertilă. China, cu o fertilitate de 1,8, prin politica demografică promovată la nivel național se apropie de obiectivul propus la nivel guvernamental – “o familie, un copil”.

Țările Europei, au majoritatea fertilității la valoarea de 1,2, iar în America de Nord și Australia valorile oscilează între 1,6 și 2. În cadrul Americii Latine se înregistrează valori ale fertilității peste media Europei sau Americii de Nord, dar inferioare în raport cu Africa. Cele mai ridicate valori aici se întâlnesc în America Centrală și Istmică – Guatemala, Honduras, Costa Rica, precum și în Bolivia și Paraguay (peste 4).

Crizele economice ce au afectat continentul Africa începând cu anul 1970 au avut efecte diferite asupra fertilității în mediul urban și în cel rural. Rezultatele arată că nivelul de instruire (de educație) al femeilor are cel mai important rol asupra fertilității, diferențele dintre mediul rural și cel urban fiind foarte mari. Nivelul de instruire al femeilor din mediul urban este net superior celui din rural. Societățile rurale din Africa rămân favorabile unei rate ridicate a fertilității.

Presiunile economice de reducere a fertilității sunt micșorate de practica trimiterii copiilor din familiile numeroase de la sate să trăiască în cadrul familiilor din orașe.

Agravarea crizelor economice în ansamblu, implicit în orașe, va reduce sensibil acest fenomen și va crea în final efecte asupra reducerii fertilității din mediul rural, (după Akoto, Elireo M.; Kamdem, Helene “Reproductive behaviour in light of the crisis and living environment in Africa”, Universites Francophones, Actualite Scientifique, 1998, Editions ESTEM : Paris, France.).

Fertilitatea este în relație directă cu nivelul scăzut al dezvoltării economice, caracteristicile rezidențiale și nivelul educației. Tranziția fertilității în Brazilia s-a desfășurat rapid în trei decenii (de la mijlocul anilor 1960 până în 1990), scăzând de la 5,7 la 2,3. În condițiile unei expresive eterogenități socio-economice, este surprinzător faptul că acest proces este destul de omogen la nivelul diverselor regiuni și grupări sociale, utilizarea mijloacelor contraceptive în reducerea fertilității jucând rolul principal. Intervenția statului în procesul de family planning este semnificativă, (Bozon, Michel; Enoch, Etheline, “Brazilia: a rapid demographic transition in a

heterogenous country”, *Population et Societes*, no. 345, April 1999, Institut National d’Etudes Demographiques, Paris, France.).

Secetele frecvente care afectează unele regiuni ale Africii (Coasta de Fildeș, de exemplu) atrag o diminuare a recoltelor la produsele agricole tradiționale (cacao și cafea) și determină importante migrații sezoniere, pe fondul declinului economic. În aceste condiții societățile rurale sunt marcate de o reducere semnificativă a fertilității.

Factorii de ordin social și cultural țin de o anumită mentalitate, conservativă sau liberală, în cadrul diverselor categorii de populații, de regulă cu efecte pozitive asupra intensității nașterii. De obicei, indiferent de spațiul geografic al planetei, femeile gravide și lăuzele sunt ocrotite în mediile social în care își duc existența, inclusiv în cel familial. Dacă sarcina în afara căsătoriei era blamată în societatea tradițională, astăzi în țările cu economie avansată acest “accident” este aproape neobservat.

Independența economică a mamei și intervenția salutară a statului în cazul minorelor constituie un factor încurajator. Numărul mare al copiilor în familiile a numeroase țări din Africa constituie un simbol al bogăției, munca lor fiind exploatată de timpuriu de către părinți.

Utilizarea pilulelor și instrumentelor contraceptive în țările cu economie avansată constituie o practică frecvent uzitată. Religiile, indiferent de rit și credință, în marea lor majoritate, sunt pronataliste. Religia catolică condamnă vehement avortul și contracepția, îndemnând credincioșii la abstinență îndelungată. Factorii de ordin sanitar joacă un rol esențial în privința stimulării ori limitării natalității prin capacitatea de informare științifică și de intervenție oportună. În majoritatea cazurilor își pun amprenta asupra reducerii riscului sarcinii și a mortalității la naștere.

Mortalitatea semnifică frecvența sau intensitatea deceselor în cadrul unei populații, pe o perioadă de timp dată (lună, semestru, an etc.). Rata (indicele) de mortalitate reprezintă numărul de decese la 1000 de locuitori într-o perioadă de timp, de regulă un an. Se determină ca raport între numărul celor decedați și numărul mediu de locuitori.

$$M = D \times 1000 / P_m$$

unde:

M – rata (indicele) de mortalitate

D – numărul de decese

P_m – numărul mediu al populației

Nivelul mortalității depinde în principal de următorii factori:

- nivelul dezvoltării economice de ansamblu;
- ponderea persoanelor în vârstă în cadrul unei populații;
- gradul de asistență medicală și regulile de igienă personală și colectivă;
- modul și mediul de viață.

Nivelul slab al dezvoltării economice conduce în cele mai numeroase cazuri la valori ridicate ale mortalității (Fig. 31).

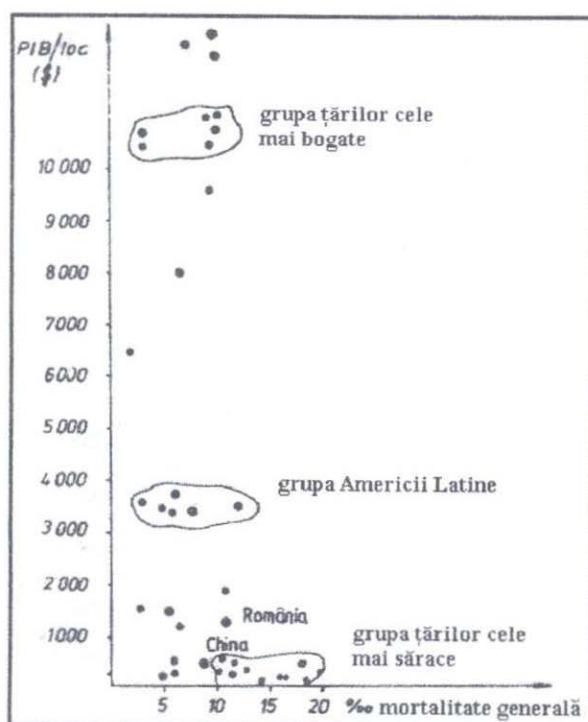


Fig. 31. Relația venituri – mortalitate generală.

De regulă, numărul mare al persoanelor în vârstă generează o intensitate mai mare a mortalității în cadrul diverselor categorii de populații. Aprecierea de “persoane în vârstă” se realizează în concordanță cu speranța de viață la naștere, diferențiată la nivelul statelor. Asigurarea asistenței sanitare, calificate și generalizate în lumea dezvoltată, conduce la nivele reduse ale mortalității, după cum slaba ori lipsa deservirii medicale optime generează rate ridicate ale mortalității.

Virusul HIV (A.I.D.S.) afectează deopotrivă societățile moderne, dar mai ales lumea săracă. În nordul Ugandei cei mai afectați de această maladie sunt adolescenții și adulții tineri. Declinul mortalității în Italia între 1887 și 1940 s-a datorat în principal îmbunătățirii în general a condițiilor de igienă. A crescut considerabil controlul medical în cadrul societății, s-a îmbunătățit sensibil hrana copiilor și s-au modernizat și amplificat infrastructurile legate de ocrotirea sănătății.

Modul și mediul de viață sunt adesea hotărâtoare în privința intensității mortalității. Modul de viață sedentar, hipercaloric, cu regim alimentar, consumul

sistematic de alcool și fumatul, dublate de stressul cotidian, favorizează mortalitatea la toate categoriile de vârstă.

În Alsacia, mortalitatea rămâne relativ ridicată în comparație cu restul Franței din cauza stilului de viață mai sedentar, a unei diete hipercalorice, a consumului ridicat de alcool și a ponderii mari a fumătorilor (Denis Marie Noele, 1998).

Populațiile rurale din Caucaz cu deplasări zilnice pe verticală în urmărirea turmelor, cu timpul petrecut majoritar într-un aer curat și o alimentație specifică se bucură de o remarcabilă longevitate.

La nivel mondial, rata mortalității medii între 1995 și 2000 este de 9‰, fiind mai redusă decât în intervalul 1980-1985 (10,4‰).

La nivel de continente, cele mai mari valori ale mortalității le înregistrează Africa – 14,7‰. În cadrul acestui continent, țările din partea central-estică (Etiopia, Somalia), cele din zona centrală (Republica Centrafricană, Gabon, Ciad, Camerun) și cele din vestul continentului (Nigeria, Ghana, Senegal și Mali) se înscriu cu rata cea mai mare a mortalității (18-20‰). Țările situate la extremitatea nordică a acestui continent (Maroc, Algeria, Tunisia, Libia, Egipt) și la cea sudică (Rep. Sudafricană) au valori ale ratei mortalității sub media continentală.

Asia se situează pe locul al doilea în privința ratei mortalității - 8‰. În cadrul acestui continent, Sri Lanka atinge valoarea cea mai ridicată (23‰), urmată de Afganistan (22‰).

Țările din Asia cu potențialele demografice cele mai ridicate se înscriu în general cu valori ale mortalității peste media mondială (India – 12,3‰, Indonezia – 12,6‰) și chiar continentală (Pakistanul -15,3‰, Bangladesh -17,5‰), exceptând China(6,7‰).

Măsurile de ordin sanitar și controlul creșterii demografice își pun cuvântul în explicarea ratei reduse a mortalității în China.

Ratele cele mai reduse ale mortalității se înregistrează în cadrul țărilor arabe din zona Golfului Persic, cu bogate resurse petroliere, cum sunt Kuweit (2,2‰), Emiratele Arabe Unite (3‰), Qatar (3,5‰), Arabia Saudită (4,5‰). Același lucru este valabil și pentru statul Brunei.

Bogăția populației se reflectă foarte fidel în indici foarte scăzuți ai mortalității infantile și ai mortalității în general. Japonia, țara cu cel mai ridicat potențial economic în cadrul continentului, înregistrează valori de sub 6‰ ale ratei mortalității generale. Aici mortalitatea infantilă are valori foarte reduse - 4‰ (Fig. 32).

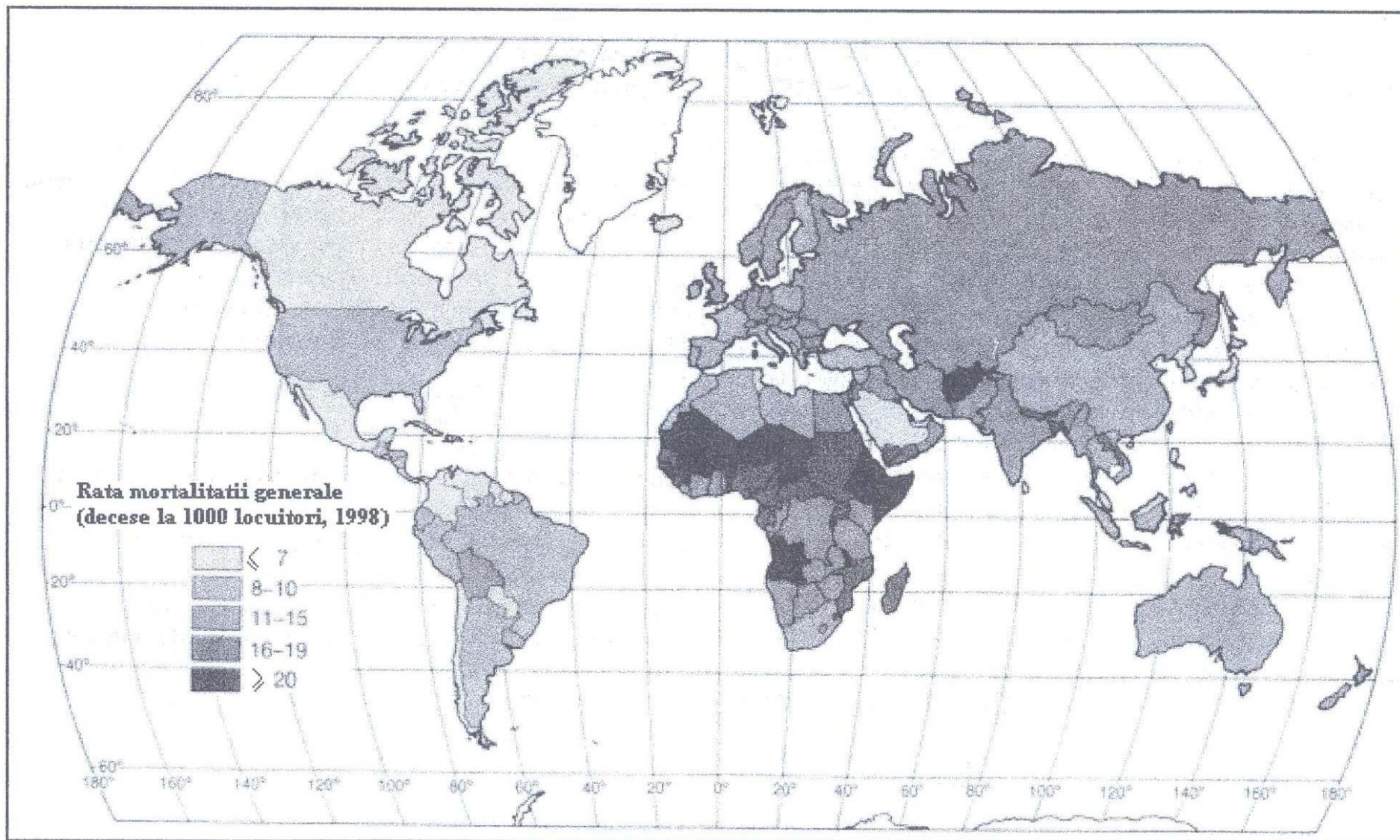


Fig. 32. Ratele mortalității, pe țări (după Waugh, 2000).

Europa se situează pe locul II în privința ratei mortalității generale, cu o valoare medie de 10,8‰. Explicația ratei relativ ridicate a mortalității generale în Europa rezidă în două cauze majore:

- îmbătrânirea demografică la nivelul întregului continent, fapt ce s-a tradus prin rate relativ ridicate ale mortalității chiar și în cazul țărilor bogate din vestul continentului (Danemarca – 11,8‰, Germania - 11‰);
- îmbătrânirea demografică asociată cu un proces brusc de pauperizare a populației pe fondul căderii economice generale și reducerea bugetelor alocate ocrotirii sănătății după 1989 în țările Europei Centrale și de Est, foste componente ale sistemului economic centralizat (Ucraina – 13,5‰, Rusia - 13‰, Bulgaria - 13‰, Cehia – 12,5‰, România – 11,5‰).

Nivelurile cele mai scăzute la nivelul continentului le înregistrează Albania 6‰ și Macedonia - 7‰, țări în care ponderea populației tinere din totalul populației se menține la cote ridicate (peste 35%).

America de Nord și Australia înregistrează valori medii ale mortalității generale de 7,5‰. Nivelul economic ridicat și “primenirea” sistematică a populației cu imigranți, de regulă din categoria tineretului, explică în principal nivelul scăzut al mortalității. Îmbătrânirea demografică reprezintă cauza principală de susținere a mortalității generale.

America Latină reprezintă continentul cel mai viguros sub aspect demografic, rata mortalității generale fiind cea mai redusă – 6,5‰. Unele țări, cum ar fi Costa Rica, Venezuela, Mexic sau Panama înregistrează valori ale mortalității generale apropiate de cele mai scăzute la nivel mondial (sub 5‰). În cazul acestui continent, valori peste medie se înregistrează doar în cazul Paraguayului și Boliviei (aproximativ 7‰).

Mortalitatea infantilă reprezintă unul dintre indicatorii demografici deosebit de “sensibili”, un adevărat “barometru” al stării de civilizație a unei națiuni.

Se exprimă sub formă cantitativă prin raportarea numărului de decese în primul an de viață la 1000 de născuți vii din acel an:

$$Mi = D_{<1an} \times 1000 / N_{v<1an}$$

unde:

Mi – mortalitatea infantilă

D_{<1 an} - decese în primul an de viață

Nv_{<1 an} - născuți vii cu vârstă sub un an

Acest indicator a cunoscut o scădere considerabilă după cel de-al doilea război mondial, odată cu progresele remarcabile în domeniul medicinei, cu sporirea eforturilor de ocrotire și sprijin a mamei și a copilului, cu îmbunătățirea condițiilor de igienă individuală și colectivă a populației.

Astfel, în intervalul 1950-1955, valoarea acestui indicator era de 150‰, pentru ca în intervalul 1995-2000 să ajungă la aproximativ 60‰. Valorile extreme ale acestui indicator sunt foarte mari, de la 5‰ în cazul Japoniei și Finlandei, la 162‰ în cazul Afganistanului. Între grupe mari de țări, după gradul de dezvoltare economică, raportul este de 1:7 (10‰ în țările cu economie dezvoltată și 70‰ în țările sărace).

În general, țările dezvoltate ale lumii înregistrează valori sub 10‰ ale acestui indicator. În Asia, “dragonii economici” (Taiwan, Singapore, Hong-Kong) se înscriu în această categorie.

Continentul african, în ansamblul său, înregistrează valori superioare mediei mondiale (60‰) ale mortalității infantile, țările din zona Sahelului, cele din Cornul Africii și cele din “cordonul” central-sudic (Angola, Mozambic ș.a) depășind 100‰.

În Asia, diferențele în privința mortalității infantile între cele două superputeri demografice, China și India, sunt destul de mari (27‰ și 88‰). Deși cu un potențial economic unitar ridicat, țările petroliere din zona Golfului Persic nu înregistrează indicatori sub 10‰ (Kuweit 15‰, Qatar 26‰, iar Arabia Saudită 58‰). După opinia noastră, aceste valori relativ ridicate își au explicația în distribuția extrem de inegală a bogăției în cadrul societății.

Țările din fostul bloc comunist european înregistrează valori ale mortalității infantile ce oscilează între 30‰ (Albania) și sub 10‰ (Croatia și Slovenia).

Tabel 6. Indicatorii evoluției naturale a populației pe continente și la nivel mondial (după L. Nicoară, 1999, p. 54).

Continent, regiunea	Natalitatea (%)	Mortalitatea (%)	Sporul natural (‰)	Mortalitatea infantilă (‰)	Sper de viață la naștere (ani)
I. ASIA	23.8	8	15.8	50	66.2
Asia de Est	16.7	7	9.7	33	71
Asia de Sud-Est	25.6	7.7	17.9	45	65.7
Asia de Sud	29.2	9.3	19.9	72	62.3
Asia de Sud-Vest	31.1	7.3	23.9	51	67
II. AFRICA	40	13.2	26.8	82	54.4
Africa de Nord	27.6	7.2	20.1	50	67
Africa de Vest și Centrală	44.0	14.8	29.2	89	51.5
Africa de Est	44.1	15.3	28.8	93	50
Africa de Sud	38.3	12.7	25.1	81	54.4
III. AMERICA LATINĂ	24.3	6.5	17.7	34	69.6
America de Sud	23.4	6.9	16.5	35	69
America Centrală	26.2	5.7	20.5	32	71
IV. AMERICA DE NORD	14.7	8.6	6.1	7	77
V. EUROPA	11.8	10.8	1.0	10	75
Europa de Nord	13.0	10.9	2.1	5	77.5
Europa de Vest	12.7	10.2	2.5	6	77.5
Europa Centrală	11.6	11.3	0.3	10	74
Europa de Sud	10.8	9.8	1.0	10	76
Europa de Est	12.0	13.0	-1.0	18	69
VI. FEDERAȚIA RUSĂ	11.0	13.0	-2.0	20	68
VII. AUSTRALIA	14.5	7.5	7	6	78
VIII. OCEANIA	26.1	8.7	17.4	36	66.4
TOTAL MONDIAL	24.0	9.0	15.0	46	66.4

În China se practică “încurajarea” selectivă a mortalității infantile și a copiilor. Astfel, se practică avortul selectiv în funcție de sexul viitorului copil (dacă viitorul copil va fi fetiță, avortul de regulă nu comportă ezitări) și o adevărată discriminare a fetițelor (abandon, neînregistrare a nașterilor, alăptare și hrănire mai slabă) pentru a anihila potențialul lor reproductiv. (Blayo, Ives, 1998) (Fig.33).

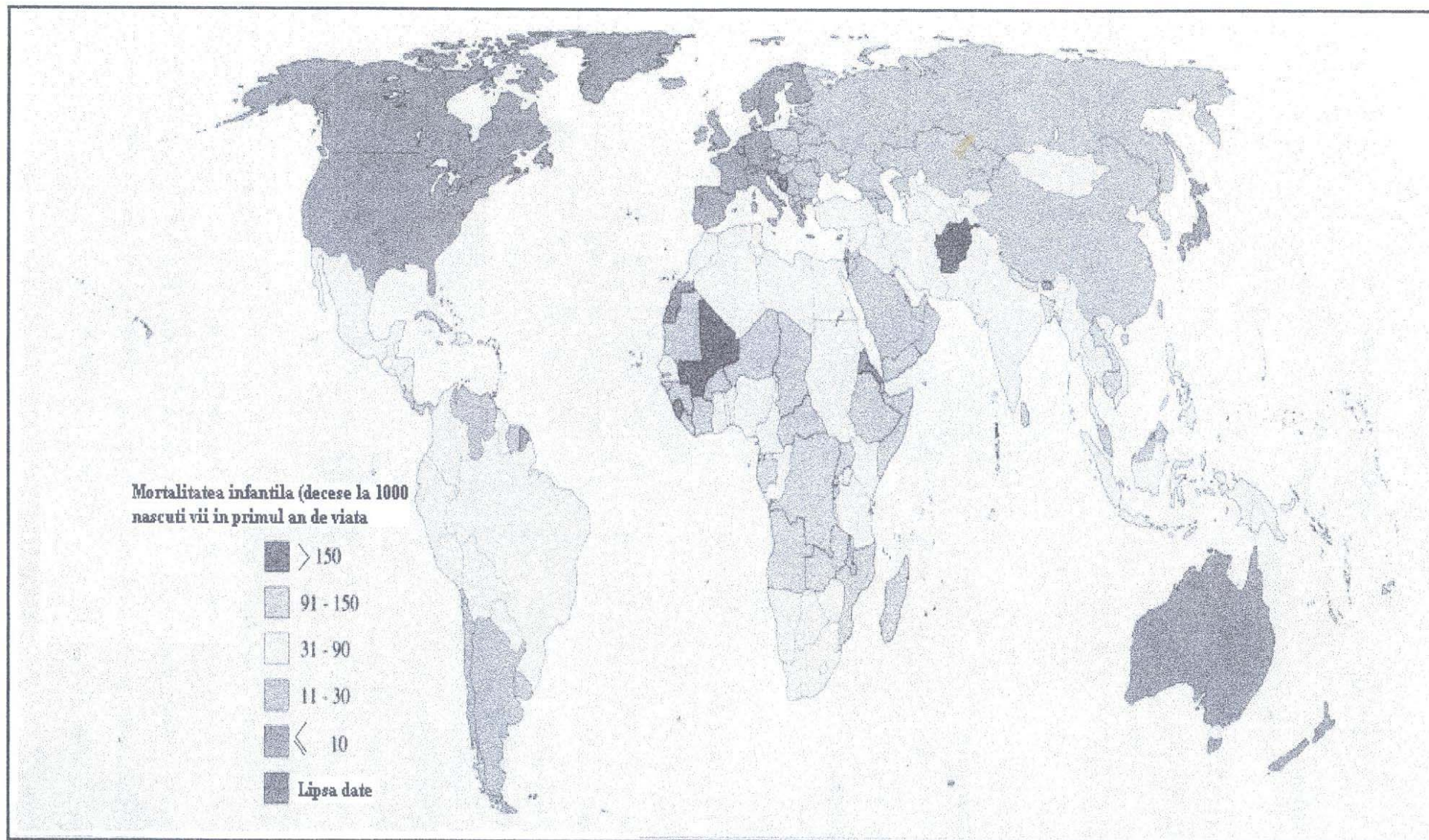


Fig. 33. Mortalitatea infantilă, pe țări (după World Bank Atlas, 1998).

Speranța de viață la naștere este un indicator demografic aproape sinonim cu durata medie a vieții și reprezintă numărul mediu de ani pe care îi are de trăit un nou născut, plecând de la premisa că ordinea de deces la toate grupele de vârstă rămâne neschimbată, respectiv aceea de la data nașterii (Fig. 34).

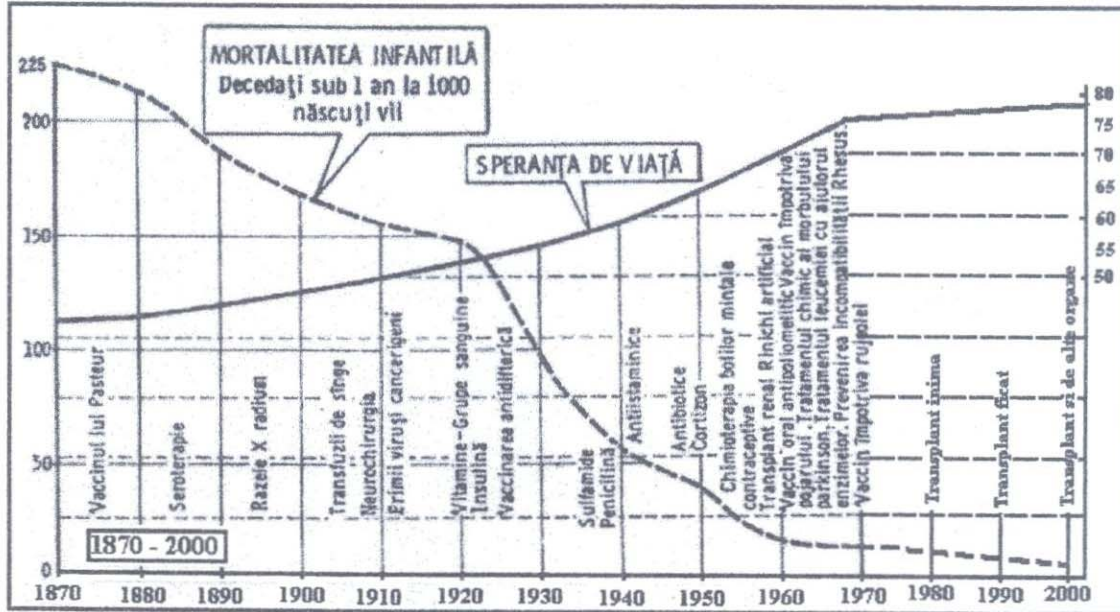


Fig. 34. Evoluția mortalității infantile și a speranței de viață la naștere în perioada 1870-2000 (după V. Trebici, 1974, p. 54, cu completările noastre).

Acest indicator se află în relație indirectă cu valorile mortalității infantile.

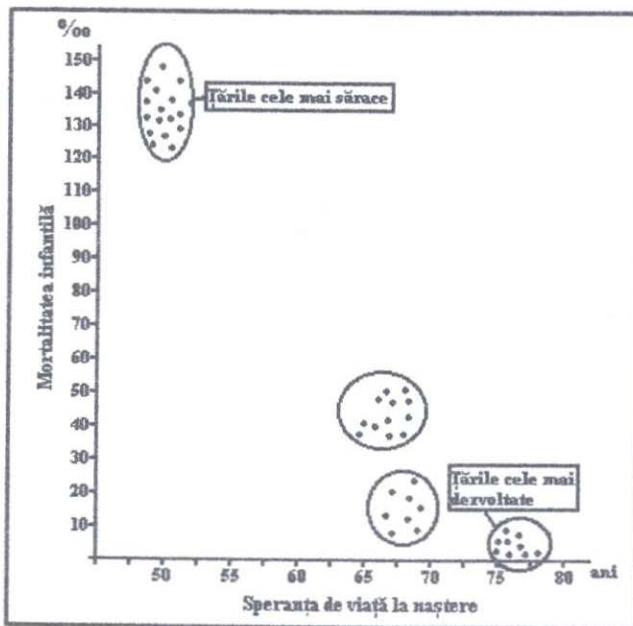


Fig. 35. Corelația dintre speranța de viață la naștere și mortalitatea infantilă (eșantion de țări).

Cu cât valoarea mortalității infantile este mai mare, speranța de viață la naștere este mai redusă.

Valoarea duratei medii a vieții a crescut de peste patru ori de la apariția omului. Omul cavernei avea o durată medie a vieții de 16-18 ani. Astăzi, durata medie a vieții în Japonia este de aproximativ 80 ani.

Acest indicator variază în limite destul de largi la nivel mondial, corelat fiind cu gradul general de dezvoltare economică.

La mijlocul secolului XIX, speranța de viață la naștere în țările astăzi cu economie avansată era de 35 ani. Pentru a ajunge la nivelul actual (75-80 ani), a fost nevoie de un interval de 100-150 ani.

Durata medie a vieții depășește 70 ani în toate țările Europei, cu excepția Rusiei, Ucrainei, Belarus, Moldovei și României, unde acest indicator oscilează între 68 și 70 ani. În SUA, valoarea este de 76 ani, iar în Canada și Australia, de 78 ani. În America Latină, Mexicul, Venezuela și Argentina au valorile cele mai ridicate (peste 70 ani), ansamblul continentului apropiindu-se de această valoare. China, prima putere demografică mondială, a depășit pragul de 70 ani (71) al duratei medii a vieții, în timp ce India înregistrează valoarea de 59 ani.

În Africa, majoritatea țărilor au valoarea duratei medii a vieții sub 50 ani, Sierra Leone (34) și Zambia (37) având valorile cele mai scăzute, atât la nivel continental, cât și la nivel mondial. Trebuie subliniat faptul că aici o singură țară, Marocul, a depășit pragul celor 70 de ani.

În aceeași ordine de idei, se pun în evidență deosebiri și între cele două sexe, masculin și feminin, de regulă femeile având o durată medie a vieții mai mare.

În țările slab dezvoltate, trecerea de la durate medii a vieții reduse la valori mari se realizează în interval de timp mai scurt, de regulă sub 100 ani. În această categorie de țări, creșterea duratei medii a vieții, ca expresie a reducerii mortalității în general și a celei infantile în special, nu este acompaniată și de scăderea natalității. De aici, o accelerare a sporului natural și a ritmurilor de creștere demografică, și declanșarea “exploziei” demografice.

Sporul natural (SN) rezultă din diferența dintre numărul născuților vii și celor decedați, într-o perioadă de timp dată, de regulă un an. Se raportează la 1000 de locuitori, rezultând rata sporului natural, care se calculează după formula:

$$R_{SN} = (N - D) \times 1000 / P_m$$

unde:

N – numărul născuților vii;

M – numărul decedaților;

P_m – numărul mediu al populației.

În funcție de cele două variabile, numărul născuților vii și cel al decedaților, rata sporului natural poate lua valori pozitive, negative sau valoarea 0.

Anual se înregistrează la nivel mondial aproape 145 milioane nașteri (144633379) și peste 52 milioane decese (52 068 016), rezultând un spor natural de peste 92 milioane persoane (92 565 363, în 1995).

Spre deosebire de sistemele demografice naționale, considerate ca sisteme deschise prin includerea imigrărilor și emigrărilor, populația Terrei nu este afectată (deocamdată) de procese de imigrare și (sau) emigrare. Rezultă de aici că rata excedentului natural reprezintă și rata creșterii demografice. De exemplu, în 1999 pentru ansamblul mondial aceasta era:

$$R_{SN} = (144\ 633\ 379 - 52\ 068\ 016) \times 1000 / 6\ 000\ 000\ 000 = 15,1\text{‰}$$

Media mondială a sporului natural este de peste 15‰ (15,1‰), cu diferențieri destul de sensibile la nivelele macroteritoriale. Aceste diferențieri sunt determinate și întreținute de valorile diferite ale natalității, mortalitatea fiind în scădere chiar și în statele cu nivele reduse ale dezvoltării.

Sporul natural cel mai mare îl înregistrează Africa (27‰). În cadrul continentului se desprinde o grupare de țări din nordul Golfului Guineei (Nigeria, Togo, Gabon, Guinea), cele din “Cornul Africii” (Etiopia, Somalia) și din partea central-sudică (Botswana, Zambia), care au sporul natural cel mai ridicat (30-40‰). Un asemenea spor în Asia se înregistrează în țările din Peninsula Araba, inclusiv cele din zona Golfului, la care se adaugă Afganistanul, Pakistanul, Thailanda și Laosul.

America Latină, în ansamblul său, se înscrie cu un spor natural de 17,7‰. Excedentul natural cel mai însemnat (peste 30‰) se înregistrează în așa-zisele “republici bananiere” (Honduras, Panama, Nicaragua și Costa Rica), urmate de Mexic, Venezuela, Bolivia și Paraguay (sub 20‰). Brazilia, cea mai mare putere demografică a continentului, are un spor natural de 16‰.

Asia se înscrie cu un spor natural de aproape 16‰ (15,8‰), cele mai ridicate valori înregistrându-le țările din Asia de Sud-Vest (24‰) și de Sud (20‰). Așa cum s-a mai amintit, țările islamice înregistrează cele mai mari valori.

India, cu un spor natural de 18‰, se situează peste media continentului și cea mondială, pe când China, cu un riguros program de control demografic, se înscrie cu un spor natural de sub 10‰. Sporul natural cel mai redus se înregistrează în Japonia (3‰).

Australia (7‰) și America de Nord (6‰) se apropie de starea staționară a populației ce caracterizează continentul Europa.

Cele trei țări din Europa nordică (Norvegia, Suedia și Finlanda) înregistrează un spor natural de 2,5‰, cu valori mai mici, dar pozitive, înregistrându-se Marea Britanie, Franța, Spania și Portugalia. În cadrul continentului, valoarea cea mai mare a sporului natural se înregistrează în Albania (16‰). Pe fondul crizei economice înregistrată în ultimii 10 ani în țările Europei Centrale și de Est, acompaniată de modificări radicale ale legislației vizând natalitatea, se pune în evidență o acută criză demografică a cărei coordonate se traduc prin scăderea drastică a natalității și o creștere semnificativă a mortalității. Rezultă de aici un bilanț demografic natural negativ (- 2‰ Rusia și Ucraina, - 2,3‰ Bulgaria, - 0,2‰ România). Bilanț natural negativ înregistrează și țările Beneluxului, Germania și Italia, aici principala cauză fiind îmbătrânirea demografică și generalizarea comportamentului de planning familial.

Aportul în creșterea demografică mondială a celor două mari categorii de țări, cele sărace și cele bogate, este puternic distorsionat. Astăzi, țările sărace contribuie cu peste 95% la "zestrea demografică" anuală a planetei. Altfel spus, din excedentul natural anual de peste 92 milioane persoane, aproape 88 milioane (87,45%) aparțin țărilor în curs de dezvoltare. La acest excedent natural, continentul Asia participă cu 63%, Africa cu 24% și America Latină cu 10%. Cu toate semnalele trase vizând creșterea demografică excesivă, se mențin trei cauze concurente ale evoluției numerice progresive (după Galor, O., Weil, D., 1999):

- 1) fertilitatea ridicată (de peste 2 copii/femeie de vârstă fertilă);
- 2) declinul în continuare a mortalității;
- 3) starea populației momentane (populatiion momentum) rezultată din structura tânără a populației. Starea tânără a populației actuale se pare că va fi și în viitor cauza principală a creșterii demografice în multe țări și regiuni (vezi Fig. 14).

La noi în țară, rata natalității a înregistrat o scădere sistematică între cele două războaie mondiale, de la 42‰ (1914) la aproximativ 25‰ (1940). În intervalul de timp 1950-1992, rata natalității a avut o evoluție descendentă, de la 28‰ la 10,5‰. Excepția este dată de intervalul 1966-1973, când, a urmare a decretului 770/1966, se înregistrează valori ridicate ale natalității (27,9‰ în 1967). Valorile natalității se

diferențiază pe cele două medii rezidențiale – urban și rural – fiind totdeauna mai mare în mediul rural (36,9‰ față de 23,3‰ în 1930 și 12,4‰ față de 8,9‰ în 1992).

La nivel de județe, rata cea mai mare a natalității se înregistrează în județele din Moldova (Vaslui 14,1‰, Suceava 13,7‰, Iași 13,2‰, Bacău 12,1‰, Neamț 11,5‰, Vrancea 11,3‰) și cele din nordul Transilvaniei (Bistrița Năsăud 13,3‰, Maramureș 12,2‰).

Cele mai scăzute valori ale natalității se înregistrează în județele din vestul țării, fie ca urmare a tradițiilor de familie de a avea un singur copil, fie legat de rata redusă a fertilității feminine ca urmare a îmbătrânirii demografice.



Fig. 36. Rata medie a natalității, pe județe (1997).

La nivel european, țara noastră se află în categoria țărilor cu nivel redus al natalității, alături de Croația, Germania, Spania, Bulgaria și Italia. Mortalitatea generală a scăzut sistematic, de la 36,2‰ în 1880 la 8,2‰ în 1966, urmată de o ușoară creștere în intervalul 1992-1997 (de la 11,6‰ la 12,9‰), România, plasându-se în categoria țărilor cu un nivel mediu al mortalității generale la nivelul Europei. Pe județe, ratele cele mai mari ale mortalității generale se înregistrează în județele din vestul țării (Arad 15,2‰, Bihor 14,6‰, Timiș 17‰) și din sud (Teleorman 17‰, Giurgiu 16,9‰, Călărași 14,9‰), iar cele mai scăzute în Moldova (Fig 37).

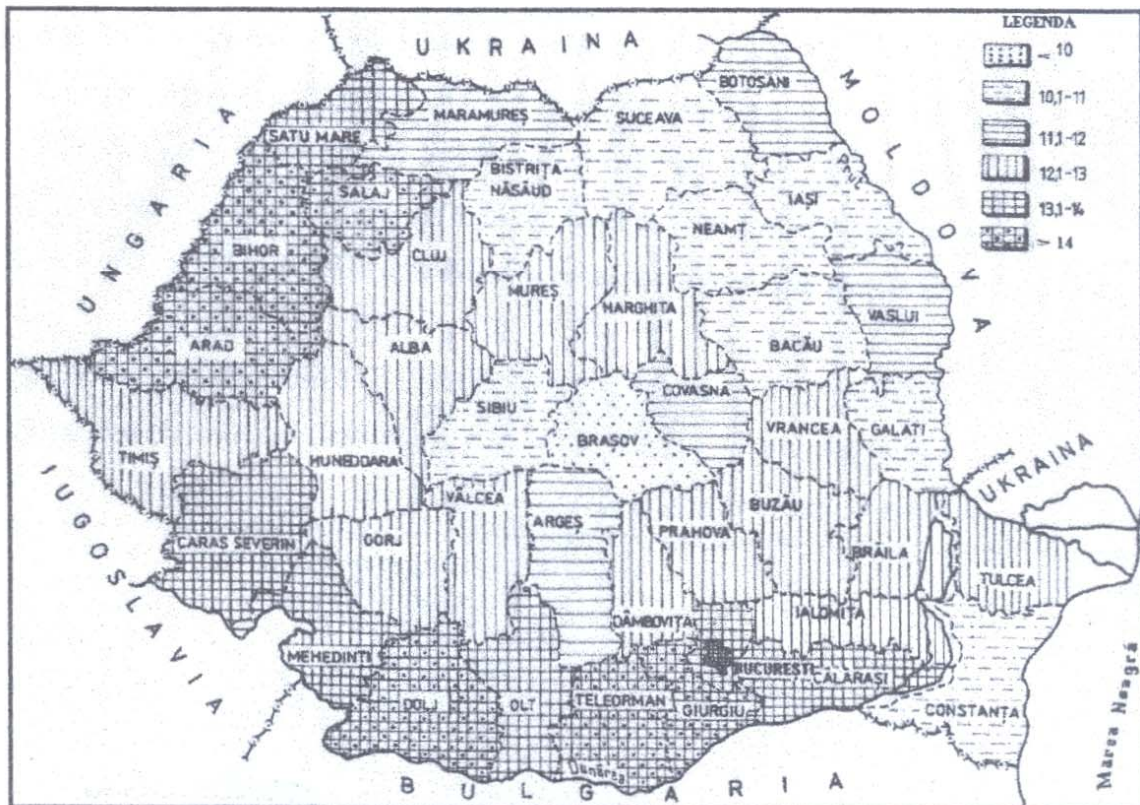


Fig. 37. Rata mortalității generale pe județe(1997).

Acest aspect este pus în general pe seama îmbătrânirii demografice, mai avansată în partea de vest a țării. Pe grupe de vârstă, rata mortalității are cele mai mari valori la cea de peste 75 ani.

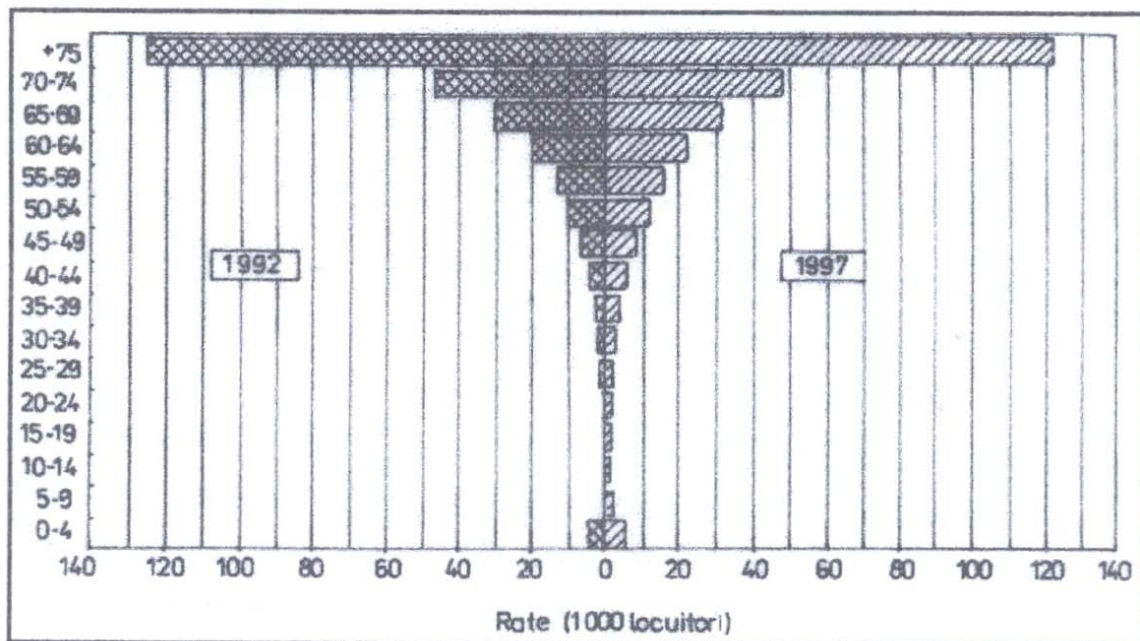


Fig. 38. Rata mortalității pe grupe de vârstă (după Anuarul Statistic, 1998).

Mortalitatea infantilă se menține încă la cote ridicate pe durata a 75 de ani (27‰ în 1920 și 22,3‰ în 1996), fiind cea mai mare la nivelul Europei. Pe județe, valoarea cea mai mare se înregistrează în județul Botoșani (33,1‰), iar cea mai mică în județul Ilfov (13,5‰). Acest aspect pune în evidență, pe lângă caracterul precar al asistenței sanitare, și colapsul economic pe care îl traversează țara de la 1985 și până în prezent, cu repercursiuni grave asupra stării de sănătate generală a majorității populației (Fig. 39).

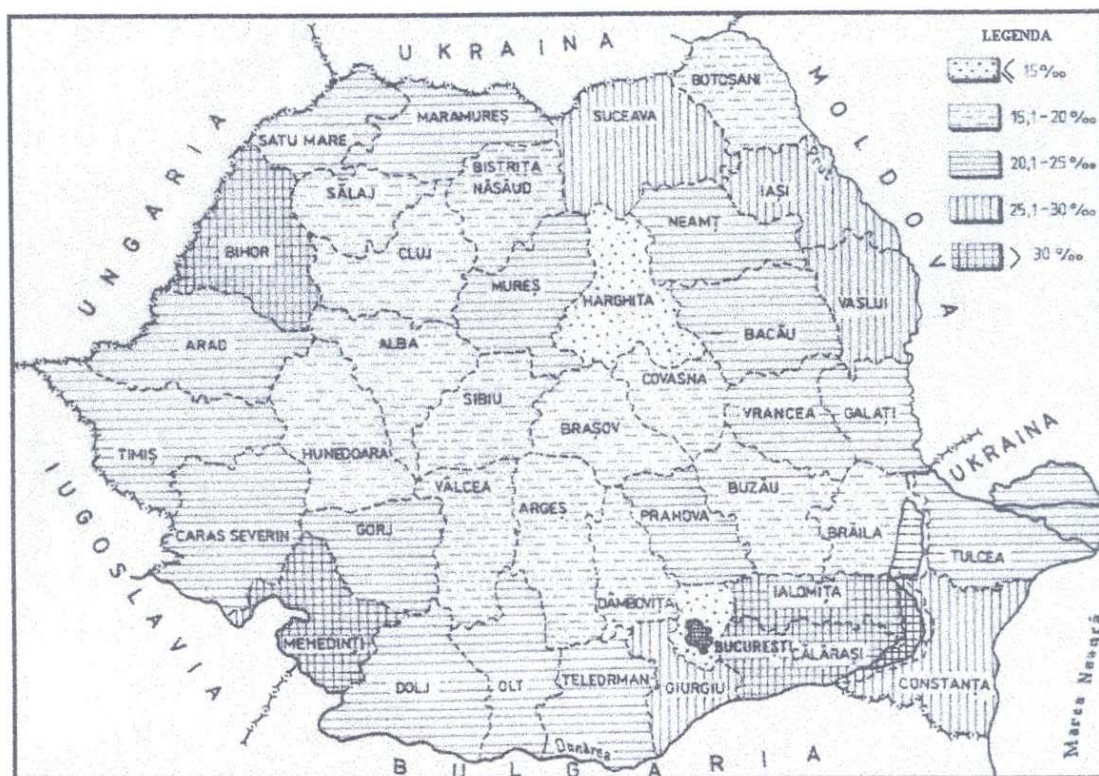


Fig. 39. Rata mortalității infantile, pe județe (1997).

Sporul natural a înregistrat sistematic valori pozitive, de la 1,4‰ (1947) la 8,3‰ (1948) și 14‰ (1950). Până în 1990, valorile sporului natural au oscilat între 10‰ și 14‰, ca apoi, după 1990 și până în prezent, sporul natural să fie negativ (-1,9‰).

Valorile cele mai mari ale sporului natural le înregistrează județele din Moldova și partea de nord a țării care, de fapt, sunt singurele județe ce înregistrează valori pozitive ale acestui indicator. Excepție face județul Botoșani, unde valoarea sporului natural este sub -5 ‰, categorie în care se mai încadrează județele Arad, Covasna, Giurgiu și Teleorman. Explicațiile acestei stări de fapt trebuie căutate în ponderea

ridicată a populației vârstinice în cadrul căreia frecvența deceselor este cea mai mare (Fig. 40).



Fig. 40. Rata sporului natural, pe județe (1997).

7. DENSITATEA POPULAȚIEI

Reprezintă un indicator de maximă generalizare ce pune în evidență gradul de concentrare al populației în teritoriu. Densitate generală (**Dg**) este dată de numărul de locuitori (**P**) ce revin la unitatea de suprafață (**S**) (km²):

$$Dg = P / S$$

Densitatea medie la nivel mondial este de loc./km², variind în limite foarte largi de la un continent la altul, de la o țară la alta și de la un ținut la altul. Pe primul loc în ierarhie, din punct de vedere al densității, se situează Asia (114 loc./km²), urmată de Europa (98 loc./km²), Africa (27 loc./km²), America (21 loc./km²) și Australia și Oceania (3,5 loc./km²).

Continental Asia se remarcă prin marea diversitate a condițiilor naturale, în special cele climatice și de ordin orografic și hidrologic. În aceeași măsură, se pun în evidență diferențe mari de ordin economic și cultural, care asociate conduc la mari discrepanțe sub aspectul densității populației. Cele mai mari densități (800-1000 loc./km²) se pun în evidență în câmpiile și sectoarele deltaice ale principalelor fluvii, cu fertilitate naturală ridicată a solului, capabilă să mențină un uriaș potențial demografic (Câmpia Mesopotamiei, Câmpia Mekongului, Câmpia Chinei de Est și Câmpia Indo-Gangetică). Densități mari se întâlnesc și în sectoarele de câmpii litorale (de exemplu Câmpia Malabar și Coromandel din India), ori cele cu puternice concentrări urbane (sectorul central-estic al Japoniei). În ariile deșertice interioare (Gobi, Taklamakan, Karakum – Kâzâlkum și altele), pe podișuri și munți (Himalaya, Pamir, Tibet), densitățile sunt foarte slabe (1 – 2 loc./km² și chiar mai puțin).

Pe țări, densitățile cele mai mari le prezintă Singapore (5700 loc./km²), urmată de insulele Maldive (905 loc./km²), Bahrein (900 loc./km²), Bangladesh (860 loc./km²) și Taiwan (590 loc./km²).

India are o densitate de aproape 300 loc./km², Japonia - 338 loc./km², iar China 133 loc./km². Teritoriul Macao se înscrie cu cea mai mare densitate la nivel mondial – 31000 loc./km².

Densitățile cele mai mici le întâlnim în Mongolia (aproximativ 2 loc./km²), cu întinse suprafețe deșertice și economie agricolă specializată în pășunat extensiv, la care se adaugă Kazahstanul (6 loc./km²) și Arabia Saudită (6 loc./km²).

În Europa, densitatea medie a populației este aproximativ de 100 loc./km² (fără partea europeană a Rusiei). Europa este un spațiu de continuă și veche populare, la a cărei fortificare demografică au contribuit deopotrivă industrializarea timpurie, agrotehnicile avansate și condițiile climatice moderate.

Cele mai puternice concentrări demografice le întâlnim aici în nord-vestul și centrul continentului, la care se adaugă litoralul nordic al Mării Mediterane. Cele mai ridicate densități se înregistrează în Câmpia Germano-Polonă, Bazinul Parizian, Câmpia Padului, Podișul Boemiei, Bazinul Loarei și vechile regiuni carbonifere (Ruhr și Silezia). La nivel de țări, cele mai mari densități apar în Olanda (384 loc./km²), Belgia (335 loc./km²), Regatul Unit (240 loc./km²) și Germania (204 loc./km²).

Densitățile cele mai mici le întâlnim în țările nordice (Islanda 3 loc./km², Norvegia 13 loc./km², Finlanda 15 loc./km², Suedia 20 loc./km²). În cadrul acestor țări, majoritatea populației este concentrată în sectoarele de litoral sudice, cu climat mai blând. În nord, frigul și lungile nopți polare limitează în chip drastic expansiunea populației.

În sectorul european al Rusiei se concentrează $\frac{3}{4}$ din populația țării, în special în Bazinul Moscovei, cursul mijlociu al Volgăi, Uralul de Sud și regiunea Sankt Petersburg.

Africa, cu ritmul mediu anual de creștere cel mai ridicat (2,7%) concentrează aproape 14% din populația Globului. În general condițiile de populare a acestui continent sunt vitrege. Ariilor deșertice din nord și din sud li se adaugă vastul teritoriu din zona ecuatorială, suprapus în cea mai mare parte peste sectorul bazinal al fluviului Zair. Cele mai bune condiții de populare le întâlnim în insulele aferente acestui continent, care înregistrează și cele mai mari densități demografice (Mauritius 575 loc./km², Comore 360 loc./km², Reunion 260 loc./km²). În sectorul continental, densitățile cele mai mari le întâlnim pe cursul mijlociu și inferior al Nilului, unde pe o fâșie de lărgime cuprinsă între 30 – 50 km se concentrează 98% din populația Egiptului. Densități remarcabile se înregistrează în sectorul central – estic (zona riftului african), unde Rwanda (304 loc./km²) și Burundi (235 loc./km²) se află pe primele locuri.

În statele cu suprapunere teritorială integrală pe deșertul Sahara, densitatea scade la 1 – 2 loc./km², populația sedentară fiind foarte redusă.

America este în general slab populată în raport cu varietatea condițiilor naturale, acest fapt fiind explicat în mare măsură prin popularea târzie a acestui continent de

către europeni. Densitatea generală de ansamblu este 20 loc./km². Diferențierile regionale de densitate sunt evidente. Astfel, America de Nord se remarcă cu o densitate de 15 loc./km², America Centrală cu 60 loc./km², iar America de Sud – 19 loc./km². În cadrul Americii de Nord, cele mai puternice concentrări demografice sunt cele din sectorul central-estic și zona Marilor Lacuri, unde densitățile depășesc 200 loc./km². Pe coasta nord-est atlantică a SUA, în sectorul de desfășurare a megalopolisului Boswash, densitatea depășește 1000 loc./km². Densități mari ale populației se întâlnesc în California și statul Washington, de pe coasta pacifică. SUA are o densitate generală de 28 loc./km², iar Canada doar 3 loc./km².

Densitățile cele mai reduse se întâlnesc în Alaska, Teritoriul de Nord-Vest (sub 1 loc./km²) și în statele din vestul muntos (Montana, Wyoming și Nevada).

America Latină, ce cuprinde teritoriul situat la sud de Rio Grande, și se subdivide în America de Sud și America Centrală, au împreună o populație de peste 500 milioane locuitori. Densitățile cele mai mari le întâlnim în America Centrală, atât în sectorul istmic, cât și în cel insular (62 loc./km²). În sectorul istmic, statul Salvador are densitatea de 280 loc./km², iar în sectorul insular - Barbados - 610 loc./km², din seria de insule ce formează Antilele Mici. Potențialul demografic cel mai ridicat din America Centrală este deținut de Mexic (peste 98 milioane locuitori), care înregistrează o densitate de 50 loc./km².

În America de Sud, cele mai mari densități se pun în evidență în zona estuarului La Plata, cu soluri deosebit de fertile și climat moderat, în sectorul de litoral din sud-estul Braziliei, dominat de cultura cafelei, și extremitatea estică a țării (Capul Branco), sectorul de litoral din centrul statului Chile și sectorul litoral al Venezuelei și Columbiei.

Ca fenomen specific prin amploare, se remarcă puternice concentrări demografice în ariile metropolitane ale orașelor-capitală, datorită ritmului accelerat de urbanizare a acestui continent. Astfel, jumătate din populația statului Uruguay este concentrată în aria metropolitană a capitalei, după cum în Brazilia metropolele Rio de Janeiro și Sao Paulo dețin peste 20% din populația țării.

Edificarea noii capitale a Braziliei la Brasilia, într-o poziție mai centrală în cadrul țării, pentru atenuarea migrațiilor spre litoral, nu a dat rezultatele scontate.

America de Sud se mai remarcă și prin dezvoltarea timpurie a unei civilizații de altitudine pe platourile andine, în sectorul "tierra templada", cuprins între 2000 și

3500 m. Aici întâlnim orașele capitală situate la cele mai mari altitudini (Quito, Lima și La Paz).

Statul cel mai puternic sub aspect demografic este Brazilia, ce numără o populație de peste 165 milioane locuitori, cu o densitate de aproape 20 loc./km². Densități mici de populație înregistrează Surinamul, Guyana și Guyana Franceză (2 – 4 loc./km²), populația fiind localizată majoritar la țărmuri. Densitățile cele mai mici se remarcă în Câmpia Amazonului (“deșertul verde”), dominată de pădurea ecuatorială, precum și în lungul lanțului muntos andin (1 loc./km²).

Trebuie reținute eforturile pe care statele continentului american le face pentru popularea teritoriilor situate în interior (fără ieșire la țărmuri).

Oceania, formată dintr-o puzderie de insule răspândite în Oceanul Pacific la est de țărmul Australiei are o densitate de aproape 14 loc./km². Insulele mari, cum ar fi Noua Zeelandă, au densități mici, în schimb insule mai mici, cum ar fi Nauru, Tuvalu, Marshall, Guam și altele, au densități de peste 250 loc./km².

Australia are cea mai mică densitate dintre continente (2 loc./km²). Aici populația este concentrată pe țărmul sud-estic, în sectoarele ocupate de orașele Melbourne, Sydney și Brisbane, precum și în extremitatea sud-vestică (Perth, Fremantle). Interiorul continentului, majoritar deșertic, este foarte slab populat.

Rămâne în continuare ca regulă generală procesul de atracție demografică sistematică spre marile concentrări teritoriale ale populației, de unde rezultă percepția mai acută a fenomenului de suprapopulare.

La noi în țară, densitatea populației a evoluat odată cu creșterea numărului populației de la 53,8 loc./km² în 1912, la 59,9 loc./km² în 1930, 80,1 loc./km² în 1966, 95,7 loc./km² în 1992 și 95,1 loc./km² în 1999. Densitățile cele mai mari sunt legate de dezvoltarea și concentrarea puternică a industriei și a dezvoltării agriculturii intensive în ariile preorășenești. Astfel, în perimetrele administrative ale marilor orașe densitatea medie depășește 250 loc./km² – București, Iași, Cluj-Napoca, Ploiești, Timișoara și altele. În aceste cazuri, densitatea ridicată se datorează în primul rând sporului migratoriu (Fig. 41).

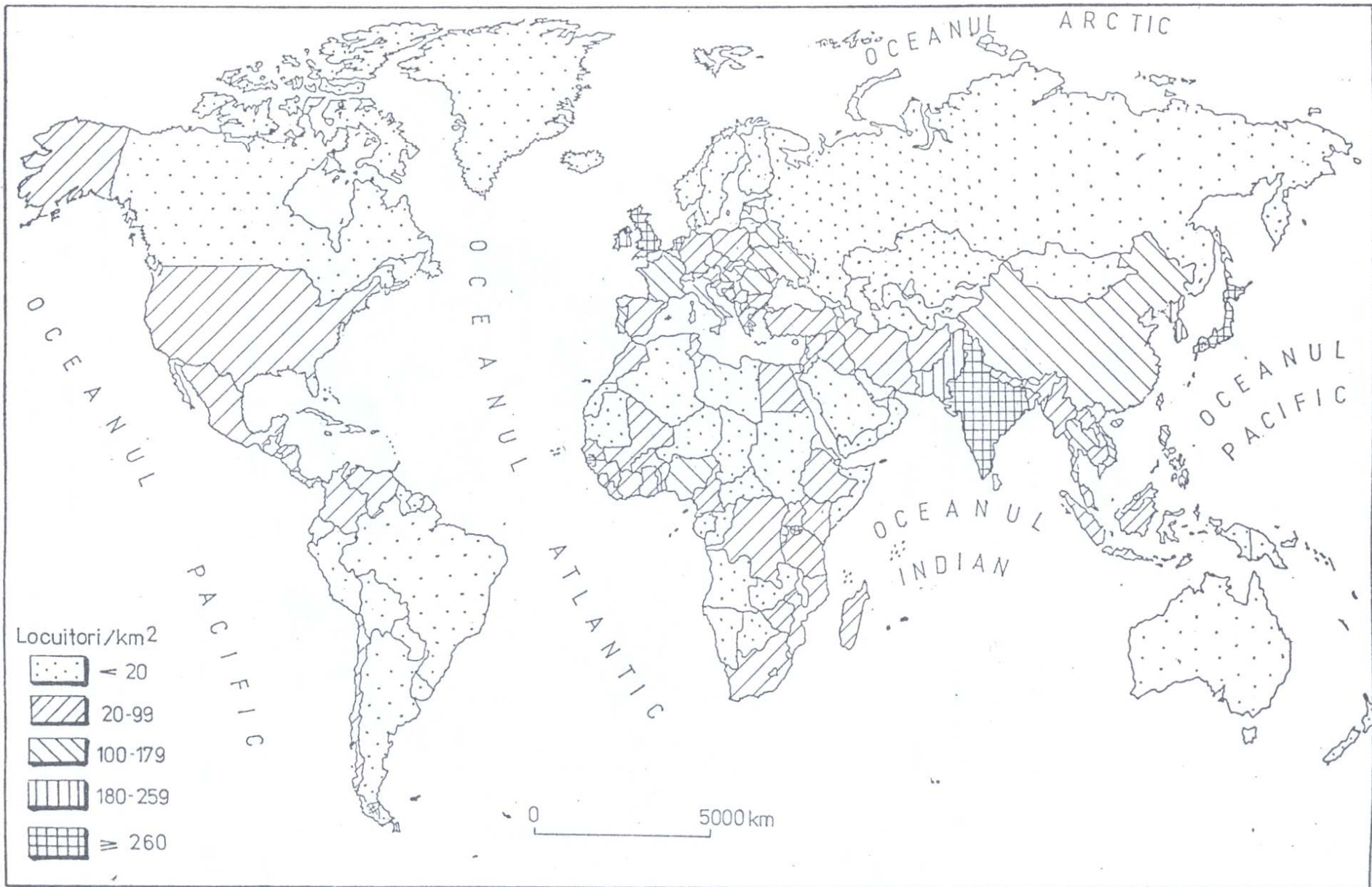


Fig. 41. Densitatea populației mondiale (după D. Waugh, 2000, p. 345).

În Moldova, la justificarea densităților ridicate contribuie și natalitatea mai ridicată în comparație cu celelalte provincii istorice.

Densități mari de populație, peste 100 loc./km², se înregistrează în Culoarul Siretului, cursul mijlociu al Mureșului, Subcarpații Prahovei, Câmpia Vlăsiei și Depresiunea Petroșani. Cele mai scăzute densități (sub 50 loc./km²) se întâlnesc în Delta Dunării (suprafețele de uscat ocupă doar 13% din suprafața deltei), Podișul Dobrogei și arealele montane mai greu accesibile, cu ierni mai lungi și soluri de slabă productivitate.

Pe județe, densitățile cele mai mari se înregistrează în județul Prahova (185,4 loc./km²), urmat de Iași (148,2 loc./km²), Galați, Dâmbovița, Brașov, Bacău, Cluj și Constanța, toate cu peste 100 loc./km². Cele mai mici densități (sub 50 loc./km²) se întâlnesc în județele Tulcea (suprafețe de uscat restrânse) și Caraș-Severin (dominanța reliefului montan) (Fig. 42).



Fig. 42. Densitatea populației României (1997).

Densitatea fiziologică, care constă în raportarea numărului populației la suprafața cultivată, arată și mai clar presiunea antropică asupra spațiului. Cum în cadrul sistemelor agricole extensive nu se cultivă anual întreaga suprafață cu

destinație pentru culturi, diferențele sunt mari între realitatea spațială a terenului cu destinație arabilă și cel efectiv cultivat.

Densitățile fiziologice cele mai ridicate se corelează de regulă cu zonele intens populate și ponderea redusă a suprafețelor arabile. Astfel, în Egipt densitatea fiziologică este de 6741 loc./km², în condițiile în care ponderea terenului arabil este de 3,5% din totalul suprafeței țării. În schimb în Australia acest indicator este doar de 91 loc./km².

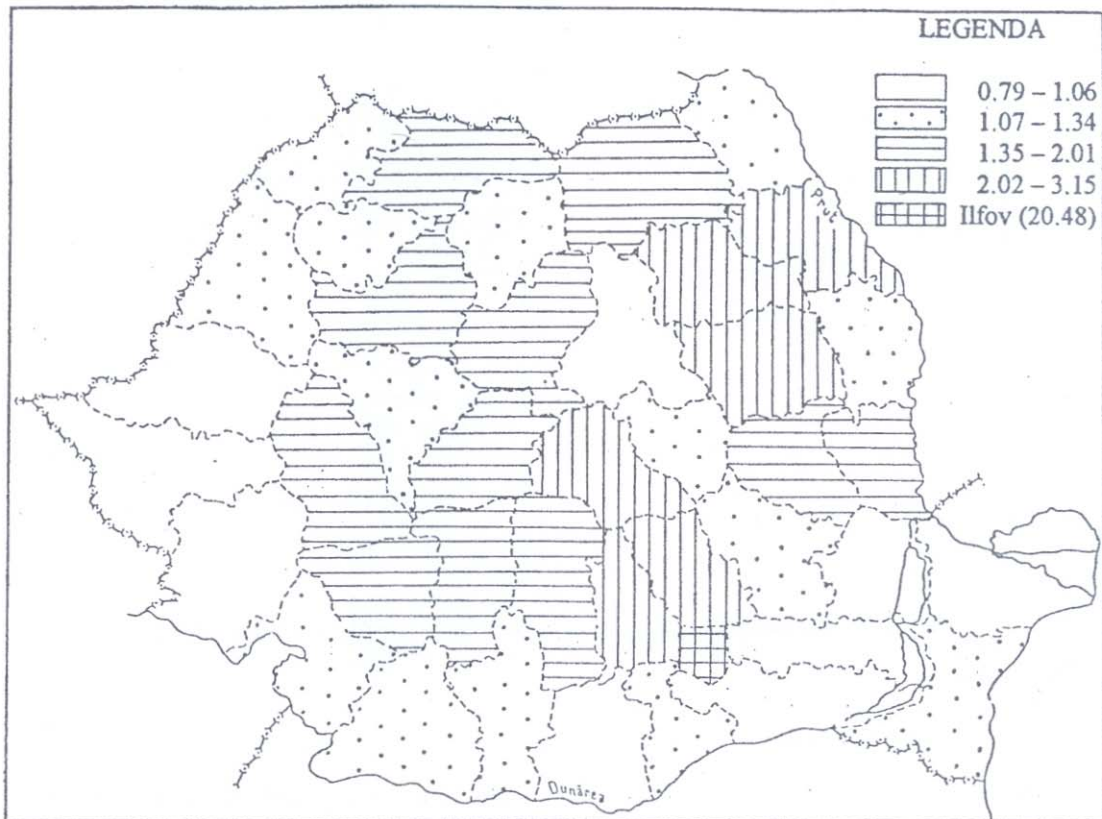


Fig. 43. Densitatea fiziologică, pe județe (loc/ha suprafața agricolă, 1997).

Cum este de așteptat densitatea fiziologică cea mai mare prin raportare la suprafața agricolă o înregistrează județul Ilfov, potențialul demografic al capitalei și a spațiului periurban având rol determinant în realizarea acestei valori (20.48). Făcând abstracție de județul Ilfov, județul Prahova se înscrie cu valoarea cea mai mare (3,15), în strânsă corelație cu densitatea generală a populației în cadru acestui județ.

Cu valori medii se înscriu unele județe din Moldova (Suceava, Galați, Vrancea) la care se adaugă și județele Cluj, Mureș, Sibiu, Hunedoara și Maramureș din Transilvania.

Cele mai mici densități se întâlnesc în județele din estul Câmpiei Române și a celor din Banat.

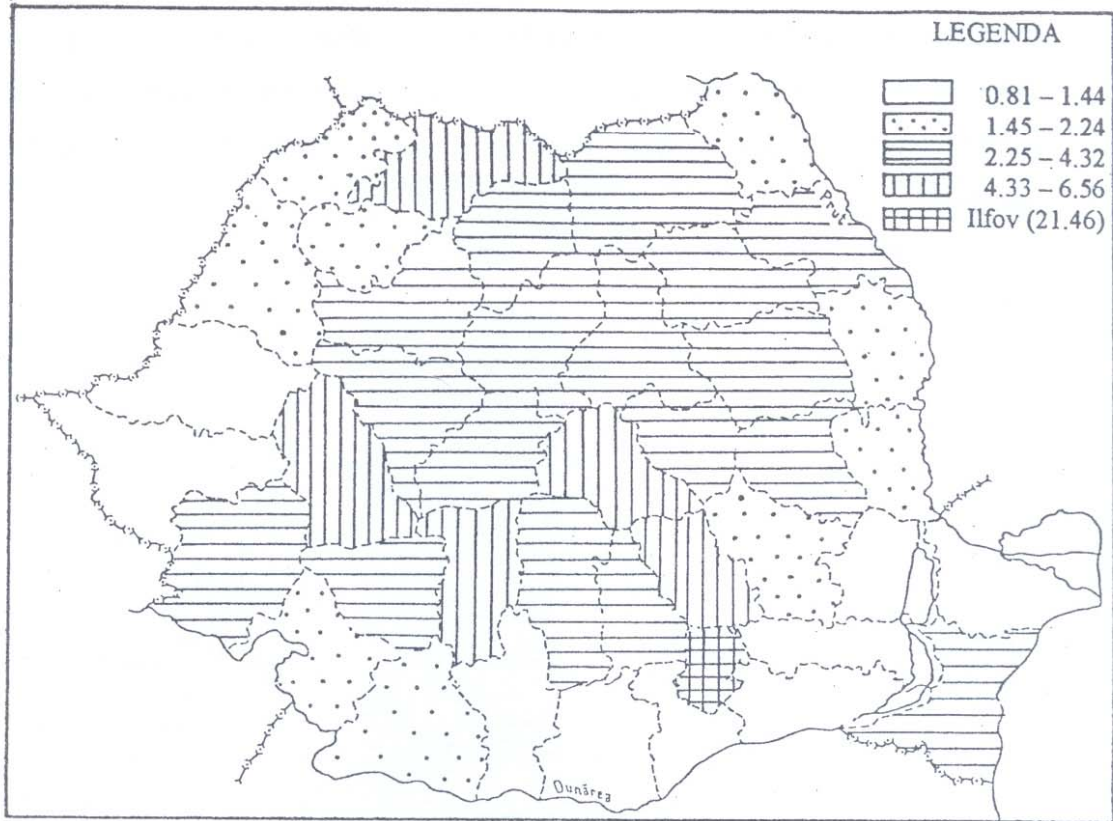


Fig. 44. Densitatea fiziologică, pe județe (loc/ha suprafața arabilă, 1997).

Cele mai mari densități fiziologice, prin raportarea numărului de locuitori la suprafața arabilă, se înregistrează în ariile colinare și cele montane, în cadrul cărora ponderea terenului arabil este redusă. În schimb, în județele din cadrul Câmpiei Române și a celor din Câmpia de Vest, ca urmare a ponderii ridicate a terenului arabil în structura terenului agricol, se înregistrează valorile cele mai scăzute.

8. STRUCTURI GEODEMOGRAFICE

Indivizii, grupurile sociale de diverse mărimi, populația unui ținut, a unei așezări, a unei țări ori a Terreii în întregime, se deosebesc sub multiple aspecte. Astăzi, lumea este marcată de o largă paletă ocupațională, oamenii aparțin diverselor grupe de vârste, vorbesc o mulțime de limbi, aparțin unor grupe religioase foarte eterogene și se grupează după sex în bărbați și femei. Deosebim astfel, în funcție de criteriile mai sus enumerate, următoarele categorii de structuri:

- pe grupe de vârstă;
- pe sexe;
- pe sectoare majore (domenii) majore de activitate;
- pe rase;
- după limba vorbită;
- după apartenența religioasă.

Vârsta oamenilor variază într-un interval finit, de la 0,01 la 80 ani, această din urmă valoare indicând starea medie cea mai favorabilă. Analiza unei populații după vârstă se impune din considerente de ordin economic, social, politic și cultural. Planningul economic și absorbția forței de muncă se asociază peste tot și întotdeauna cu o bună cunoaștere a grupelor de vârstă, în special a acelor ce susțin viața economică a unei țări.

Într-o manieră similară se realizează planificarea școlară, dezvoltarea infrastructurilor comerciale, necesarul de locuințe, de alimente etc.

Cunoașterea volumului grupelor de vârstă ce participă direct sau indirect la luarea deciziilor prin exprimarea opțiunilor politice, se instituie ca o obligație atent monitorizată în țările cu viață democratică consolidată. Structura pe grupe de vârstă este puternic influențată de intensitatea natalității și mortalității, fiind rezultatul manifestării acestor doi indicatori demografici, în timp. Se mai adaugă, apoi și cauze de factură exogenă, cum ar fi stările conflictuale, cu pierderi importante de vieți omenești, epidemiile și migrațiile.

Stabilirea grupelor majore de vârstă diferă de la o țară la alta, în funcție de durata medie a vieții, de nivelul dezvoltării economice și de legislația muncii (vârstele de începere activităților și cele de pensionare). Față de standardele legal stabilite, indiferent de țară, se constată uneori abateri semnificative. Bunăoară, munca copiilor este intens exploatată în țările Asiei de Sud-Est, Africii și Americii Latine, după cum

vârsta de “pensionare” a agricultorilor din unele țări ale fostului bloc comunist european, printre care și România, depășește în majoritatea cazurilor “pragul” legal stabilit. Departamentul specializat al ONU adoptă, pentru analizele globale și la nivele regionale, trei grupe de vârstă majore:

- < 19 ani (tineri)
- 20 – 64 ani (adulți)
- ≥ 65 ani (vârstnici).

Față de ponderea celor trei mari categorii de vârste, se determină “tinerețea” sau “bătrânețea” unei populații.

Se consideră populație tânără aceea în care ponderea populației sub 20 de ani depășește 33% din totalul populației, respectiv celei sub 15 ani > 25%. Majoritatea țărilor din Africa, America Centrală și Asia de Sud-Est aparțin grupei cu populație tânără. În ansamblul continentului african, ponderea populației sub 15 ani depășește 43%.

În țările cu valori reduse ale mortalității și natalității, și cu o durată a vieții ridicată, populația tânără deține ponderi de regulă mai mici de 28% din totalul populației. Pe continente, Europa se remarcă cu o mai scăzută pondere a populației tinere (18,3%).

Populația unei țări, a unui continent, a unui teritoriu oarecare, se consideră că este în faza vârstnică atunci când ponderea grupei de 65 ani și peste, depășește 13% din totalul populației. Sub acest aspect, în Europa se înregistrează cea mai ridicată pondere populației vârstnice (14,7%), în ansamblul lor regiunile dezvoltate depășind pragul limită de 13% (13,7%, 1998).

Africa are ponderea cea mai redusă a populației vârstnice (3,3%), urmată de America Latină (5%), și Asia (5,5%).

Se constată de asemenea mutații semnificative în grupa populației adulte, caracterizând atât regiunile dezvoltate (de la 63,7% în 1975, la 66,8% în 1998), cât și în cele în curs de dezvoltare (55,5% în 1975, respectiv 61,2% în 1998), aceasta din urmă cu ritmuri mai mari de creștere.

“Bătrânețea” sau “tinerețea” unei populații se poate aprecia și prin prisma raportului dintre grupele extreme de vârstă (cele ≤ 19 ani și cele ≥ 64 ani). Astfel, valoarea pragului este 0,42. Peste această valoare, se poate vorbi de populații “îmbătrânite”, iar sub aceasta, de populații “tinere”.

Tabel 7. Evoluția structurii populației pe grupe de vârstă (după Raboca N., V., Surd 1989, L., Nicoară, 2000).

Continentul	Grupele de vârstă					
	0-14 ani (%)		15-64 ani (%)		≥64 ani (%)	
	1975	1998	1975	1998	1975	1998
Asia	38	31.5	57.5	63	4.5	5.5
Africa	45	43.7	52	53	3	3.3
America Latină	42	34	54	61	4	5
America de Nord	25	21.5	65	66	10	12.5
Europa	24	18.3	64	67	12	14.7
Federația Rusă	26	20	65	68	9	12
Australia și Oceania	31	26	61	64.5	8	9.5
Regiuni dezvoltate	26.5	19.5	63.7	66.5	9.8	13.7
Regiuni în curs de dezvoltare	40.8	33.7	55.5	61.2	3.7	5.1
Total mondial	36.8	31.2	57.8	62.2	5.4	6.6

În funcție de ponderea populației din grupa ≥ 64 ani, se disting cinci mari categorii de țări:

- a) cu nivel de îmbătrânire expresiv, în cadrul cărora această grupă de vârstă deține ponderi de peste 13% (Finlanda, Danemarca, Suedia, Ungaria, Franța, Italia, Japonia);
- b) cu nivel mediu de îmbătrânire (10-13%, SUA, Canada, Australia, Noua Zeelandă, România, Rusia, Polonia și Irlanda);
- c) nivel redus de îmbătrânire (8-10%, Israel, Cuba, Argentina, Rep. Moldova, Macedonia);
- d) țări cu populație tânără (5-7%, Brazilia, Bolivia, China);

e) țări cu populație foarte tânără (< 5%, Africa, Asia de Sud-Est, Nigeria, Etiopia, Thailanda, Zambia, Kenya, Vietnam).

În funcție de particularitățile demografice și în funcție de scopuri, se pot adopta și alte grupe majore de vârstă:

- a) 0 - 14 ani; 15 - 64 ani; ≥ 65 ani (într-un asemenea context, populația de peste 15 ani este antrenată majoritar în procesul muncii);
- b) 0 - 19 ani; 20 - 59 ani; ≥ 60 ani (se cuprinde și segmentul demografic dintre 14 și 19 ani pe fondul prelungirii școlarizării și reducerii vârstei de pensionare).

În alte situații, când este vorba de populația activă, se adoptă intervale valorice mai strânse (< 20 de ani, 20 - 45 ani, 45 - 65 ani, > 65 ani - J.Beaujeu-Garnier, 1964, p. 293).

8.1. Structura pe sexe

La naștere, numărul persoanelor de sex masculin este de regulă mai mare decât cel al persoanelor de sex feminin (105 persoane de sex masculin la 100 de sex feminin), confirmând legea biologică a asigurării raportului de supraviețuire. Acest raport se amplifică în timp, în favoarea sexului feminin, în regiunile dezvoltate ale lumii unde se constată o supramortalitate masculină. La nivel mondial se constată o ușoară dominare a populației masculine în raport cu cea feminină (101,3 bărbați la 100 femei).

Diferențierile numerice între sexe, atât în ansamblul populației, cât și la nivelul grupelor de vârstă, sunt influențate de un număr de factori:

- biologici;
- social-istorici;
- culturali;
- economici.

Durata medie a vieții mai mare în general la femei, explică ponderea mai ridicată a sexului feminin la vârstele mai înaintate. Feminizarea este mai evidentă la populația statelor cu mari pierderi a contingentului masculin în timpul celui de-al doilea război mondial (Rusia, Germania, România), și în cele cu rate mari de ocupare a populației masculine (Turcia, Yemen, Portugalia).

Regiunile miniere și cele dominate de ramuri ale industriei grele cunosc în general grade ridicate de masculinizare a populației.

Reprezentarea grafică pe grupe de vârste și sexe se realizează prin construcția unei histogramme ce poartă denumirea de "piramida vârstelor". De regulă, grupele de vârstă se aleg în funcție de nivelul de detaliere al analizelor (pentru majoritatea țărilor se adoptă grupe de vârstă cu intervale de 5 ani ori 10 ani).

Pe ordonată se inserează grupele de vârstă, iar pe abscisă numărul populației pentru fiecare grupă (Fig. 43).

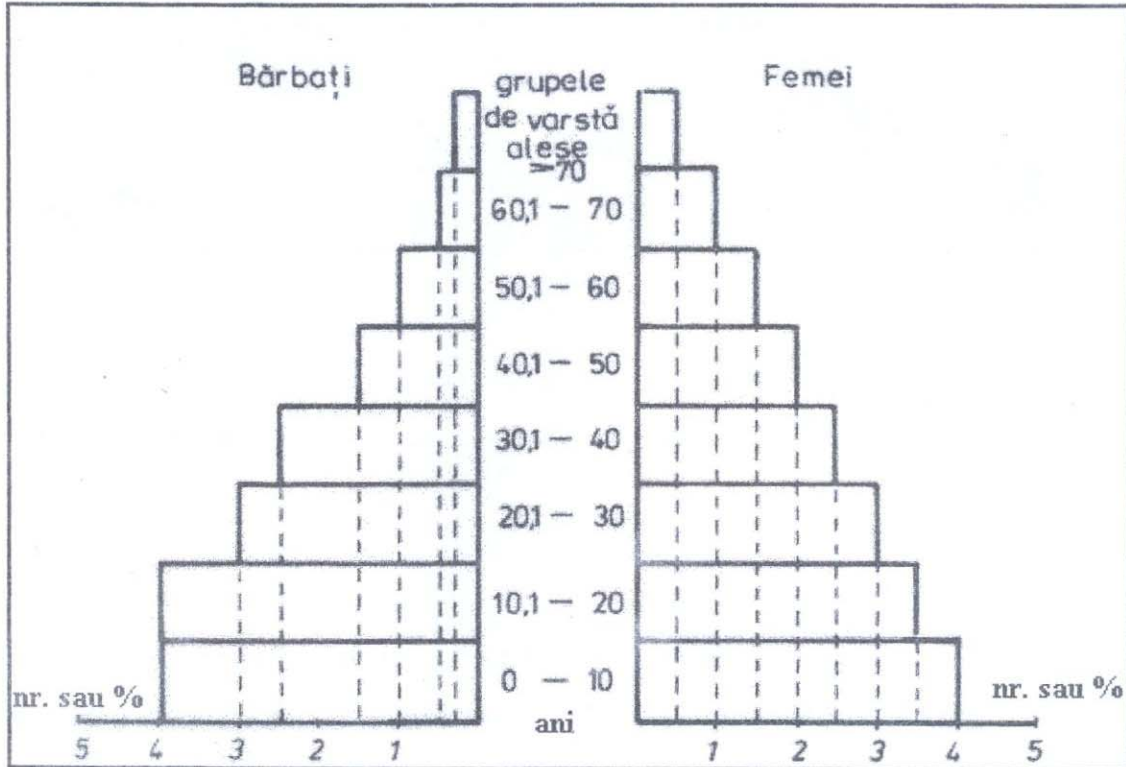


Fig. 45. Modelul reprezentării structurii populației pe grupe de vârstă și sexe.

În funcție de forma pe care o iau asemenea construcții grafice, se pun în evidență patru tipuri majore de populații (Sundbärg G., citat V. Trebici).

- a) populația de tip progresiv (expansiv), cu baza piramidei bine dezvoltată și vârful îngustat, apropiindu-se de forma ideală a figurii. Acest tip de piramidă caracterizează teritoriile cu o pondere ridicată a populației tinere, rate înalte ale natalității și mortalității, și durata medie a vieții redusă. Este specifică țărilor cu nivelele cele mai reduse de dezvoltare. Țările africane și cele în curs de dezvoltare din Asia oferă cele mai expresive exemple. (Fig. 46).

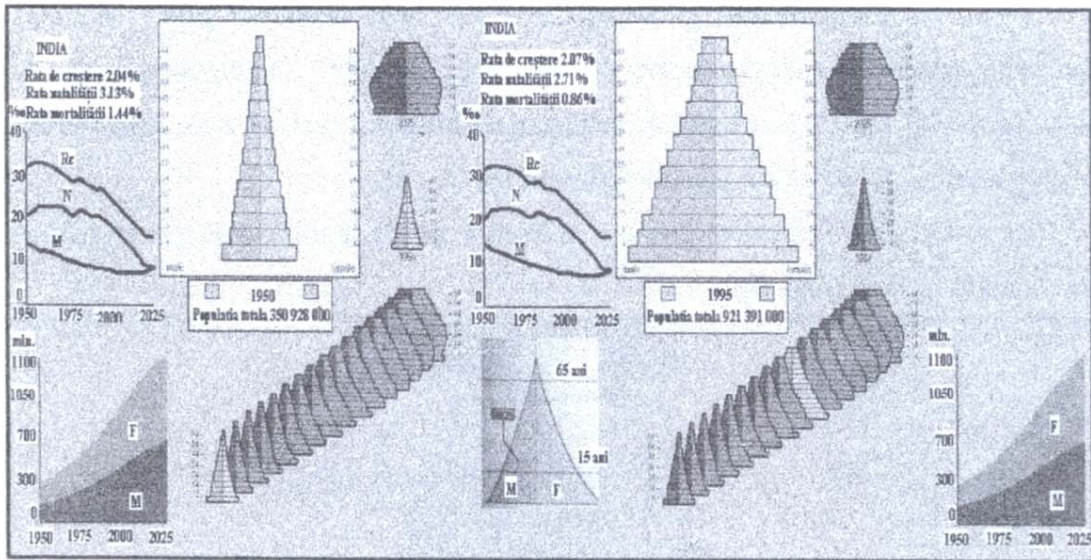


Fig. 46. Populația de tip progresiv (expansiv), (preluare de pe Internet, World Population, după site-ul <http://cesimo.ing.ula.ve/GAIA/index.html>, 1998).

- b) populația de tip staționar se caracterizează printr-un echilibru între grupele majore de vârste, printr-un proces de îmbătrânire incipient și mortalitate relativ ridicată (aici se încadrează unele țări cu nivel ridicat al gradului de dezvoltare economică, cum ar fi Canada, SUA, Australia, Israel), precum și unele în curs de dezvoltare (Cuba, Argentina), dar cu nivelul veniturilor pe locuitor mult peste media acestei categorii de state (Fig. 47).

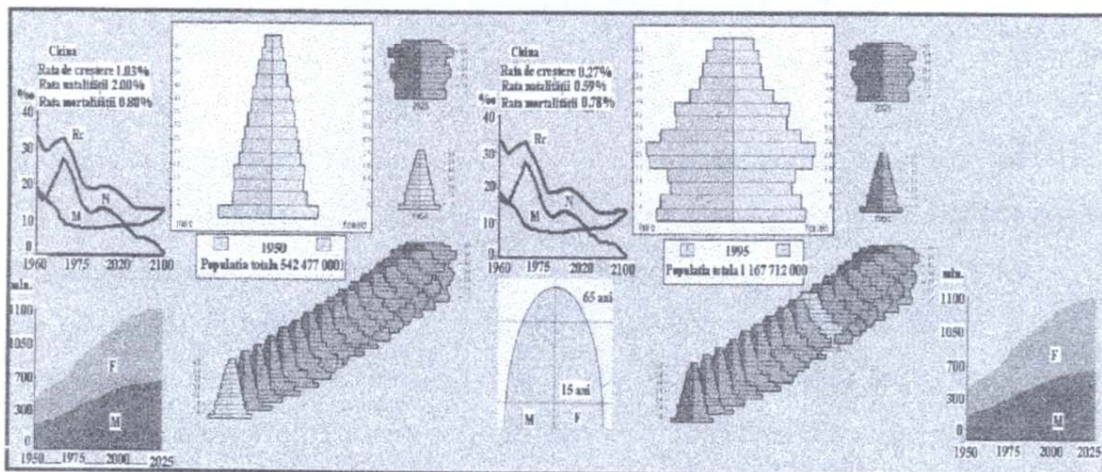


Fig. 47. Populația de tip staționar, (preluare de pe Internet, World Population, după site-ul <http://cesimo.ing.ula.ve/GAIA/index.html>, 1998).

- c) populația de tip regresiv, în cadrul căreia ponderea populației tinere este slab reprezentată din cauza valorilor scăzute ale natalității derulată pe o perioadă lungă de timp și prin ponderea ridicată a populației vârstnice, ca urmare a creșterii variabile a duratei medii a vieții. Aici se includ țările din Peninsula Scandinavă, precum și cele din centrul și nord-vestul Europei.

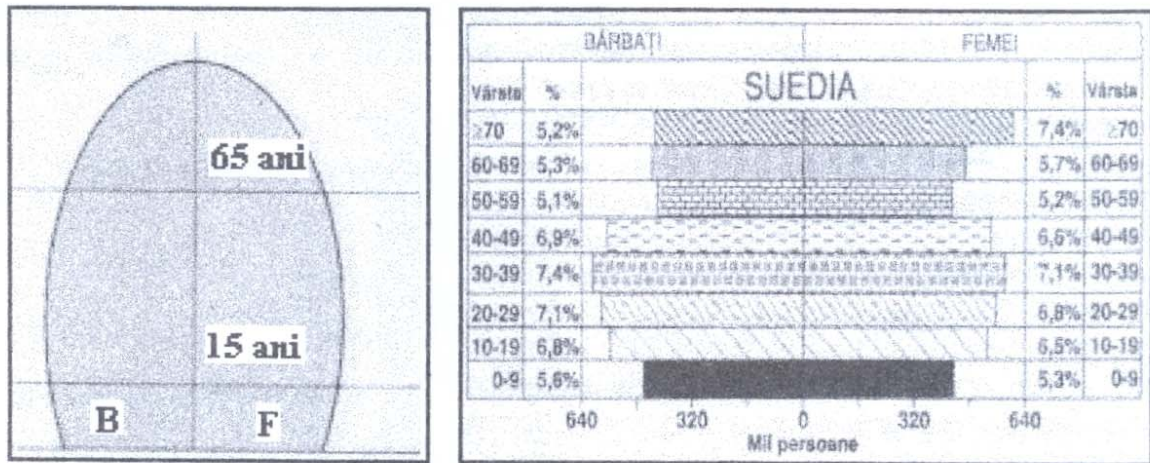


Fig. 48. Populație de tip regresiv (contractiv), (după Waugh, 2000, B., Negoescu, G., Vlăsceanu, 1998)

- d) populații în proces de reântinerire (V. Trebici), unde după o perioadă de stagnare și chiar repaus, se pune în evidență o creștere destul de expresivă a natalității (exemplu, Turcia)

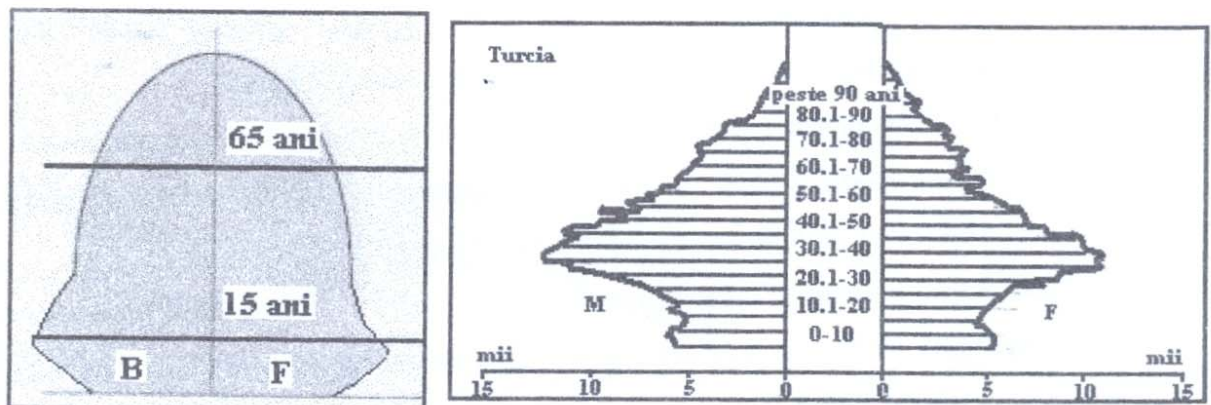


Fig. 49. Populație în faza de reântinerire (prelucrare după Internet, World Population, după site-ul <http://cesimo.ing.ula.ve/GAIA/index.html>, 1998).

După vârsta medie, se pun în evidență diferențieri spațiale destul de expresive. Astfel, față de 24,3 ani cât reprezintă vârsta medie la nivel mondial, țările sărace se

înscriu aproape în totalitate în valori cuprinse între 16 ani (America Centrală) și 19 ani (Asia de Sud). În Africa, vârsta medie a populației este de 18 ani, iar în America Latină de 21 de ani, inferioară vârstei medii la nivel mondial (24,3 ani). În schimb Europa în ansamblul său are valoarea de aproape 34 ani, urmată fiind de America de Nord cu 31,5 ani. Din analiza indicatorilor demografici naturali și a structurii pe grupe de vârstă și sexe se deprind la nivel mondial zece tipuri majore de populații:

I. Tipul european-vestic cu o populație staționară, îmbătrânire expresivă și durata medie a vieții la valori mari, cu tranziția demografică încheiată. În cadrul acestui tip se desprind patru subtipuri:

1. **insular** (Islanda și Islanda) cu o pondere mai mare a populației tinere;
2. **iberic** cu durata medie a vieții mai scăzută;
3. **central-vestic**, cu populație staționară;
4. **scandinav**, cu longevitate ridicată și declin natural.

II. Tipul european-estic din țările aflate în tranziție economică. În cadrul acestuia mortalitatea devansează în numeroase cazuri natalitatea iar bilanțul demografic general este negativ. Natalitatea a ajuns la cele mai scăzute valori din perioada contemporană. În cadrul acestuia se pun în evidență trei subtipuri:

1. **subtipul balcanic** se remarcă prin rate mai mari ale natalității și prin populații mai întinse;
2. **subtipul central-estic** se caracterizează prin valori relativ mari ale mortalității datorită ponderii ridicate a populației vârstnice și prin declin demografic generalizat (România, Ucraina, Rusia, Belarus);
3. **subtipul central-vestic** are drept repere principale populația staționară și durata medie a vieții mai mare și mortalitatea infantilă redusă (Ungaria, Slovacia, Cehia, Polonia, Croația, Slovenia).

III. Tipul african se caracterizează printr-o dinamică demografică remarcabilă, populație foarte tânără, valorile cele mai ridicate ale mortalității infantile și cele mai ridicate rate ale fertilității feminine.

În cadrul acestuia se desprind de asemenea trei subtipuri:

1. **subtipul nord-african**, cu durată medie a vieții mai ridicată decât în restul continentului, cu mai mare speranță de viață la naștere (peste 60 ani) și cu fertilitatea feminină mai scăzută (Maroc, Algeria, Libia și

Egipt). Influența modelelor demografice europene, pe fondul unei economii mai dezvoltate, își pune amprenta asupra acestui subtip;

2. **subtipul african median**, ce cuprinde țările situate la nord și la sud de linia Ecuatorului, se caracterizează prin valori mai scăzute ale duratei medii a vieții, de regulă sub 55 ani, și printr-o rată ridicată a fertilității feminine (peste 4). Cele situate în zona Sahelului, prin deteriorarea și distrugerea accelerată a sistemelor naturale de susținere sunt în faza prinderii în “capcana demografică”;
3. **subtipul african extrem-median** are multe similitudini cu cel sudic, diferențierile derivând din comportamentul demografic opus al populației autohtone în raport cu populația de origine europeană. Ritmul mediu anual de creștere al populației este sub media la nivel continental.

IV. Tipul asiatic central-vestic cuprinde țările din regiunea Orientului Apropiat și Mijlociu, care se caracterizează în ansamblul lor prin rate înalte ale creșterii demografice și durate medii relativ ridicate ale speranței de viață la naștere (în general peste 70 ani).

Se remarcă de asemenea fertilitatea feminină ridicată. În cadrul acestui tip se desprind două subtipuri, diferențierile de comportament demografic fiind dictate de considerente de ordin religios și politic:

1. **subtipul musulman** ce îmbracă aproape în întregime atributele tipului principal și un grad redus de ocupare al populației feminine;
2. **subtipul israelian**, cu valori mai scăzute ale ritmului de creștere și cu durata cea mai mare a speranței de viață la naștere (76,16 ani la bărbați, 79,96 ani la femei) și cu fertilitatea feminină la cel mai scăzut nivel din regiune (2,7).

În cadrul subtipului musulman se pune în evidență varianta palestiniană, cu cea mai ridicată rată de creștere (6,79%) și cu cea mai spectaculoasă fertilitate feminină (7,79). Dacă în cazul subtipului israelian creșterea demografică este încurajată și prin procese de imigrare, în cadrul variantei palestinieniene, politica demografică pronatalistă își are originea în starea conflictuală prelungită cu statul evreu.

V. Tipul asiatic sudic cuprinde în principal India, Pakistanul și Bangladeshul, care însumează împreună peste 1,3 miliarde de oameni (India a depășit în acest an 1 miliard de locuitori). Se remarcă prin rate de creștere mai moderate (India și Bangladeshul sub 2%), cât și prin valori sensibil apropiate a duratei medii a vieții (58 ani la bărbați și 60 ani la femei). În India și Bangladesh, fertilitatea feminină are valori

mai mici de 3,5, pe când Pakistanul depășește valoarea 5. Ca și în **cazul Africii**, statele aparținătoare acestui tip sunt în faza evoluției demografice ce se apropie sensibil de “capcana demografică”. Bărbații au o pondere mai mare decât femeile în structura pe sexe a populației.

VI. Tipul asiatic sud-estic cuprinde statele din Peninsula Indochina, precum și Indonezia și Filipine. Au comun valori ridicate ale natalității și ritmuri medii anuale de creștere cuprinse între 1,5% și 2,5%. Durata medie a vieții depășește în majoritatea cazurilor 60 ani, cu excepția Cambodgiei și Laosului. Fertilitatea feminină în general ridicată (peste 3), ajunge la cote joase în cazul Thailandei (1,89) și Singaporelui (1,65).

Aici putem desprinde subtipul:

1. extrem sudic, ce include statul Singapore desprins din fosta Federație Malayeză (3.396.924 locuitori). În cazul acestui subtip valorile indicatorilor demografici se înscriu în parametri specifici țărilor avansate economic (durata medie a vieții depășește 75 ani la bărbați și 80 ani la femei).

VII. Tipul asiatic de est cuprinde cinci țări (China, Japonia, Coreea de Nord, Coreea de Sud și Mongolia).

Valorile natalității, cu excepția Mongoliei, se mențin la cote relativ scăzute, printr-o politică susținută de control al nașterilor. Rata mortalității generale este sub 7‰, iar rata sporului natural, sub 20‰. Se desprinde aici cu claritate trei subtipuri diferențiate pe criteriile calitative ale indicatorilor demografici.

- 1. subtipul japonez**, asemănător cu cel vest-european, cu creștere demografică lentă, cu valoarea cea mai scăzută din lume a mortalității infantile (4‰) și cu durata medie a vieții cea mai lungă (80 ani);
- 2. subtipul chino-coreean**, include China și Coreea de Sud, țări ce se caracterizează prin valori foarte apropiate ale principalilor indicatori demografici (natalitatea 16-17‰, mortalitatea 6-7‰) și valori apropiate ale duratei medii ale vieții (70, respectiv 72,5 ani). Diferențierile sunt sensibile însă la indicatorul mortalității infantile (38‰ în China și 9‰ în Coreea de Sud).
- 3. subtipul mongolo-coreean** cuprinde Mongolia și RPD Coreea, și se caracterizează prin valorile cele mai ridicate ale natalității din regiune (26,5‰ și 22‰), prin ritmuri aproape egale ale ritmului de creștere demografică (1,7%). Durata medie a vieții este sensibil mai mare în cazul

RPD Coreene (72 ani față de 66 ani). Desprinderea acestui subtip are la bază și apartenența la același sistem social-politic a celor două state;

Subtipul chinez este cel care se impune în întreaga Asie de Est.

China este prima țară din lume cu potențial demografic de peste 1,25 miliarde oameni. Natalitatea se menține la cote relativ ridicate (peste 17‰), în timp ce mortalitatea a scăzut simțitor (7‰), înscriindu-se în valorile ce caracterizează statele cu economie dezvoltată. Aportul principal la creșterea demografică îl are mediul rural, unde politica demografică a statului (o familie, un copil) nu poate fi implementată la scară de masă din lipsa acută a unui personal sanitar calificat și a slabei penetrații a informației. Prognozele vizând data finalizării tranziției demografice indică o populație staționară pentru China la nivelul de 1,5 miliarde locuitori.

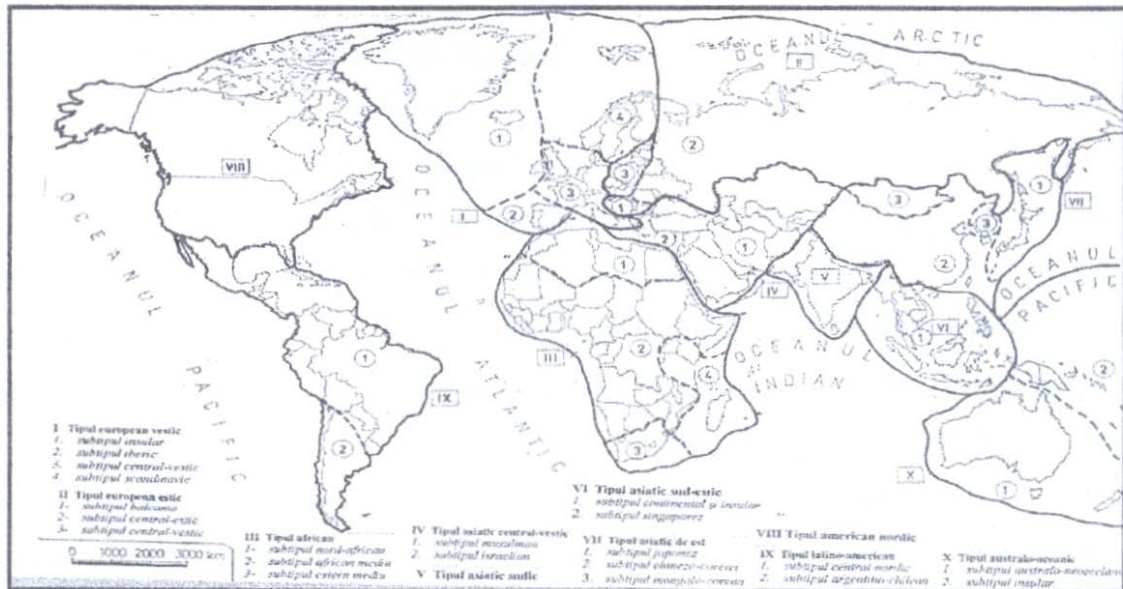


Fig. 50. Tipologia demografică la nivel mondial.

VIII. Tipul american-nordic se caracterizează prin generalizarea fenomenului de planning familial, rată scăzută a mortalității și încheierea tranziției demografice.

IX. Tipul latino-american se prezintă printr-un potențial demografic viguros și oscilații ale indicatorilor demografici naturali ce desemnează trecerea de la faza a I-a, la faza a II-a a tranziției demografice.

X. Tipul australo-oceanic este dominat de comportamentul demografic similar tipului nord-american, Australia și Noua Zeelandă finalizând tranziția demografică.

9. STRUCTURA OCUPAȚIONALĂ A POPULAȚIEI

Din totalul populației unei țări, o anumită pondere desfășoară o activitate socială utilă în urma căreia este retribuită, contribuind la întreținerea proprie, precum și a celor care, din diverse motive (vârstă, boală ș.a), nu sunt cuprinși în câmpul muncii.

Vorbim astfel de mai multe categorii de populație, în raport cu situația față de muncă. Distingem astfel două categorii majore de populație:

- populația activă;
- populația inactivă.

Populația activă se compune din totalitatea persoanelor având vârsta legală de muncă și care desfășoară o activitate socială reemunerată și utilă, și pentru care sunt retribuite. Vârsta legală de muncă diferă de la o țară la alta, în funcție de nivelul dezvoltării economice și durata de instruire a generațiilor tinere. În general, țările dezvoltate economic adoptă sisteme legislative ce consfințesc vârsta de muncă la valori mai mari (număr de ani) decât țările cu slab nivel de dezvoltare. Acest lucru se impune din cauza prelungirii perioadelor de instruire, a sistemelor de învățământ, în general, în țările dezvoltate. Vârstele de pensionare, la fel, diferă sensibil în funcție de nivelul dezvoltării economice și de "tinerețea" sau "bătrânețea" unei populații. Țările dezvoltate economic, cu pondere ridicată a populației vârstnice și cu speranța de viață la naștere cu valori mari, adoptă vârste mai înaintate de pensionare, de regulă de 65 ani la bărbați și 55-60 ani la femei.

La noi în țară, vârsta legală de muncă începe de la 16 ani pentru ambele sexe, iar limita superioară ajunge la 55 (57) ani la femei și 60 (62) ani la bărbați. Aceste praguri diferă și în funcție de profesie. Vârsta pensionării la mineri și militari, de exemplu, este inferioară vârstei medii de pensionare, datorită condițiilor deosebite de risc în care își desfășoară activitatea. În funcție de starea economică, sistemele legislative pot adopta noi praguri inferioare și superioare.

Populația în vârstă de muncă cuprinde totalitatea persoanelor ce se include în limitele legale de muncă din punctul de vedere al vârstei. De regulă, numărul acestei populații este superior celei care lucrează efectiv, din diverse motive (persoane handicapate, bolnave etc).

Există diferențe de opinii între a defini populația activă și cea ocupată. În cadrul populației active, unele date statistice include șomerii, militarii în termen și studenții.

Se uzitează frecvent termenul de populație activă ocupată, desemnând acea categorie de persoane de vârstă activă care exercită nemijlocit o activitate profesională. Populația ocupată semnifică acel segment demografic ce are un loc de muncă pentru care este retribuit sau a cărei activitate este socialmente remunerată. În majoritatea cazurilor nu se recunoaște activitatea feminină casnică. În cazul populației ocupate se face abstracție de vârsta legală de muncă, aici putând fi incluse persoane sub sau peste această limită. Populația inactivă este dată de segmentul demografic ce nu dispune de venituri proprii, fiind deci populație întreținută sau dependentă. În cadrul acesteia intră persoanele aflate sub limita legală de vârstă (tineretul), precum și cele care au depășit această vârstă, dar sunt cuprinse în procese prelungite de instruire (elevii de liceu, studenții), la care se adaugă persoanele în vârstă peste limita de pensionare și care nu dispun de un loc de muncă.

Rata medie de activitate la nivel mondial este de aproximativ 45%, cu diferențe relativ mari între țările cu economie dezvoltată (48%) și cele slab dezvoltate (43%).

Gradul de ocupare a populației este condiționat de mai mulți factori, dintre care enumerăm nivelul de dezvoltare și structura pe ramuri a economiei, tradițiile și cultura, la care se adaugă structura populației pe grupe de vârstă și sexe.

Dacă în cadrul populației masculine, rata de activitate este sensibil egală între țările dezvoltate (58%) și cele slab dezvoltate (56%), rata activității feminine între cele două grupe mari de țări este mult mai diferențiată (39% față de 30%). Cele mai scăzute rate ale activității feminine se înregistrează în țările arabe, în cadrul cărora influența factorului religios este determinantă. Astfel, în cadrul acestor țări, rata activității feminine depășește foarte rar 10%, valorile cele mai mici înregistrându-se în Algeria și Bangladesh (4%). La polul opus se situează Asia de Est, unde rata activității masculine depășește 60%, iar cea a activității feminine 50%.

La noi în țară, rata activității masculine a fost și este superioară celei feminine la toate grupele de vârstă, fiind de 57,8% (1997), în vreme ce rata activității feminine a fost de 46,9% în același an. Alături de mortalitatea infantilă, curba activității feminine reprezintă un indicator foarte expresiv al stării economice generale a unui teritoriu.

Tendința generală la nivel global este aceea a scăderii ratei generale de activitate, mai ales la grupele marginale (sub 15 ani și peste 65 ani), ca urmare a creșterii duratei școlarizării și a tendinței de părăsire a activității imediat după pensionare.

Scăderea indicilor de activitate este însoțită de creșterea raportului de dependență.

Raportul de dependență semnifică “presiunea” exercitată de populația inactivă asupra celei active, iar valoarea acestuia depinde de ponderea populației tinere și acelei adulte, la care se adaugă nivelul natalității exprimat în indicele brut al reproducerii. Formula de calcul este următoarea (după J. Bourgeois-Pichat, citat de V. Trebici, 1974, p.167):

$$T = 1 + J_0R + V_0/R,$$

unde:

T – sarcina populației active;

J₀ – proporția tinerilor sub 20 de ani față de populația cuprinsă între 20 și 60 de ani;

V₀ – proporția vârstnicilor peste 60 ani față de populația cuprinsă între 20 și 60 de ani;

R – indice brut al reproducerii

Se prezintă două cazuri tipice: al țărilor dezvoltate și a celor în curs de dezvoltare.

Cazul I.

O populație cu o structură “îmbătrânită” și cu o fertilitate scăzută:

$J_0 = 0,450$ sau 450 de tineri la 1000 de adulți;

$V_0 = 0,216$ sau 216 vârstnici la 1000 de adulți;

$R = 1,2$

$T = (1 + 0,45 \times 1,2) \times 0,216 / 1,2 = 1,720$, ceea ce înseamnă că 1000 de adulți trebuie să întrețină 1720 “consumatori” (tineri, adulți, vârstnici).

Cazul II.

O populație “tânără” și cu fertilitate ridicată:

$J_0 = 0,750$

$V_0 = 0,083$

$R = 3,0$

$T = (1 + 0,750) \times 3 + 0,083 / 3,0 = 3,278$

Rezultă că 1000 de adulți suportă o sarcină de 3270.

În anul 1950, raportul de dependență era de 2218, ajungând astăzi la 2290 în toate țările dezvoltate economic. În țările în curs de dezvoltare, aceasta a crescut la

aceleași date de la 2207 la 2461 (este vorba de populația totală întreținută ce revine la 1000 de persoane active).

O altă caracteristică rezidă în faptul ca pe lângă creșterea “sarcinii” demografice, asistăm la o diferențiere a celor două grupe mari de țări (dezvoltate și sărace), în funcție de mărimea medie a familiei, a gospodăriei și evoluția acestora.

În țările sărace, “dimensiunea medie familială și a gospodăriilor este mai mare în comparație cu cele bogate”. În ansamblu, “numărul familiilor și al gospodăriilor crește mai rapid decât numărul populației și deci dinamica medie a familiei scade. Acesta este rezultatul comun al industrializării, urbanizării și modernizării, care este caracteristic tranziției demografice” (V. Trebici, 1974, p.164).

Gospodăria sau menajul se compune din totalitatea persoanele care locuiesc împreună în mod obișnuit, având în general legături de rudenie și care participă în totalitate sau parțial la formarea veniturilor și cheltuielilor.

Familia este compusă din membrii unei gospodării care sunt înrudiți între ei, cu un grad de rudenie determinat prin legături de sânge, adopțiune sau căsătorie. Noțiunea de familie, în sens biologic, este definită de existența soțului, a soției și a copiilor necăsătoriți, noțiune echivalentă cu “mediu familial”.

Tabel 8. Rata populației active (%) (după V. Trebici 1991).

Anul	1950	1975	2000
Europa de Vest	43.9	41.5	40.7
Asia de Est	46.4	44.5	44.5
Asia de Sud	43.4	47.0	48.2
Africa	43.8	37.0	37.0
America de Nord	42.8	37.9	34.8
America de Sud	42.5	44.0	47.1
Australia și Oceania	35.1	31.5	33.4
Total populație	43.1	42.6	43.4

10. STRUCTURA POPULAȚIEI PE SECTOARE ECONOMICE

Diversitatea ramurilor economice și a profesiilor este remarcabilă. Conform clasificării Biroului Internațional al Muncii, se disting nouă ramuri de bază în cadrul cărora este cuprinsă populația activă:

1. Agricultură, pescuitul, vânatul, silvicultura și culesul;
2. Industria extractivă;
3. Industria prelucrătoare;
4. Industria energiei electrice, gaze naturale, apă și servicii de salubritate;
5. Industria construcțiilor;
6. Comerț;
7. Transporturi și comunicații;
8. Activități bancare, asigurări, afaceri imobiliare;
9. Servicii în folosul colectivității (comunale, sociale și personale) – învățământ, cultură, artă, ocrotirea sănătății, asistență socială, cercetare științifică etc.

O clasificare mai veche ale aceleași instituții (Biroul Internațional al Muncii – 1966) distinge opt grupe de activități:

1. Agricultură, silvicultură, vânat și pescuit;
2. Industria extractivă;
3. Industria prelucrătoare I;
4. Industria prelucrătoare II;
5. Construcții;
6. Electricitate, gaz, apă și servicii de salubritate;
7. Comerț, activități bancare, asigurări, managementul proprietății;
8. Transport, depozitare, comunicații;
9. Servicii.

În anul 1952, economiștii și sociologii Jean Fourastie și Colin Clark, ținând cont de marea diversitate a domeniilor de activitate, simplifică lucrurile, distingând trei domenii majore de activitate, după specificul activităților și caracterul istoric al acestora.

Astfel, ei divid populația activă ocupată în trei sectoare:

- sectorul I (primar);

- sectorul II (secundar);
- sectorul III (terțiar sau al serviciilor).

În sectorul primar sunt incluse activități legate nemijlocit de natură, în urma cărora produsele rezultate nu-și schimbă în mod radical proprietățile fizico-chimice inițiale. Ritmul și intensitatea proceselor de muncă sunt puternic influențate de factorii naturali, în special cei de ordin climatic (ploaie, vânt, îngheț etc). În cadrul acestuia se include populația ocupată în agricultură (cu cele două mari ramuri: cultura plantelor și creșterea animalelor), silvicultură, pescuit, vânat și cules.

Dacă pentru agricultură și silvicultură, dificultățile de apartenență sunt eliminate, trebuiesc aduse precizări la domeniile pescuit, vânat și cules. În cazul pescuitului și vânatului nu este vorba de persoanele care practică aceste îndeletniciri ca activități sportive și de recreere, ci de populații care în masă sau individual își câștigă existența în aceste moduri. În cazul statului Peru, de exemplu, populația activă din sectorul primar este 34,2%, majoritatea acesteia fiind cuprinsă în domeniul pescuitului oceanic. Comunitati umane însemnate din Rusia și Canada trăiesc de pe urma vânatului de animale cu blănuri scumpe.

În privința culesului, se deosebesc două aspecte particulare:

- a) în primul rând, este vorba de acele grupuri de populație din zona pădurilor ecuatoriale care practică o agricultură primitivă itinerantă și suplinesc nevoia de hrană culegând produsele accesorii ale pădurii (fructe sălbatice, semințe etc).
- b) în al doilea rând, se pot include în cadrul acestei îndeletniciri primare acele grupuri de oameni ce-și câștigă existența de pe urma activității de culegători în cadrul agriculturii meoderne intensive (comerciale) - recoltarea latexului arborelui de cauciuc (*Hevea brasiliensis*) în Malaiezia, Nigeria, etc, a bananelor în cadrul "republicilor bananiere" (Honduras, Costa Rica, Panama și Guatemala) și în alte state.

Denumirea de sector primar are și o motivație istorică, prin prisma cronologică, fiind activitatea umană "de începuturi". La nivel mondial, ponderea populației active ocupate în sectorul primar este de 43,5% (1995). Tendința generală este de reducere sistematică a ponderii populației ocupate în acest sector, pe seama creșterii productivității agricole legată de extinderea mecanizării, a protecției culturilor și a șeptelului.

Țările cu ponderea cea mai însemnată a populației active ocupate în sectorul primar sunt cele sărace și care au ponderi ridicate a populației ce trăiește în mediul rural.

Astfel, ponderile cele mai mari ale populației ocupate în sectorul primar sunt deținute de o serie de state din Asia (Bhutan 87%, Nepal 78%, China 60%, India 60% ș.a) și Africa (Etiopia 90%, Burkina Fasso 80%). Ponderea cea mai redusă a populației active ocupate în sectorul primar o întâlnim în statele adiacente Golfului Persic, bogate în petrol (Kuweit 1%, Bahrein 2%, Qatar 3%, Arabia Saudită 10%).

Pe continente, ponderea cea mai mare a populației “primare” o deține Africa (59,5%), urmată de Asia (53%), Oceania (37,5%), America Latină (22,5%), Europa (20%), Australia (5%) și America de Nord (3%).

Pe cele două mari grupe de țări, cele dezvoltate cuprind 9% din populația activă ocupată în sectorul primar, pe când cele sărace 51%.

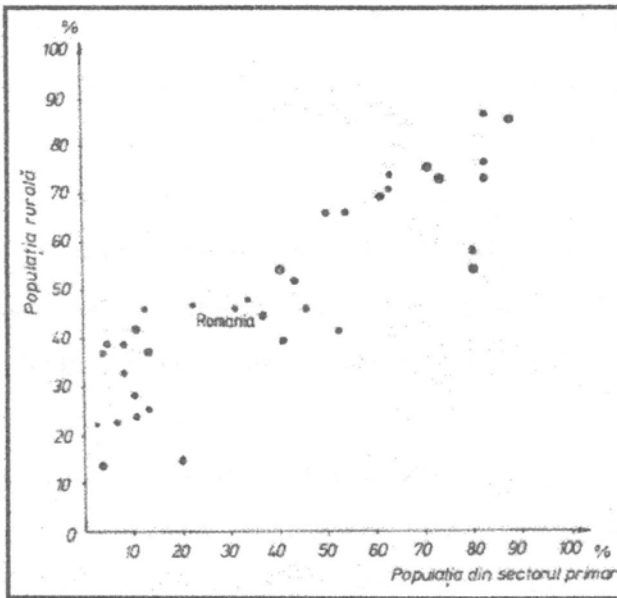


Fig. 51. Corelația dintre ponderea populației rurale și a celei ocupate în sectorul primar.

Sectorul secundar cuprinde populația ocupată în industrie și construcții. Acest sector, bine individualizat, apare mult mai târziu pe scena istoriei, odată cu începuturile industrializării capitaliste din vestul Europei. Sectorul secundar a contribuit din plin la edificarea civilizației mondiale actuale, prin capacitatea sporită de inovare și de transformare radicală a materiilor prime, în paralel cu o creștere sistematică a cererii de produse

manufacturate, în corelație cu evoluția numerică a populației. Activitățile acestui sector ori cele în corelație directă cu acesta, au adus cele mai profunde și mai spectaculoase mutații în peisajul general la scară planetară.

Dificultăți de apartenență se întâmpină în cazul industriei extractive (minerit, produse de carieră ș.a.). Produsele rezultate în urma acestor activități nu-și schimbă proprietățile lor fizice și chimice inițiale. În schimb ritmul muncii este sinonim în

marea majoritate a cazurilor cu acela din industrie, dependența față de starea vremii fiind foarte redusă. Conexiunea cu industria de prelucrare este adesea perfectă. Acestea sunt rațiunile esențiale pentru includerea industriei extractive la sectorul secundar.

În unele țări, unde ponderea industriei extractive în economie este ridicată, populația ocupată în acest sector este cuantificată separat (exemplu: țările “petroliere” din zona Golfului, țările andine din America de Sud).

În zilele noastre, sectorul secundar deține ponderea cea mai ridicată în cazul țărilor cu nivel mediu de dezvoltare, în special cele din Europa ce au aparținut sistemului economic socialist (Macedonia 45%, Cehia 41%, România 33%, Belarus 41%, Slovacia 40%). În cazul țărilor cu economie avansată, ponderea cea mai mare a sectorului secundar se înregistrează în cazul Germaniei (37%), Japoniei (34%) și Coreei de Sud (33%). În marea lor majoritate, țările cu economie avansată sunt țări “terțiare”.

Nivelurile cele mai scăzute ale populației active ocupate în sectorul secundar se întâlnesc în țările Africii de Vest și Centrale (9%) și ale Africii de Est (5%). America de Sud are o pondere de aproximativ 22,5% a populației active ocupate în sectorul secundar, pe când America de Nord, 24%. În Asia, Africa și Europa, disparitățile regionale sunt mai evidente, funcție de evoluția istorică și caracterul de ansamblu al economiei. Bunăoară, țările din nordul Africii sunt mai bine industrializate în raport cu cele situate în poziție centrală, după cum cele din Europa de Sud și cele ce au aparținut sistemului economic socialist au aceleași caracteristici. Asia de Est cuprinde state a căror economie este axată prioritar pe sectorul al doilea, pe când Asia de Sud și Sud-Est sunt regiuni “primare”.

Corelațiile între ponderea populației active ocupate în sectorul secundar și ponderea populației urbane sunt neexpresive.

Sectrul terțiar, sau al serviciilor, cuprinde totalitatea populației ce nu este antrenată în activități primare și terțiare. Gama serviciilor este extrem de largă și de diversificată, și s-a dezvoltat pe baza unei înalte productivități a muncii din sectoarele primar și terțiar. În general cuprinde populația ocupată în administrație, artă, cultură, ocrotirea sănătății, învățământ, turism, apărare, afaceri, transport, comerț, telecomunicații, cercetare științifică etc.

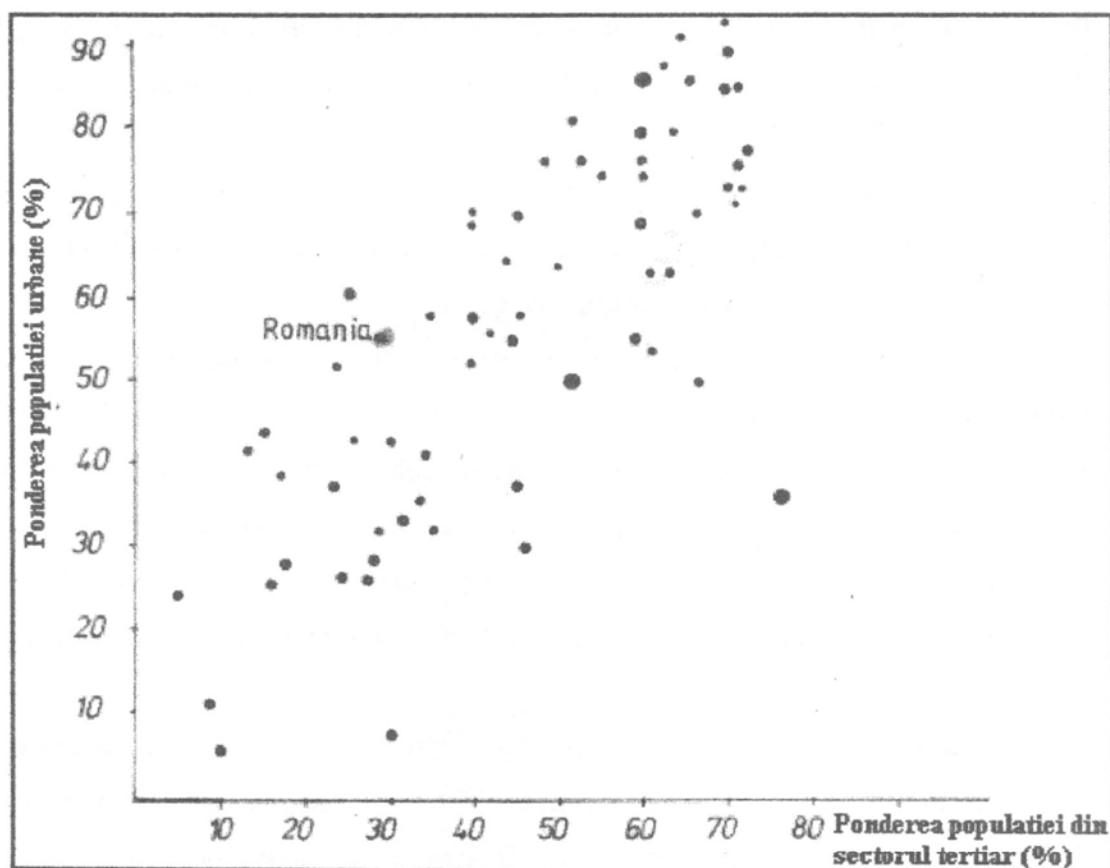


Fig. 52. Corelație între ponderea populației urbane și ponderea populației ocupate în sectorul terțiar.

Între nivelul general de dezvoltare economică a unei țări și "terțiarizarea" economiei se pun în evidență relații foarte puternice.

Aceleași corelații sunt valabile între ponderea populației urbane și ponderea populației terțiare.

Sectorul terțiar cel mai expresiv, prin ponderea populației active ocupate, se întâlnește în America de Nord (73%), Europa de Nord (70%), Australia (72%) și țările petroliere din zona Golfului (> 65%). Cotele cele mai reduse se întâlnesc în cazul Africii de Est (5%), Africii de Vest și Centrale (9%), urmate de Africa de Sud (15%).

Se remarcă o bună reprezentare a populației în sectorul terțiar în ansamblul Europei (în general peste 50%) și Americii de Sud (aproximativ 55%). În Asia, media la nivel continental este de 28%, cea mai reprezentativă pondere a populației active ocupate în sectorul terțiar fiind în Asia de Sud-Vest (46%). În Asia se remarcă ponderea deosebită a serviciilor în cazul Japoniei (60%), Singapore (66%), Iordaniei

(72%) și Israelului (68%). În cazul Japoniei, serviciile bancare, comerciale, de afaceri și turism joacă un rol însemnat, pe când în Israel și Iordania turismul deține o pondere însemnată. Statul Singapore se bucură de o poziție geografică excepțională, care este exploatată benefic (pondere ridicată a populației în activități portuare, telecomunicații, bănci). În unele situații, cum este cazul statului Bahamas (80% populație terțiară) este exploatat la maxim potențialul turistic, iar în cazul statului Panama, poziția de “poartă maritimă” între Oceanul Atlantic și Oceanul Pacific (61% populație terțiară).

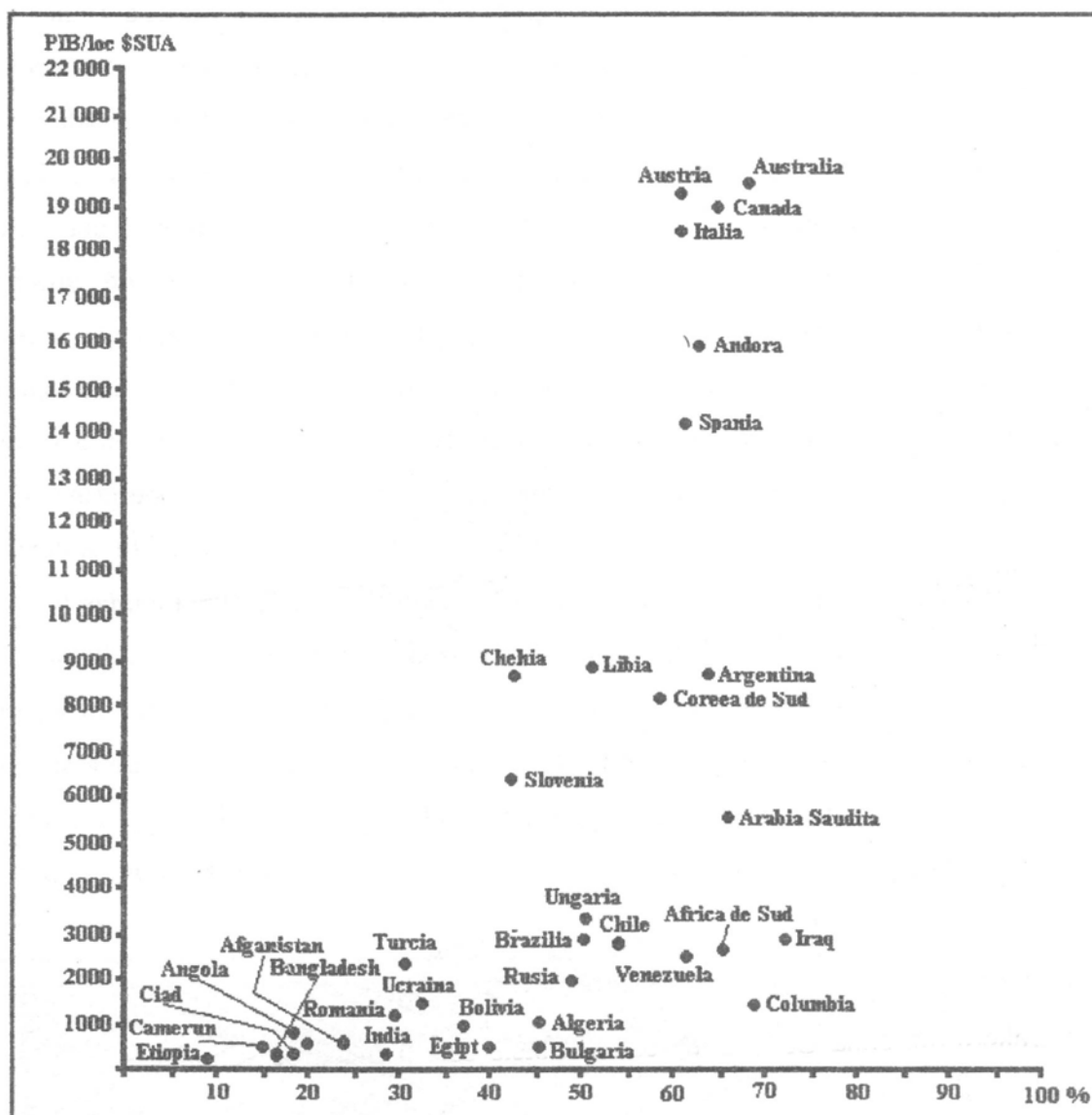


Fig. 53. Corelația dintre nivelul P.I.B. și populația ocupată în sectorul terțiar.

Ponderea în general ridicată a populației terțiare în America Latină (peste 50%) pe fondul unui nivel relativ scăzut al dezvoltării economice, conduce la concluzia

existenței unui fenomen artificial de structurare economică a populației, pe fondul unei “economii de imitație” la nivel continental.

Transferul de la societățile “primare” spre cele “secundare” și apoi “terțiare” s-a realizat pe seama unei înalte productivități a muncii în primele două sectoare.

Corelațiile între cele trei sectoare îmbracă un caracter legic, de factură sistemică. Sectorul I asigură hrana pentru ansamblul populației. Prin mecanizare devine o sursă de forță de muncă pentru sectoarele II și III. Sectorul II susține dezvoltarea sectorului I, în principal, prin chimizare și mașinism agricol, iar sectorul al treilea prin anumite segmente ale tehnicii de vârf, ale industriei casnice, biroticii etc. Sectorul III sau al serviciilor devine dominant în majoritatea statelor cu economie avansată, și se dezvoltă în cel mai rapid ritm. Conexiunile de susținere “din exterior” a producției prin finanțare, relații de complementaritate etc., și cele legate satisfacerea unei forme variate de servicii pentru o populație mereu mai exigentă și informată, atrag un segment demografic considerabil de “birocați” și alte categorii de persoane care nu produc bunuri materiale palpabile, ci oferă servicii din ce în ce mai calificate. Datorită implementării tot mai rapide a rezultatelor cercetării în sfera producției și a sporirii numărului celor ce-și desfășoară activitatea în acest domeniu, s-a desprins un al patrulea sector, și anume cel cuaternar sau al deservirii științifice. În statele cu economie avansată, ponderea populației active ocupate în acest sector ajunge la 5-6% din totalul populației active. Estimând situația existentă la nivelul anului 1800, C. Clark și J. Fourastié ajung la concluzia că la acea dată ponderea populației în sectorul I era de 80%, în sectorul II de 10%, iar în sectorul III de 10%. Ca urmare a sesizării ritmurilor de creștere economică la nivel mondial după 1960, ei au prognozat pentru anul 2000 o situație diametral opusă: 10% în sectorul I, 10% în sectorul III și 80% sectorul III (Fig. 54).

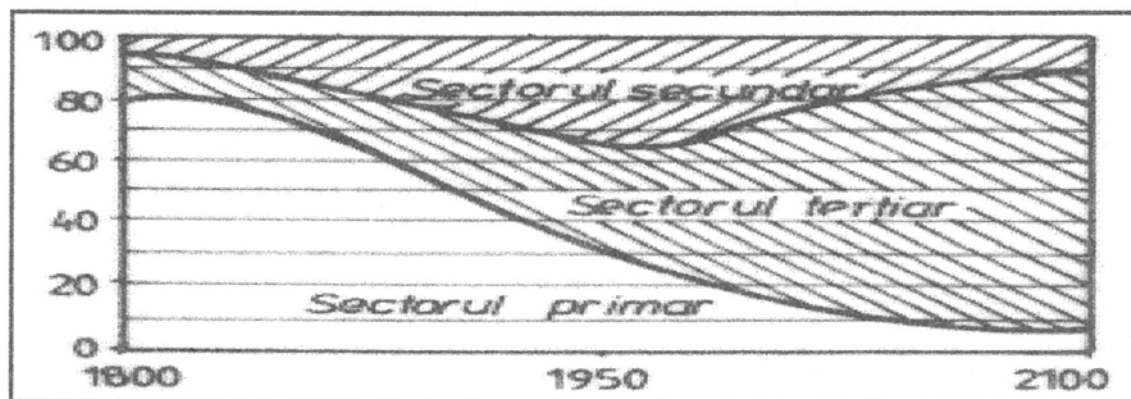


Fig. 54. Evoluția raporturilor intersectoriale (după, J, Fourastié, 1952).

Aceste previziuni optimiste exprimate în urmă cu aproximativ 50 de ani în urmă nu sunt validate de realitatea sfârșitului de mileniu. Doar 36,5% din populația activă a planetei este ocupată în sectorul III, 20% în sectorul II și 43,5% în sectorul I. Marile puteri demografice, cum sunt China, India, Indonezia, Pakistan, Nigeria, sunt în zilele noastre încă “puteri primare”. Ele atârnă cel mai mult, în sens negativ, în “balanța disimetriei” prognozată de către cei doi economiști și sociologi pentru anul 2000.

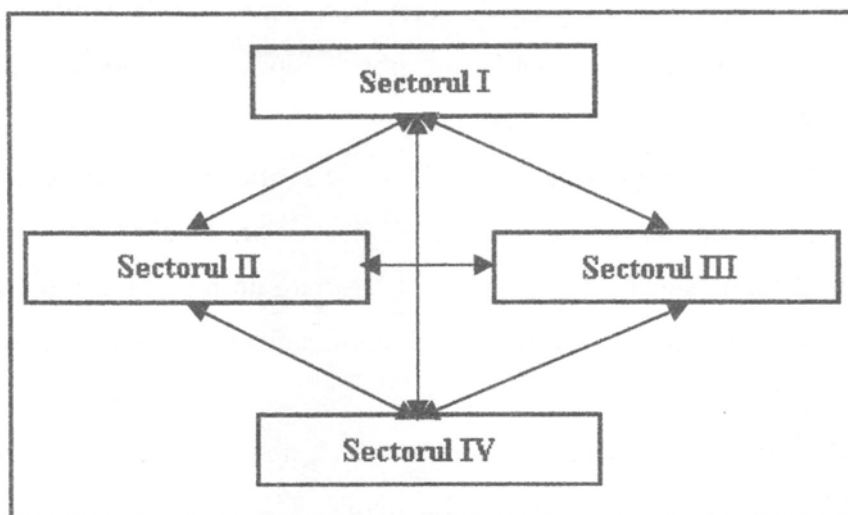


Fig. 55. Relațiile intersectoriale.

11. STRUCTURA POPULAȚIEI PE MEDII REZIDENȚIALE

Populația globului trăiește în cele două mari categorii de așezări consacrate pentru fiecare țară: sate și orașe. Deosebim astfel, după tipul de habitat, populație rurală și populație urbană. Criteriile care stau la baza transferului unor localități rurale în așezări urbane sunt diferite de la o țară la alta, și vor fi tratate mai detaliat cu ocazia prezentării studiului asupra așezărilor.

Populația rurală cuprinde acea categorie de persoane care își are rezidența într-o așezare din categoria satelor, pe când cea urbană cuprinde categoria persoanelor cu domiciliul stabil într-o așezare cu statut de oraș.

Nivelul de urbanizare este foarte diferit la scara globului și se corelează în general cu gradul de dezvoltare economică al statelor. Plecând de la premisa că urbanul este o formă superioară de locuire ce asigură un plus de confort și protecție pentru locuitorii săi, cele mai favorabile sunt acele situații în care ponderea populației urbane este mai ridicată.

Populația urbană se bucură, la modul general, de un summum de “privilegii” în raport cu populația rurală. Astfel, se pot enumera:

- gradul mai ridicat de instruire;
- mai bună informare și răspunsuri mai prompte la “semnalele” interne și externe;
- mai pronunțată mobilitate socială și profesională;
- remarcabilă mobilitate spațială;
- condiții de locuire, igienă și asistență sanitară superioare în raport cu ruralul;
- grad de cultură mai avansat;
- un mod de viață specific, legat de dominanța activităților terțiare și secundare;
- mai bună protecție în raport cu agenții fizici externi (căldură, frig etc).

La pasiv se pot include următoarele stări și fenomene:

- izolare, adesea brutală, a individului în raport cu mediul natural și o artificializare excesivă a vieții cotidiene;
- stressul urban și gradul mai accentuat de poluare;
- anonimatul individului în “lumea urbană” și artificializarea relațiilor intercomunitare și familiale;

- infraționalitatea și divorțialitatea ating valori mai ridicate în raport cu mediul rural;
- încadrare riguroasă în parametrii temporali (omul ceasornic).

Populația rurală, în general, și cea antrenată în sectorul primar, în special, se bucură de următoarele privilegii în raport cu cea urbană:

- trăiește într-un mediu mai puțin aglomerat și într-o comuniune directă cu componentele naturale ale mediului înconjurător;
- dispune de o mai mare independență decizională în raport cu munca ce o desfășoară;
- mai accentuată coeziune socială și familială;
- ritmul muncii este marcat de sezonalitate și ciclicitate;
- produsele alimentare pentru consum imediat sunt adesea proaspete și provin majoritar din gospodăriile proprii.

Dintre fenomenele negative ce marchează populația rurală, la modul general, putem enumera:

- dominanța efortului fizic în procesele de muncă, mai ales în țările slab dezvoltate;
- izolarea, în general;
- nivelul de instruire și informare mai redus;
- o mai slabă asistență socială și sanitară;
- stare de igienă mai precară.

Așa cum s-a mai menționat, gradul de urbanizare la nivelele macroregionale de rangul continentelor și țărilor este foarte diferit, oscilând într-un ecart valoric de la 6% (Rwanda, Bhutan) la 100% (Monaco, Singapore).

Evoluția raporturilor demografice intersectoriale sub raport cantitativ are un pronunțat caracter istoric și se leagă în principal de dezvoltarea industrială și amplificarea serviciilor urbane.

Se pun în evidență patru căi de creștere a populației urbane, și anume:

- migrațiile rural-urbane;
- sporul natural al populației urbane;
- “transferul” unor așezări rurale în categoria orașelor;
- înglobarea în cadrul orașelor a unor așezări rurale limitrofe, prin extinderea limitelor administrative.

În acest ultim exemplu se poate vorbi de un urban efectiv și un urban convențional, schimbarea atributelor calitative realizându-se de regulă în timp îndelungat.

La nivel mondial, gradul de urbanizare este de aproximativ 50%, ritmul mediu anual de creștere a populației urbane (2,5%) fiind superior ritmului mediu anual de creștere a populației la nivelul Globului (1,7%). Creșterea populației urbane după al doilea război mondial se corelează strâns cu fenomenul “exploziei demografice” ce marchează lumea săracă, care a cunoscut cele mai spectaculoase sporuri ale populației urbane.

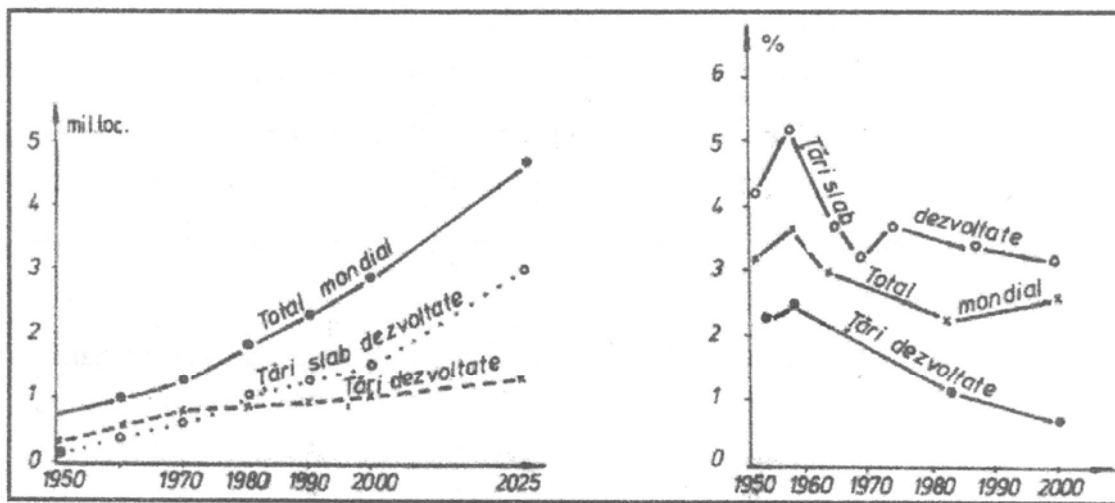


Fig. 56. Creșterea populației urbane (valori absolute) și ritmurile de creștere ale acesteia (%) (după Grimmeau, 1996).

Ritmurile cele mai înalte de creștere a populației urbane s-au înregistrat în deceniul 1950-1960, cu diferențieri pe categorii de țări (4,2-5,2% în țările în curs de dezvoltare, 2,2-2,5% în țările dezvoltate și 3,2-3,8% la nivel mondial). După 1960, ritmurile creșterii populației urbane scad în ambele categorii de țări, scădere care se menține până astăzi în cadrul țărilor dezvoltate și cunoaște fluctuații, dar la nivele superioare (3,4-3,8%) în țările în curs de dezvoltare. Din 1980 și până în prezent, ritmul mediu anual de creștere al populației urbane la nivel mondial se menține aproape liniar la valoarea de 2,5%, cu o ușoară tendință de creștere.

În paralel, scad ritmurile de creștere ale populației rurale la nivel mondial, de la 1,5% în 1950 la 0,2% în 1995, scăderece se corelează perfect cu ritmul de la nivelul țărilor în curs de dezvoltare (2,3% în 1965 și 1% în 1995).

Țările dezvoltate înregistrează, după 1950, ritmuri negative de creștere ale populației rurale (-0,8%), înregistrându-se o creștere “0” între 1974 și 1986’.

Principalul factor de susținere a creșterii demografice urbane l-a constituit “exodul rural”, cu deosebiri în cadrul celor două mari categorii de țări, dezvoltate și slab dezvoltate:

- “exod rural” în orașele mici și apoi în cele mai mari, în cazul țărilor dezvoltate;
- “exod rural” direct în orașele mari, în cazul țărilor în curs de dezvoltare.

Ritmurile negative de creștere a populației urbane în țările dezvoltate se datorează în principal așa-zisei “saturații urbane”.

Pe continente, cel mai înalt grad de urbanizare îl înregistrează America de Nord (76%), urmată de Europa (74%) și America Latină (74%). Dacă nivelul general de urbanizare al Europei și Americii de Nord se datorează în principal dezvoltării unei economii urbane complexe, cel al Americii Latine se explică în principal prin dezvoltarea exagerată a serviciilor urbane, pe fondul unei industrii de mimetism.

Africa și Asia au cele mai reduse niveluri de urbanizare (35%), ponderea fiind susținută de către statele cu potențialul demografic cel mai ridicat - China -30%, India -28%, Indonezia- 35%, Pakistan- 35% - în cazul Asiei, Nigeria- 39% și Etiopia- 13%, în cazul Africii.

În Asia, Japonia înregistrează cel mai înalt grad de urbanizare (78%), excluzând statul Singapore (100%).

În Africa, valorile cele mai scăzute ale urbanizării se înregistrează în Rwanda (6%) și Burundi (8%), iar cele mai ridicate în Africa de Nord (Tunisia 57%, Algeria 56%, Mauritania 54%, Libia 86%).

În Europa, toate țările, cu excepția Albaniei (39%) și Portugaliei (36%), înregistrează valori ale urbanizării peste 50%. Valorile cele mai ridicate sunt evidențiate în vestul continentului, unde grupul statelor insulare (Marea Britanie, Islanda) și cel al Benelux au o pondere a populației urbane de peste 90% (97% Belgia).

În Europa de Nord și cea Central-Vestică, nivelul urbanizării este în jurul a 80%.

În Europa Centrală și de Est, nivelurile de urbanizare sunt mai scăzute (57% Austria, 55% România, 65% Ungaria, Cehia și Polonia), dar surprinzător de ridicate

pentru fostele republici sovietice și Rusia (peste 70%, cu excepția Republica Moldova – 50%).

Prognozele privind ponderea populației urbane pentru 2025 indică 60% pe fondul unui ritm mediu anual de creștere a populației urbane de 2,2%. Atât la nivel regional, cât și la nivel global, ritmurile generale de creștere a populației urbane pentru anii 2000-2025 vor fi inferioare intervalului 1975-2000.

Riturile cele mai înalte se vor înregistra în regiunile slab dezvoltate (2,7%), Africa situându-se pe primul loc (3,8%), urmată de Asia (2,6%) și America Latină (1,6%). Europa va cunoaște ritmul cel mai redus (0,35%), ritmurile cele mai expresive urmând a fi evidențiate în “țările rurale” din sudul și centrul continentului.

Tabel 9. Ponderea populației urbane și evoluția acesteia în ultimii 50 ani (%) (după The World Bank Atlas, 1996, Laourousse, 1997. L., Nicoară, 1999).

Regiunea	1950	1970	1985	1998
Europa	55	62	72	74
C.S.I.	40	56	66	73
Asia	16	25	30	35
Africa	15	21	29	34
America de Nord	65	74	75	76
America Latină	40	52	69	74
Australia și Oceania	62	67	71	72
Total mondial	29	36	41	45,5

Pe fondul declinului economic rezultat în urma căderii “Cortinei de Fier” și în special a industriei din fostele state aparținătoare blocului comunist din Europa se înregistrează fluxuri demografice semnificative dinspre urban spre rural (proces de remigrație). Acest proces întrerupe “evoluția liniară” a fenomenului de creștere urbană care se înscrie ca o tendință globală, mai ales după al doilea război mondial.

Procesul de saturație urbană ce caracterizează astăzi țările cu economii avansate va întârzia în această parte a lumii cu cel puțin o jumătate de secol, ca urmare a schimbării codurilor politice, începând cu deceniul nouă al secolului XX (Fig. 57).

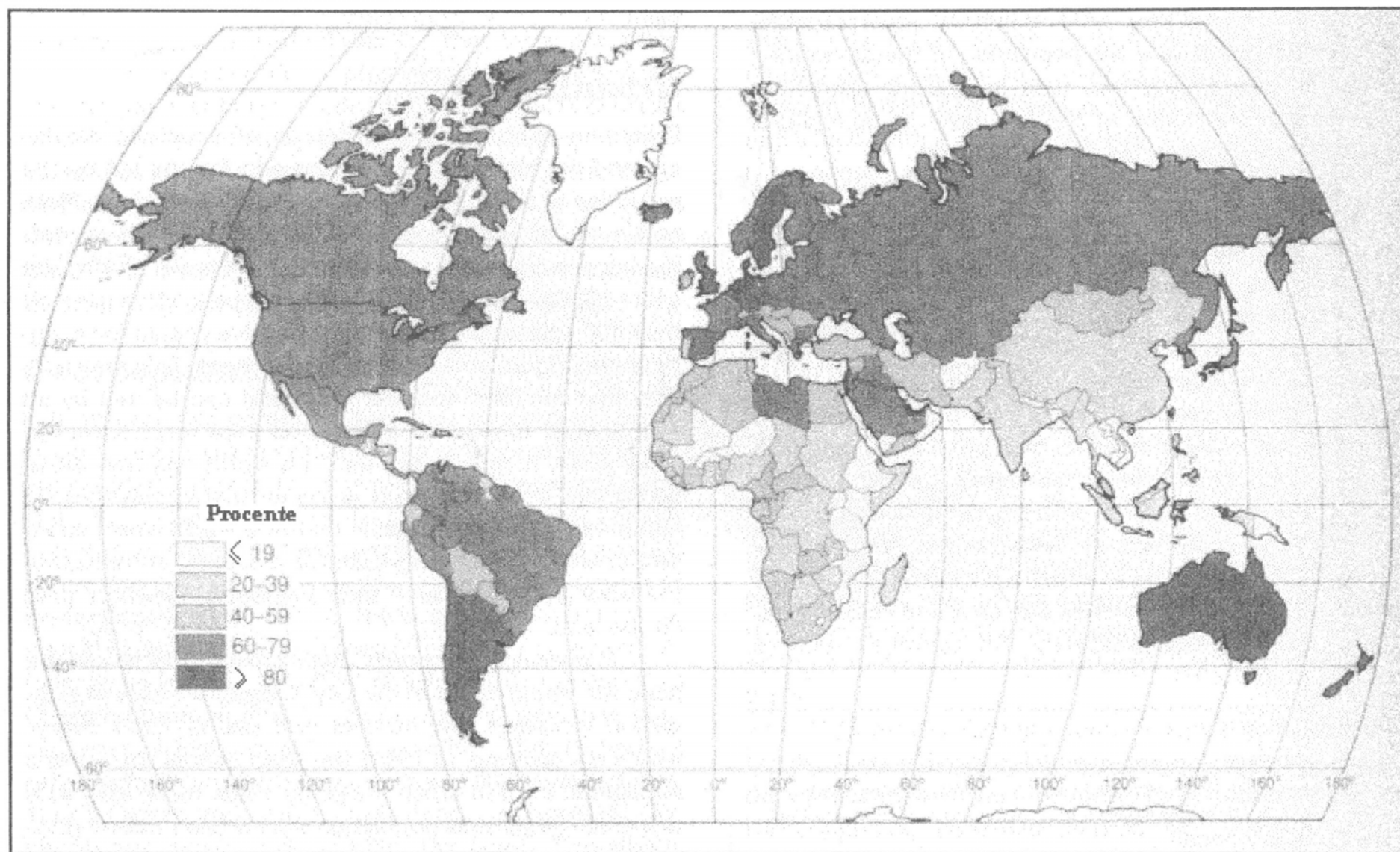


Fig. 57. Ponderea populației urbane, 1998.

12. STRUCTURA LINGVISTICĂ

Definiția limbii: **“Limba reprezintă un sistem organizat de cuvinte vorbite prin care oamenii comunică unii cu alții într-o înțelegere mutuală”**. (după *Human Geography*, 1990, p.127).

Astăzi la nivel mondial se vorbesc aproximativ 6000 de limbi ce cuprind populații foarte diverse sub aspect numeric (după surse mai recente numărul actual al limbilor vorbite este de cca. 4000), (Fig. 58).

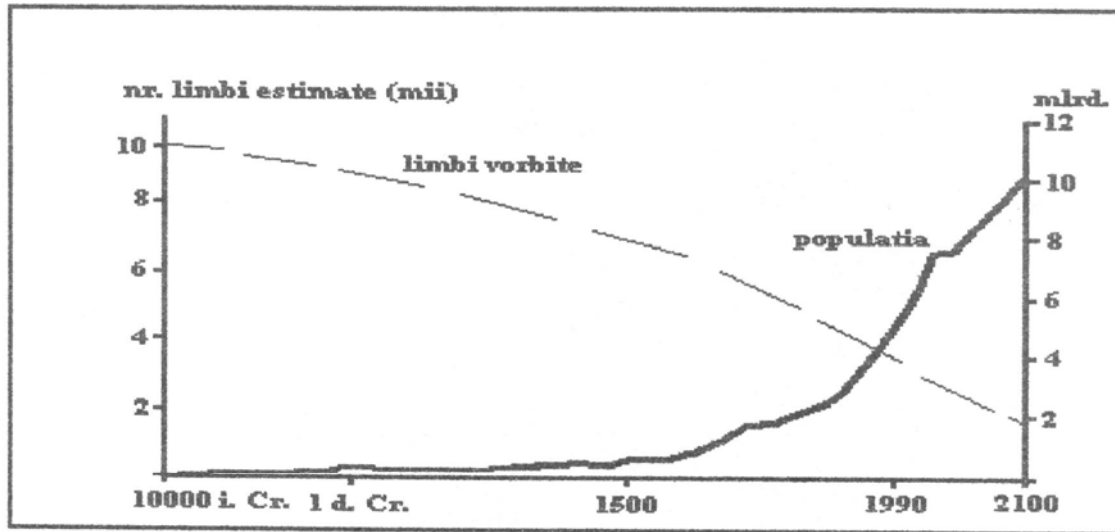


Fig. 58. Estimarea numărului de limbi vorbite pe glob (*National Geographic*, iunie 1999).

Estimările bazate pe cunoașterea ratelor de dezvoltare lingvistică indică existența a peste 10 mii de limbi vorbite cu 10 mii de ani î. Hr. Odată cu descreșterea diversității culturale la nivel planetar numărul limbilor vorbite se reduce foarte mult. Proiecțiilor lingviștilor indică pentru anul 2100 o scădere destul de sensibilă a limbilor vorbite la ora actuală.

Marea diversitate lingvistică a globului este rezultatul etnogenezei popoarelor și mai recent influențelor pe care le “suportă” limbile nationale în conzextul internaționalizării informației și al terminologiei științifice, tehnice și de afaceri.

Un rol esențial în conturarea configurației lingvistice a Globului l-au jucat marile descoperiri geografice și formarea imperiilor coloniale.

Legenda biblică spune că Dumnezeu a “încurcat” limbile oamenilor atunci când ei s-au adunat să ridice Turnul Babilonului, cu care să atingă cerul, zădărnici astfel temerara și antidumnezeiasca lor încercare. Diversitatea lingvistică se simplifică atunci când vorbim de familie lingvistică. Aceasta (familia lingvistică) reprezintă un

grup de limbi descendente dintr-o limbă timpurie. Se estimează că numărul familiilor lingvistice în lume variază între 30 și 100. Familiile se divid în subfamilii, ramuri și grupe. Cu aproximativ 2000 de ani în urmă, latina a fost limba comună vorbită în întreg Imperiul Roman. Odată cu destrămarea Imperiului Roman, în secolul V d.Hr., unitatea Europei s-a destrămat și s-au dezvoltat variante regionale ale limbii latine, făcând toate parte din familia limbilor romanice (italiana, spaniola, franceza, portugheza, catalana, romana).

De regulă, în fiecare țară se vorbește o limbă sau două, care sunt considerate limbi oficiale. În realitate, numărul limbilor vorbite într-o țară este cu mult mai mare decât cel oficial declarat. Mai adăugăm apoi mulțimea dialectelor.

Regula generală este aceea conform căreia numărul de limbi vorbite într-un stat este direct proporțional cu extensiunea spațială a statului în cauză, la care se mai adaugă numărul vecinilor. De regulă, frontierele dintre state trasate artificial cuprind în cadrul lor și minorități etnice, cu precădere la periferie. Dintre statele bilingve, amintim Belgia (flamandă și valonă), Canada (engleză și franceză) și Spania (spaniolă și bască).

Limba engleză a devenit limbă dominantă în America de Nord, în Australia, precum și în unele țări din Africa și Asia, unde stăpânirea colonială și-a pus puternic amprenta asupra economiei și culturii acestor teritorii (Fig. 59).

Larga răspândire a limbii engleze se leagă în fazele de început și de faptul că Regatul Unit a deținut mult timp monopolul asupra comerțului mondial maritim. Astfel, limba engleză a câștigat un teren foarte larg de utilizare în domeniul afacerilor, comunicațiilor internaționale și activităților bancare. Mai recent sistemele de comunicare cibernetică la scară planetară utilizează exclusiv codurile structurale ale limbii engleze.

Limba engleză s-a impus decisiv și în domeniul comunicării științifice internaționale și cel al vieții politice.

Mai mult decât atât, prin simplitatea regulilor gramaticale, posibilităților restrânse de interpretare a sensurilor de conținut și facilității exprimării verbale, limba engleza s-a impus ca o limbă mondială de comunicare în majoritatea domeniilor vieții.

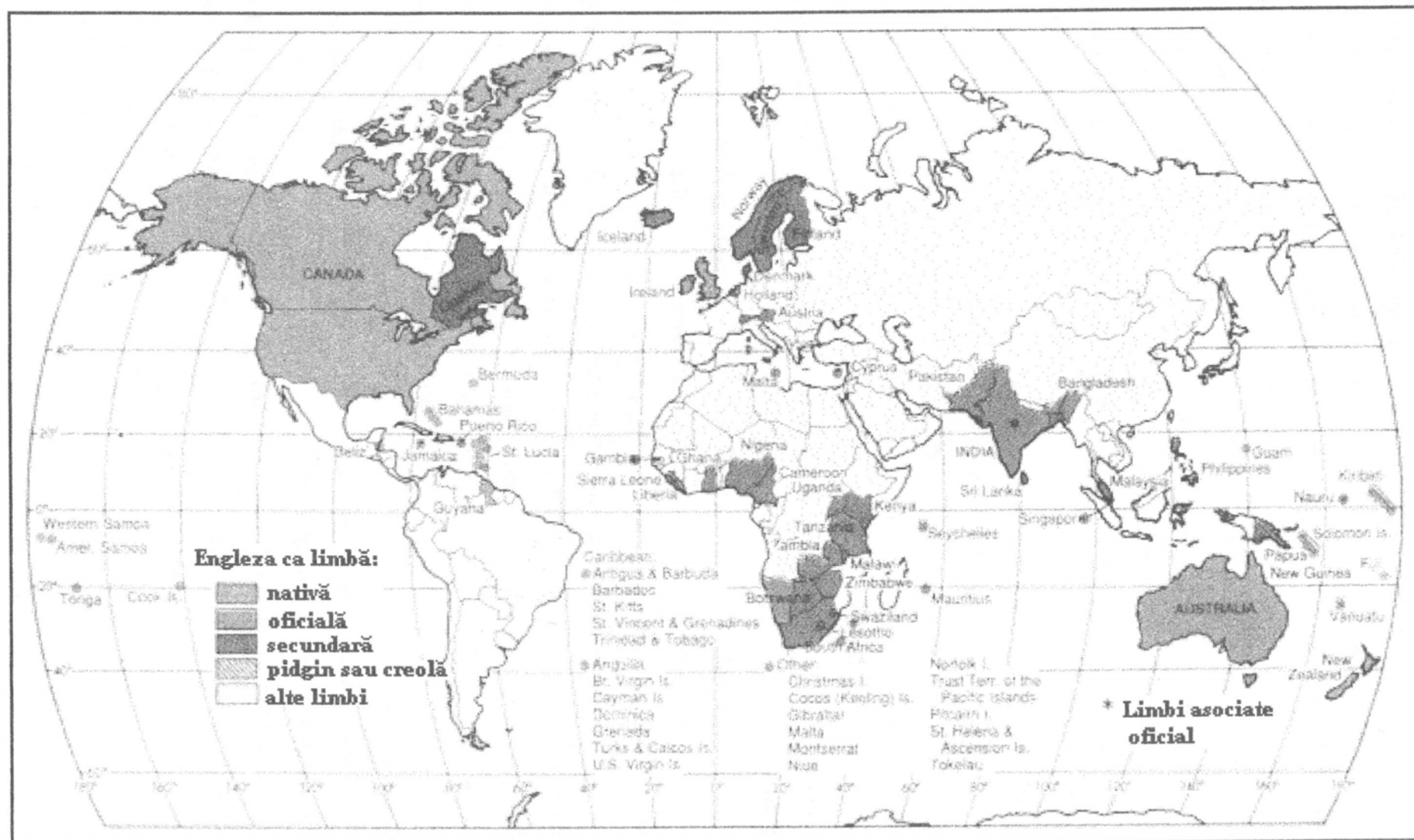


Fig. 59. Răspândirea limbii engleze (după Human Geography, 1990).

Limba franceză s-a impus în țările Maghrebului, pe fondul dominației limbii arabe, precum și în unele țări în centrul și vestul acestui continent, foste colonii franceze (Africa Centrală, R. D. Congo, Congo, Coasta de Fildeș ș.a). Aceeași limbă se vorbește și în “teritoriile de peste mări” (Teritoires d’Outres Merres). În America Latină, puterea colonială spaniolă și cea portugheză au impus aceste limbi la scară continentală, excluzând de la statutul oficial limbile autohtone.

Limbile coloniale, engleză, franceză, spaniolă, au devenit astăzi limbi de circulație internațională, având un important impact economic și psihologic la nivel planetar. Prin forța economică și puterea tehnologică a Germaniei, se impune din ce în ce mai expresiv în spațiul Europei limba acestui stat, după cum un fenomen similar se petrece și în Asia de Est, dominată de puterea economică a Japoniei.

Pe primul loc ca număr de vorbitori după limba maternă se situează limba chineză - mandarin (885 milioane), urmată de limba engleză (peste 322 milioane) și limba spaniolă (266 milioane). Urmează, în ordine descrescândă, limbile bengali (189 milioane), hindi (182 milioane), portugheză (170 milioane), rusă (170 milioane), japoneză (125 milioane), germană (98 milioane), la care se mai adaugă limba chineză wu cu 77 milioane arabă, malaieză, indoneziană și franceză (toate cu peste 50 milioane). Aceste zece limbi cuprind peste jumătate din populația lumii (după National Geographic, iunie 1999). Tendințele de “mondializare” a economiei și informației au avut reflexii și în plan lingvistic, prin inventarea limbii artificiale esperanto. Cu toate stăruințele de impunere a acestei limbi ca o “limbă globală”, nu s-au semnalat până în prezent rezultate încurajatoare.

Diversitatea lingvistică se simplifică atunci când structurăm limbile vorbite pe grupe mari numite familii lingvistice. O familie lingvistică reprezintă un grup de limbi descendentă dintr-o limbă timpurie.

Se estimează că astăzi există între 30 și 100 de familii lingvistice. Familiile se subdivid în subfamilii, ramuri și grupe lingvistice. Limba latină a fost limba comună vorbită în urmă cu 2000 ani în întregul Imperiul Roman. Căderea acestui imperiu în secolul V d. Cr. a dus la destămarea unității Europei și în relație cu acest aspect s-au dezvoltat variante regionale ale limbii latine ca urmare a izolării spațiale.

Cel mai important arbore lingvistic la nivel mondial este cel indo-european ce cuprinde nouă familii lingvistice (indiană, iraniană, armeană, germanică, italică, elenică, albaneză, balto-slavică și celtică) (Fig. 60).

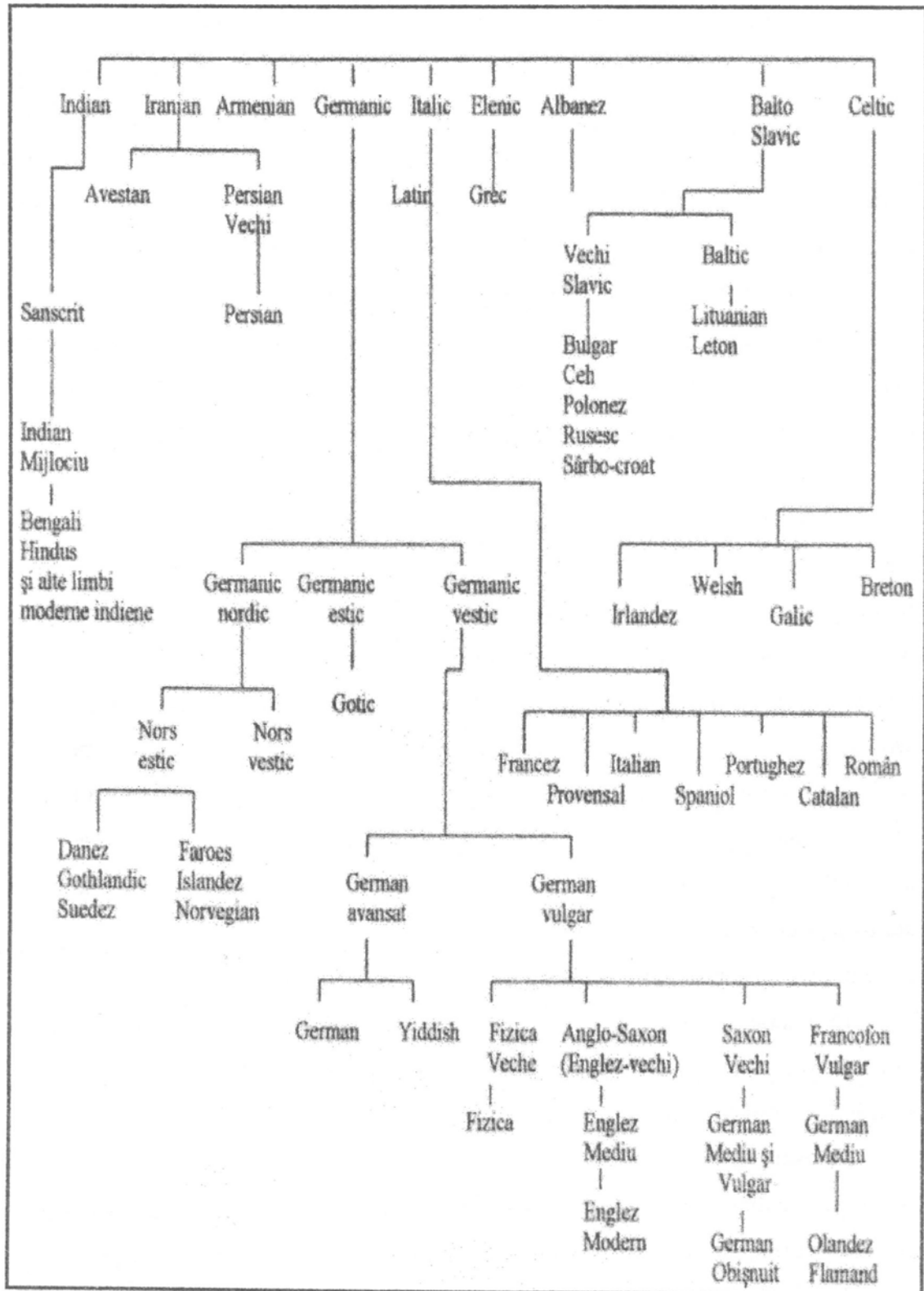


Fig. 60. Arborele lingvistic indo-european (după Human Geography, 1990).

13. STRUCTURA RELIGIOASĂ

Religia, ca formă a conștiinței sociale, își are rădăcini adânci în cadrul comunităților umane. “Conștiința unei lumi reale și semnificative este strâns legată de descoperirea “sacralului”. Prin experiența sacralului, spiritul uman a sesizat diferența între ceea ce se relevă ca fiind real, puternic, bogat și semnificativ, și ceea ce este lipsit de aceste calități, adică curgerea haotică și periculoasă a lumilor, aparițiile și disparițiile fortuite și vide de sens. Pe scurt, sacralul este un element în structura conștiinței și nu un stadiu în istoria acestei conștiințe. La nivelurile cele mai arhaice ale culturii, a trăi ca ființă umană este în sine un act religios, căci alimentația, viața sexuală și munca au o valoare sacramentală. Altfel spus, a fi sau mai degrabă a deveni om înseamnă a fi “religios” (“La Nostalgie des Origines”, 1969, citat de M. Eliade, 1991, p. 9).

La nivel planetar s-au creat și s-au dezvoltat o mulțime de religii, procesul continuând și în zilele noastre. Sub aspectul numărului de aderenți, se remarcă cinci mari grupări religioase:

- a) Creștinismul
- b) Islamismul
- c) Hinduismul
- d) Budismul
- e) Iudaismul

Creștinismul reprezintă grupul religios cel mai numeros, cuprinzând circa 2 miliarde de oameni (33% din populația globului). Acesta cuprinde în întregime țările din centrul Europei, cea mai mare parte a Rusiei și SUA, Australia, Africa de Sud și partea sudică a Canadei.

În cadrul creștinismului se disting trei subgrupe principale: catolicismul, protestantismul și ortodoxismul.

Catolicismul a fost fundament după marea schismă religioasă din 1054 dintre Apus și Răsărit (dintre Roma și Constantinopol), fiind adoptat de țările din centrul și apusul Europei și răspândit apoi în întreaga lume odată cu epoca marilor cuceriri geografice. Generalizarea limbii latine în spațiul catolicismului și a ancorării mai puternice a acestei religii la viața laică, în special în spațiul Europei, au constituit factori catalizatori ai dezvoltării mai accelerate a acestei părți de lume. Catolicismul

numără astăzi aproximativ 900 milioane de credincioși, centrul mondial al acestei religii fiind Vaticanul, iar autoritatea supremă, Papa.

În secolul al XVI-lea, după emiterea Bulei Papale de la 1520, din catolicism se desprinde protestantismul, ca o formă mai liberală a manifestării credinței religioase, scoasă de sub autoritatea monocefală a Papei.

Răspândit la început în vestul Europei și în special în Anglia, această religie a fost "exportată" în Lumea Nouă, odată cu primele valuri de puritani englezi, unde deține cea mai mare pondere a credincioșilor. Forma consacrată de răspândire a acestei religii a fost misionarismul religios. În cadrul acestei religii, au apărut mai multe grupări, între care enumerăm: adventismul de ziua a șaptea, anglicanismul, armata salvării și baptismul (după T. Simion, 1997, p.103).

Ortodoxismul este îmbrățișat de peste 250 milioane de oameni și a jucat un rol important în păstrarea identităților naționale în estul Europei și Peninsula Balcanică, prin adoptarea autocefaliei, principiu ce a consacrat autoritatea teritorială a bisericii, și apoi încheierea și consolidarea statelor naționale în această parte a continentului. Centrele teritoriale de referință ale ortodoxiei sunt Constantinopol, Moscova, Muntele Athos și Ierusalim.

Religia ortodoxă este puternic diseminată spațial, fiind întâlnită în toate continentele. Numărul cel mai mare de credincioși ortodocși îl întâlnim în Europa (Rusia, Belarus \approx 100 milioane, Grecia \approx 12 milioane, Ucraina \approx 30 milioane, România \approx 20 milioane, Serbia și Macedonia), la care se adaugă grupări mai mici în Slovacia, Austria, Finlanda, Germania, Polonia și Franța. În America Latină cultul ortodox numără peste 3 milioane de adepți, iar în America de Nord, peste 4 milioane.

Aici (în America de Nord), ortodoxia se păstrează și se cultivă în rândul emigranților europeni, inclusiv în diaspora română, care numai în SUA a edificat numeroase lăcașuri de cult, cele mai importante fiind cele din Chicago, New York, Cleveland, Detroit, Los Angeles, San Francisco, Phoenix și Portland.

În Asia, cultul ortodox numără în lumea arabă peste 5 milioane credincioși, și se extinde spre est în China, Coreea, Japonia și arhipelagul Aleutinelor. În Australia, numărul credincioșilor ortodocși depășește un milion, majoritatea provenind din țările europene cu dominanța ortodoxiei.

Islamismul cuprinde peste 1,2 miliarde locuitori și a fost fondat de Mohamed ibn Abdulah (570-632), care s-a proclamat trimis al lui Dumnezeu pe Pământ. Centrul mondial al islamismului este orașul Mecca din Arabia Saudită (Mecca în limba arabă

semnifică orașul trimisului). Cuprinde un grup compact de state din centrul și vestul Asiei și din nordul Africii. Una dintre obligațiile sentțiale pentru aparținătorii acestui cult constă în efectuarea pelerinajului la Mecca, fenomen cu profunde implicații spațiale (intensificarea traficului aerian, dezvoltarea bazei de cazare și a celei turistice ș.a).

Atât islamul cât și religiile creștine monoteiste susțin adoptarea unor modele de conduită culinară și de igienă, cu efecte benefice asupra sănătății individuale și colective.

Hinduismul (după I. Teodor, 1997) este o religie străveche, ce apare în spațiul Indiei și are la bază un summum de texte din sanscrita veche, fără a consemna un întemeietor uman anume. Aceste texte însumează o serie de cunoștințe religioase, numite Veda. Termenul de hinduism a fost creat de englezi în anul 1830 și cuprinde o serie de perceptive de ordin social și religios, înscrise în noțiunea de dharma, ceea ce semnifică ideea de ordine universală. Hinduismul este o religie pluralistă și tolerantă, cultivând renunțarea și încurajând comportamentul ascetic în urma căruia se depășește condiția umană. Această religie pune pe un plan inferior condiția femeii și are la bază principiul metempsihozei, adică după moarte sufletele strămoșilor se transferă și se încarnează într-un animal care devine sacru, acesta fiind vaca, care este ocrotită peste tot și nu se exploatează economic (nu se sacrifică pentru consumul cărnii, nu sunt utilizate la tractiune și nu se mulg).

Budismul a fost întemeiat de către Guatama Siddharta, cunoscut sub numele de Buda (om trezit, om împlinit), ce a trăit între anii 566-486 î. Hr. (Teodor S., 1997, p. 106). Are cea mai mare răspândire în Peninsula Indochina, Sri Lanka, China, Bangladesh, Coreea de Nord, Mongolia și Bhutan. În China, leagănelui budismului este orașul Lhasa din Tibet. Este o religie tolerantă, ce practică supunerea față de stat și autorități.

Iudaismul este considerată cea mai veche religie și are la bază "cartea de căpătâi", Biblia, ce descrie în termeni religioși "facerea lumii" și patimile lui Isus Christos, fiul lui Dumnezeu, trimis pe Pământ să mântuiască omenirea. Este religia căreia îi aparțin cei peste 20 milioane evrei răspândiți în toată lumea, dintre care aproximativ 6 milioane grupăți în actualul spațiu al Israelului, stat înființat în 1948, ca urmare a unei hotărâri exprese a Conferinței ONU de la San Francisco (Fig. 61.).

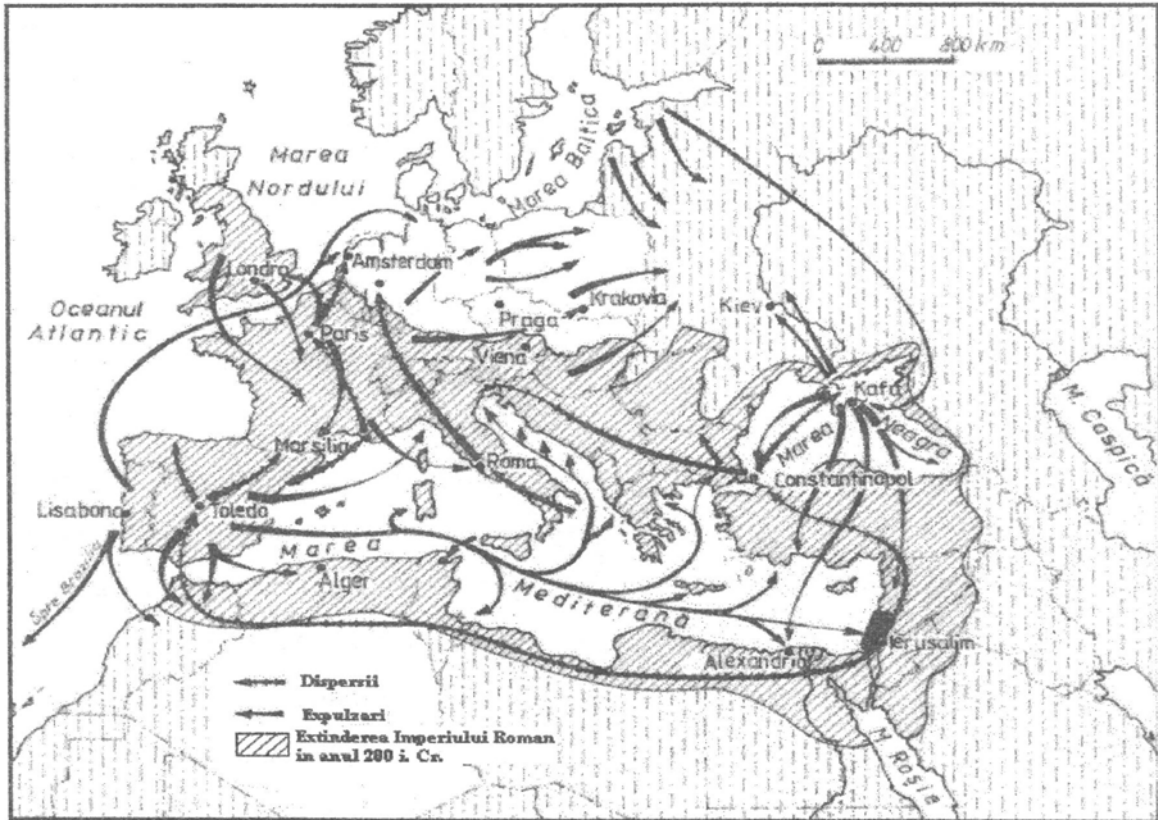


Fig. 61. Dispersia poporului evreu între anii 70 și 1500 î. Hr. (după Human Geography, 1990).

Spre deosebire de alte religii iudaismul se raportează la un singur grup etnic și conține o serie de credințe și legi specifice. Bazele acestei religii s-a pus în urmă cu 3000-4000 ani în urmă, în Orientul Apropiat, unul dintre cele mai vechi regiuni de cultură și civilizație. Iudaismul reprezintă religia din care s-au desprins celelalte religii creștine. Cartea de bază al religiei iudaice este Torahul, care cuprinde legile și învățămintele, tradițiile și rugăciunile. Este un tip de religie conservatoare care a stat la baza păstrării entității naționale și coagulării târzii a poporului evreu în vechiul spațiu de credință al Palestinei.

Grupările teritoriale ale religiilor la nivel mondial sunt destul de expresive. Astfel, spațiul Europei și al Americilor este dominat de religiile creștine, partea central-nordică al Africii precum și Orientul Apropiat și Mijlociu sunt dominate de religia islamică iar asia mijlocie și Orientală de religiile hindusă și budistă. Nordul extrem al Asiei și al Americii de Nord la care se adaugă centrul Americii de Sud, Africii și Australiei sunt dominate de religii indigene (majoritar cu credință în astre și componentele naturii înconjurătoare) (Fig. 62).

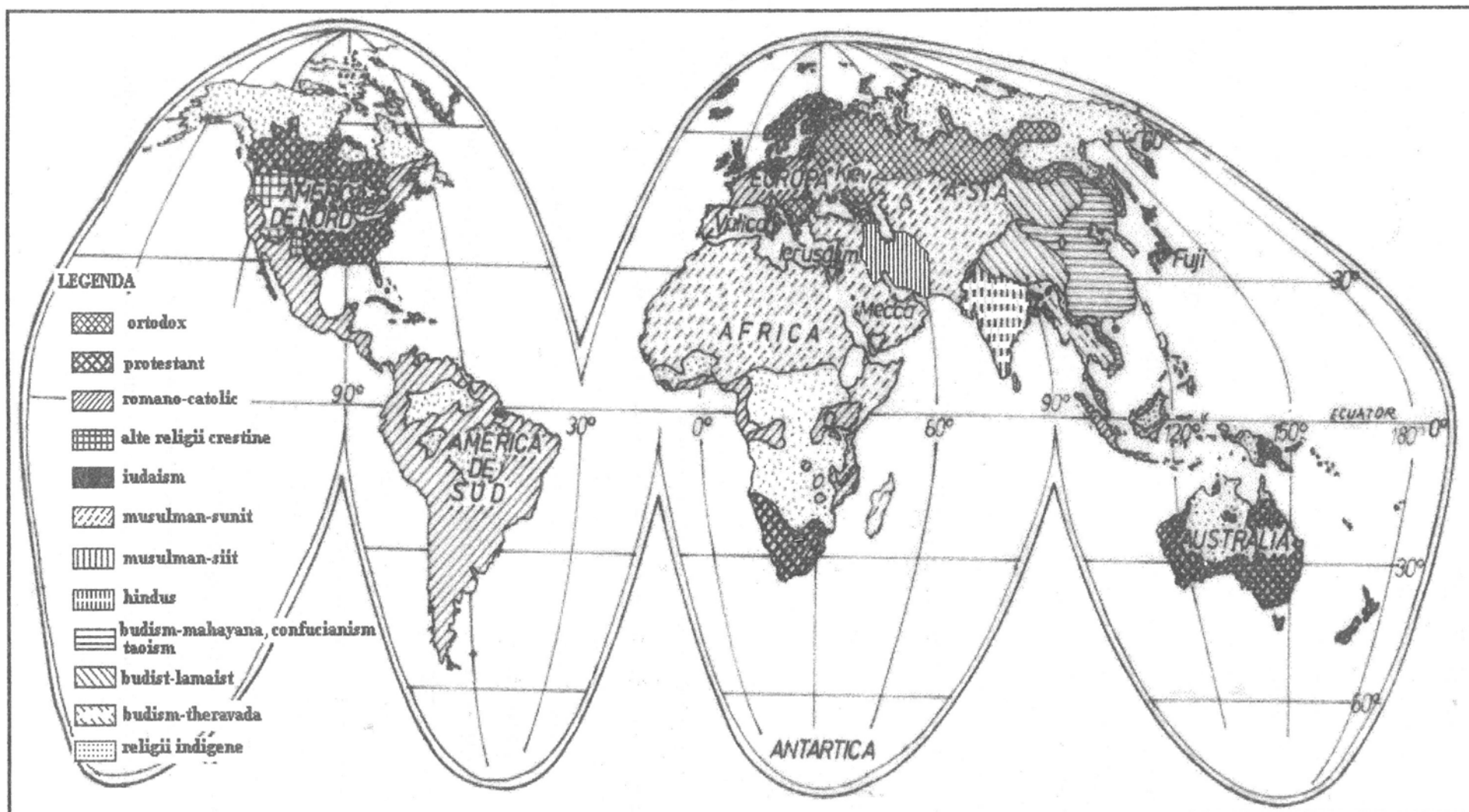


Fig. 62. Principalele religii (după National Geographic, august , 1999).

14. MIGRAȚIILE

Migrațiile se definesc ca fiind mobilități spațiale de oameni ori grupuri de oameni ce își schimbă locul de rezidență în mod definitiv sau temporar. Se diferențiază de fenomenul circulație, ca mișcare repetitivă ce începe și se termină la locul de reședință, migrația implicând obligatoriu schimbarea reședinței.

Omul este o ființă dominată de o remarcabilă mobilitate spațială, cu inițiativă și imaginație. Mobilitatea spațială a populației începe din preistorie și se continuă până în zilele noastre, având rol esențial în configurația distributivă actuală a populației la scară globală. Așa se explică "creuzetul rasial" al marilor orașe din America, și, într-o măsură mai redusă, a celor din Europa. Migrațiile au contribuit în cea mai mare măsură la creșterea demografică a orașelor, indiferent de poziția acestora. Prin intermediul migrațiilor s-au pus în valoare spații slab populate, migrațiile contribuind din plin la consolidarea și extinderea ariilor oicumenice.

14.1. Cauzele migrațiilor

Decizia de a migra, luată la nivel de individ, grupări înrudite sau mase umane mai largi, are la bază un complex de cauze, dintre care esențiale sunt cele de natură economică și "constrângerile" de ordin fizic sau social. Decizia de a migra este rezultatul unui conflict ce are loc în mintea potențialilor emigranți și a familiilor lor, în care valorile sociale și culturale sunt puse în discuție și se dorește găsirea (regăsirea) lor. (Arujo, Roberta, p. 422).

Totdeauna ariile de prosperitate economică au constituit repere teritoriale de atracție ale populației.

Mișcările teritoriale de populație sunt rezultatul unor dezechilibre mai mult sau mai puțin expresive între numărul populației și resursele de existență a unui teritoriu. Oricând și oriunde se pun în evidență "arii mai favorizate", cărora li se opun teritorii cu nivele mai slabe de dezvoltare.

Migrațiile, în general, îndeplinesc o funcție obiectivă de "egalizare", de echilibrare demografică, între zonele cu exces de populație și resurse puține, și cele slab populate, dar cu surplus de resurse.

În procesul de migrație nu se schimbă doar domiciliul persoanelor implicate, ci asistăm la o schimbare radicală a mediului uman general (natural, economic, social, cultural, religios etc).

Procesul de emigrație constă în “transferul” surplusului demografic, neafectându-se structurile demografice în chip radical (pe grupe de vârstă și sexe etc). În schimb, tipul de migrații cunoscute sub denumirea de “exod” sau “dislocare” implică modificări radicale ale populației, atât sub aspect numeric, cât și structural. “Valul migratoriu nu ia numai “surplusul”, ci mult mai mult”.

Fenomenele naturale cu profund impact asupra desfășurării normale a vieții colectivităților, cum ar fi secetele îndelungate ori inundațiile catastrofale repetitive constituie factori declanșatori ai migrațiilor. De aceeași manieră, dar cu rădăcini sociale, se înscriu stările conflictuale care “dislocă”, în funcție de intensitatea, durata și motivația conflictelor, mase importante de oameni. De aceea, migrațiile joacă adesea un rol important în reducerea tensiunilor economice și a celor izvorâte din creșterea populației.

În vederea clasificării migrațiilor, se iau în considerare mai multe criterii, dintre care criteriul timp și distanță a stat la baza modelului de clasificare realizat de către Geddes, J., Muir, K., (1987) (Fig. 63).

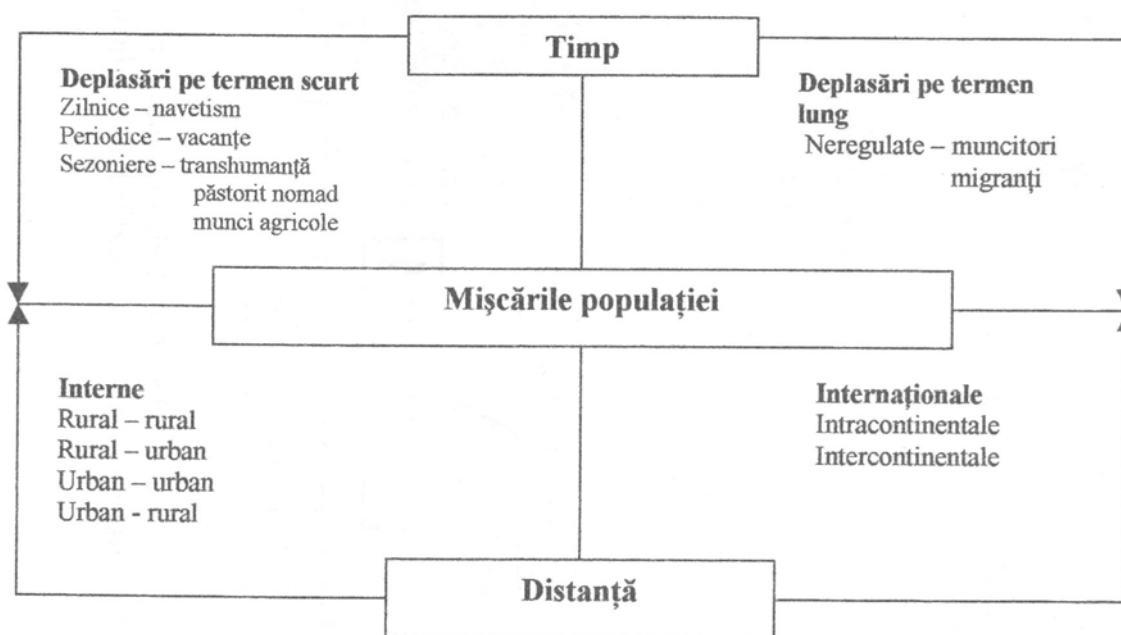


Fig. 63. Modelul timp-distanță de clasificare a migrațiilor (după Geddes, J., Muir, K., 1987).

Un model complex de clasificare a migrațiilor mai include și alte cauze, cu ar fi durata, destinația, caracteristicile cantitative și calitatea emigranților (nivelul de instruire) (Fig. 64).

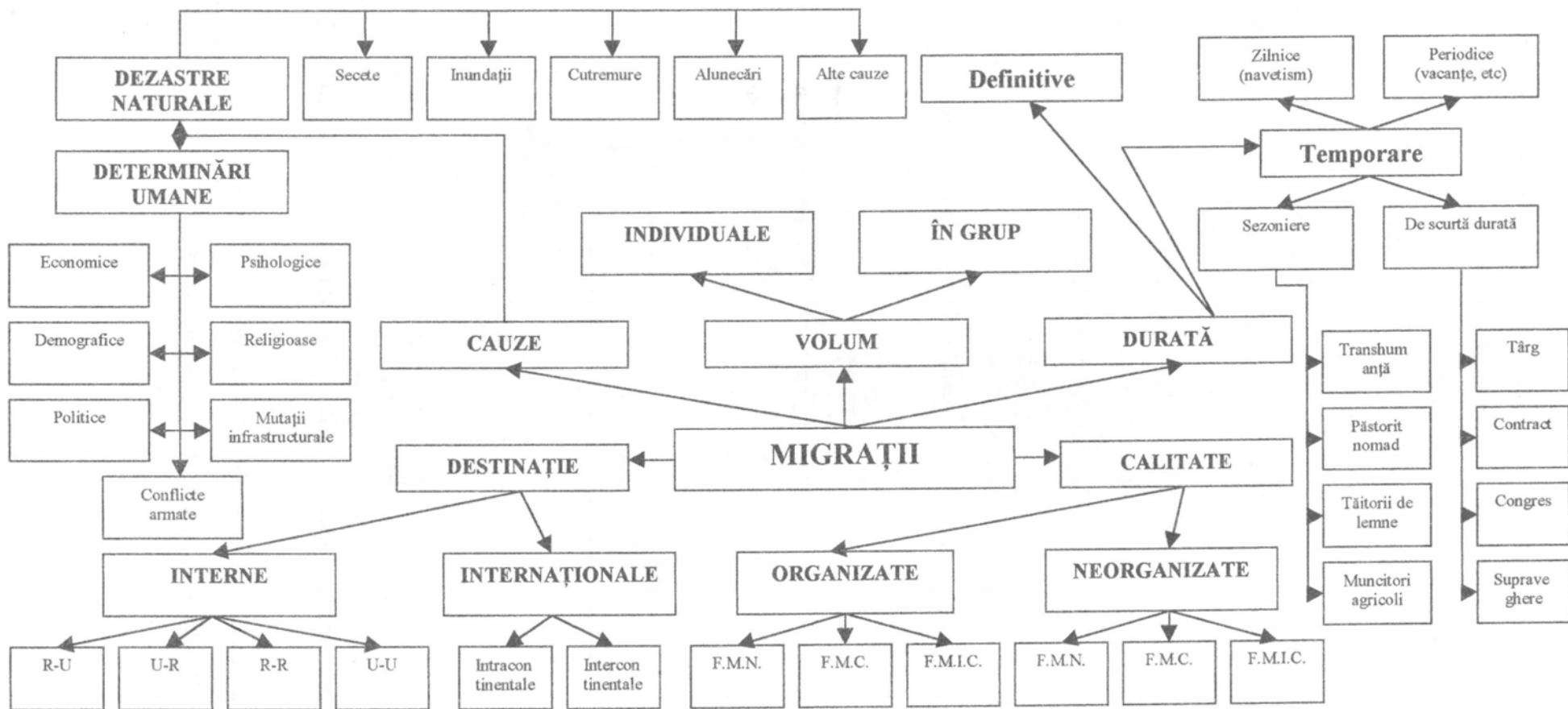


Fig. 64. Modelul complex al clasificării migranților.

(R- rural; U-urban; F.M.N.- forță de muncă necalificată; F.M.C.- forță de muncă calificată; F.M.I.C.- forță de muncă înalt calificată).

14.2. Cauze cu inducere naturală

Constrângerile de ordin natural au contribuit până în zilele noastre la strămutări sistematice ale populației. Secetele frecvente și prelungi din zona Sahelului determină mase imense de oameni din mediul rural să-și părăsească locurile de baștină, migrând spre sud și spre marile orașe. Seceta din anul 1946 din Moldova a declanșat un adevărat exod de populație spre centrul și vestul țării, mai puțin afectate de acest flagel. Inundațiile catastrofale obligă la replieri teritoriale de populație și la măsuri protective adesea foarte costisitoare (strămutări de vetre, de căi de comunicație, diguri de apărare etc). Ariile de intensă seismicitate întrețin permanente sentimente de teamă și determină mutații demografice spațiale, chiar și temporar, până la refacerea spațiilor calamitate. Alunecările masive de teren, în special în urma ploilor persistente, afectează în numeroase situații vetre de așezări și componente valoroase de infrastructură, ceea ce determină strămutări de vetre și, implicit, de populație.

14.3. Cauze cu inducere umană

Acestea sunt rezultatul acțiunilor volitive ale oamenilor care determină decizii de mobilitate spațială, cu durate, intensități și distanțe variabile. Din categoria acestor cauze se detașează net, ca persistență în timp și efecte spațiale, cele de ordin economic (Fig. 65).

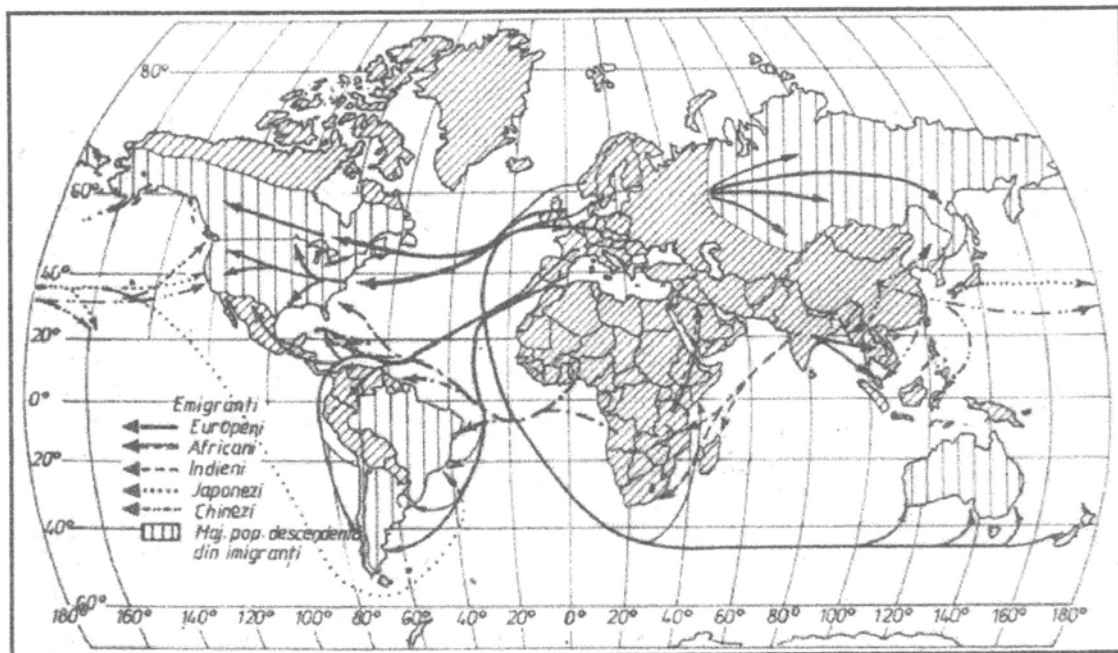


Fig. 65. Principalele direcții de emigrare de la 1700 și până în prezent (după Human Geography, 1990).

Diferențele de dezvoltare regională și perceperea spațială diferențiată a bunăstării ori a sărăciei, au constituit și vor constitui în continuare factori de declanșare și menținere a unor fluxuri migratorii considerabile (Fig. 66).



Fig. 66. Migrațiile internaționale pentru muncă (după Human Geography, 1990).

Vestul Europei, avansat economic, a atras mai ales după al doilea război mondial contingente importante de oameni din lumea săracă. Franța a fost “invadată” de emigranți din zona Maghrebului, iar Germania de muncitori din Turcia, Italia și fosta Iugoslavie. Industria siderurgică a Angliei a fost și este menținută în bună măsură de către emigranții din India. “Lumea rurală”, sărăcită, din spațiul fostului Imperiu Austro-Ungar, a emigrat masiv în SUA, la începutul secolului XX, susținând dezvoltarea industrială. California, simbolul expansiunii economice spre vest în SUA, a înregistrat în ultimii 15-20 de ani un aflux de imigranți de aproximativ 5 milioane persoane, la o populație rezidențială de peste 25 milioane locuitori. Aportul populației imigrante la creșterea demografică în cadrul acestui stat este mai mare decât contribuția sporului natural. Un sfert din populația acestui stat este născută în străinătate și o treime vorbește în familie altă limbă decât engleza.

Colapsul economic actual al Rusiei a generat importante fluxuri demografice, atât în interior, cât și spre fostele republici unionale, și spre vestul continentului. Dezvoltarea accelerată a orașelor, a industriilor și serviciilor urbane, imposibil a fi susținută cu forță de muncă exclusiv urbană, a declanșat masivul “exod rural”. Cauzele de ordin demografic în geneza migrațiilor constau în procesul de suprapopulare, adică realizarea unui dezechilibru evident între numărul populației de

pe un anumit teritoriu și potențialul de susținere a acestei populații. Surplusul demografic rezultat ca urmare a sporului natural este nevoit să emigreze. Roirile demografice și rolul lor în formarea de sate noi este binecunoscut. Roirile au avut drept cauză procesul de suprapopulare (roirea constă în desprinderea unei colectivități numerice variabilă, din satul matcă, ca urmare a diminuării drastice a resurselor de subzistență și formarea unui nou sat pe moșia satului matcă, fie prin defrișări, fie prin desteleniri).

Cauzele de ordin psihologic au întreținut în perioada războiului rece psihoza de emigrare în cadrul statelor situate în estul “Cortinei de Fier”. Posturile de radio “Europa Liberă” și “Vocea Americii” au avut în acest sens un important impact individual și colectiv. Același efect l-a avut și “Radio Sweden” care a incitat permanent populația din blocul estic, în special din fostele republici baltice sovietice. Persoanele stabilite anterior într-un teritoriu de emigrare constituie adesea “focare de chemare” pentru cei de acasă.

Este foarte cunoscut cazul emigrației irlandeze spre Anglia și SUA, ca urmare a sărăcirii prin înfometare. Hrana de bază a populației, laptele și cartoful, s-au redus substanțial între 1770 și 1845, atât datorită divizării terenului arabil în mici parcele în urma Legii Electorale din 1793 (prin divizarea terenurilor și creșterea numărului de proprietari de pământ, creșterea numărului de susținători politici), cât și invaziei manei cartofului. Anul 1845 marchează apogeul crizei sărăciei și foametei. Mor aproximativ 750000 oameni, iar cei care au supraviețuit s-au îndreptat cu disperare spre porturi, luând drumul Americii sau Marii Britanii. Unul din șase emigranți au murit pe drum ori odată ce au sosit în teritoriile de emigrare.

Declansarea Revoluției Industriale odata cu inceputul secolului XIX a produs deplasări masive de populații din rural în urban, de zeci, ori probabil de sute de milioane de oameni. Atracția cea mai puternică au exercitat-o însăși “polii de creștere economică”, care sunt cotați ca exemple reușite în practica dezvoltării regionale.

Țările petroliere din zona Golfului atrag puternice fluxuri demografice de sex masculin datorită câștigurilor mai bune ce le oferă emigranților. Aceștia își întrețin și familiile din țările de origine (exemplu: Bangladesh, India, Pakistan, Sri Lanka etc) cu o parte din sumele câștigate aici.

Cauzele de ordin religios, în special persecuțiile având la bază dizidențe religioase, au determinat emigrări importante de populație, atât în cadrul continentelor, cât și la nivele intercontinentale. Este cunoscut cazul sectei religioase a

mormonilor, care a părăsit Europa, stabilindu-se succesiv spre vestul SUA, unde au întemeiat orașul Salt Lake City într-o regiune austeră.

Aceeași soartă au avut-o și bapțiștii, desprinși din comunitatea puritană engleză, din Gainsborough, și care fiind persecutați de casa regală, s-au refugiat la Amsterdam, astăzi având o puternică reprezentare în SUA.

Acordarea independenței Indiei de către coroana britanică în anul 1947 a generat conflicte sângeroase la scară națională între hinduși și musulmani, rezultând într-o primă fază două entități statale distincte din punct de vedere religios: India hindusă și Pakistanul musulman (cu două teritorii, occidental și oriental). Apoi a urmat, în 1971, desprinderea teritoriului oriental și formarea statului Bangladesh. Aceste procese de divizare teritorială au fost însoțite de regrupări masive de populație pe criteriul religios, hindușii ocupând actualul teritoriu al Indiei, iar musulmanii cele două “extremități” teritoriale ale fostului stat, astăzi Pakistan și Bangladesh.

Pelerinajul la Mecca al credincioșilor musulmani este un exemplu grăitor de migrație temporară având la bază motivația de ordin religios.

Regrupări demografice teritoriale pe criterii religioase se semnalează și în zilele noastre. Cauzele de ordin politic au condus la strămutări de populație în toate timpurile, diferențele de convingeri de ordin politic constituind cheia de boltă a persecuțiilor și deportărilor în regimurile totalitare. Construcția canalului Dunăre-Marea Neagră a fost începută în anul 1955 cu deținuți politici, la sugestia Moscovei. “Segregarea” unui masiv contingent demografic în spațiul fostei Germanii Democratice în “punctul fierbinte” al Berlinului se leagă de construcția “Zidului Rușinii” în 1962.

Formarea statului Israel la 16 mai 1948, a generat puternice fluxuri de emigrare a populației evreiești spre noul stat.

Stările conflictuale au generat și generează, din păcate, cele mai spectaculoase regrupări de populație. Exemplele cele mai recente sunt cele din spațiul ex-iugoslav, unde în urma “sângeroasei destrămări” ce a urmat prăbușirii “Cortinei de Fier”, s-au produs deplasări masive de populație ce au constat dintr-o “decantare demografică spațială” pe criterii de ordin etnic și religios (Fig. 67).

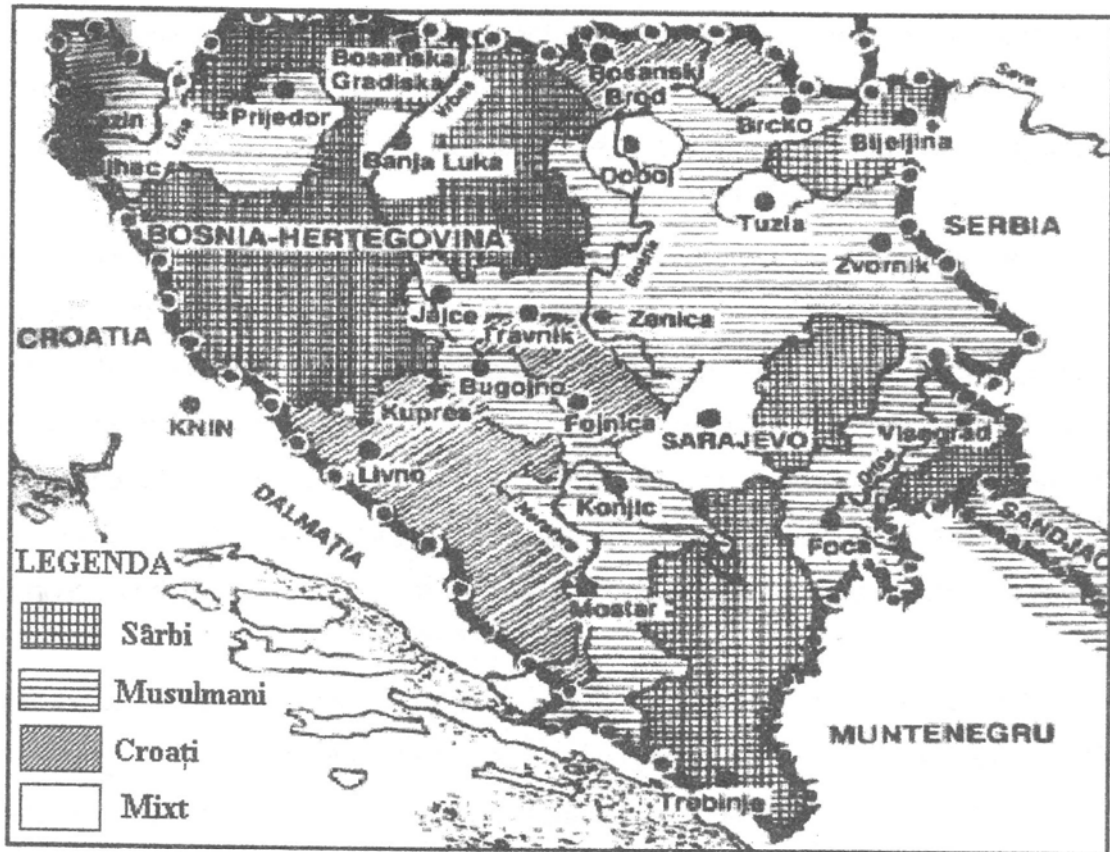


Fig. 67. Harta structurii etnice a Bosniei-Herțegovina (din Sângeroasa destrămăre, Iugoslavia, 1994).

Mixajul etnic al slavilor de sud de religie ortodoxă, catolică și musulmană, coagulat sub comanda mareșalului croat J. B. Tito, a condus la formarea unui stat puternic și modern, cu economie schizoidă, stat ce a format un veritabil tampon între Est și Vest, și a opus o rezistență importantă nazismului și bolșevismului. Provincia Kosovo, leagănul formării poporului sârb și al culturii nationale a constituit punctul cel mai nevrălgic al confruntărilor interetnice între sârbii ajunși minoritari și albanezii deveniți majoritari, în special datorită menținerii unei politici pronataliste pe termen lung. Intervenția forțelor sârbe ca urmare a tendințelor și acțiunilor separatiste albaneze a fost urmată de un puternic exod de populație, de profanări și distrugerii de localități de către ambele părți. Ostilitățile au început în Kosovo în 1998, unde populația albaneză deține 90%. Intervenția aeriană a forțelor NATO în primăvara anului 1999, urmată de controlul trupelor NATO asupra provinciei nu a condus nici până astăzi (25 XII 2000) la încetarea ostilităților interetnice.

Regatul Serbilor, Croaților și Slovenilor, format în 1914 (asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand de către studentul sârb Gavrilo Prinzip, la 28 iulie 1914, a condus la declanșarea primului război mondial), s-a transformat în 1918, la sfârșitul războiului, în Iugoslavia, pământul slavilor de sud.

Mutațiile semnificative ale infrastructurii teritoriale vizează realizarea acelor genuri de obiective în urma cărora au loc dislocări masive de vetre de așezări și de populație. Este în principal vorba de obiective hidroenergetice de anvergură cu o puternică "percepție spațială" (baraje și lacuri de acumulare, poldere), la care se adaugă "trasarea" de căi de comunicație. În urma realizării sistemului hidroenergetic și de navigație "Porțile de Fier I", orașul Orșova a fost strămutat pe o nouă vatră, alături de o serie de sate din sectorul de defileu al Dunării, cum ar fi Ieșelnița, Dubova, Șvinița ș.a.

Amenajarea polderelor în Olanda a contribuit la sporirea suprafeței de uscat a țării cu mai mult de 1/3, astăzi acestea adăpostind orașe și ferme.

Conflictul din Kosovo a condus la dislocarea peste 1 milion persoane, din care aproximativ 500000 s-au reântors după intervenția și controlul forțelor NATO.

Palestiniienii reprezintă cel mai mare grup de refugiați din lume, atingând 3,6 milioane persoane în 1999. Aproximativ 38% din refugiați s-au stabilit în Iordania, 20% în fâșia Gaza, iar restul statele arabe vecine.

După invazia sovietică în Afghanistan în 1979 și calmarea războiului civil, această țară se află pe locul doi în lume ca număr de refugiați (2,6 milioane persoane), stabiliți majoritatea în taberele din Iran (53%) și Pakistan (46%).

Conflictul tribal din Rwanda și Burundi între populațiile Tutsi și Hutu început în anul 1960, a culminat în 1994 când se înregistrează un număr de 2,6 milioane refugiați, 93% dintre aceștia în Tanzania.

Disputele teritoriale din Cornul Africii între Somalia și Etiopia (regiunea Ogaden), secondate de foamete frecventă, sărăcie și dispute între clanuri, au generat din 1960 moartea a peste 3 milioane de persoane în întreaga regiune, și peste 1,1 milioane de refugiați care își duc viața sub cerul liber.

Războaiele civile din Angola, Liberia, Sierra Leone, Sri Lanka, Columbia, la care se adaugă cel recent (1999) din Timorul de Est, care reclamă independența față de Indonezia, umple paharul suferințelor a milioane de refugiați.

Pe continente, majoritatea refugiaților se înregistrează în Asia, urmată de Africa, Europa la care se adaugă dintre state SUA și Canada (Fig. 68).

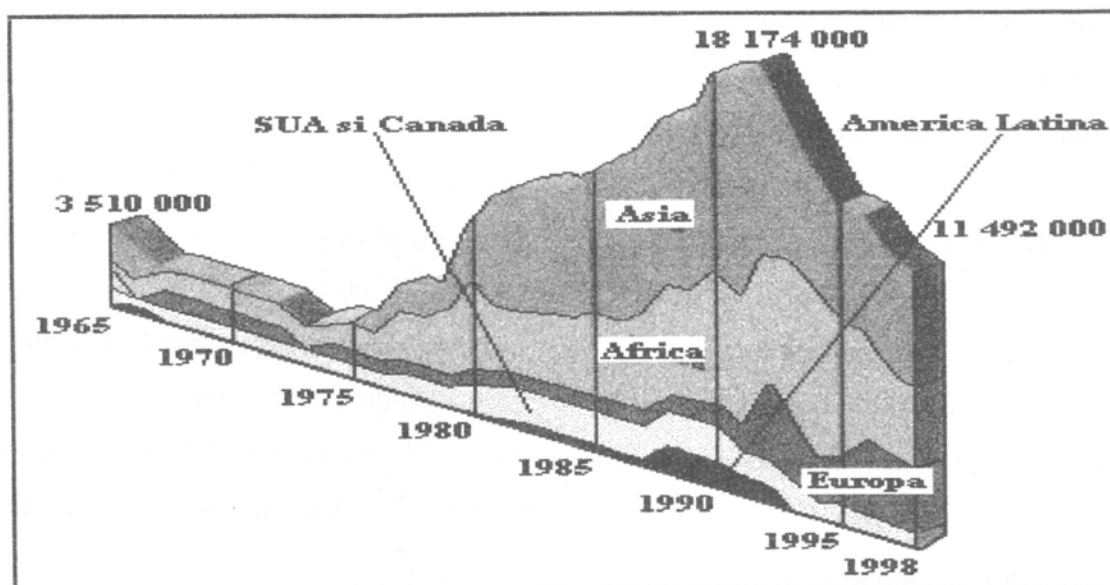


Fig. 68. Populația de refugiați (după National Geographic, februarie 2000).

Țările cele mai solicitate de azilanți sunt Germania, în special din Rusia și celelalte țări foste comuniste din Europa, Statele Unite, Marea Britanie, Suedia, Franța și Canada.

În paralel în creșterea alarmantă a stărilor conflictuale și a numărului de refugiați generată de acestea, asistăm la o sporire a solicitărilor de azil, în special după căderea “Cortinei de Fier”.

Pe lângă cauzele de ordin politic (respectarea drepturilor omului), social și psihologic, cauzele de ordin economic legat de colapsul economic al Rusiei și al altor țări foste comuniste rămâne cauza principală a menținerii stărilor de emigrare. Mii de tineri, unii cu pregătire superioară, își văd “mântuirea economică” în munca la negru în orașele Germaniei, Franței, Belgiei și Olandei ori ca și culegători sezonieri pe fermele Italiei și Spaniei.

Incapacitatea de absorbție a forței de muncă tinere în economiile naționale și în special a celei calificate superior, constituie un serios vot de blam. pentru o bună parte din țările europene, foste satelite ale Moscovei și pentru Rusia însăși.

Odată cu sporirea numărului de refugiați și azilanți s-a amplificat efortul de susținere a acestora de către comunitatea internațională. Cu valori absolute, menționăm în ordinea contribuției SUA (365 milioane dolari), Uniunea Europeană

(140 milioane dolari), Japonia (125 milioane dolari), Germania (90 milioane dolari), Suedia (75 milioane de dolari), Norvegia, Danemarca și Olanda (fiecare cu 50 milioane de dolari) urmate de Regatul Unit (40 milioane), Canada (30 milioane) și Elveția (25 milioane). Urmează alte 13 state cu contribuții financiare mai reduse, dintre care nouă sunt state europene.

În privința efortului/locuitor pentru susținerea refugiaților se situează Norvegia (15 \$), urmată de Suedia și Danemarca (8 \$/loc). Contribuția SUA este de aproximativ 1,75 \$ locuitor (datele sunt pentru anul 1998 după N.G. februarie 2000).

După criteriul distanței de migrare (emigrare și imigrare) deosebim migrații interne și migrații internaționale. Din categoria migrațiilor interne cele mai importante la noi în țară sunt migrațiile rural-urbane. Ele s-au declanșat și s-au amplificat datorită puternicei dezvoltări și concentrării a industriei în orașe pe fondul mecanizării muncilor de bază din agricultură.

Acest tip de migrații, în condiții definitive, are un puternic impact asupra populației rurale imigrante mai ales în țările sărace.

Principalele obstacole constau în:

- lipsa imediată a unui loc de muncă;
- birocrație;
- lipsa capitalului;
- costul transportului;
- presiunea familiei;
- problema muncii femeilor;
- analfabetism;
- obligativitatea serviciului militar;
- distanța;
- politica oficială în raport cu realitatea socială;
- amplificarea stresului cotidian;

Migrațiile urban-rurale (centripete) se compun de regulă din persoane cu înaltă calificare (medici, profesori, veterinari, agronomi). La noi, după 1989 s-au amplificat migrațiile urban-rurale al unui important contingent de populație din categoria muncitorilor, în contextul colapsului industrial și a repunerii în posesie a pământului.

Migrațiile interurbane sunt formate majoritar din muncitori, sub forma navetismului. Un fenomen specific al migrațiilor interurbane constă din deplasarea definitivă a populației înstărite din orașele mici spre orașele mari.

Caracteristicile cantitative vizează aspectul numeric al populației migrante. Astfel acestea pot avea loc individual ori în grupuri. De regulă emigrarea în grup se realizează pe bază de interese, prietenie, relații de familie etc. Grupurile pot fi mici până la zece persoane și uneori mari, când depășesc acest prag numeric.

Când au loc dislocări masive de populație, schimbându-se radical caracteristicile structurale ale populației unui teritoriu vorbim de exod sau dislocare. Cea mai expresivă formă de exod a timpurilor contemporane o constituie exodul rural. Procesul de creștere a populației urbane în etapa actuală la nivel planetar este susținut în principal de migrațiile în masă a populației rurale.

Schimbările structurale în cazul exodului rural vizează modificări ireversibile ale structurii pe grupe de vârstă și sexe și implicit o reducere drastică sub aspect numeric a populației rurale.

La noi în țară în ultimii 50 de ani populația unor sate s-a redus sub aspect numeric de trei, patru ori și chiar mai mult. Reducerile cele mai semnificative se pun în evidență la populația de vârstă școlară unde valorile scăderii sunt de 20 și chiar de 30 ori în unele situații.

Aspectele sau caracteristicile calitative vizează modul în care se desfășoară fenomenul migratoriu și nivelul de instruire al "actorilor." Dacă până la al II-lea război mondial migrațiile internaționale, și în parte cele interurbane, aveau un caracter spontan, neorganizat, după această dată fenomenul migratoriu fiind pus sub controlul unor organizații guvernamentale ori comisiilor specializate ale O.N.U. și al altor organisme internaționale, căpătând aspecte dirijate. În numeroase situații obiectul migrației este dat de forța de muncă necalificată. Culegătorii de fructe și muncitorii ocazionali ce trec legal ori clandestin frontiera Mexicului în SUA sunt formați majoritar din persoane necalificate ori cu slabă calificare.

"Epoca îmbogățirii pe seama forței de muncă necalificate este o epocă apusă" (A. Toffler).

Astăzi migrația de forță de muncă calificată a devenit un element major al migrațiilor contemporane.

După al II-lea război mondial a luat amploare așa-numita formă de migrație "brain-drain" (exod al inteligenței). Deși fenomenul își are rădăcinile în antichitate, denumirea a fost formulată de către englezi pentru a exemplifica amploarea fenomenului de emigrare a propriilor ingineri către SUA imediat după cel al II-lea

război mondial, aceștia fiind atrași de câștiguri mult mai bune ce li se ofereau în economia americană.

Fenomenul a cunoscut o amploare fără precedent după anul 1960 când majoritatea elitelor științifice și din domeniile de vârf ale tehnicii din țările slab dezvoltate au fost atrase spre lumea bogată, în special spre SUA. Același lucru, dar la scară mai redusă a fost și rămâne valabil și pentru fostele țări satelite ale Moscovei. Acest aspect a avut și are repercursiuni dintre cele mai grave pentru țările de emigrare și constituie o sursă suplimentară de bogăție și prosperitate pentru țările de “adoptiune”.

Astăzi, când industriile de vârf din fostele țări socialiste sunt aproape lichidate, inclusiv în Rusia, a rămas în aceste țări un disponibil de inteligență neutilizată, irosită (“brain warte” sau “warted skill”), cu efecte dintre cele mai negative atât pentru indivizi cât și pentru țările în cauză.

Marile campanii transnaționale profilate pe produse ce înglobează “inteligenta înaltă” (ex: domeniu computerelor) sunt puternic susținute de către emigranții ce constituie “brain-drainul” lumii sărace.

După durata lor migrațiile se împart în patru mari categorii:

- zilnice;
- de scurtă durată;
- periodice;
- sezoniere.

Din categoria migrațiilor zilnice cea mai cuprinzătoare, mai răspândită și cu efectele teritorial-economice și sociale cele mai mari o reprezintă navetismul sau mișcarea pendulatorie. Aceasta constă din deplasarea organizată, zilnic, de persoane din arealele de rezidență către cele de producție și invers. În vederea definirii navetismului diferențierea spațială între localitățile de rezidență (rezidența) și cele în care se desfășoară munca, este obligatorie.

Navetismul are efecte benefice asupra spațiilor în care se desfășoară, efecte ce constau în principal în:

- dezvoltarea, modernizarea și intensificarea transporturilor;
- venituri mai mari pentru populație;
- o apropiere și o simbioză mai expresivă între oraș și sat, între modul de viață urban și cel din mediul rural;

- petrecerea timpului de odihnă într-un cadru ambiental mai apropiat de parametrii calitativi ai mediului natural;
- consumul de produse alimentare proaspete.

Navetismul este acceptabil, dacă se înscrie în limitele izocroniei de o oră.

În schimb se percep și o serie de stări negative, dintre care enumerăm:

- prelungirea artificială a zilei de lucru;
- oboseala, cu repercursiuni asupra productivității muncii și incidența mai mare a riscului de accidente de muncă și rutiere;
- cheltuieli suplimentare cu consumul de carburanți și aglomerarea traficului auto și feroviar.

În condițiile economiei ecologice a viitorului o astfel de practică (navetismul) nu se mai recomandă. Aproximarea ori “contopirea” locurilor de rezidență cu cele de producție rămâne o alternativă viabilă. Se elimină irosirea unui imens “capital energetic”, se reduce riscul poluării și se asigură condiții mai bune de viață pentru oameni.

Migrațiile periodice cele mai cunoscute sunt cele legate de “marile vacanțe” concedii și ocrotirea sănătății. În strânsă relație cu aceste concentrări demografice s-au amenajat așezări cu funcții specifice, unele de largă recunoaștere internațională (ex. Cannes, Garmisch-Partenkirchen, Cortina d' Ampezzo, Miami etc).

Migrațiile sezoniere se desfășoară în strânsă legătură cu evoluția stărilor vremii din arealele cu climate “definite” de sezoane (cald, rece, umed, uscat).

Transhumanța ca proces migratoriu constă în deplasarea turmelor la iernat în zonele mai joase de câmpie cu ierni mai blânde și revenirea la vârat, în munți, în sezonul cald. Astăzi această practică la noi în țară s-a redus considerabil, atât ca volum al populației antrenate cât și sub raportul distanțelor. În secolul trecut marginenii din zona Sibiului ajungeau cu turmele la iernat până în Dobrogea și Delta Volgăi, speculând punctele de trecere peste Dunăre când fluviul era înghețat. Astăzi în condiții și forme mai restrânse întâlnim migrații transhumante spre Câmpia de Vest.

Fenomenul este activ și astăzi în unele zone în care creșterea animalelor constituie ocupația de bază și singura sursă de existență a populației (migrarea turmelor vara spre munți în Kurdistan și revenirea la iernat în zonele mai joase din Câmpia Tigrului și Eufratului). O altă formă de migrație sezonieră o constituie păstoritul nomad.

Acesta este determinat de două cauze principale:

- a) discontinuitatea covorului vegetal ca urmare a precipitațiilor foarte scăzute și foarte rare (sub 200 mm/an) din arealele deșertice;
- b) temperaturile scăzute din timpul iernii, în nordul Europei și al Canadei.

În primul caz (a) vorbim de nomadismul de tip deșertic caracteristic populațiilor din Sahara, Peninsula Arabă, s.a. Animalele care se cresc sunt în principal cămilele și ovinele.

În cazul al doilea (b) este vorba de nomadismul subpolar, practicat tot mai rar în țările scandinave și nordul Canadei unde animalul principal este renul. Turmele de reni se deplasează spre nord, valorificând vegetația bogată în mușchi și licheni ce se instalează pe timpul verii. Insulele din apropierea țărmurilor sunt preferate de către turmele de reni pentru că sunt lipsite de țăntari, aceștia fiind alungați de vânturile persistente din sectorul insular. Astăzi, acest tip de migrație se află într-un declin vizibil.

Migrațiile pentru tăieri de lemne în anotimpul rece sunt o formă de nomadism sezonier, întâlnit atât în Europa cât și în America de Nord, cu precădere în nordul Canadei.

În perioada dominației habsburgice, în vederea tăierii pădurilor în Maramureș și Bucovina au fost aduși la 1875 muncitori specializați, germani, denumiți zipzeri, colonizați inițial în zona Zipsdon din Ungaria, de unde li se trage și numele.

Migrațiile pentru munci agricole le întâlnim atât în cadrul economiilor dezvoltate, cât și a celor aflate în curs de dezvoltare. Unele munci, cum ar fi culesul fructelor nu pot fi total mecanizate, impunând prezența mâinii de muncă a omului .

Migrațiile transfrontaliere dintre Mexic și SUA constituie cel mai grăitor exemplu. Între 1942 și 1964 s-a semnat un acord bilateral între guvernele Mexicului și SUA privind migrarea forței de muncă. Acordul nu a fost reînnoit și de la încetarea lui a crescut la valori alarmante volumul imigranți ilegali. Prinderea și returnarea lor în Mexic este o practică curentă. Fenomenul migrațiilor sezoniere pentru munci agricole este specific și în țara noastră, în special în Țara Oașului și în Maramureș. Deplasările cele mai frecvente au loc toamna, în special în spațiul Câmpiei de Vest când începe recoltatul porumbului .

Migrațiile de scurtă durată antrenează de regulă mase umane reduse sub aspect numeric și constau în participarea la târguri, expoziții, întâlniri de afaceri și congrese.

Caracteristic etapei actuale este restrângerea drastică a volumului migrațiilor intercontinentale și o amplificare a celor intercontinentale și interne.

Ca urmare a aportului migratoriu sistematic, ponderea populației imigrante deține valori ridicate în numeroase țări. Astfel, în Guiana Franceză ponderea imigranților este aproape 50% (49,1%), în Coasta de Fildeș de 29,3%, în Arabia Saudită de 25,8%, iar în Australia de 23,4%. Dintre țările cu economie dezvoltată, ponderea cea mai ridicată a imigranților o întâlnim în Canada (15,5%), Franța (10,4%) și SUA (7,9%).

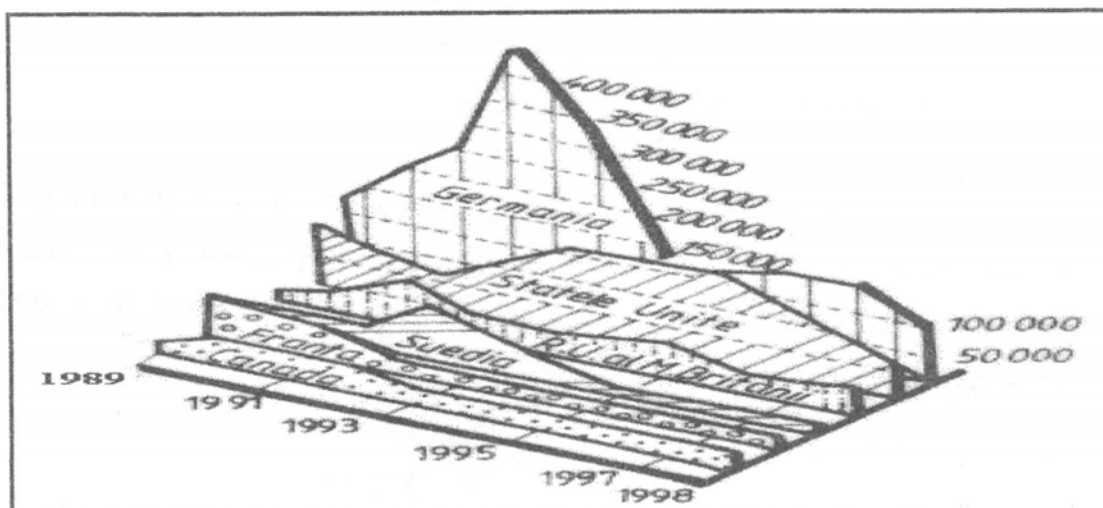


Fig. 69. Solicitățile de azil, pe țări (după National Geographic, februarie 2000).

În urma proceselor de “intrare” și “ieșire” sub forma migrațiilor, populația funcționează ca sistem deschis.

Bilanțul demografic teritorial este în acest caz rezultatul raportului dintre numărul populației teritoriului în cauză la un moment dat, la care se adaugă volumul intrărilor pe cale naturală și cel rezultat din mișcarea migratorie.

Formula bilanțului demografic teritorial este următoarea:

$$P_t = P_o + (N - M) + (I - E)$$

unde:

P_t - populația totală

P_o - populația la momentul t_0

N - număr născuți vii

M - număr decedați

I - imigrări

E - emigrări

În funcție de “intrări” și “ieșiri”, bilanțul demografic poate lua valori pozitive sau negative.

Valorile cantitative ale fenomenului migratoriu sunt date de următorii indicatori:

Rata migrației brute (Rmb):

$$Rmb = [(I+E) \times 100] / P$$

unde:

I – număr persoane imigrante

E – număr persoane emigrante

P – numărul populației la un moment dat.

De exemplu, localitatea X are la sfârșitul anului un număr de 1500 locuitori. În decursul anului au plecat din localitate definitiv 200 de persoane și s-au stabilit permanent 100 persoane. Rata migrației brute va fi de $[(200+100) \times 100] / 1500 = 20\%$.

Rata migrației nete (Rmn):

$$Rmn = [(I-E) \times 100] / P$$

unde:

I – număr persoane imigrante

E – număr persoane emigrante

P – numărul populației la un moment dat.

Exemplu, numărul imigranților în localitatea X a fost de 100, iar cel al emigranților de 200.

Rata migrației nete va fi de $[(100-200) \times 100] / 1500 = 6,6\%$.

Rata de emigrare (Re):

$$Re = (E \times 100) / P$$

unde:

E – număr persoane emigrante

P – numărul populației la un moment dat

Rata imigrare (Ri):

$$Ri = (I \times 100) / P$$

unde:

I – număr persoane imigrante

P – numărul populației la un moment dat.

Luând aceleași valori de mai sus, rata de emigrare va fi de 13%, iar cea de imigrare de 6,5%.

Pe baza volumului emigrației și imigrației se poate întocmi bilanțul teritorial migratoriu, punându-se în evidență, teritoriile cu câștig și cele cu pierderi demografice.

Tabel 10. Bilanț demografic teritorial.

Teritorii de emigrație	Teritorii de imigrație				Total
	A	B	C	D	
A	–	25	–	40	65
B	60	–	100	–	160
C	100	20	–	80	200
D	80	100	40	–	220
Total	240	145	140	120	665

De exemplu, teritoriul “D” castiga prin imigrare 120 persoane (40 sunt atrase din teritoriul “A” și 80 din teritoriul “C”). In schimb pierde prin emigrare 220 persoane din care 80 sunt atrase în teritoriul “A”, 100 în teritoriul”B” și 40 în teritoriul “C”. Sporul migratoriu va fi dat de diferența $120-220 = -100$

Migrațiile ca fenomen social contribuie la o mai bună cunoaștere între oameni și popoare, la schimbul de valori culturale și spirituale, la atenuarea dezechilibrelor si la intensificarea procesului general de “globalizare demografică”.

15. BOGAȚI ȘI SĂRACI

Foamea este o stare fiziologică ce se manifestă ca urmare a lipsei de alimente ori a consumului acestora în cantități insuficiente, spre deosebire de malnutriție, în contextul căreia alimentele consumate sunt suficiente pentru a anihila senzația de foame, dar din punct de vedere calitativ sunt total inadecvente.

“Foametea nu este decât o expresie – cea mai neagră și cea mai fragilă a subdezvoltării economice”, menționa cu amărăciune cunoscutul savant brazilian Josue de Castro în tratatul său de geografie a foamei.

Teoria lui R. Malthus (1780) conform căreia populația crește în progresie geometrică iar resursele de hrană în progresie aritmetică se adevărește pentru numeroase țări din Asia, Africa și America Latină, cu tot efortul considerabil de stopare și asigurare a resurselor alimentare.

Tabel 11. Malnutriția în regiunile în curs de dezvoltare (după M., Bulgaru, 1996).

Interval	1967- 1971		1979- 1981		1988- 1990	
	Mil. pers.	% față de total	Mil. pers.	% față de total	Mil. pers.	% față de total
Africa	101	35	128	33	168	33
Asia	751	40	645	28	528	19
America Latină	54	19	47	13	59	13
Orientul Mijl.	35	22	24	12	31	12
Total țări sărace	941	36	844	26	786	20

“Un om care se naște într-o lume deja ocupată, dacă familia sa nu poate să-l hrănească, sau dacă societatea nu poate să-i folosească munca lui, nu are cel mai mic drept de a reclama o porție de hrană; el este supranumerar pe acest pământ. La marele banchet al naturii nu există tacâm pentru el; natura îi comandă și îi ordonă să plece și ea întârzie să-și pună ea însăși acest ordin în execuție” (după R. Malthus, citat M. Bulgaru, 1996, p. 42).

Josue de Castro susține ideea că foametea este cauza suprapopulării la nivel mondial. “Masa săracului este subtire și patul fecund”. Lipsa vitaminelor și

proteinelor din organism provoacă o anihilare a poftei de mâncare și în compensație devine dominant instinctul sexual. “Bogații devin mai bogați iar săracii fac copii”.

Se cunosc două categorii de stări ale fenomenului de foamete:

- **cea epidemică** care apare ca urmare a unor cataclisme naturale (secete, inundații, cutremure etc.) ori sociale (războaie) și a cărei efecte sunt imediate;
- **cea endemică** sau ascunsă, care se asociază cu malnutriția și a cărei efecte sunt sesizabile după un timp mai îndelungat. Aceasta din urmă (foamea endemică) constă în penuria de săruri și vitamine a alimentelor, în slabul lor potențial caloric. Este mai periculoasă decât foamea epidemică pentru că acumularea caracteristicilor biometrice negative (greutate scăzută, slabă dezvoltare a sistemului muscular etc.) se transmite genetic și la urmași.

Necesarul caloric zilnic pentru o persoană este de 2500 calorii, cu diferențieri însemnate între sexe, vârste, cutume alimentare, profesii, medii de habitat etc. Organismul uman are nevoie în medie pe zi de 70 grame proteine, din care 50% să fie de origine animală, pentru a asigura o dezvoltare echilibrată și armonioasă a organismului. Ori, în multe regiuni ale globului aportul caloric al proteinelor de origine animală este foarte redus (8% în Orientul Mijlociu, 6% în Asia de Sud-Est). Se estimează că astăzi în lume, suferă sistematic de foame aproximativ 1 miliard de oameni, dintre care jumătate sunt copii.

Căile rezolvării problemei alimentare sunt în principal două:

- cea extensivă, prin preluarea în circuitul agricol a noi teritorii;
- cea intensivă, prin sporirea producției la hectar.

După D. Dealbery (Revista economică nr. 4/1976) dilema populație-hrană se poate rezolva în moduri diferențiate:

- a) reducerea hranei până la un punct critic când foamea va reduce drastic populația;
- b) modificarea cererii în sensul reducerii rației de alimente în țările dezvoltate, având în vedere faptul că nevoile energetice pe locuitor sunt depășite cu 25-30%;
- c) modificarea structurii alimentației și în consecință a producției, în sensul renunțării la produsele de origine animală sau reducerii lor (o unitate de origine animală este echivalentă cu șapte unități nutritive de origine vegetală);

d) modificarea ofertei, în sensul sporirii producției agricole în așa fel încât aceasta să devanseze creșterea populației.

O altă cale ar consta în reducerea cheltuielilor militare și angajarea unor sume mai consistente în rezolvarea problemelor alimentare și de sănătate.

Astăzi sunt permanent sub arme aproximativ 25 milioane de oameni, revenind un soldat la 250 locuitori. Dacă mai adăugăm și forțele de ordine anterioară ale statelor, serviciile de informație și rezerviștii, aproape 25% din populația planetei este angrenată real și potențial în forțe armate. Cheltuielile militare estimate pentru anul în curs, depășesc 5000 milioane dolari, valoare de aproape 8 ori mai mare decât datoria externă a țărilor slab dezvoltate.

Din marii poli de decizie ai politicii la nivel planetar, din grandioasele palate legislative ale lumii bogate radiază cu forță crescândă către lumea săracă nevoia asigurării și respectării drepturilor fundamentale ale omului (dreptul la viață, dreptul la liberă cugetare și exprimare ș.a.).

Unele dintre aceste drepturi sunt induse genetic și sunt uneori respectate mai fidel în cadrul regnului animal. Nevoia de drepturi este susținută până la limite ale absurdului și vine adesea să consfințească aberații de ordin social, comportamental și fiziologic care intră în contradicție cu “stările naturale firești”, care susțin echilibrul de sănătate individuală și colectivă.

Imaginația de a descoperii “noi drepturi” nu are limite și pe acest domeniu se canalizează energii justificative uriașe, o întreagă teorie judiciară a drepturilor fundamentale ale omului mereu îmbogățit cu nevoia de noi drepturi fundamentale.

Nu se dezbate în lumea bogată problema “nevoilor fundamentale ale omului”.

Nevoia de drepturi se impune a fi, cel puțin parțial, substituită dreptului de expunere a nevoilor.

“Raportul dintre 10%, cei mai bogați membrii a unei societăți și 10% din cei mai săraci este cunoscut sub numele de “coeficient decil”. Când acest raport, această proporție depășește 10/1, societatea în cauză devine instabilă. În Franța acest raport era de 7/1, Anglia 7,5/1, Germania 6,5/1 și SUA de 9,6/1. În Rusia, în perioada comunistă coeficientul decil era de 4/1 iar astăzi depășește 30/1”. (Anatoli Lukianov, cap. 16- Marea Revoluție Criminală p. 22, din volumul Schimbarea ordinii globale, de Nathan Gardels, Imprimeria de Vest Oradea, 1998).

P.I.B. exprimă într-o manieră de maximă generalizare nivelul de dezvoltare economică și bunăstare atinse de populația unei țări. De exemplu, Libia cu un P.I.B.

de peste 5000 \$/ loc. /an, înregistrează peste 40‰ mortalitatea infantilă și aproximativ 35% grad de analfabetism. Pentru a estompa efectele fetișizante pe care P.I.B., le asociază ca indicator economic general, comisia P.N.U.D. (Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare), a utilizat un indicator compozit și integrator, așa-zisul indicator al dezvoltării umane (I.D.U.)

Pentru calculul acestuia se iau în considerare și se agregă trei indicatori derivați:

- a) nivelul sănătății, apreciat prin speranța de viață la naștere;
- b) nivelul de instruire (ponderea analfabeților din cadrul populației adulte și numărul mediu de ani dedicați studiului);
- c) P.I.B./locuitor, după o dublă “ajustare”, ținând cont de diferența puterii de cumpărare de la o țară la alta și de faptul că venitul nu crește de o manieră lineară.

Într-o primă fază, fiecare dintre acești indicatori (venitul, speranța de viață la naștere și nivelul instruirii) sunt exprimați pe o scară valorică de la 0 la 1. De exemplu, pentru calculul valorii în cazul speranței de viață la naștere, se alege statul cu valoarea cea mai mare a acestui indicator (în cazul nostru Japonia cu 79,3 ani) și statul cu valoarea cea mai mică (Etiopia - 41 ani).

Pentru un stat oarecare, de exemplu Vietnam, ce se înregistrează cu 64 ani speranță de viață la naștere, calculul se va efectua după următorul procedeu:

$$[(79,3-64/79,3-41)] = 0,408$$

În mod similar se efectuează calculele și pentru ceilalți doi indicatori. Apoi se calculează media aritmetică a celor trei indicatori care constituie I.D.U. Caracterul integrator al acestui indicator constă în “capacitatea” de cuantificare a indicatorilor izolați și de a le conferi acestora o expresie sintetică, singulară. În urma acestor operații de “amalgamare”, comparațiile devin operaționale și expresive.

După I.D.U. statele se clasifică în șase mari categorii:

< 300; 301-350; 351-500; 501-750; 750-900; >900 (vezi tabel Anexa 2).

Din prima categorie face parte grupul țărilor africane din regiunea Sahel și Cornul Africii, formând un brâu compact de la Marea Roșie și Oceanul Indian până în vest la țărmul Oceanului Atlantic. La sud de linia Ecuatorului în aceeași categorie se înscrie Mozambicul.

În cadrul continentului Asia din această categorie fac parte Afganistanul, Vietnamul, Bangladeshul, Bhutanul, Kambodgia și Laosul.

În cadrul țărilor din categoria a II-a (201-350) mai reprezentative sunt India și Pakistanul din Asia, Nigeria și Zairul din Africa.

Țările cu economie dezvoltată din Europa, SUA, Australia, Noua Zeelandă și Japonia au valoarea I.D.U. cea mai mare (peste 0,900). De altfel Canada se înscrie cu valoarea cea mai mare a acestui indicator.

Statele foste comuniste ale Europei Centrale și de Est au valori ale I.D.U. cuprinse între 0,750 și 0,900, Ungaria, Cehia, Slovacia, Croația și Slovenia apropiindu-se sensibil de limita inferioară a clasei celei mai înalte. Țara noastră cu 0,794 valoare I.D.U. se află în urma Bulgariei (0,865) și Ungariei (0,893).

În continentul latino-american cel mai înalt indicator al dezvoltării umane îl are Uruguay (0.824), la polul opus situându-se Bolivia cu valoarea de 0,394 .

În România (0.794) se desprind după acest indicator șapte categorii de județe. În prima categorie se include municipiul București și județele Cluj, Brașov, Gorj, cu valoarea I.D.U. $\geq 0,850$

În categoria a II-a (0,825-0,850) intră județele Hunedoara și Timiș.

În categoria a III (0,800-0,824) și în categoria a IV-a (0,775-799) intră câte opt județe în fiecare categorie.

În categoria a V-a (0,750-0,774) se include cele mai multe județe (12).

În categoria a VI-a (0,725-0,749) se află cinci județe.

În ultima categoria a VII-a ($\leq 0,725$) se află județele Botoșani, Ialomița, Călărași și Giurgiu, acesta din urmă cu valoarea cea mai mică a I.D.U. (0,680).

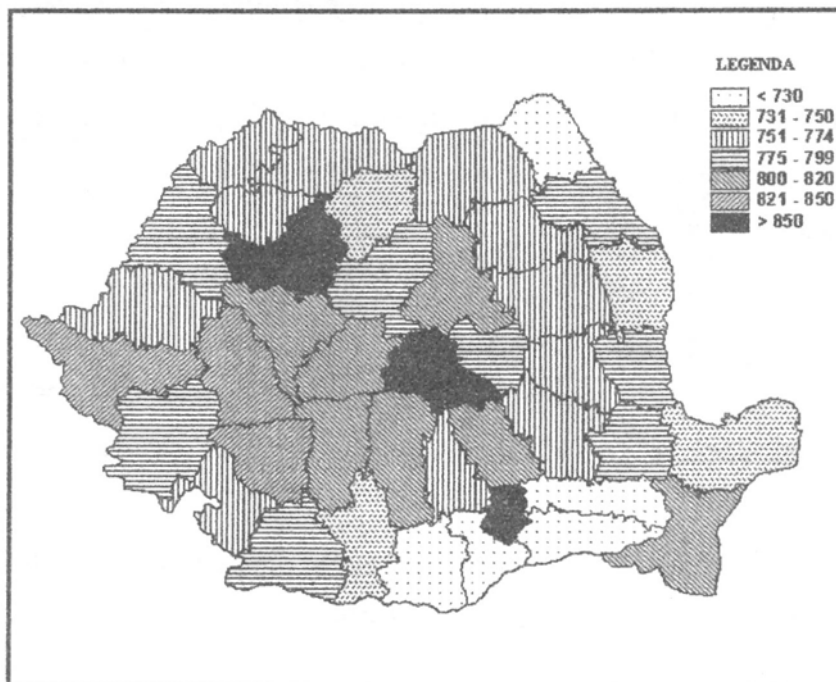


Fig. 70. Indicatorul dezvoltării umane (I.D.U.) la nivel de județe, 1995 (după Romanian Human Development Report, Bucharest, April, 1996).

Orice ființă umană are în mod firesc nevoie de a se bucura de drepturi vitale: dreptul la hrană, dreptul la adăpost, dreptul la instruire.

Odată ce aceste nevoi sunt satisfăcute...”noile drepturi” decurg firesc în virtutea unei logici de subordonare.

Satisfacerea nevoilor fundamentale reprezintă o cauză mult mai nobilă pentru care omenirea trebuie să se zbată în raport cu rezolvarea drepturilor fundamentale.

Un standard al nevoilor fundamentale ale omului este preferabil unui standard al drepturilor fundamentale ale omului. După satisfacerea unui standard al nevoilor vitale (hrană, adăpost, instruire), omul ar avea dreptul să aspire “la drepturi” universal acceptabile în lumea contemporană.

Pachetele de drepturi consfințite de către ONU și alte organisme internaționale ori regionale devin inoperante pentru majoritatea statelor lumii. În zadar este consfințit dreptul la viață al ființei umane (un drept natural pe care animalele îl respectă cu sfințenie), când se moare de inaniție în primul an de viață, în zadar libera cugetare se înscrie ca un drept fundamental când aproape jumătate din populația planetei este analfabetă.

“Orice sistem social-economic trebuie să fie în favoarea Omului, să-i ocrotească drepturile, demnitatea umană și plăcerea de a trăi”. (N. Georgescu – Roegen, citat M. Bulgaru p. 177, 178, 1996).

“Din punct de vedere moral nu există nici o deosebire dacă un om este ucis în război sau este condamnat să moară de foame din cauza indiferenței altora”. (Willy Brandt.- cuvântare în fața Adunării Generale a ONU).

Majoritatea opiniilor converg spre ideea conform căreia sărăcia la nivel planetar nu este rezultatul nivelelor slabe ale productivității în general, ci mai degrabă a unei inechitabile distribuții sociale a veniturilor.

16. POPULAȚIA UMANĂ ȘI “POPULAȚII INUMANE”

Indiferent de timp și de loc, în cadrul colectivităților umane se comit acte antisociale, se comit agresiuni asupra persoanei. Motivația acestor fapte este complexă, “răul social” ocupând primul loc în cadrul factorilor genetici ai procesului infracțional.



Fig. 71. Modelul motivării infracționale.

Starea economică proastă a unei societăți induce ordine socială și promovează relații interumane sănătoase, scoase de sub patima invidiei diferențelor de venituri și a sărăciei. Siguranța economică atrage după sine siguranța socială și individuală.

Mediul social, relațiile între diverse grupuri umane, încrederea în semenii, ajutorul și consultanța colectivă constituie factori anihilanți ai infracționalității. Educația religioasă joacă adesea un rol important în stăvilirea fenomenelor infracționale. Reacția colectivă față de fenomenul infracțional joacă un rol important în deranjarea sau încurajarea faptelor infracționale.

Gradul de ocupare al forței de muncă se corelează cu starea economică, dar adaugă în plus acel sentiment al utilității sociale pentru individ care-i pune în valoare resorturile intime pozitive, mândria de a fi util pentru semenii, pentru societate.

Instruirea detașază în mod radical omul dominat, pasional de instincte primare, dar în același timp diferențiază infractorii după rafinamentul modului de realizare a

infrațiunilor. Falsul intelectual, spionajul, subminarea economică sunt infrațiuni comise de regulă de către indivizi bine instruiți și cu o excelentă dotare intelectuală.

Mediul familial constituie cadrul esențial al “plămădirii” comportamentului antiinfrațional.

Conflictele dintre soți, în fața copiilor, adesea însoțite de consumul de alcool, actele de violență repetate în familie, generează în numeroase cazuri suicid, homicid și incest. Divorțul, în special în familiile cu copii generează adevărate traume psihice.

Cauzele de ordin genetic constau în “dotarea” ființei umane cu o agresivitate primară, cu egoism, invidie și spirit cumulativ. “Omul de când s-a născut, s-a gândit să fie avut”, spune un cântec popular.

Societatea, școala și familia și nu în ultimul rând sistemul legislativ și forțele de ordine pe de altă parte, constituie factori reglatori ai trăsăturilor primare negative.

Bolile psihice transmise genetic sau “accidental” la anumite categorii de indivizi, induc adesea pasiuni care transpuse în practică îmbracă caracterul unor infrațiuni, de regulă foarte grave (homicid, suicid, piromanie ș.a.).

Sistemul legislativ, adaptarea acestuia la starea și diversitatea infrațională, constituie unul dintre factorii cei mai de seamă în procesul de prevenire și anihilare a fenomenului infrațional.

Pedeapsa cu moartea în China și “ritul” execuției publice, pe stadioane într-o țară ce a depășit 1,2 milioane de locuitori, înfricoșază și descurajază potențialii infractori.

Atitudinea și eficacitatea acțiunilor forțelor de ordine în raport cu actul infrațional se înscrie ca una dintre formele consacrate de protecție socială în cadrul statelor. Educația populației și spiritul respectării legilor, educația polițienească a diverselor grupuri sociale, începând cu școala elementară, constituie acțiuni complementare ce contribuie la fortificarea sistemului antiinfrațional pe care statele îl adoptă. Acțiunile de cooperare eficientă a polițiilor naționale în cadrul INTERPOL, utilizarea sistemelor rapide de informare reciprocă și de stocare a informației asupra actelor infraționale, descurajază în mare măsură așa numiții “infractori internaționali”.

Pe baza datelor furnizate de către INTERPOL încercăm o trecere în revistă a principalelor tipuri de infrațiuni gestionate de către această instituție, pe țări.

La capitolul “total infrațiuni la 100000 locuitori”, paradoxal conduce o țară cu economie avansată Suedia (14187), unde consumul ridicat de droguri și infrațiunile

legate de acest flagel, se asociază cu furtul de mașini și alte infracțiuni. Urmează apoi Canada cu 11443 infracțiuni la 100000 locuitori, pe locul III situându-se Insulele Cayman (10039). România se situează la acest capitol pe locul 75 (276), dintr-un număr de 96 de state cuprinse în statistica INTERPOL.

Pe ansamblu, cu puține excepții, țările avansate economic înregistrează cele mai numeroase acte infracționale.

Homicidul indică pe primele opt locuri țări dinafara lumii dezvoltate, Swaziland cu 88 de omucideri la 100000 locuitori ocupând locul I.

Surprinde pozitia “avansata a Olandei la acest capitol (locul 9)cu 15 omucideri la 100000 locuitori, detașându-se net de celelalte țări europene.

Legat de consumul de droguri, cele mai multe infracțiuni la 100000 locuitori se înregistrează în insulele Cayman (1943), urmate de Andorra (1182) și la distanță mare de către Insulele Turks și Coicos (538, locul III).

O explicație a acestei poziții ar consta în faptul că atât Insulele Cayman, cât și Andorra, se bucură de o intensă circulație turistică, la care se adaugă atributul de “centre financiare înfloritoare”.

România este înregistrată cu o infracțiune legată de consumul de droguri la 100000 locuitori, pe când în cazul Chinei și a încă trei state (Ungaria, Indonezia, Bangladesh), nu se înregistrează asemenea fapte.

Ca număr de divorțuri la 100000 locuitori conduce Guamul (1012), insulă ce devine posesiunea S.U.A în urma Tratatului de pace de la Paris (10.12.1898) ce pune capăt războiului hispano-american. Caracterul strategic al acestei insule, populată masiv de militari și de familiile acestora, rămasă celebră prin pregătirea atacului atomic aerian asupra Japoniei în al II-lea război mondial, explică în bună măsură persistența unei divorțialități ridicate. Urmează Insulele Maldive cu 793 și pe locul III SUA cu 473.

Surprinde numărul mare al divorțialității din Rusia (394) și din unele republici unionale (Ucraina, Belarus, fostele republici baltice).

Ca divorțialitate scăzută se înregistrează statele din America Centrală și de Sud dominate de religia catolică și spiritul cultivării mândriei familiale.

Ca număr absolute de divorțuri pe primul loc se situează SUA (1187000), urmată de Rusia (582500) și Ucraina (192800).

Dacă în cazul SUA divorțialitatea este la modă mai ales în lumea celor avuți, în Rusia și Ucraina numărul mare de divorțuri se poate explica prin colapsul economic

ce-l parcurg aceste state după căderea “Cortinei de Fier” și creșterea alarmantă a consumului de alcool. În Rusia, unul din 25 bărbați cuprinși între 25 și 65 ani comit suicid, în principal în corelație cu consumul de alcool.

În general, numărul de divorțuri se corelează cu potențialul demografic al statelor (Fig. 72).

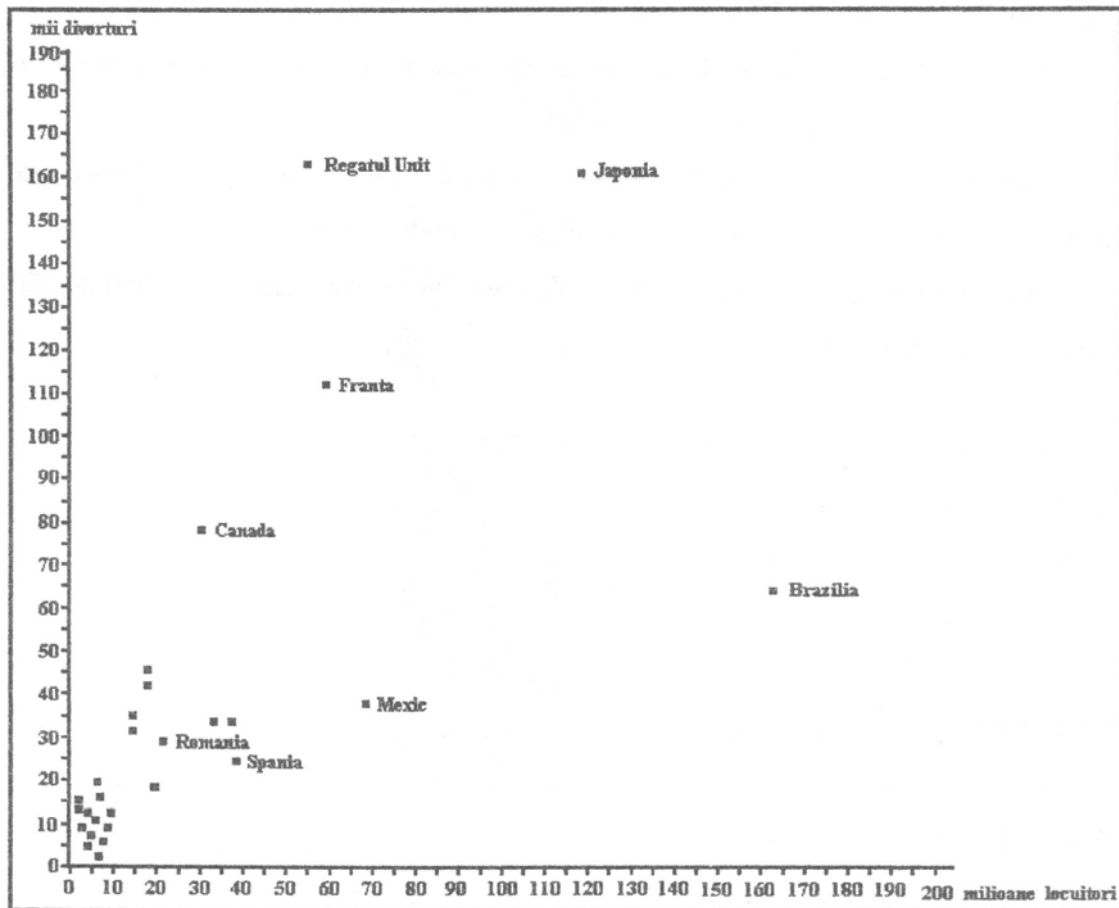


Fig. 72. Corelația dintre numărul populației și numărul de divorțuri.

Furtul de mașini reprezintă o adevărată plagă socială, ce nu a putut fi stăvilită în ciuda celor mai sofisticate inovații de ordin tehnic și a înăsprii pedepselor. Motivația este diversă, de la atracția pentru automobilele de lux și până la imposibilitatea de a avea un autoturism excelent.

Hoții de autoturisme proliferază peste tot, mai cu seamă în țările dezvoltate și în cele europene dominate în trecutul apropiat de economia centralizată. Adevărate filiere organizate după reguli și principii mafioate dau zilnic de furcă polițiilor naționale și INTERPOLULUI.

Pe primele locuri se situează țările cu economie avansată ale Europei și Americii de Nord. În Elveția se înregistrează 1504 furturi de mașini la 100000 locuitori.

Cu un parc auto de aproape 3 milioane de autovehicole, din care peste 2,5 milioane autoturisme, Elveția se înscrie printre țările cu un înalt grad de motorizare (2,1 locuitori/autovehicul și 2,6 locuitori /autoturism).

Fiind principala putere financiară a Europei și a lumii, numărul mare al autoturismelor de lux sporește tentația de furt.

Există o relație directă între numărul total de autoturisme, de locuitori/autoturism și furtul de autoturisme la 100000 locuitori.

În ultimul timp a crescut în mod alarmant furtul de mașini din fostele țări socialiste europene.

17. INDICATORI AI RESURSELOR UMANE

“Omul este cel mai de preț capital” (Marx, Opere alese).

Omul reprezintă ființa terestră supremă, hărăzită de la “începutul timpului” să gândească. Zestrea economică a unei națiuni se corelează indubitabil cu calitatea indivizilor ce o compun și cu capacitatea organizatorică a societății de a exploata și a pune în valoare capacitățile creatoare și constructive ale fiecărei persoane. Nu putem admite o detașare, un “individual spread” în cadrul națiunilor, care ar conduce în mod automat prin însumare aritmetică la bunăstare generală ca rezultat al însumării valențelor și performanțelor individuale. Sinergismul național optimizat ca urmare a dirigismului politic și ordinii sociale, a generat totdeauna și pretutindeni bunăstare.

Locul poziției geografice și cel al resurselor naturale trec pe un plan secundar, ca factori de susținere ai dezvoltării, cu însemnătate diferențiată în timp.

17.1. Numărul¹

În cadrul analizelor geodemografice primul semnal este cel cantitativ (câți, câte). “Tant q' ils ne sont pas compte ils ne comptéron pas” (atâta timp cât nu sunt numărați, ei nu contează, spunea Anatole France, cu referire la chinezi). Pe lângă valoarea în sine, numărul oferă indicii directe asupra nevoilor și asupra consumului (locuințe, hrană, apă, energie, loc de muncă, spații comerciale, spații cu recreere etc). În aceeași manieră “numărul” oferă temeieri de comparație foarte necesare și foarte exacte. Într-o formulare în termeni strategici acesta este un prim semnal al “raporturilor de forțe”.

17.1.1. Numărul total al populației

Numărul total al populației cu valoare absolută se înregistrează în diverse moduri (recensământ, anchetă, estimare) și la diverse momente de timp. Pentru începutul anului calendaristic calculul populației totale se efectuează după relația:

$$P_2 = P_1 + (N - M) + (I - E)$$

¹. Prezentarea acestui capitol s-a realizat în bună măsură pe baza excelentului manual practic al lui Constantin Vert intitulat “Analiza geodemografică”, Ed. Mirton, Timișoara, 1995.

unde:

P2 - numărul populației la 1 ianuarie al primului an după recensământ;

P1 - numărul populației la data efectuării recensământului;

N - numărul născuților în intervalul dintre data efectuării recensământului (**P1**) și unu de referință (**P2**);

M - numărul de decese în intervalul analizat;

I - număr imigranți în același interval;

E - numărul emigranților în intervalul analizat.

Exemplu: Numărul populației la recensământ din 7.01.1992, la noi în țară a fost de 22810035 locuitori, în același an (1992) s-au înregistrat 260393 născuți vii, 263855 decese, 31152 emigrări și 0 imigrări, numărul total al populației la 1.01.1993 fiind de:

$$P_2 = 22810035 + (260393 - 263855) + (0 - 31152) = 22775421 \text{ locuitori}$$

17.1.2. Numărul mediu al populației la un interval de timp dat

Se determină prin mai multe metode:

- a) media simplă, sau media aritmetică între numărul populației la începutul perioadei analizate (**P1**) și sfârșitul perioadei analizate (**P2**):

$$P_m = (P_1 + P_2) / 2$$

(**P1** la 1. 01. 1999 a fost de 22 500 000 locuitori iar **P2** la 1.01. 2000 de 22 250 000

$$P_m = (22\,500\,000 + 22\,250\,000) : 2 = 22\,375\,000 \text{ locuitori}$$

- b) media cronologică simplă, se aplică în cazurile când sunt înregistrări statistice în momente separate prin intervale egale de timp:

$$P_m = (P_1/2 + P_2 + P_3 + \dots + P_{n-1} + P_n/2) / (n-1)$$

Exemple:

1.07.1993-22755260

1.07.1994-22730622

1.07.1995-22680951

1.07.1996-22607620

1.07.1977-22545925

$$P_m = (22755260 / 2 + 22730622 + 22680951 + 22607620 + 22545925 / 2) / (5-1) = 90669448 / 4 = 22667362 \text{ locuitori}$$

c) media cronologică ponderată, care se aplică atunci când dispunem de date statistice la intervale inegale de timp:

$$P_m = \frac{P_1 \frac{t_1}{2} + P_2 \frac{(t_1 + t_2)}{2} + P_3 \frac{(t_2 + t_3)}{2} + \dots + P_n \frac{(t_n - 1)}{2}}{\frac{t_1}{2} + \frac{t_1 + t_2}{2} + \frac{t_2 + t_3}{2} + \frac{t_n - 1}{2}}$$

1.01.1993-22775421 →

1.05.1993-22764699 → $t_1 = 120$ zile

1.08.1993-22759353 → $t_2 = 92$ zile

1,12,1993-22756705 → $t_3 = 122$ zile

1.01.1994-22743646 → $t_4 = 31$ zile,

$$P_m = 22\,759\,533$$

d. media geometrică rezultă din radicalul produsului rezultat dintre numărul populației la începutul perioadei (**P1**) și la sfârșitul perioadei (**P2**) analizate;

$$P_m = \sqrt{P_1 \cdot P_2}$$

Pe baza acestei formule numărul mediu al populației a fost în anul 1993 de 22759533 locuitori.

Estimarea numărului populației se realizează prin adăugarea sporului natural și al celui migratoriu la populația existentă.

$$P_e = P_1 + (N - M) + (I - E) = P_1 + \Delta n + \Delta m$$

unde:

P_e - numărul estimat al populației

P_t - numărul populației la începutul anului (perioadei)

N - numărul născuților vii

M - numărul decedaților

- I** - număr imigranți
- E** - număr emigranți
- Δn - sporul natural
- Δm - sporul migratoriu

17.1.3. Calitatea

Aceasta reprezintă un indicator esențial al resurselor umane, pe scara căruia este pusă în cea mai mare măsură prosperitatea generală și individuală. Pe lângă zestrea genetică și cea socială, nivelul de instruire se înserează ca un factor dinamizator și susținător de progres. Omul instruit are de regulă o viziune mai profundă și mai elastică asupra realității înconjurătoare, se detașează prin atitudini și comportament elevat și este mai receptiv la inovație. El suportă mai greu deciziile eronate și are dezvoltat un simț mai acut al libertății decizionale.

Dintre indicatorii cei mai utilizați în aprecierea calității resurselor umane enumerăm:

- ponderea populației știutoare de carte din totalul populației sau gradul de alfabetizare;
- ponderea populației cu pregătire medie la 1000 locuitori;
- ponderea populației cu pregătire superioară la 1000 locuitori;
- numărul de studenți ce revin la 10000 locuitori;
- numărul cadrelor de cercetare la 10000 locuitori;
- ponderea persoanelor cunoscătoare a unei limbi de circulație internațională;
- ponderea persoanelor ce stăpânesc tainele “cyber-space”, prin capacitatea de a lucra la calculator;
- ponderea persoanelor ce posedă o licență de conducător auto.

În cazuri particulare, studiile pot fi aprofundate prin teste și anchete sociologice specifice.

17.1.4. Dinamica

Acest aspect se pune în evidență prin evoluția absolută a numărului de indivizi prin intervale de timp interesate ori prin stabilirea valorilor medii relative (procente) a evoluției diverselor categorii demografice.

17.1.4.1. Sporul absolut este dat de diferența de rezultat din numărul populației și la începutul și sfârșitul perioadei analizate.

$$S_a = P_2 - P_1$$

$$P_2 = 22810035$$

$$P_1 = 21559910$$

$$S_a = 1250125$$

17.1.4.2. Sporul mediu anual este dat de raportul dintre sporul absolut și numărul anilor întregi ai perioadei de referință.

$$S_m = (P_2 - P_1) / n = \Delta P / n = S_a / n = [(N - M) + (I - E)] / n$$

unde:

S_m - sporul mediu anual

S_a - sporul absolut pe întreaga perioadă

n - numărul anilor întregi ce formează perioada

$$S_m = (22810035 - 21599910) / 15 = 1250125 / 15 = 83342 \text{ locuitori}$$

17.1.4.3. Ritmul (rata) creșterii pe întreaga perioadă este dat de raportul dintre sporul absolut în perioada dată și numărul total al populației de la începutul perioadei exprimat în %.

$$R_c = (\Delta P \cdot 100) / P_1$$

unde:

R_c - ritmul creșterii pe întreaga perioadă

ΔP - sporul absolut pe întreaga perioadă

$$R_c = (1250125 \cdot 100) / 21559910 = 5,79 \%$$

17.1.4.4. Ritmul (rata) mediu anual de creștere exprimă dinamica unei populații pe un interval de timp oarecare, cu indicarea valorilor medii ale creșterii anuale, în procente.

Acesta se obține prin extragerea rădăcinii de ordin “n” din ritmul creșterii pe întreaga perioadă, exprimat în procente.

Formula de calcul este următoarea:

$$\mathbf{R.m.a.c.} = (\sqrt[n]{R_c} - 1)100 = \left(\sqrt[n]{\frac{P_2}{P_1}} - 1\right)100$$

unde:

R_c – ritmul creșterii pe întreaga perioadă

n – numărul anilor ce desemnează perioada

P₁ – populația la începutul perioadei

P₂ – populația la sfârșitul perioadei

După datele recensământului din 1992 (22 810 035) și cele din 1 iulie 1993 (22 755 260).

$$\mathbf{R.m.a.c.} = -1.15\%$$

Acest fapt ne demonstrează că intervalul analizat, în medie, numărul populației la sfârșitul perioadei a fost cu -1.15% mai mic decât numărul populației de la începutul anului.

17.1.4.5. Ritmul mediu anual al sporului se obține ca raport între sporul mediu anual și numărul populației la începutul perioadei, exprimat în procente.

$$\mathbf{R.m.a.s.} = \mathbf{S_m} \cdot 100 / \mathbf{P_1}$$

unde:

R.m.a.s. - ritmul mediu anual al sporului

S_m - sporul mediu anual

P₁ - numărul populației la începutul perioadei

În intervalul 1977-1982 ritmul mediu anual al sporului în România a fost de $83342 \cdot 100 / 21559910 \approx 0,4\%$

17.1.4.6. Indicele de vitalitate (indicele Pearl) reprezintă raportul dintre numărul născuților vii (**N**) și numărul deceselor (**M**) dintr-o anumită perioadă:

$$\mathbf{I_v} = (\mathbf{N/M}) \cdot 100$$

Pentru anul 1997 acesta a fost la noi în țară de $Iv = (236891:279315)100 = 84,8\%$

17.1.4.7. Rata creșterii naturale indică intensitatea creșterii (descreșterii) naturale în cadrul unei populații,

$$R_n = (\Delta n / P_m) 1000$$

unde:

Δn - sporul natural

P_m - populația medie

Pentru anul 1997 acest indicator a fost (născuți vii = 236891, decedați = 279315... , $\Delta n = -42424$, $P_m = 22545925$) de -1,88‰.

17.1.4.8. Rata (ritmul creșterii) migratorie exprimă intensitatea fenomenului migratoriu în cadrul unei populații, și se calculează după formula:

$$R_m = (\Delta m / P_m) 1000$$

unde:

Δm - creșterea (sporul) migratoriu

P_m - populația medie

În 1997s-au înregistrat un număr de 19945 emigranți și 8432 imigranți

Rezultă un sold demografic de -11513 persoane.

$R_m = - 0,51\%$

17.1.4.9. Rata creșterii exponențiale reprezintă un indicator de dinamică în cadrul unei populații al cărui număr crește exponențial, în timp.

Formula de calcul a creșterii exponențiale este următoarea:

$$R_{ex} = [2(P_2 - P_1)100] / [n(P_2 + P_1)]$$

unde:

R_{ex} - creșterea exponențială a numărului populației

P_1 și P_2 – numărul populației la începutul și la sfârșitul perioadei analizate

n - numărul anilor din perioada analizată

Pentru intervalul de timp 1977-1992 rata creșterii exponențiale este :

$$Rex = [2(22810035-21559910) 100] / [15 (22810035+ 21559910)] = 0,37\%$$

Pe baza ratei creșterii exponențiale se poate calcula perioada de dublare sau de înjumătățire ratei creșterii exponențiale a numărului populației.

Dacă rata are valori pozitive se aplică formula $Dp = 100 / \text{rata de creștere exponențială}$, în cazul nostru $Dp = 100/ 0,4 = 250$ ani.

Față de anul de referință 1977, populația României se va dubla după 250 de ani, deci în anul 2227, dacă comportamentul demografic (natalitatea, mortalitatea, sporul migratoriu ș.a) ar rămâne constante, la nivelul anului de referință.

Din contră, dacă rata este negativă, se poate calcula perioada de înjumătățire a populației, după formula:

$$J = 50 / \text{rata de creștere exponențială}$$

Raportându-ne la valorile din anul 1997, când numărul populației României a scăzut față de anul de referință 1992 (0,23%), rezultă o perioadă de înjumătățire ($J = 50 / 0,23 = 217$) de 217 ani. Aceasta ar însemna că în anul 2214 populația României ar ajunge la 11.272962 locuitori, dacă s-ar înregistra același ritm al declinului demografic similar cu intervalul 1992-1997.

17.2. Densitatea populației

În afară de densitatea generală, care exprimă numărul de locuitori ce revin la unitatea de suprafață (km^2), se utilizează o serie de indicatori complementari, cu rezonanțe utile în viața economică.

17.2.1. Indicele de arealitate, I_a , reprezintă expresia inversă a densității, arătând numărul de unități de suprafață (ha) ce revin unui locuitor:

$$I_a = S/P$$

unde:

S – suprafața

P – numărul populației

La noi în țară revine o suprafață medie de 1,05 ha/locuitor.

17.2.2. Distanța medie dintre doi locuitori induce ideea unei stări modelare în contextul căreia fiecare locuitor dintr-un teritoriu oarecare s-ar plasa în centrul unui pătrat având suprafața egală cu cea a coeficientului de arealitate.

Formula de calcul:

$$Dm = 1,2\sqrt{Ia}$$

unde:

1.2 – constantă

Ia – indice de arealitate

La valoarea indicelui de arealitate de la noi din țară, de 1 ha/locuitor (10000 m²), se obține o distanță medie între doi locuitori de 120 metri.

17.2.3. Densitatea fiziologică (Df) este definită ca raport între numărul total al populației (**P**) și suprafața cultivată (**Sc**):

$$Df = P/Sc.$$

La noi în țară, acesta are valoarea de 2,5 locuitori/ha.

17.2.4. Densitatea agricolă (Dag) reprezintă raportul dintre numărul populației agricole active (**Dag**) și suprafața cultivată (**Sc**):

$$Dag = Dag/Sc$$

și care pentru noi are valoarea de 0,4 locuitori/ha.

17.2.5. Densitatea pură (Dp) este dată de raportul dintre numărul populației (**P**) și suprafața agricolă (**Sa**) exprimată în hectare:

$$Dp = P/Sa$$

La noi în țară avem 1,5 locuitori / ha teren agricol.

17.3. Indicatori socio-economici

Aceștia sunt de mare utilitate în analiza geodemografică, întrucât exprimă în moduri diverse participarea populației la viața economică a unui teritoriu, a unui stat. Dintre aceștia prezentăm indicele de dependență (**Id.e**) și rata sau indicele de activitate (**Ra**).

17.3.1. Indicele de dependență economică este dat de raportul dintre numărul populației întreținute (**Pi**) și numărul populației economic active (**Pa**).

$$\text{Id.e} = (\text{Pi}/\text{Pa})100$$

17.3.2. Rata sau indicele de activitate (Ra) exprimă raportul dintre numărul persoanelor active (**Pa**) și numărul total al populației (**P**). Se calculează după formula

$$\text{Ra} = (\text{Pa}/\text{P})100$$

17.4. Proiecții demografice

“Conceptul de optim demografic este o noțiune foarte relativă, exprimând mai degrabă modele teoretice, ideale, și mai puțin modele operaționale practice, modele pe care societatea să le accepte și să le poate pună în acțiune.” (M. Bulgaru, 1996, p. 205).

Există două moduri de proiectare demografică, și anume proiectarea globală a numărului populației și proiectarea diferențiată. Proiectarea diferențiată se realizează la categorii specifice de populație, după criteriul vârstei, sexului, ocupație etc. Se cunosc trei metode de proiectare demografică, și anume: metode matematice, metode economice și metoda componentelor.

Metodele matematice și economice sunt de regulă cu aplicabilitate globală, pe când cea a componentelor se aplică în mod structural. Metodele matematice de proiectare a populației presupun adăugarea la numărul existent al populației, a ratei de creștere. Dintre acestea, cele mai îndemână sunt:

- metoda progresiei aritmetice, ce utilizează sporul mediu anual:

$$P_n = P_1 + \Delta n$$

- metoda progresiei geometrice, ce utilizează rata medie de creștere

$$[P_n = P_1 \times (1 + r)^n]$$

unde:

P_n – populația proiectată după n ani

P₁ – populația la ultimul recensământ

r – rata medie anuală de creștere

n – numărul de ani ai perioadei proiectate

Δ – sporul mediu anual

Proiecția populației României după cele două metode pentru următorii 25 ani, în raport cu datele recensământului din 1992, este următoarea. (Vert C., 1995, p. 57).

Tabel 11a. Proiecția populației României prin aplicarea progresiei geometrice și aritmetice (Vert C., 1995, p. 57).

Anii	Progresie geometrică ($r = 0.38656\%$)	Progresie aritmetică $\Delta = 82342$
1992	21 559 910	21 559 910
1997	22 822 070	21 976 620
2002	26 560 930	22 393 330
2007	33 986 910	22 810 040
2012	47 814 580	23 226 750
2017	73 958 660	23 643 460

La acestea se adaugă metoda curbei logistice pentru proiectări demografice globale. “Curba logistică, ca metodă stastico-matematică, caracterizează de regulă procese și fenomene biologice, naturale, și economice dimensionate pe perioade lungi de timp (15-50 de ani) și al cărui nivel de creștere se autofrânează pe măsură ce se apropie de o anumită limită” (M. Bulgaru, 1996, p. 209).

Formula de calcul a curbei logistice este următoarea:

$$Y = K / (1 + a \times e^{-bx})$$

unde:

Y – variabilă independentă

K – limita superioară asimptotică

x – orizontul de timp

a, b – constante care se determină pentru fiecare caz în parte

e – numărul lui Euler = 2,71828...

Metodele economice de prognoză demografică calculează oprimum demografic în proiectarea economică și au o aplicabilitate mai largă la nivele administrative de rang inferior în cadrul cărora procesul de planning, în sensul cel mai larg, este implementat cu consecvență.

Metoda componentelor sau a proiectării diferențiate constă în analiza și prognoza populației pe criterii structurale (vârstă, sex, sectoare de activitate, medii de habitat, etc), în relație cu mișcarea naturală și cea migratorie la un timp dat.

Data fiind multitudinea variabilelor ce concură la procesul creșterii demografice, proiectările demografice se apropie cu atât mai mult de realitate cu cât sunt programate pe durate mai scurte de timp.

18. STRUCTURILE DEMOGRAFICE LA NIVEL NAȚIONAL

18.1. Structura etnică

Aceasta, cât și structura confesională se analizează conform datelor Recensământului populației și locuințelor din ianuarie 1992, recensământ efectuat după cele mai moderne norme metodologice în materie, cu un larg sprijin și o atentă monitorizare din partea organismelor internaționale abilitate (vezi Anexa 2).

Conform datelor acestui recensământ, românii reprezintă 89,5 % din totalul populației (22 810 035 loc. la 7.01.1992). Populație de etnie română este majoritară în toate cele trei provincii istorice ale țării: Valahia – 99,3 %, Moldova – 93,8 % și Transilvania – 73,5 %. Din totalul populației României (1992), 45,3 % locuiesc în Valahia, 33,8 % în Transilvania și 20,9 % în Moldova (Fig. 73).



Fig. 73. Ponderea populației de etnie română și ponderea totală a populației pe provincii istorice.

Totodată, românii dețin peste 50 % din totalul populației în 39 din cele 41 de județe ale țării (inclusiv capitala), fiind minoritari doar în județele Covasna (23,4 %) și Harghita (14,8 %).

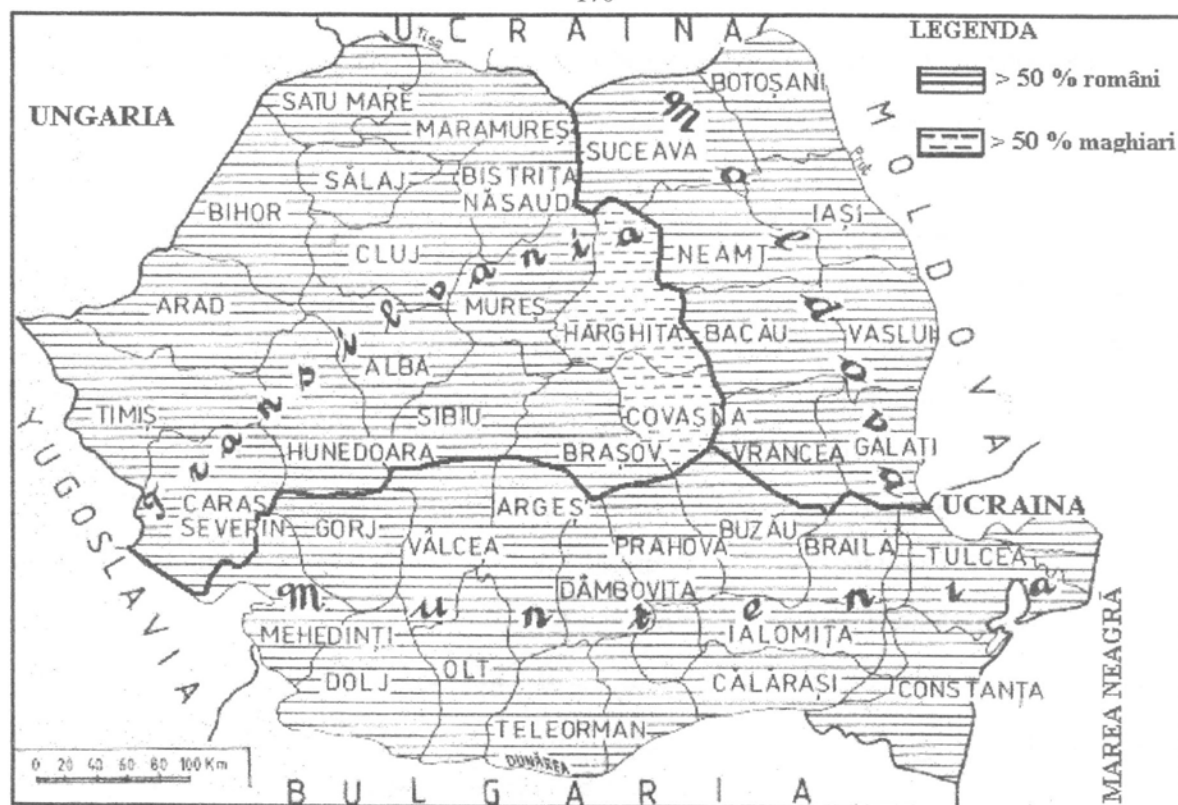


Fig. 74. Ponderea populației de etnie română și maghiară pe județe (1992).

Din punctul de vedere al distribuției spațiale, în cadrul continentului, românii reprezintă singurul avanpost compact al latinității în centrul și sud-estul Europei, „o insulă latină în lumea slavă”. Teritoriile locuite de români se desfășoară de la gurile Dunării, țărmul Mării Negre și râul Nistru, în est și sud-est și până la râul Tisa, în vest. grupări compacte de populație românească întâlnim în estul Albaniei, Peninsula Istria, estul Voievodinei, Valea Timocului și Munții Pindului, aflate în faze avansate de asimilare.

Numărul total al populației de etnie română din centrul și sud-estul Europei este de aproximativ 30 milioane persoane, fiind cel mai numeros și cel mai compact grup etnic, după limba maternă, religie și distribuție spațială din această parte a continentului.

Populația românească a deținut în toate timpurile ponderea cea mai însemnată și în spațiul Transilvaniei, în ciuda unor stăruitoare și disperate eforturi de asimilare, în special cele din timpul dominației Imperiului Austro-ungar. Din punct de vedere etnic, Transilvania are următoarea structură: români – 5 671 234 (73,5 %), maghiari – 1 438 938 (18,6 %), țigani – 198 715 (2,6 %) și germani – 110 834 (1,4 %). Restul minorităților reprezintă 3,9 % din totalul populației Transilvaniei.

Tabel 12. Structura etnică a populației României din 1930 până în 1992.

Anul	Populația totală	Români	Maghiari	Germani	Evrei	Țigani	Alte naționalități
1930	18057028	12981324	1425507	745421	728115	262501	1914160
	100 %	71.8 %	7.8 %	4.1 %	4.0 %	1.4 %	10.6 %
1956	17489450	14996114	1587675	384708	164264	104216	270473
	100 %	85.7 %	9.07 %	2.1 %	0.8 %	0.5 %	1.5 %
1966	19103163	16746510	1619592	382595	42888	64197	247381
	100 %	87.6 %	8.4 %	2.0 %	0.2 %	0.3 %	1.2 %
1977	21599910	18999565	1713928	359109	24667	227398	235243
	100 %	88.1 %	7.9 %	1.6 %	0.11%	1.8 %	1.2 %
1992	22760449	20347841	1620199	119436	9107	409723	249004
	100 %	89.4 %	7.1 %	0.5 %	0.04 %	1.8 %	1.2 %

Diversitatea etnică a Transilvaniei este rezultatul proceselor succesive de cucerire și colonizare, fapt excepțional de bine pus în evidență de puternica concentrare teritorială a diverselor minorități etnice.

Tabel 13. Structura etnică a populației Transilvaniei din 1776 până în 1992.

Anul	Pop. Totală	Români	Maghiari	Germani	Evrei	Țigani	Alții	Observații
1776	953 886 (100 %)	561 177 (58,9 %)	261 825 (27,4 %)	130 884 (13,7 %)	0	0	0	Statistik der Grossfürstenthums Siebenburgen Hermanstadt – I. Söllner, 1858
1854	2 121 112 (110 %)	1 290 970 (60,8 %)	616 009 (29,0 %)	214 133 (10,2 %)	0	0	0	
1880	4 005 467 (100 %)	2 994 120 (57,3 %)	1 045 098 (26,1 %)	501 656 (12,5 %)	0	0	164593 (4,1 %)	Kocsis Karoly "Regional researches, 9, Human Geographical Studies" Budapest, 1990
1910	5 221 458 (100 %)	2 819 464 (54,0 %)	1 652 316 (31,7 %)	550 964 (19,5 %)	0	0	198 714 (3,5 %)	
1920	5 063 224 (100 %)	2 930 813 (57,9 %)	1 305 753 (25,8 %)	534 427 (10,5 %)	181340 (3,6 %)	0	110 861 (2,2 %)	
1930	5 548 363 (100 %)	3 233 216 (58,2 %)	1 480 712 (26,7 %)	540 793 (9,8 %)	111 275 (2 %)	43653 (0,8 %)	198 714 (3,5 %)	
1941	5 916 791 (100 %)	3 343 772 (56,5 %)	1 711 851 (28,9 %)	537 556 (9,1 %)	0	0	323 612 (5,5 %)	
1948	5 761 127 (100 %)	3 752 269 (65,1 %)	1 480 712 (26,7 %)	332 066 (5,8 %)	30 039 (0,05 %)	0	164 850 (2,9 %)	
1956	6 232 312 (100 %)	4 081 080 (65,5 %)	1 615 199 (25,9 %)	372 806 (6,0 %)	9774 (0,01 %)	0	144 295 (1,9 %)	
1966	6 719 555 (100 %)	4 569 546 (68,0 %)	1 625 702 (24,2 %)	373 933 (5,6 %)	1118 (0,002 %)	32 022 (0,5 %)	117 234 (1,7 %)	
1977	7 500 229 (100 %)	5 320 526 (70,9 %)	1 651 807 (22,0 %)	323 477 (4,3 %)	9950 (0,1 %)	123028 (1,6 %)	71 941 (1,1 %)	Recensămintele din 1977 și 1992
1992	7 709 944	5 671 234 (73,5 %)	1 438 938 (18,6 %)	110 834 (1,4 %)	3093 (0,004 %)	198715 (2,6 %)	287184 (3,9 %)	

Se desprinde cu claritate faptul că populația de etnie română din Transilvania a fost și este majoritară, situația oferită de date statistice diverse (Fig.75).

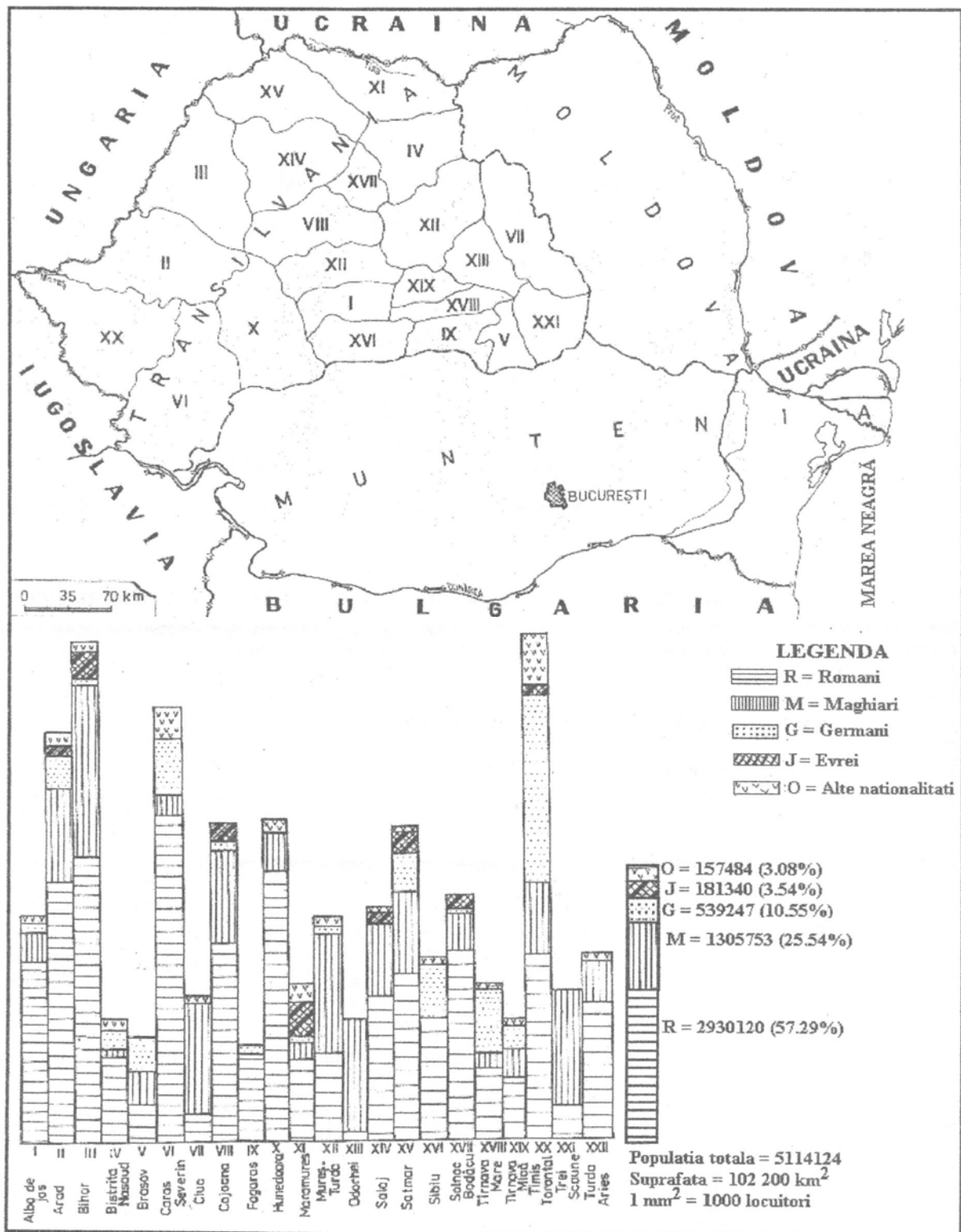


Fig. 75. Structura etnică a populației Transilvaniei în anul 1920.

Din multitudinea de etnii ce trăiesc și locuiesc în România se desprind 16 minorități etnice mai importante: maghiari – 1 620 199 (7,1 %), țigani – 409 723 (1,8 %), germani –

29 533, sârbi - 29 080, tătari - 24 649, slovaci - 20 672, bulgari - 9 935, evrei - 9 107, cehi 5 800, croați - 4810, polonezi 4 247, greci - 3 897 și armeni - 2023.

Alte minorități însumează 8420 persoane iar 1047 persoane nu și-au declarat apartenența etnică.

Maghiarii, care asimilează numeric și populațiile de secui din curbură internă a Carpaților și pe cele de ceangăi din Moldova, dețin 7,1 % din totalul populației României.

Ca răspândire teritorială, minoritățile etnice sunt inegal distribuite, dar cunosc o destul de marcantă concentrare spațială. Astfel, turcii și tătarii sunt grupați majoritar între Dunăre și Marea Neagră. Maghiarii ocupă un spațiu compact de locuire în sud-estul Transilvaniei, suprapus peste teritoriul actualelor județe Covasna și Harghita (528 292 locuitori), județe care reprezintă 4,3 % din suprafața României. Grupul etnic maghiar compact reprezintă 33,6 % din totalul etniei maghiare din România și 2,3 % din totalul populației României.

A doua etnie ca pondere o constituie țiganii (409 723 - 1,8 %), originari din regiunea Punjab, din nordul Indiei. S-au stabilit în ținuturile noastre odată cu valurile de imigranți asiatici din secolul XIV. Trăiesc majoritar în mediul rural și se caracterizează prin valori ridicate ale natalității și prin longevitate mai scăzută. Aproape jumătate din numărul țiganilor trăiesc în Transilvania (198 715 din totalul de 409 723 - 1992). De remarcat că numărul acestei etnii aproape că s-a dublat de la recensământul din anul 1977 când se înregistrau 227 398 de romi. Această creștere explozivă este artificială, întrucât la recensămintele din perioada sistemului comunist mulți romi s-au declarat de etnie maghiară (județele cu pondere ridicată a minorității maghiare) sau română.

Populația de etnie germană este concentrată majoritar (67 %) în cinci județe: Timiș, Caraș-Severin, Sibiu, Brașov și Satu-Mare. Pe județe, cea mai mare pondere a etniei romilor o deține județul Mureș (5,7 % din totalul populației țigănești), unde și-au însușit și vorbesc frecvent și limba maghiară. Ponderi însemnate dețin și județele Sibiu, Sălaj, Alba și Bihor iar în sudul țării județele Ialomița și Giurgiu.

Minoritatea germană se remarcă printr-un declin numeric considerabil (de la 351 109 în anul 1977 (1,6 %) la 119 436 în anul 1992 (0,5 %) după instaurarea comunismului ca urmare a pauperizării economice și a persecuțiilor la care a fost impusă o bună parte, pe motiv că ar fi pactizat cu armata germană pe durata celui de al II-lea război mondial. Mulți dintre etnicii germani au fost deportați în lagăre de muncă forțată pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice de unde s-au întors foarte puțini. Atenția de care minoritatea germană s-a bucurat din partea statului vest-german în timpul sistemului

politic comunist a menținut trează psihoza emigrărilor, în condițiile în care contactele interumane au fost puternic obturate prin instalarea „Cortinei de Fier”. Se adaugă la aceasta condițiile economice și de viață mult mai bune pe care statul vest-german le oferea imigranților de etnie germană din „blocul comunist”. Și mai presus de toate, libertatea de a călători.

Minoritatea germană se compune din sași, svabi și zipseri (țipțeri). Sașii au fost colonizați de către administrația maghiară în secolele XII și XIII din ținutul Moselei, Saxonia, Flandra și Luxemburg pentru a apăra trecătorile carpatice. Au format astfel comunități compacte în zona Brașovului, Sibiului, Târnavelor și Bistriței unde au pus bazele cetăților de apărare.

Șvabii au fost colonizați în Câmpia de Vest de către administrația habsburgică după pacea de la Passarovitz (1718), pentru a pune în valoare terenurile joase, inundabile și mai slab populate.

Sunt originari din sud-vestul Germaniei (Alsacia, Baden, Suabia). Colonizarea șvabilor în Banat a început la 1711 și s-a încheiat la 1792. După 1875 a început colonizarea cu populație germană a Bucovinei, fie pentru exploatarea pădurilor și minerit (zipseri), fie pentru agricultură.

Așa cum s-a mai amintit, ponderea cea mai mare a populației germane se întâlnește în județele Sibiu, Timiș, Satu Mare și Caraș-Severin, și în număr mai redus în județele Bistrița-Năsăud, Arad și Brașov.

Emigrarea cea mai puternică a acestei etnii spre Germania s-a realizat în intervalul 1990-1992.

Populația germană și-a adus o contribuție estețială la punerea în valoare a arealelor de colonizare, prin spiritul novator, disciplina și ordinea în muncă și în viața cotidiană și prin modul original de organizare economică a teritoriului.

Celelalte minorități etnice dețin doar 1,2 % din populația României.

Șvabii, bulgarii și croații sunt concentrați majoritar în județele din sud-vestul țării, pe când ucrainenii și rușii în județele din nord și nord-est.

Din cele 41 unități administrative (județe), în 39 dintre ele populația românească domină net sub aspect numeric celelalte etnii.

Prin dominanța numerică de ansamblu, pe provincii istorice și în cadrul județelor a populației românești, România este un stat omogen din punct de vedere etnic (Fig. 76).



Fig. 76. Structura etnică a populației pe județe (1992).

18.2. Structura confesională

Din punct de vedere religios, 86,8 % din populația României (19 762 135) aparține religiei ortodoxe. Urmează ca pondere (5 %) și număr (1 144 820) cultul romano-catolic și apoi cel reformat (801 577 – 3,5 %), a căror aderenți sunt majoritar de etnie maghiară.

O pondere de 1 % din populația de etnie română aparține cultului greco-catolic, cult ce a fost interzis în timpul regimului comunist. Cea mai mare pondere a credincioșilor greco-catolici (91,6 %) o întâlnim în Transilvania, în special în județele Maramureș, Satu Mare și Cluj.

Tabel 14. Structura religioasă a populației Transilvaniei și României (1766, 1854, 1992).

Anul	Populația totală	Ortodoxă	Romano-catolică	Reformată	Greco-catolică	Penticons tală	Baptistă
1766 ¹	953866	444819	93135	140043	6116958	0	0
		100 %	46.9 %	10 %	14.6 %	12.2 %	0 %
1854 ¹	2121112	610876	262179	0	622203	0	0
		100 %	28.8 %	21.8 %	0 %	29.3 %	0 %
1992 ²	7709944	5358798	834001	752802	209174	158701	94462
		100 %	69.5 %	10.8 %	9.7 %	2.7 %	2.0 %
Romania 1992 ²	22760449	19762135	1144820	801577	228377	220051	109677
		100 %	86.81 %	5.0 %	3.5 %	1.0 %	1.0 %

Tabel 15. Structura religioasă a populației Transilvaniei și României (1766, 1854, 1992).

Anul	Adventistă	Unitariană	Protestantă	Musulmană	Luterană	Mozaică	Alte culte
1766 ¹	0	28647	0	0	0	0	0
	0 %	3.0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %
1854 ¹	0	12180	463079	0	0	0	110595
	0 %	2.4 %	21.8 %	0 %	0 %	0 %	5.4 %
1992 ²	25123	75846	0	503	0	2664	197830
	0.32 %	0.98 %	0 %	0.006 %	0 %	0.034 %	2.5 %
Romania 1992 ²	78658	76333	0	55988	0	9775	273058
	0.3 %	0.3 %	0 %	0.2 %	0 %	0.1 %	1.1 %

¹ – “Statisic des Grossfürstenthuns Siebenbürgen – J. Söllner, Hermanstadt, 1856”.

² – Recensământ, 7. 01. 1992.

În Transilvania, de-a lungul timpului domină cultele ortodox și cel greco-catolic, la care aparține populația de etnie românească.

Cultul romano-catolic deține ponderile cele mai mari în județele Harghita (65,3 %) și Covasna (36,3 %) pe când cel reformat în județele Covasna (34,2 %), Mureș (28,6 %) și Satu Mare (19,3 %).

Astfel, la 1766 cultele ortodox (46,9 %) și cel greco-catolic (12,2 %) însumau 59,1 %, situație ce se corelează perfect cu structura etnică la acea vreme (58,9 % români).

În 1844 cultele ortodox și cel greco-catolic reprezentau 58,1 %, populația de etnie română având o pondere de 60,8 %.

La recensământul din 1992 cultul ortodox deținea în Transilvania 69,5 % iar cel greco-catolic 2,7 %, însumând 72,2 %, în timp ce ponderea populației românești, în lumina datelor aceluiași recensământ era de 73,5 %. De remarcat faptul că, în județele extracarpatice cultul ortodox deține ponderi de peste 95 % în toate cazurile. În județele Transilvaniei, în sensul larg al înțelegerii (inclusiv Banatul, Crișana și Maramureș), cultul ortodox domină pe ansamblu, în toate județele cu excepția județelor Harghita și Covasna unde predomină cultul romano-catolic, secondat de cel reformat. Această mixtură religioasă este concordantă cu mixtura etnică, dar nici unul dintre culte nu se impune în raport cu cultul ortodox.

În concluzie, se poate afirma că ponderea etnicilor în ansamblul demografic al țării, în general, și al Transilvaniei în special, s-a menținut relativ constantă, indicatorii demografici naturali fiind sensibil egali de-a lungul timpului, indiferent de etnie (Fig.77).

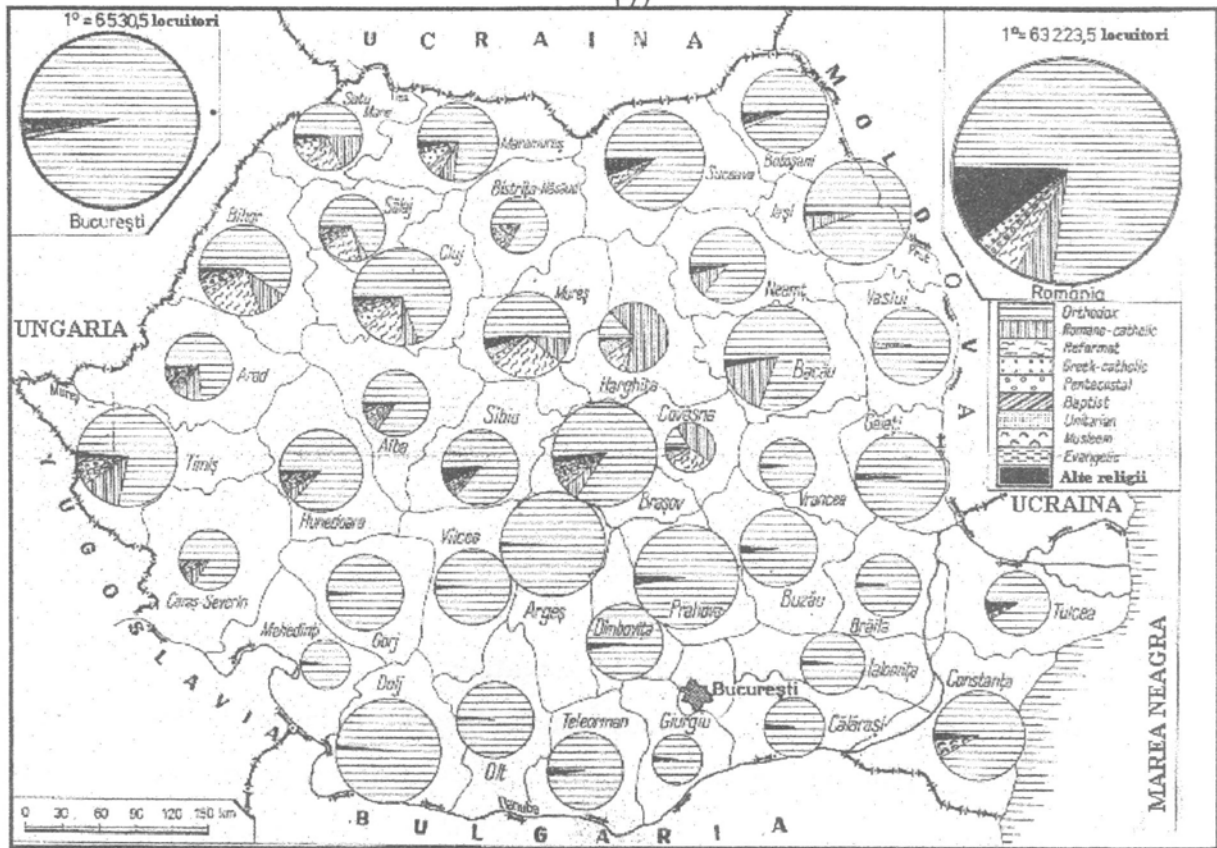


Fig. 77. Structura religioasă a populației României (1992).

18.3. Structura populației pe grupe de vârstă și sexe

Analiza situației pe grupe de vârstă pune în evidență tendințe accentuate de îmbătrânire demografică, ponderea populației în vârstă de 60 de ani și peste fiind de 17,3 %. În numeroase situații din mediul rural, ponderea acestei categorii de populații ajunge la 40 % și chiar mai mult, pe fondul declinului demografic general, în special al așezărilor rurale mici (Fig. 78).

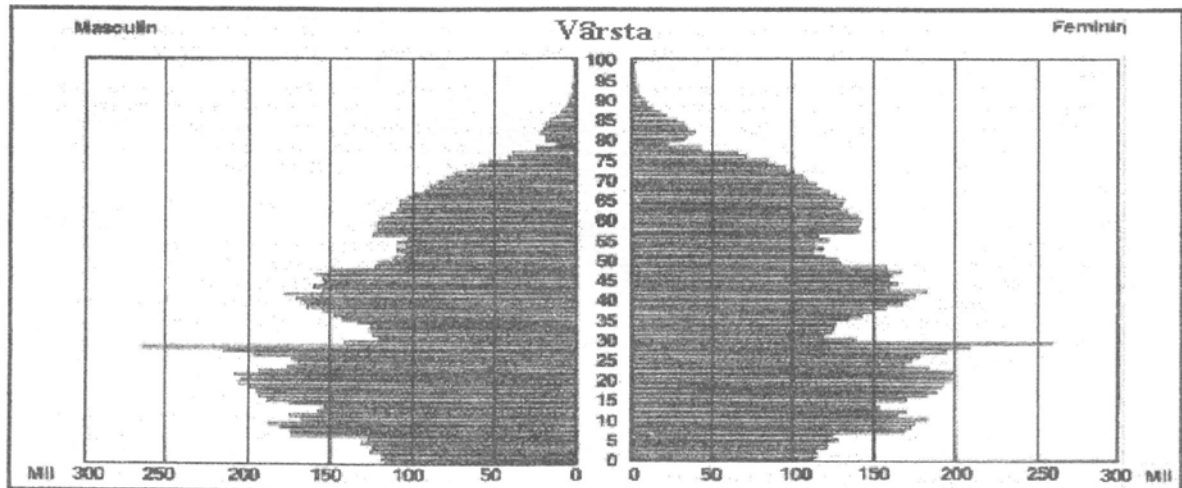


Fig. 78. Structura populației pe vârste și sexe, 1997 (după Anuarul Statistic, 1998).

Ponderea populației tinere (0-19 ani) este de 29 % iar a celei adulte (10-59 ani) de 53,7 %. Raportul dintre ponderea populației tinere (0-19 ani) și a celei în vârstă (≥ 60 ani) este de 0,59, depășind pragul critic de abordare a „tinereții” sau „bătrâneții” unei populații, care este de 0,42.

În privința structurii pe sexe se constată o ușoară dominare a sexului feminin (50,9 femei la 49,1 bărbați), situație ce menține relația constantă din anul 1930.

La grupele de vârstă înaintate (peste 65 de ani) se constată o dominare netă a sexului feminin, ca urmare a longevității mai mari. Dereglări evidente în privința structurii pe sexe se pun în evidență în arealele miniere (Petroșani, Motru, Rovinari) și cele siderurgice (Hunedoare-Călan, Galați) unde domină prin specificul muncii, sexul masculin.

18.4. Structura populației pe medii rezidențiale

Aceasta pune în evidență o devansare a ponderii populației rurale de către populația urbană începând cu anul 1985, când cele două medii înregistrează ponderi egale. Astăzi ponderea populației urbane este de 55 %, valoare inferioară țărilor cu economie avansată din centrul și estul Europei, dar și a unor țări din fostul sistem sovietic (Ucraina, Letonia, ș.a.) (Fig.79).

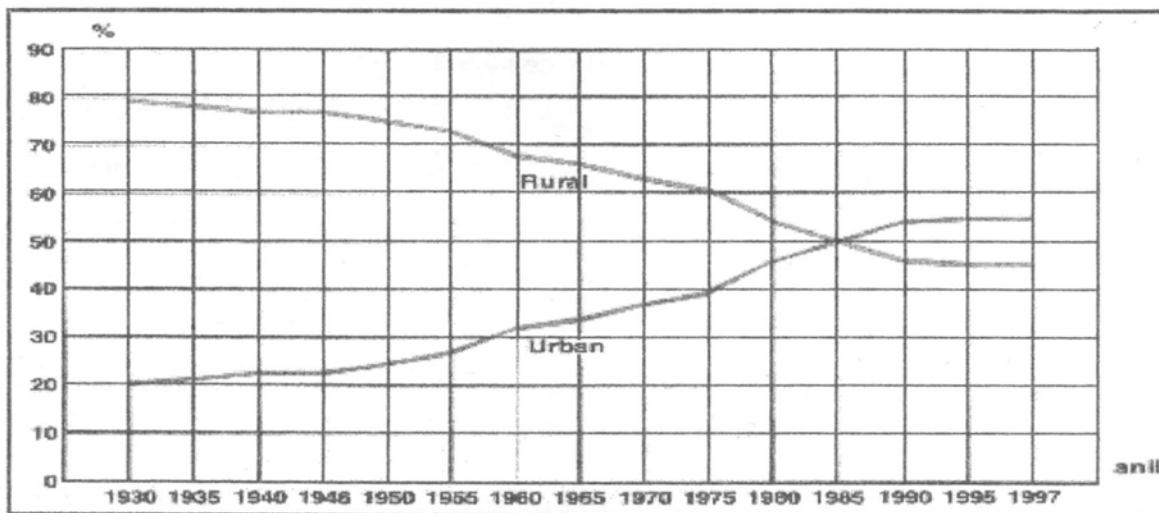


Fig. 79. Evoluția structurii populației pe medii, 1930-1997 (după Anuarul Statistic, 1998).

Contribuția esențială la creșterea populației urbane în ultimul sfert de secol revine exodului rural.

Gradul cel mai avansat de urbanizare îl înregistrează județele cu tradiție industrială și cu ponderi însemnate a populației urbane și în perioada interbelică (Hunedoara 76,4%), Brașov (76,1 %), Constanța (73,5 %), Cluj (69,5 %) și Sibiu (68,5 %).

La polul opus se află județele dominate de economie agrară (Ilfov - 7,1 %, Giurgiu - 30,9 %, Teleorman - 34,6 % și Bistrița-Năsăud - 37,1 %).

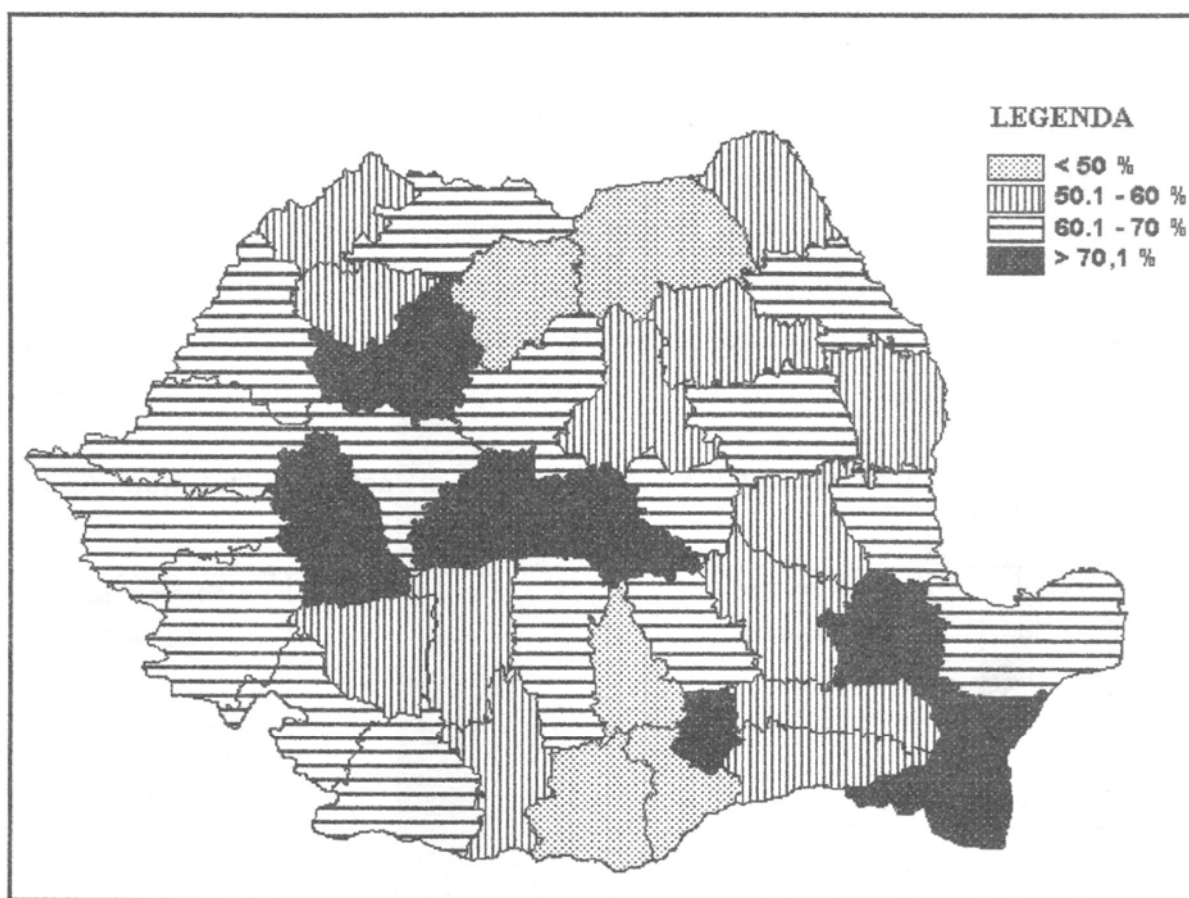


Fig. 80. Ponderea populației urbane la nivel de județe (1997).

18.5. Populația activă și populația ocupată

Populația ocupată cuprinde, potrivit metodologiei balanței forței de muncă, toate persoanele care, în anul de referință, au desfășurat o activitate economico-socială aducătoare de venit, cu excepția cadrelor militare și a persoanelor asimilate acestora (personalul M. Ap. N., M.I., S.R.I., militari în termen) a salariaților organizațiilor politice și obștești și a deținuților (precizări metodologice, Anuarul Statistic, 1998, p. 115).

Populația ocupată era în 1997 de 9 023 000 persoane, ceea ce reprezintă 40,1 % din totalul populației țării. Adăugând la populația ocupată personalul militar, elevii și studenții, deținuții etc. înregistrăm populația activă care reprezintă aproape 46 % din totalul populației. Populația inactivă era de 54,1 %, din care 17,3 % pensionari și 35,8 % persoane întreținute, la care se adaugă 1 % alte persoane inactive.

La sfârșitul anului 1997 se înregistrau 881 435 șomeri, din care 48,6 % erau femei, rata medie a somaiului la nivel național fiind de 9.3 %.

18.6. Structura populației pe sectoare economice

Aceasta evidențiază o scădere sensibilă a populației din sectorul primar, de la 70 % în anul 1956 la 37,5 în anul 1997. În schimb a crescut ponderea populației din sectorul secundar, de la 16,6 % la 32,0 % și a celei din sectorul terțiar de la 13,7 % la 30,5 % în aceeași ani de referință ca mai sus.

Colapsul generalizat al industriei și nivelul tot mai ridicat al cheltuielilor de întreținere a locuințelor și de promovare a hranei în orașe, a declanșat fenomenul de remigrație care va avea consecințe directe în planul modificărilor structurale la nivelul economiei naționale.

Tabel 16. Structura populației active pe sectoare de activitate (%) (după S. Truți și colab., 2000).

Anul	Sector primar (agricultura)	Sector secundar (industrie și construcții)	Sector terțiar (servicii)
1956	69.7	16.6	13.7
1966	57.1	24.6	18.3
1977	36.8	38.8	24.4
1992	23.0	44.6	22.4
1997	37.5	32.0	30.5

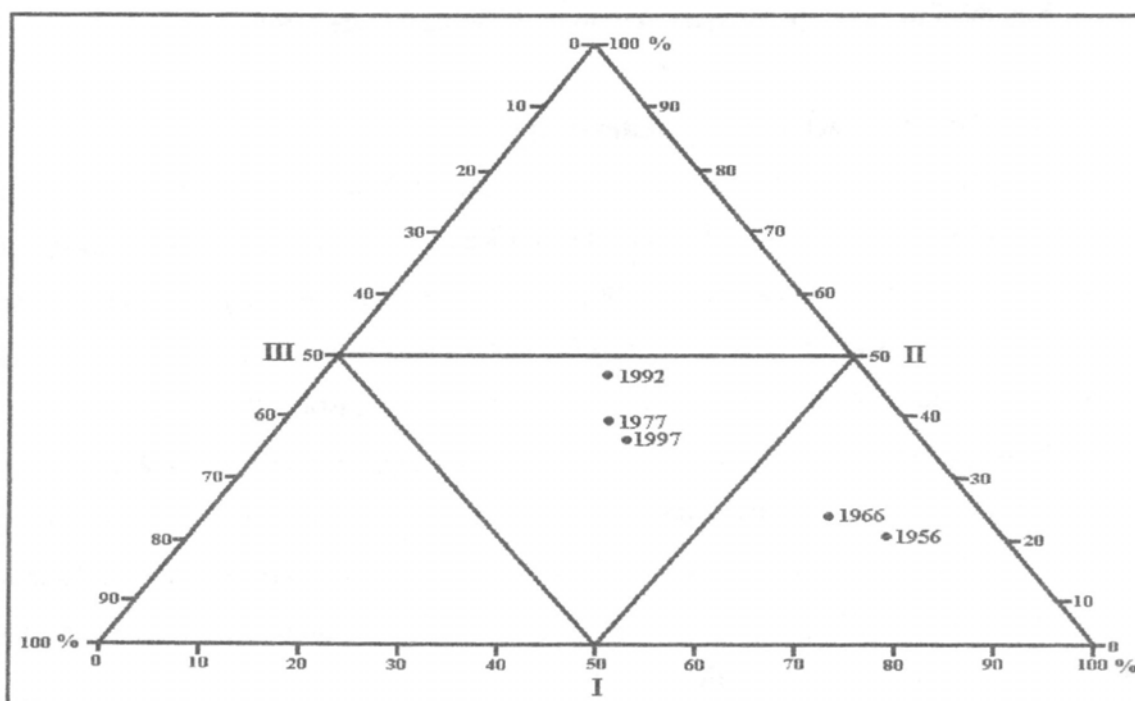


Fig. 81. Modificări ale structurii populației pe sectoare economice între 1956 și 1997.

Mutații structurale semnificative s-au produs din 1992 și până în prezent, prin creșterea ponderii populației primare cu peste 14 %, fenomen neînregistrat nicăieri în contextul evoluției economice normale. În acest fel țara noastră se distanțează de structurile predominant terțiare ce caracterizează țările cu economie avansată.

19. MIGRAȚIILE

Analiza mișcării migratorii interne definitive în ultimul deceniu pun în evidență o relativă constanță (1991-262 903 pers., 1997 – 302 579) cu tendință de ușoară creștere în intervalul 1992-1997. Deci, ponderea populației care își schimbă anual domiciliul este de 13,4 % (1997). Ponderile cele mai mare ce dețin migrațiile urban- rurale (7,9 %) urmate de cele interrurale (7,6 %). A scăzut aproape la jumătate ponderea migrațiilor rural-urbane de la 10,7 % în 1991 la 5,6 % în 1997. Migrațiile interurbane se mențin relativ constante în ultimii trei ani (6,1 %) (Fig. 82).

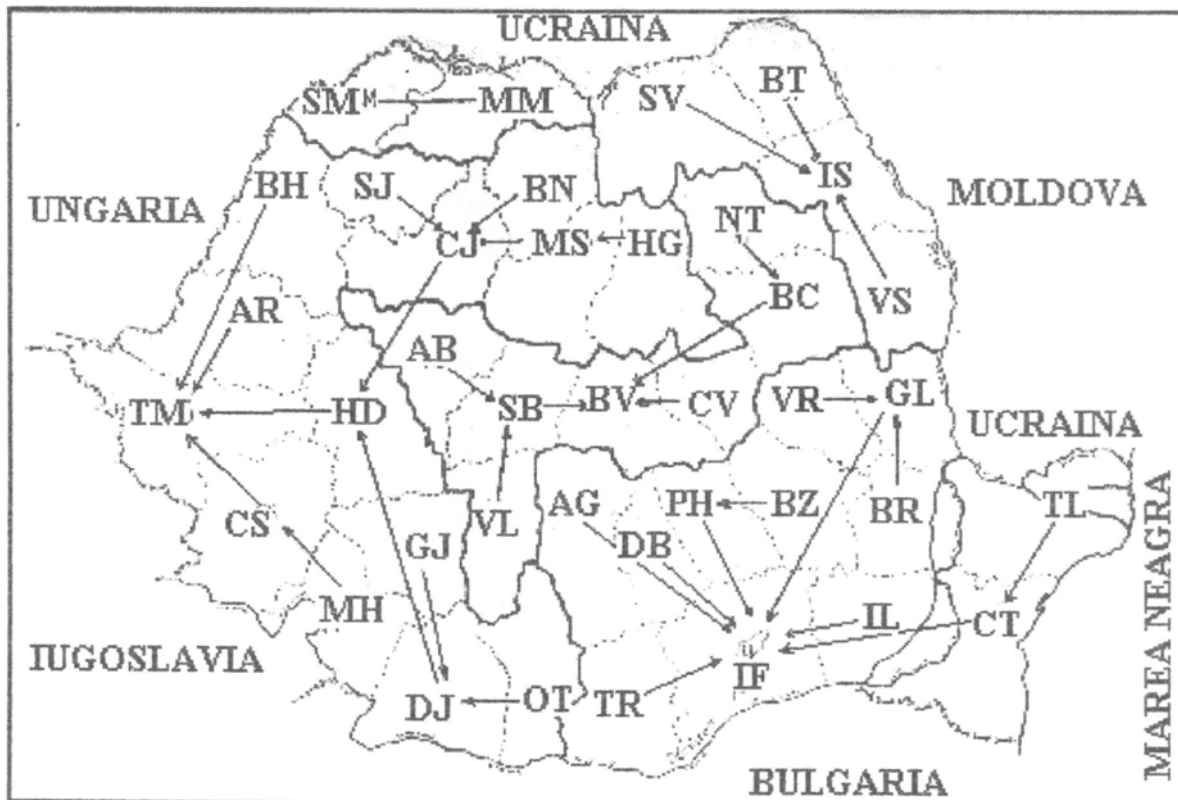


Fig. 82. Sistemul principalelor fluxuri de migrații interjudețene cu destinație în urban, 1977 (migrații pe durata vieții), (după D., Sandu, 1984).

În ceea ce privește numărul emigranților externi, acesta a scăzut de la 31152 persoane în 1992 la 19 945 în 1997.

Ca pondere, domină persoanele cuprinse între 26 și 40 ani (40,5 %) urmate de cele sub 18 ani (20,8 %). Ponderea cea mai redusă în structura populației emigrante ce deține populația de 61 ani și peste (7,6 %).

În privința structurii etnice a populației emigrante domină românii (84,6 %), urmați de germani (6,3 % și maghiari 7,3 %).

Cele mai multe emigrări se înregistrează în Germania (29,1 %), urmată de SUA (14,3 %), Canada (11,6 %), Austria (17,7 %), Israel (8,5 %), Australia (7,7 %), Ungaria (6,2 %) și Franța (5,7 %).

Din 1992 a crescut sistematic numărul persoanelor repatriate, de la 3077 (1992) la 8432 (1997). Ponderea cea mai mare a repatriaților o dețin persoanele cuprinse între 18 și 50 ani (81,1 %). Între cei repatriați, românii reprezintă 86,4 %, urmați de maghiari (4,3 %) și germani (3,2 %).

Cei mai mulți s-au repatriat din Republica Moldova (4092 – 48,5 %), urmată de Franța (13,7 %), Germania (8,2 %), Austria (5,4 %) și Ungaria (4,7 %).

20. RISCURILE DEMOGRAFICE

Riscul demografic poate fi definit ca un fenomen (proces) social extrem, periculos pentru individ și societate, în ansamblul ei. Consecințele extreme ale riscurilor demografice sunt materializate în dezastre sociale. Pe lângă consecințele negative de ordin economic și social, „produsul extrem” al riscurilor demografice se măsoară în numărul victimelor, ca și în cazul riscurilor naturale.

Conform dicționarului explicativ al limbii române (1975) noțiunea de risc semnifică posibilitatea de a ajunge într-o primejdie, de a înfrunta un necaz, de a suporta o pagubă, un pericol posibil. Dacă în cazul riscurilor naturale (grindină, secetă, alinecări de teren, cutremure, inundații) prognozele au un caracter marcat de ambiguitate, riscurile demografice, ca rezultat al acțiunilor umane și a stărilor sociale se bucură de o „estimare mai exactă” pot fi evitate, pot fi ținute sub control, prevenirea acestora fiind adesea posibilă și întotdeauna dezirabilă.

Adesea noțiunea de risc în domeniul social se asimilează cu manifestări de ordin negativ care pun în pericol societatea în ansamblu, ori grupuri de persoane mai restrânse sub aspect numeric (familie, grup de muncă, cerc de prieteni, companii de călătorie etc.).

Nivelele expresiilor cantitative ale manifestărilor negative constituie praguri ale fenomenelor de risc, care sunt dificil de evaluat. Dacă din punctul de vedere al stării economice a populației este acceptat raport zecist dintre bogați și săraci, în celelalte situații de manifestări negative nu sunt stabilite praguri anume.

Capacitatea „organismului social” de a anihila ori de a preîntâmpina fenomenele purtătoare de risc demografic constituie un factor de primă importanță în ansamblul angrenajelor socio-economice teritoriale de diferite ranguri administrative.

Oricum, rămâne valabil adevărul cu valoare de axiomă, conform căruia cu cât numărul manifestărilor negative în ansamblul societății este mai mare, cu atât producerea „tulburărilor” este mai aproape de faza de declanșare.

În cadrul riscurilor demografice mai semnificative și cuantificate statistic la nivel național se diferențiază rata criminalității, rata divorțialității, rata șomajului, rata accidentelor de muncă și cea a conflictelor colective de muncă. La acestea adăugăm rata mortalității infantile, ca indicator demografic extrem de sensibil în aprecierea indirectă a modului de dezvoltare economică, de civilizație, cultură și de „agregare socială”.

20.1 Rata criminalității.

Este evaluată prin numărul de condamnări definitive. Din anul 1992 și până în anul

sistematic, de la 69 143 (1992) la 111 926 (1997) (anuarul Statistic al României, 1998, p. 850).

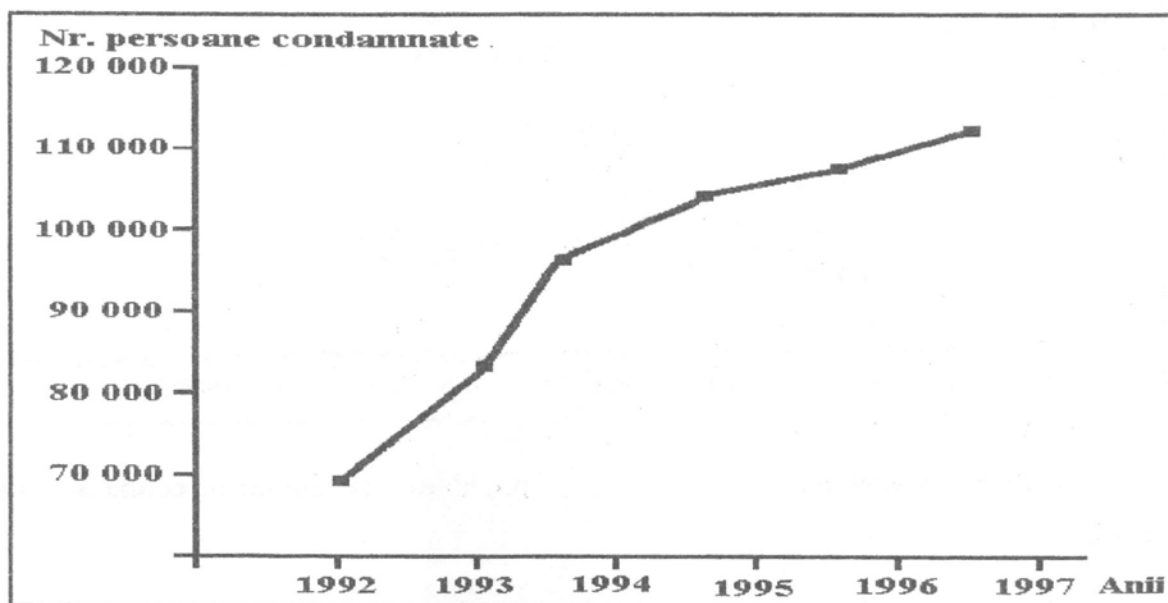


Fig. 83. Evoluția numărului persoanelor condamnate definitiv (1992-1997).

Pe județe, numărul cel mai mare de condamnați revine județului Constanța (4957 – 4,3 %) urmat de Dolj (4826 – 4,2 %), municipiul București (4490 – 4,0 %), Bacău (4258 – 3,9 %) și Galați (4030 – 3,8 %). La polul opus se află județul Giurgiu cu 612 (0,54 %) condamnări definitive, urmat de Sălaj (1202 – 1,07 %) și Covasna (1185 – 1,05 %).

Dacă numărul mare de infracțiuni în cazul județului Constanța poate fi pus pe seama funcției de bază a capitalei de județ, cea portuară, cu un puternic rulaj demografic și cu tentații frecvente în general, se constată corelații aproape liniare între numărul condamnărilor definitive.

Rata criminalității (număr persoane, condamnați definitiv la 100 000 locuitori) la nivel național este de 496. Pe județe cu situația cea mai nefavorabilă se prezintă județul Mehedinți (771), urmat de Vâlcea (732), Vrancea (736), Ialomița (678), Constanța (664), Hunedoara (662) și Olt (651). Cu valori mult mai reduse se înregistrează municipiul București (260), urmat de județele Călărași (397), Argeș (372) și Brașov (401). Dacă unele situații atipice pot fi oarecum explicate, cum este cazul județului Ialomița cu celebra afacere "Hermes", în cazul județului Hunedoara ponderea ridicată a populației industriale și dezechilibru drastic între sexe își spune cuvântul.

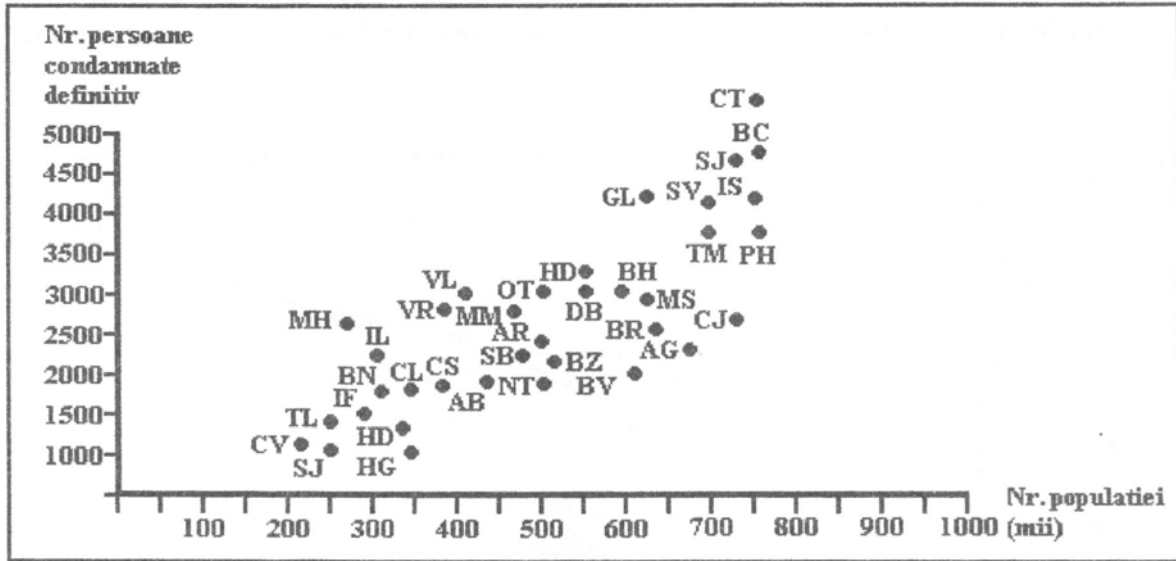


Fig. 84. Corelația dintre numărul populației și numărul condamnărilor definitive.

Pe medii, numărul cel mai ridicat de condamnări revine mediului rural cu 58234 (52 %), în totală discordanță cu numărul (10 141 235) și ponderea populației rurale la nivel național (45 %).

Pe categorii de infracțiuni, cele mai numeroase sunt cele contra avutului privat (59.223 – 52,9 %), urmate de infracțiunile contra persoanei (22458 – 20,1 %) și cele care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială (3332 – 2,3 %).

Numărul cel mai redus de infracțiuni sunt cele contra autorităților (575 - 0,5 %).

Tabel 17. Numărul persoanelor condamnate definitiv pe principalele infracțiuni și mediile în care acestea s-au comis (prelucrare după Anuarul Statistic al României – 1997).

Tipul infracțiunii	Mediul		Total infracțiuni (nr.)	Ponderi (%)
	urban	rural		
Infracțiuni contra persoanei	7685	14 773	22 458	20,1
Infracțiuni contra avutului privat	31 660	27 563	59 223	52,9
Infracțiuni contra avutului particular	835	711	1546	1,5
Infracțiuni contra autorităților	262	313	575	0,5
Infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială	1870	1462	3332	2,9
Alte infracțiuni	11 380	13 412	24 792	22,1
Total infracțiuni	53 692	58 234	111 126	100

Informații statistice de detaliu furnizate de către centrele de poliție pun în evidență

Astfel, în cazul oraşului New York, cartierul Manhattan a fost sectorizat în funcţie de incidenţa criminalităţii în două categorii de spaţii:

- periculoase ziua şi noaptea;
- periculoase numai în timpul nopţii.

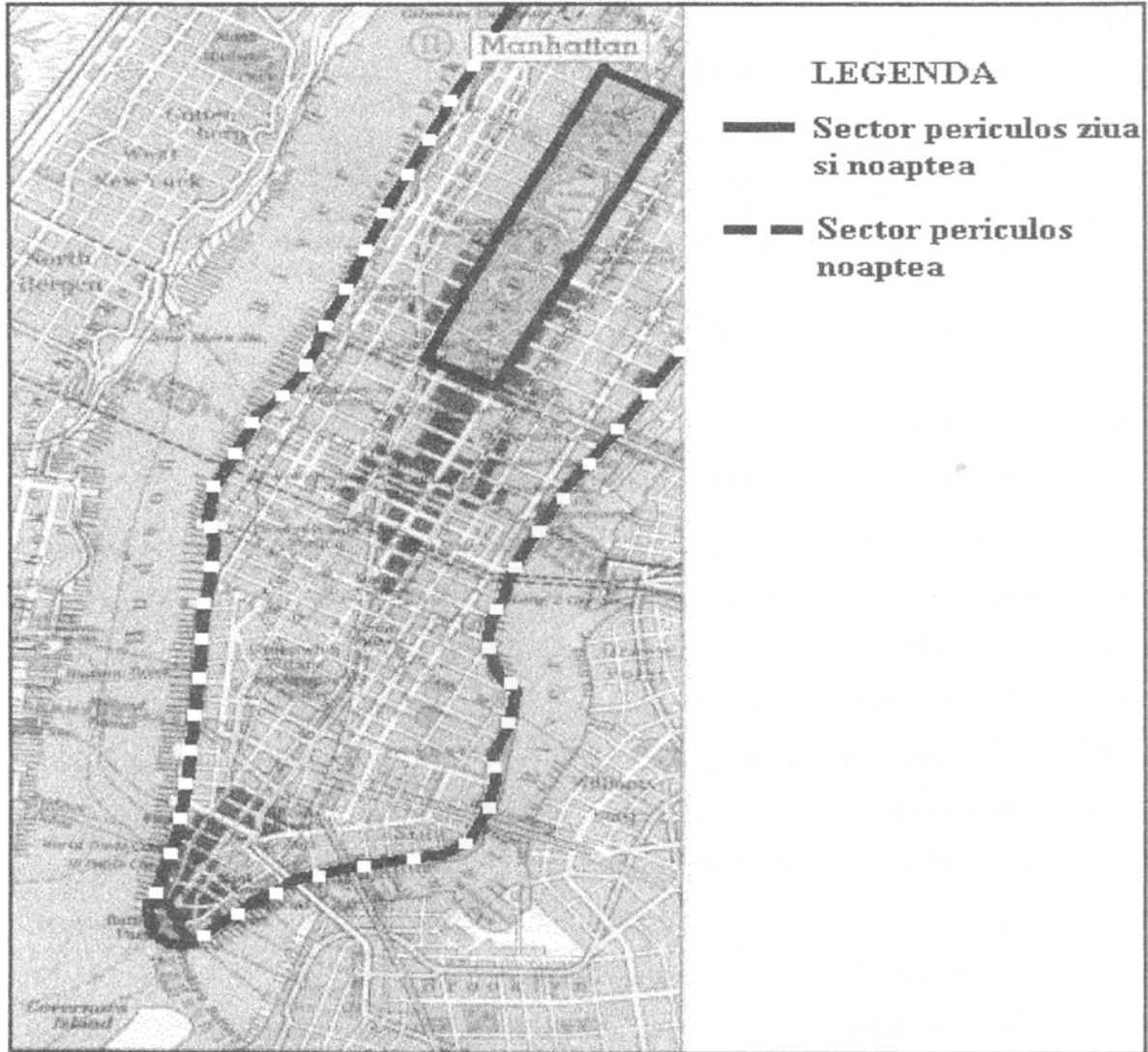


Fig. 85. Harta siguranţei în Manhattan, (prelucrare după Welt Atlas, 1990).

În cazul oraşului Cluj-Napoca, după prelucrarea informaţiei furnizate de către Poliţia Municipală s-au stabilit tipurile de infracţiuni şi localizarea spaţială a arealelor cu infracţionalitate ridicată.

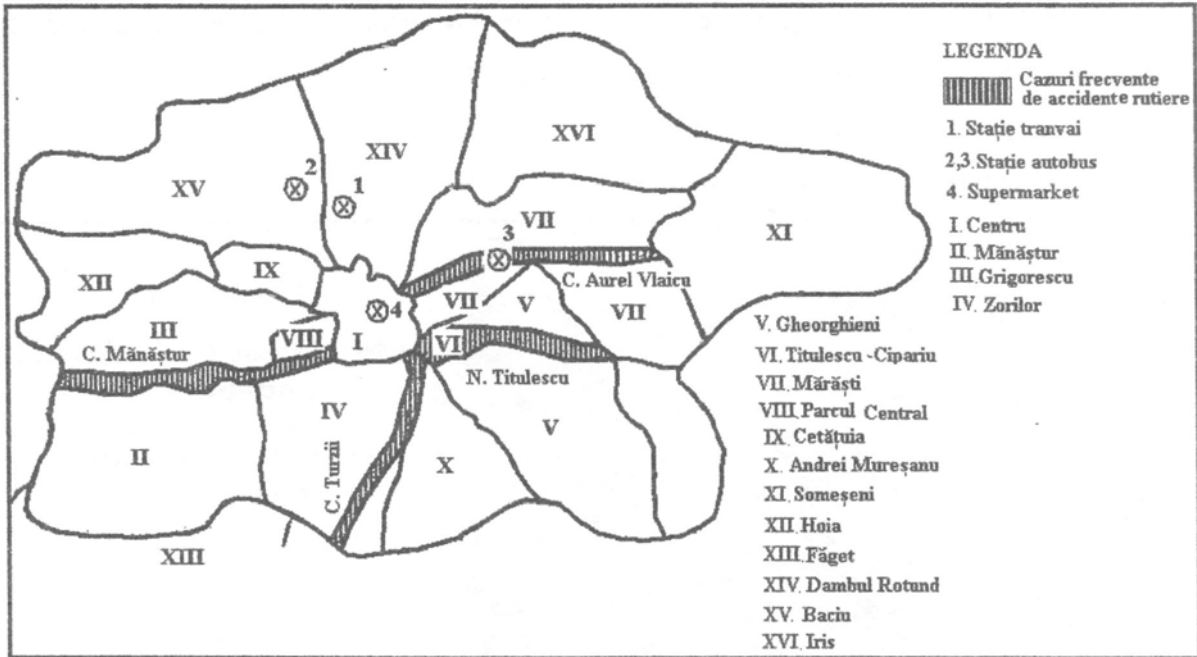


Fig. 86. Infracționalitatea în municipiul Cluj-Napoca.

Astfel, cele mai frecvente și mai numeroase infracțiuni se comit în zona centrală a orașului, în special în perimetrul supermagazinului central, la gară și la cele două autogări. Dintre infracțiuni, cele mai numeroase sunt furturile (60 %), urmate de accidentele de circulație (19,8 %). Majoritatea furturilor se produc ziua la vedere (26,9 %), între orele 17⁰⁰ și 20⁰⁰. Acest interval de timp coincide, în linii mari, cu cea mai intensă mobilitate individuală și de grup în cadrul orașului.

Spargerile de locuințe și magazine au loc majoritar noaptea (77 %), dar se remarcă și ponderea destul de expresivă (20,3 %) a spargerilor de zi la apartamente între orele 9⁰⁰ și 11⁰⁰, când de regulă locatarii lipsesc din imobile, în masă.

Cele mai numeroase infracțiuni se produc în zilele de luni (36,2 %) fapt pus pe seama dezechilibrului temporal dintre week-end și începutul săptămânii. Majoritatea acțiunilor infracționale s-au comis individual (63,7 %), dar este semnificativă și ponderea infracțiunilor de grup (36,3 %).

Lunile cu cea mai intensă activitate infracțională sunt februarie (18,6 %) și martie (15,5 %).

Din punct de vedere al sexului persoanelor, domină infracțiunile comise de bărbați (78,7 %). Grupele de vârstă cele mai critice sunt cele între 18 și 35 ani, care concentrează peste 50 % din numărul total de infracțiuni (54,4 %).

Legat de statutul profesional al infractorilor, domină elementul muncitoresc (47,4 %), urmat de persoanele fără ocupație (22,2 %) și apoi persoanele fără loc de muncă

(11,9 %). Referitor la domiciliul infractorilor 39,7 % dintre aceștia provin din afara orașului¹.

20.2. Divorțialitatea

Acest proces pune în evidență durabilitatea și trăinicia cuplurilor și ascunde, în afară de datele statistice seci, adevărate drame individuale și colective, mai ales când familiile se dezagregă în faza în care copiii sunt minori. Am pomenit anterior în paginile prezentei cărți că instituția familiei ca factor afectiv și de coeziune la nivel de microgrup, ca element de bază al societății, tinde să se dezagrege în societățile bogate, societăți în care mariajul de complezență și libertinajul câștigă tot mai mult teren.

Plecând de la rosturile morale, afective, educative și nu în ultimul rând cele de factură economică, accentuăm faptul că „împlinirile societăților”, indiferent de poziția lor pe mapamond, nu se pot realiza decât în măsura în care este asigurată trăinicia familiei (statut legal, protecție socială, factor primar de educație, statut economic). Societățile afamiliale sunt societăți debusolate.

Cultivarea și încurajarea relațiilor heterosexuale constituie deviații grave de la „normalitate”, aceasta (normalitatea) fiind înțeleasă ca rost firesc, natural ce este apărat și de către religiile creștine.

Heterosexualitatea, ca și canibalismul sunt manifestări biologice extreme care constau în satisfacerea nevoilor primare (de reproducere, respectiv de anihilare a foamei) în condiții de „presiuni” maxime (prizonierat, detenție prelungită, disproporții flagrante între sexe etc.). Promovarea nonconformismului lejer, în afara „asimilării” „experimentului natural și istoric” este tot atât de periculos la nivel social, în special la cohortele demografice tinere, ca și maladiile incurabile. Din contră, asemenea practici sunt generatoare de noi maladii, fără remedii terapeutice. Heterosexualitatea ridicată la rang de principiu și apărată de lege constituie primul semnal grav de dezagregare și de boală socială. Apărarea normalității în acest domeniu este tot atât de importantă ca și promovarea și apărarea drepturilor fundamentale ale omului (dreptul la viață, dreptul la liberă circulație, dreptul la liberă cugetare, dreptul de a mânca, dreptul de a avea un mediu curat, dreptul de a avea un adăpost, dreptul la instruire, dreptul la egalitate socială, dreptul la muncă.).

¹Datele se referă la anul calendaristic 1991. Pentru detalii, vezi „Geocriminalitatea în municipiul Cluj-Napoca”, V. Surd, V. Ardelean, rev. Studia, Geographia, 2, 1993, p. 87.

Divorțialitatea este influențată de un complex de factori din sfera biologicului, socialului și economicului, și care sunt analizați mai pertinent și mai cuprinzător de către științele medicale, sociale și psihologice.

Rămâne însă valabilă axioma conform căreia sărăcia extremă pe de o parte și opulența, pe de altă parte, constituie factori generatori de dezagregare familială.

Reflexul spațial al procesului divorțialității ne dă dreptul să-l prezentăm, în măsura posibilului, și în cadrul studiilor noastre.

De la bun început trebuie menționat faptul că nivelul și ratele divorțialității diferă de la un an la altul, în funcție de intensitatea și durata de acțiune a factorilor influenți.

În anul 1997 s-au înregistrat la nivel național 34 752 divorțuri din care 15 826 (45,5 %) fără copii. Numărul divorțurilor cu un copil a fost de 12 945 (37,2 %), a celor cu doi copii de 4639 (13,3 %), a celor cu trei copii de 915 (2,6 %), a celor cu patru copii de 299 (0,86 %), iar a celor cu 5 copii și peste de 128 (0,36 %). Numărul cel mai mare de divorțuri s-au înregistrat în capitală (2646 – 7,6 %), urmată de jud. Bacău (1483 – 4,2 %), jud. Hunedoara (1454 – 4,1 %) și jud. Brașov (1411 – 4,0 %). Se constată o corelație destul de strânsă între numărul de divorțuri și numărul populației pe județe (Fig. 87).

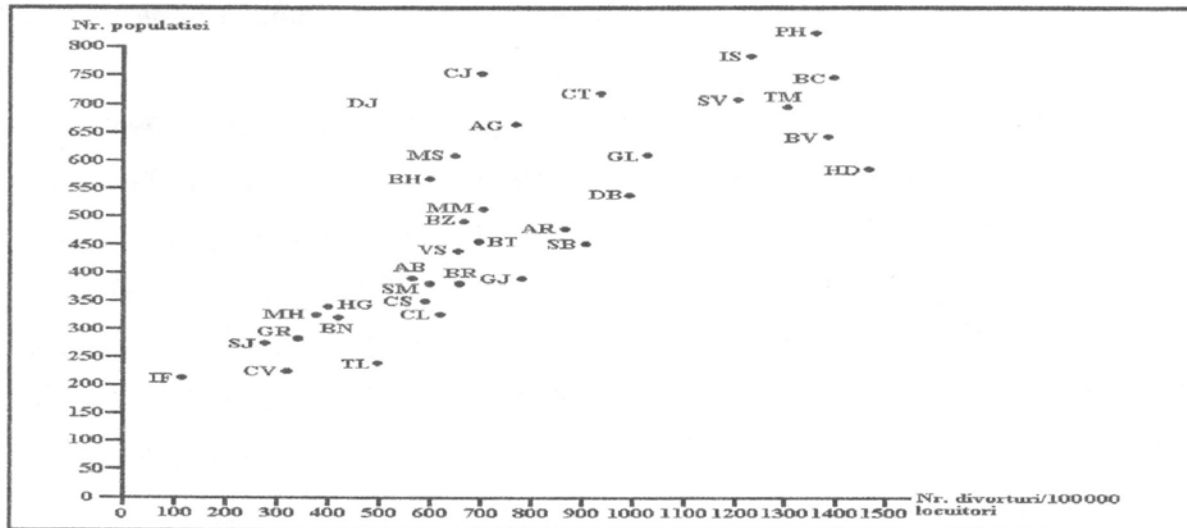


Fig. 87. Corelația dintre numărul de divorțuri și numărul total al populației pe județe (1997).

Corelațiile sunt mai puternice în contextul raportării numărului total de divorțuri la populația urbană, având în vedere faptul că numărul cel mai mare de divorțuri se înregistrează în mediul urban.

În toate județele, fără excepție, domină ca număr divorțurile fără copii.

Numărul cel mai redus de divorțuri s-au înregistrat în județele Ilfov (118-0,33 %),

20.3. Somajul

În România se înregistra la sfârșitul anului 1997 un număr de 881 435 șomeri, ceea ce reprezintă 8,9 % din totalul forței de muncă. Din totalul persoanelor fără loc de muncă, 428 620 (48,6 %) erau femei, rata șomajului populației feminine la nivel național fiind de 9,3 %. Ca valoare absolută, numărul del mai mare de șomeri se înregistra în municipiul bucurești (72 479 persoane), ceea ce reprezintă 8,2 % din totalul populației fără loc de muncă la nivel național. La celălalt pol, ca număr absolut al populației fără loc de muncă se află județul Giurgiu (10 396 persoane), rata șomajului fiind aici de 6,3 %.

Cele mai mari rate ale șomajului se înregistrează în județele „susținute” în dezvoltarea industrială, în sistemul socio-politic socialist (Neamț – 14,8 %, Brăila - 13,5 %, botoșani – 13,3 %, Vâlcea – 13,3 %). Județele din vestul țării cu o structură economică mai suplă (Timiș, Satu Mare, Bihor) au cele mai reduse rate ale șomajului (sub 5 %), la care se adaugă unele dintre județele „fără tradiție industrială” (Giurgiu – 6,3 %, Vrancea – 6,7 %).

Rata cea mai ridicată a șomajului feminin se înregistrează în județul Galați (15,8 %), fapt explicat în bună măsură pe specificul economic, dominat de siderurgie și construcții navale, care solicită mai multă forță de muncă masculină.

Pe lângă aspectele și implicațiile economice șomajul implică profunde mutații de ordin social și traume de factură psihologică. În ansamblu, în contextul economiilor sărace șomajul este un factor generator de tensiuni și conflicte sociale.

În cazul țărilor cu economie de piață avansată unde forța de muncă se ajustează sub aspect numeric și structural în funcție de jocul cererii și al ofertei, șomajul este acceptat ca o stare de normalitate. Statele în cauză alocă fonduri bugetare consistente pentru susținerea persoanelor în căutare de muncă, astfel că șomajul nu constituie un risc demografic major.

Sistemele de impozitare a veniturilor în unele dintre aceste state (exemplu, Suedia) induc la nivelul social de ansamblu un proces de “nivelare” a avuției, fapt ce le conferă atributul de economii de piață de tip “socialist-egalitarist”. Într-un asemenea context șomajul este exclus din categoria riscurilor demografice.

În cadrul țărilor de apartenență la fostul bloc comunist european, unde statul a garantat mult timp locul de muncă, indiferent de contextul economic general, stressul șomajului este puternic perceput odată cu tranziția spre economia de piață. De aceea “terapia de șoc” aplicată fără politici sociale corespunzătoare, generează și menține adesea

Tabel 18. Șomajul la nivel de județe, 1997.

Nr. crt.	Județul	Nr. total șomeri	Rata generală a șomajului (%)	Rata șomajului feminin (%)	Pondereea femeilor din total șomeri (%)
1	Alba	16960	8.9	10.6	55.0
2	Arad	11615	4.9	5.0	48.4
3	Argeș	16324	5.4	6.1	51.8
4	Bacău	32462	10.4	9.7	42.3
5	Bihor	10909	4.0	3.2	36.6
6	Bistrița-Năsăud	15731	11.1	10.7	46.1
7	Botoșani	26653	13.3	11.3	42.4
8	Brașov	23536	8.1	9.7	54.8
9	Brăila	21108	13.5	12.4	41.4
10	Buzău	21882	12.4	9.5	44.6
11	Caraș-Severin	17925	10.9	10.5	44.0
12	Călăraș	9957	7.6	6.6	38.9
13	Cluj	31958	9.1	10.8	56.7
14	Constanța	20408	6.1	8.9	62.5
15	Covasna	7469	6.8	7.2	49.2
16	Dâmbovița	21077	8.6	8.2	43.9
17	Dolj	23555	7.1	7.0	38.8
18	Galaț	32072	11.4	15.8	61.0
19	Giurgiu	7166	6.3	6.3	45.0
20	Gorj	18351	9.7	10.1	46.4
21	Harghita	14476	8.8	8.1	45.3
22	Hunedoara	20869	15.0	16.8	50.7
23	Ialomița	13146	10.1	9.0	41.0
24	Iași	35555	10.4	9.7	44.8
25	Ilfov	5018	4.5	5.2	56.1
26	Maramureș	24614	10.6	9.1	40.1
27	Mehedinți	11265	7.8	6.8	40.5
28	Mureș	28444	10.2	11.2	50.6
29	Neamț	39312	14.8	15.3	49.5
30	Olt	18072	8.2	8.1	44.9
31	Prahova	36191	9.7	11.2	51.9
32	Satu Mare	7757	4.8	4.0	39.4
33	Sălaj	11686	9.9	10.4	49.3
34	Sibiu	15588	8.2	8.3	46.7
35	Suceava	39431	12.4	12.7	48.5
36	Teleorman	17122	8.2	7.0	39.6
37	Timiș	12015	4.0	4.3	53.0
38	Tulcea Vaslui	12971	12.3	13.0	50.7
39	Vaslui	27587	13.5	10.9	39.3
40	Vâlcea	29383	13.3	15.1	55.0
41	Vrancea	11105	6.7	4.8	35.5
42	Municipiul București	44812	5.6	7.6	61.7
43	Total	881435	8.9	9.3	48.6

* prelucrare parțială, după Anuarul Statistic, 1998.

20.4. Accidentele de muncă

Accidentele de muncă sau traumatismele industriale constau în vătămarea gravă a corpului muncitorului în timpul exercitării unei sarcini de producție, în urma căreia rezultă

accidente de muncă din care 622 reprezintă pierderi de vieți omenești. Rata accidentelor de muncă la nivel național este de 1,17 %. Cu valorile cele mai ridicate se înregistrează pe departe județul Hunedoara (7,36 %), aici majoritatea accidentelor înregistrându-se în bazinul minier, dar la valori mult mai reduse se „aliniază” în ordine descrescătoare județele Maramureș (1,89 %) și Alba (1,44 %). Valori peste media națională înregistrează județele cu prezența cea mai puternică a industriei grele (Galați – 1,31 %), Dâmbovița (1,49) și Iași (1,24), Sălaj (1,34 %) și Mehedinți (1,30 %).

Valorile cele mai scăzute ale ratei accidentelor de muncă se pun în evidență în județele cu dominanța industriei ușoare (Botoșani – 0,46 %) ori cu o pondere redusă a populației industriale (Giurgiu – 0,48 %). În municipiul București, rata accidentelor de muncă este de 0,49 %, fapt ce trebuie corelat cu o mai atentă monitorizare din partea factorilor de la nivel central, abilitați cu controlul protecției muncii.

Județele cu prezența industriei extractive și a celei siderurgice rămân pe mai departe cele mai expuse riscului accidentelor de muncă, individuale și colective.

20.5. Conflictelor colective de muncă

Acestea pun în evidență, în forme specifice, raportul dintre muncă, înțeleasă ca act volitiv și obiectiv al persoanei, capital și nivelul retribuției.

În anul 1997 s-au înregistrat oficial 260 conflicte de muncă, cele mai numeroase aparținând municipiului București, 66, ceea ce semnifică mai mult de 25 % din totalul conflictelor de muncă din țară. Urmează cu valori semnificative județele Hunedoara (20), Timiș (17), Constanța (15), Dolj (13) și Bihor (10).

Un număr de opt județe nu au înregistrat conflicte de muncă (Bacău, Bistrița-Năsăud, Botoșani, Ialomița, Suceava, Teleorman, Tulcea și Vâlcea).

Numărul mare al conflictelor de muncă la nivelul capitalei se corelează organic cu nivelul mai elevat de informare a populației, cu perceperea mai directă, mai evidentă a diferențelor dintre cei pauperi și cei „ajunși” peste noapte, cu incisivitatea liderilor sindicali și nu în ultimul rând cu „cedările” succesive ale guvernului în fața presiunilor sindicale, toate pe fondul fenomenului general de sărăcire la nivel național.

În celelalte cazuri cauza generală rezidă în specificul economiei (județul Hunedoara) și standardelor generale de dezvoltare, barometrul nemulțumirilor fiind mai sensibil în cazul județelor cu grad mai avansat de dezvoltare generală (Timiș, Constanța, Dolj, Brașov, Arad).

20. 6. Mortalitatea infantilă

Reprezintă un indicator indirect, dar extrem de sensibil, al gradului de dezvoltare economică a nivelului de cultură și civilizație a unei națiuni.

La nivelul țării era de 22 % (1997), cu diferențieri destul de sensibile la nivelul județelor (34,2 % jud. Bihor), la nivelul superior și 14,3 % județul Harghita, la nivelul inferior. Ratele cele mai ridicate ale mortalității infantile pe arii mai compacte se înregistrează în județele din partea central-sudică a Câmpiei Române (Călărași – 30,1 ‰, Teleorman – 30 ‰ și Giurgiu 27,5 ‰ și la cele din Dobrogea (Constanța – 26,6 ‰ și Tulcea 23,5 ‰ și la cele din Moldova: Botoșani – 33,1 ‰, Iași – 28,1 ‰, Vaslui – 25,4 ‰, Neamț – 24,8 ‰ și Bacău – 24,2 ‰.

Surprinde nivelul ridicat al acestui indicator în județele cu economie mai avansată din vestul țării (Bihor 34,2 ‰, Timiș – 23,9 ‰, Arad – 21,6 ‰ și Satu Mare – 21 ‰.

În municipiul București rata mortalității infantile este de 15,1 ‰, sub mediu la nivel național.

În general, ratele mortalității infantile se corelează cu nivelul de dezvoltare economică al județelor. În ansamblul lor, județele dezvoltate economic (municipiul București, Cluj, Brașov, Sibiu ș.a.) au ratele mortalității infantile sub 20 ‰ (19,4 ‰ media județelor dezvoltate).

Județele cu dezvoltare economică medie au rata mortalității infantile de 24,7 ‰ pe când cele cu nivel de dezvoltare scăzut (Bistrița-Năsăud, Vaslui, Botoșani, Ialomița, Călărași, Giurgiu) de 28,6 ‰. Cu o rată medie a mortalității infantile de 22 ‰, România se află la distanță mare față de țările cu economie avansată care se înscriu, fără excepție, cu valori mai mici de 10 ‰.

21. ARII POTENȚIALE DE CONFLICTE SOCIALE MAJORE

Analizând fenomenele și procesele negative la nivelul societății, pe unități administrative, coroborate cu valorile indicatorilor consacrați ce desemnează posibilitatea detectării *răului social*, se desprind la nivel național cinci areale de risc demografic major.

- a) capitala țării, municipiul București;
- b) complexul minier-siderurgic Petroșani-Hunedoara;
- c) bazinul minier Motru-Rovinari;
- d) arealul transilvan central-estic;
- e) arealele depresionare Brașov-Făgăraș.

a). Capitala concentrează peste 11 % din populația țării, constituind cea mai extinsă aglomerație urbană la nivel național. Riscul major de conflict rezidă în suprapopulare, extindere necontrolată și nearticulată și în incapacitatea temporară de susținere externă. Dacă în sistemul economiei centralizate dirijarea fondurilor în funcție de scop era o problemă simplă, economia competițională generează și implică „egoismul regional”, în virtutea căruia colectivitățile umane nu sunt dispuse la concesi egalizatoare și filantropii perpetue. Costurile susținerii capitalei vor deveni la un moment dat prea mari și insuportabile pentru o țară săracă. O politică înțeleaptă de decongestionare demografică eșalonată pe o durată de timp rezonabilă poate și trebuie să fie acceptată, în locul susținerii și fortificării unui potențial „butoi cu pulbere”.

b). Complexul minier siderurgic Petroșani-Hunedoara, emblematic ca forță muncitorească în sistemul politic trecut, a fost susținut cu cheltuieli imense în virtutea sloganului „industria siderurgică și constructoare de mașini sunt ramurile conducătoare ale economiei” (și nici nu putem fi siguri dacă n-a fost un adevăr). Salariile mari și pensionarea timpurie au atras forță de muncă din toate colțurile țării, în special bărbați. Voinici ai flăcărilor de la oțelării și ai galeriilor din subteran, nu aveau altă avere decât forța brațelor. Mina și uzina constituiau mântuirea lor economică și a familiilor lor. Disproporția flagrantă dintre sexe nu a fost „acompaniată” de implementarea de „industrii feminine”. Numeroase familii se reântregeau doar la sărbători, iar ciclul zilnic al vieții se derula după același calapod: mină – alcool – hrană – somn- mină, cu toate stăruințele de înnobilitare culturală a zonei (Teatrul de Stat din Valea Jiului era singurul teatru din țară care susținea spectacole, când în sală se afla doar ... un singur spectator). Colapsul economic de după 1989 a zguduit cel mai puternic industria minieră a cărbunelui. Coroborat cu rata

ridicată a șomajului, sărăcirea hranei, numărul mare de accidente de muncă și disproporția mare între sexe, închiderea a numeroase secții și mine, fără a se pune altceva „în loc”, fără o alternativă economică viabilă, complexul minier siderurgic Petroșani – Hunedoara poate oricând genera stări conflictuale majore.

c). Bazinul minier Motru-Rovinari asociază pe lângă stările negative ale complexului minier siderurgic Petroșani – Hunedoara, un „sfâșietor spectacol teluric”, rezultat din decopertări și halde de steril, infestarea aproape generală a pânzelor de apă freatică și populație săracă, și de așezări cu fond construit majoritar compromis și slab nivel de dotare tehnico-edilitară.

d). Arealul transilvan central-estic este dominat de populație de etnie maghiară. Totdeauna această populație și-a asumat „o anumită autonomie” în raport cu autoritatea centrală, chiar dacă declarativ liderii lor comuniști consimțeau la „unitatea de monolit a patriei”. Schimbarea „codurilor politice” după decembrie 1989 și „încurajările externe”, pe fondul expectativei autorităților de stat la acea vreme, au dat frâu liber manifestărilor naționalist-extremiste și șovine ce au culminat cu rușinosul și pasionalul conflict interetnic din martie 1990, de la Târgu Mureș. Chiar dacă flacăra conflictului s-a stins și „s-au operat unele cosmetizări” (aducerea în justiție a „vinovaților”, inscripții bilingve ș.a.) mai există din păcate „sâmburi activi” de conflict care gestică până la noi „semnale”. Enumerăm doar câțiva:

- refuzul însușirii limbii române;
- promovarea separatismului etnic;
- dorința „reglării de conturi (atât la români cât și la maghiari);
- îngrădirea unor inițiative locale în materie de dezvoltare;
- nesinceritate reciprocă (declarativ suntem în armonie, pe la spate ne urâm de moarte).

Pentru toți cetățenii planetei undeva trebuie să existe o patrie, un punct cardinal de referință, de care suntem ancorați cu invizibile și nebănuite forțe.

Din păcate, pentru unii patria se confundă cu locurile unde realizarea materială este mai facilă, unde „laptele și mierea curg ... din belșug” (Ubi bene, ubi patria).

Inegalitarismul planetar și cel regional nu pot anula patriile și simțămintele patriotice ale celor mulți. Patria nu poate fi doar acolo unde îmi este mai bine, ci acolo unde în calitate de cetățean onest și harnic, am un rost, o răsplată și un respect al muncii cinstite în angrenajul social general. Fără forța participativă individuală,

coagulată sinergic în marele angrenaj social general, națiunile “se pierd”, se dezagregă.

Sunt sigur că și pentru maghiarii din România, locurile natale, datinile și limba sunt, ca și pentru noi cei majoritari ca număr, cele mai aproape de suflet. Și trebuie, indiferent de ce etnie suntem, să respectăm fiecăruia aceste simțăminte sacre.

Dar nimeni nu trebuie să ignore ori să uite că o reală patrie pentru cei mulți poate exista doar acolo unde se promovează un singur grai: graiul ce rostește mereu adevărul (pentru luare aminte și pentru învățătură – vezi și Sângeroasa destrămare Iugoslavia, C. I. Christian, Editura Sylvi, București, 1994).

e). Arealele depresionare Brașov-Făgăraș sunt bine urbanizate și cu o moștenire industrială excepțională. Unele ramuri îmbracă caracterul indispensabil, prin profilul lor (exemplu industria de apărare și cea a mașinismului agricol). Renunțarea, deocamdată la ele, ar însemna un grav atentat la siguranța națională (o forță de muncă bine calificată în ramuri economice cheie, abandonată ori grav compromisă, poate constitui un real focar generator de tensiuni sociale majore.



Fig. 88. Arii potențiale de conflicte sociale majore.

22. SATUL MONDIAL¹

Dacă ne imaginăm lumea proiectată într-un sat cu 1000 locuitori, acesta ar avea următoarea structură pe sexe: 480 bărbați și 520 femei.

După locurile de origine situația se prezintă în felul următor: asiatici – 584, africani – 124, latino-americieni – 84, europeni – 95, ruși – 56.

După religie se desprinde următoarea structură: creștini – 329, musulmani – 178, nereligioși – 165, hinduși – 132, budiști – 62, atești – 45, iudaici – 3, alții – 86.

Din cei 1000 de locuitori ai satului, 330 sunt copii, doar 60 de persoane depășind vârsta de 65 ani.

Mai puțin de jumătate din femeile căsătorite au recurs la mijloace contraceptive. În fiecare an se nasc 28 de copii.

Din cei 330 de copii, doar 165 sunt imunizați împotriva bolilor infecțioase.

În fiecare an mor zece persoane, dintre care trei din lipsă de hrană și unul de cancer. Două din cei zece decedați, trei sunt copii. O persoană din cadrul comunității este infestată cu virusul H.I.V.

Din cei 1000 ipotetici locuitori, cinci sunt soldați, șapte profesori (învățători), unul medic și trei refugiați de război.

Numărul lesbienelelor, al homosexualelor și bisexualilor este de 50.

Din cele 520 de femei, 130 dintre ele (una din patru) a fost supusă violului ori încercării de viol (80 % dintre violuri au fost comise de către cei din anturajul victimei iar 61 % din totalul cazurilor de viol au avut victime femei sub 18 ani).

Satul dispune de un buget anual de 3 milioane dolari S.U.A, din care 181.000 sunt cheltuiți pentru înarmare și război, 159.000 pentru educație și 132.000 pentru sănătate, partea ce-i revine fiecărei persoane din acest buget fiind de 3.000 dolari S.U.A.

În cadrul satului se află o mulțime de posesori de arme nucleare. Aceste arme sunt controlate de mai puțin de 100 persoane.

Din totalul de 1000 locuitori, 165 vorbesc limba chineză, 86 limba engleză, 83 limba hindi, 64 limba spaniolă, 58 limba rusă iar 37 limba arabă.

¹(preluare de pe Internet, după site-ul <http://cesimo.ing.ula.vc/GAIA/index.html>, 1998).

22.1. Viața în cadrul "satului mondial"

Aproape 75% din averea satului este controlată de către 200 persoane. Alte 200 persoane dispun doar de 2% din această avere; 70 din cei 1000 de locuitori dispun de automobil propriu și aproximativ 1/3 au acces la apă potabilă; 335 de adulți sunt analfabeți.

Moșia satului, terenurile împădurite și necesarul de locuințe descresc rapid în timp ce crește ponderea terenului deșertic.

Satul dispune de 2430 ha teren în următoarea structură:

- arabil - 283,5 ha (11,6%)
- pășune - 567,0 ha (23,4%)
- pădure - 769,5 ha (31,6%)
- deșert - 810,0 ha (33,4%)

Suprafața de teren totală ce-i revine unei persoane este de 2,43 ha.

Din cele 1000 persoane, 800 trăiesc sub nivelul standard de locuire. Aproximativ 83% din cantitatea de fertilizanți este alocată pentru 40% din terenul de cultură. Pământul satului este în proprietatea a 270 de persoane, care sunt cele mai bine hrănite.

Fiecare sat are destul armament nuclear pentru a fi putea distrus de trei ori.

Mai puțin de 10 persoane au pregătire superioară iar 200 nu știu să citească. O singură persoană dispune de un computer.

Din cei 1000 locuitori, 200 au consumat cel puțin odată în viață marijuana (10 % dintre adolescenți fumează zilnic marijuana iar 47% fumează "tutun normal").

BIBLIOGRAFIE

- Akoto, E., Kundem Helene,** (1998), *Reproductiv behaviour in light of the crisis and living environment in Africa*, Universites Francophones, Actualité Scientifique, Edition ESTEM, Paris.
- Aruj, R.,** (1998), *El resquebrajamiento de los representaciones imaginarias socioculturales en los procesos migratorios in Papeles de Población*, Vol.4, No 17, Toluco, Mexico.
- Bailly, A. S.,** coordinateur (1991), *Les concepts de la geographie humaine*, Editura Masson, Paris, Milan, Barcelone, Bonn.
- Baiovsky, O., Lauko, V.,** (1990), *Uvod do regionálnej geografie, slovenské Pedagogické Naklodatelstvo*, Bratislava.
- Bauls, A., Zaiga Krisjane,** (2000), *Latvian population mobility in the transition period*, în Geografirki raksti, VIII, Riga.
- Beaujeau-Garnier Jaqueline,** (1966), *Geography of population*, St. Martin's Press, New York.
- Blayo, Y.,** (1998), *La mortalité selon le sexe des jeunes enfants en Chine, in Morbidité, mortalité: problemes de mesure, facteurs d'evolution*, Essai de prospective, Presses Universitaires de France, Paris.
- Bodocan, V.,** (1997), *Geografie politică*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
- Bogdan, Octavia, Niculescu Elena,** (1999), *Riscurile climatice din România*, Compania Segă-Internațional, București.
- Bold, I., Crăciun, A.,** (1996), *Structuri agrare în lume*, vol. I și vol. II, Editura Mirton, Timișoara.
- Boldur Lătescu Gh., Ciobanu Gh., Băncilă I.,** (1982), *Analiza sistemelor complexe*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Bozon, M., Enoch, Etheline,** (1999), *Brazilia: a rapid demographic transition in a heterogenous country*, Population et Societes n.345, April, 1999, Paris.
- Brown, L. R.,** (1988), *Probleme globale ale omenirii*, Editura Tehnică, București.
- Brown, L. R.,** (coordonator) (1999), *Starea lumii*, Editura Tehnică, București.
- Brown, L. R., Kane Hal,** (1996), *Probleme globale ale omenirii*, Editura Tehnică, București.
- Brown, R. L., Flavin, C., Kane, H.,** (1997), *Semne vitale*, Editura Tehnică, București.
- Bulgaru, Ț.,** (1996), *Dreptul de a mânca*, Editura Economică.
- Butură, V.,** (1978), *Etnografia poporului român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.

- Carter, P. Anne, W. Leontief, Petri P.,** (1977), *Viitorul economiei mondiale*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Chandna, R. C.,** (1996), *Development and population growth: the Indian experience*, in *Population Geographz*, vol. 12, nr. 1-2, Jun.-Dec-. Chandigarh, India.
- Christian, C. I.,** (1994), *Sângeroasa destrămare, Iugoslavia*, Editura Sylvi, București.
- Coruț, P.,** (1998), *Victoria Alcorilor*, Editura Pavel Coruț.
- Crețan, R.,** (1999), *Etnie, confesiune și comportameelectoral în Banat*, Studiu geografic, Timișoara.
- Crețan, R.,** (2000), *Toponimie geografică*, Editura Mirton, Timișoara.
- Cucu, V.,** (1981), *Geografia populației și așezărilor umane*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Cucu, V.,** (1998), *Geografie umană și economică*, Editura Printech, București.
- Denis, Marie-Noële,** (1998), *Mortalité et causes de décès en Alsace: un mode de vie en question*, in *Morbidité, mortalité: problèmes de mesure, facteurs d'évolution*, Essai de prospective, Presses Univvesitaires de France, Paris.
- Destă, E.,** (1998), *Third world development and population: a reflection*, în *Geographical Bulletin*, vol 40, nr. 1, Maz, Zpsilanti, Michigan.
- Djurdjev, B.,** (1998), *Geography of population*, note de curs, l. sârbă, Instytut za Geografiju, Novi Sad.
- Eliade, M.,** (1991), *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Editura Științifică, București.
- Erdely G., Braghină C., Frăsineanu D.,** (2000), *Geografie economică mondială*, Editura Fundației „România de mâine”, București.
- Edroiu N., Pușcaș V.,** (1995), *Maghiarii din România*, Fundația Culturală Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj- Napoca.
- Erdely, G., Cândea Melinda, Braghină, C., Costache, S., Zamfir Daniela,** (1999), *Dicționar de geografie umană*, Editura Corint, București.
- Eyles, J. Smith, D.,** (1988), *Quantitative methods in Human Geographz*, Polity Press, Cambridge.
- Fellman/Getis/Getis** (1990), *Human Geography*. Second Edition Wm. C. Brown Publishers, IA, U.S.A.
- Fourastié, J.,** (1952), *Le grand espoire du XX-eme siecle*, Paris.
- Florescu, M., Malița, M., Horovitz, M.,** (1980), *Economia mondială: Orizont 2000*, Editura Academiei R.S. România, București.

- Gardels, N.**, (1998), *Schimbarea ordinii globale văzută de marii lideri ai lumii*, Editura Antet.
- Gardels, N.**, (1998), *Schimbarea ordinii globale*, Imprimeria de Vest Oradea.
- Gaudin, Ph.**, (coordonator) (1995), *Marile religii*, Editura Orizonturi și Editura Lider, București.
- Geddes, J., Muir K.**, (1987), *Aspects of social geography – change and development*, E. Arnold, London.
- George, B. T., David Sh.**, (1996), *America. O istorie narativă*, Editura Enciclopedică, București.
- Giurescu, C.**, (1975), *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Ceres, București.
- Grigorescu, C.**, (1976), *Populație și economie*, Editura Academiei R. S. România, București.
- Grimmeau, J. P.**, (1992, 1993), *Geographie de la population*, Université Libre de Bruxelles, note de curs.
- Herman, V. H., Hecke, E. V., Sandra Savenberg**, (2000), *Belgiums on the move. Population distribution from a historical and modern perspective*, in *Belgea, Revue Belge de geographie*, special issue: 29th I.G.C. Seoul.
- Imbroane, Al. M., Moore, D.**, (1999), *Inițiere în G.I.S. și teledetecție*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
- Josue de Castro**, (1965), *Geografia foamei*, Editura Politică, București.
- Kocsis, K.**, (1990), *Az etnikai tereszekezet atalokulasa a Karpatmedenceben az elmúlt fel evezred soran*, *Regional Reserches*, 9, Budapest
- Loriaux, M.**, (1998), *Population et delopments: une approche globale et systemique*, în *Population et development*, nr. 5., Academia Brazlont, Louvain-la-Neuve, Belgium.
- Malița, M.**, (1972), *Aurul cenușiu*, Editura Dacia, Cluj.
- Malița, M., Giosan M.**, (1979) , *Alimentația și agricultura în următoarele trei decenii*, Editura Academiei R.S. România, București.
- Matei, C.**, (coordonator) (1999), *Geografia economică și socială mondială*, volumul I, Editura Evrica, Chișinău.
- Mazhew, S.**, (1997), *Oxford dictionary of geography*, New edition, Oxford, Universitz Press, Oxford, New York.
- Mehedinți, S.**, (1994), *Terra. Introducere în geografie ca știință*, Ediția a II-a, Editura Enciclopedică, București.

- Metes, Șt.**, (1997), *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Miftode, V.**, (1978), *Migrațiile și dezvoltarea urbană*, Editura Junimea, Iași.
- Mihuț, Liliana, Lauritzen B.**, (1999), *Modele de politici sociale*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Mudure, Mihaela**, (2000), *Feminine*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca.
- Muntele, I.**, (1998), *Populația Moldovei în ultimele două secole*, Editura Corson, Iași.
- Mureșan, Cornelia**, (1999), *Evoluția demografică a României*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
- Nagler, T.H.**, (1991), *Așezarea sașilor în Transilvania*, Editura Kriterion, Cluj Napoca
- Neagu, V., Stanciu, Gh.**, (1996), *România, Charta europeană a spațiului rural*, Editura Ceres, București.
- Negoescu, B., Vlăsceanu, Gh.**, (1998), *Terra-geografie economică*, Editura Teora, București.
- Nicoară, L.**, (1999), *Geografia populației*, Editura Focul Viu, Cluj-Napoca.
- Nimigeanu, V.**, (1996), *România. Geografie umană*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.
- Păcurariu, F.**, (1988), *Românii și maghiarii de-a lungul veacurilor*, Editura Minerva, București.
- Păun, N.**, (1999), *Istoria construcției europene*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca.
- Pele, A.**, (1998), *„Vidul demografic” și matematica*, Editura Abaddaba, Oradea.
- Pinder, D.**, (1998), *The New Europe. Economy, society and environment*, Editura John Wiley and sons, Chichester – New York.
- Popovici, I.**, (1974), *Delta Dunării*, Centrul de multiplicare al Universității din București.
- Pressat, R.**, (1974), *Analiza demografică*, Editura Științifică, București.
- Prestigino, G.**, (1973), *Natură și societate*, Editura Politică, București.
- Prunea, P.**, (1984), *Economie politică. Sistematizări și sinteze*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.
- Puia I., Soran, V., Rotar, I.**, (1997), *Agroecologie, ecologism, ecologizare*, Editura Genesis, Cluj-Napoca.
- Raboca, N., Surd, V.**, (1989), *Geografia populației și așezărilor umane*, litografiat, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.
- Reagan, P.**, (1988), *Microapproach to demographic research*, Edition John C. Culdwell, Alland Hill, Valerie J. Hull, London.

- Roșu, Al.**, (1987), *Terra – geosistemul vieții*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Russell, K.**, (1998), *Post-oil crisis, post-communism*. New geographies of international migration, in the new Europe; economy, society and environment, edited by David Pinder, John Wiley and sons, Chichester, New York, Weinheim. Brisbane. Singapore. Toronto.
- Sandu, D.**, (1984), *Fluxurile de migrație în România*, Editura Academiei R.S. România, București.
- Săhleanu, V., Voiculescu, I. C.**, (1976), *Probleme de biologie umană*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Simion, T.**, (1997), *Geoeconomia Terrei*, Editura Domino, Târgoviște.
- Sölner, J.**, (1856), *Statistik der Grossfürsnehums Siebenburg*, Hermanstadt.
- Stănilă, S.**, (1940), *Demografia rurală a României*, Editura Institutului Central de Statistică, București.
- Surd, V.**, (1982), *Populația, așezările și economia mondială*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.
- Surd, V.**, (1988), (coordonator), *Tourist Monography of the Carpathians. The Romanian Carpathians*, Krakow, Poland.
- Surd, V.**, (1991), *Geopolitical state of the East and Central European Countries in the postcommunist stage*, The European Geographer, 3/4, Lisboa.
- Surd, V.**, (1992), *Evoluția numerică și structura etnică a populației României în lumina datelor recensământului din 7 ianuarie 1992*, în *Analele Universității Timișoara, Geografie*, vol. I.
- Surd, V.**, (1993), *Așezările din bazinul montan al Arieșului*, Editura Interferenței, Cluj-Napoca.
- Surd, V.**, (1993), *Introducere în geografia rurală*, Editura Interferențe, Cluj-Napoca.
- Surd, V.**, (1996) (coordonator), *Municipiul Turda. Studii de geografie aplicată, litografiat*, Univ. „Babeș-Boyai”.
- Surd, V.**, (1997), *Geografia dezvoltării și a decalajelor economice contemporane*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
- Surd, V.**, (1998), (coordonator), *Rural space and regional development*, Editura Studia, Cluj-Napoca.
- Surd, V., Nicoară, L.**, (1990), *The socioprofessional structure of the active population of the rural settlements in „Țara Oașului”* în *Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”*, Geographia 1, Cluj-Napoca.

- Surd, V., Tamasi Elisabeth**, (1990), *Bevolkerungsverteilung in den landlichen Gemeinden Rumänies*, Atlas Ost-und Südeuropa, nummer 2.1 – RU, Wien.
- Surd, V., Ardelean, V.**, (1993), *Geocriminalitatea în municipiul Cluj-Napoca*, Studia Universitatis „Babeş-Bolyai”, Geographia 2, Cluj-Napoca.
- Şimandan, D.**, (2000), *Fundamentele culturale ale modelului american*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.
- Trebici, V.**, (1974), *Populația mondială*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.
- Trebici, V.**, (1991), *Populația Terrei. Demografie mondială*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.
- Trebici, V.**, (1996), *Demografie. Excerpta et selecta*, Editura Enciclopedică, Bucureşti.
- Trebici, V., Ghinoiu, I.**, (1986), *Demografie și etnografie*, Editura Ştiinţifică și Enciclopedică, Bucureşti.
- Toffler, A.**, (1995), *Puterea în mișcare*, Editura Antet.
- Truți, S., Crețan, R., Sâmbovan, Cătălina-Ancuța**, (2000), *Geografia umană și economică a României*, Editura Mirton, Timișoara.
- Țuiu, F.**, (1975), *Japonia, un miracol*, Editura Politică, Bucureşti.
- Țuiu, F.**, (1987), *Niponism, teorie și acțiune*, Editura Politică, Bucureşti.
- Udroiu, N.**, (1988), *Terra, casa în care trăim*, Editura Sport-Turism, Bucureşti.
- Vasile, R.**, (1987), *Economia mondială. Drumuri și popasuri ale modernizării*, Editura Albatros, Bucureşti.
- Vert, C.**, (1995), *Analiza geodemografică. Manual practic*, Editura Mirton, Timișoara.
- Waugh, D.**, (2000), *Geography- an integrated approach*, Nelson House, U.K.
- Walmsley, D. J., Lewis, G. J.**, (1984), *Human geography. Behavioural approaches*, Longman, London and New York.
- xxx.** (1989), *Nations Unies Rapport sur la situation sociale dans le monde*, New York.
- xxx.** (1990), *Etat de la population mondiale*, Fond des Nations Unies pour la population.
- xxx.** (1993), *L'état du monde, Annuaire economique et geopolitique mondial*, Edition La decouverte, Paris.
- xxx.** (1995), *The serbian question in the Balkans. Geographical and historical aspects*, Faculty of Geography, University of Belgrade.
- xxx.**(1996), *The world bank atlas*.
- xxx.** (1997), *Larousse. Mică enciclopedie de geografie*, Editura Lider, Bucureşti.
- xxx.** *Vechiul Testament. Geneza*.

xxx. *Reflecții și maxime*, vol. I și vol. II, (1989), Editura Științifică și Enciclopedică, București (ediție îngrijită de Constantin Bădescu).



Vasile Surd este cadru didactic la Universitatea "Babeș-Bolyai" din Cluj Napoca, Facultatea de Geografie. S-a născut la 22 iulie 1946 în satul Micești, județul Cluj. A absolvit Colegiul Național "Mihai Viteazul" din Turda și Facultatea de Biologie-Geografie-Geologie, secția Geografie în anul 1972. De la absolvire și până în prezent activează ca și cadru didactic la aceeași facultate parcurgând toate treptele ierarhiei univer-

sitare, de la asistent stagiar la profesor. Este doctor în geografie al Universității București din anul 1982 și membru fondator al actualei Facultăți de Geografie din Cluj-Napoca, în anul 1994.

A fost prezent la marile reuniuni științifice internaționale din ultimul sfert de secol dintre care enumerăm cel de al XXV-lea Congres Internațional de Geografie - Paris, 1984, al XXVII-lea Congres Internațional de Geografie - Washington, 1992, Conferința U.I.G. Praga, 1994, al XXVIII-lea Congres Internațional de Geografie - Haga 1996 și al XXIX-lea Congres Internațional de Geografie, Seul 2000.

Este membru al Consiliului Național de Geografie, al National Geographic Society și al colectivului redacțional internațional al revistei "Pannonica", Novi Sad, Iugoslavia.

De același autor:

V., Surd (1982), **Populația, așezările și economia mondială**, Editura Dacia, Cluj Napoca.

V., Surd, Coordinator, (1988), **Monography of the Carpathians. The Romanian Carpathians**, Krakow, Poland.

V., Surd, Elisabeth Tomasi (1990), **Karte Bevolkerungsverteilung in den landlichen Gemeinden Rumäniens**, Atlas Ost-und Südosteuropa, Wien, nummer 2. 1-R1.

V., Surd, Elisabeth Tomasi (1990), **Karte Ausstattung der landlichen Siedlungen in Siebenburgen mit zentralen Einrichtungen**, Atlas Ost-und Südosteuropa, Wien, nummer 5. 2-R2.

V., Surd, (1993), **Așezările din bazinul montan al Arieșului**, Editura Interferențe, Cluj Napoca.

V., Surd, (1993), **Introducere în geografie rurală**, Editura Interferențe, Cluj Napoca.

V., Surd, Gh., Geger (1993), **Sighișoara turistică**, Editura Interferențe, Cluj Napoca.

V., Surd, (1997), **Geografia dezvoltării și a decalajelor economice contemporane**, Editura Presa Universitară Clujeană.

V., Surd, Coordinator (1998), **Rural Space and Regional Development**, Editura Studia, Cluj Napoca.

